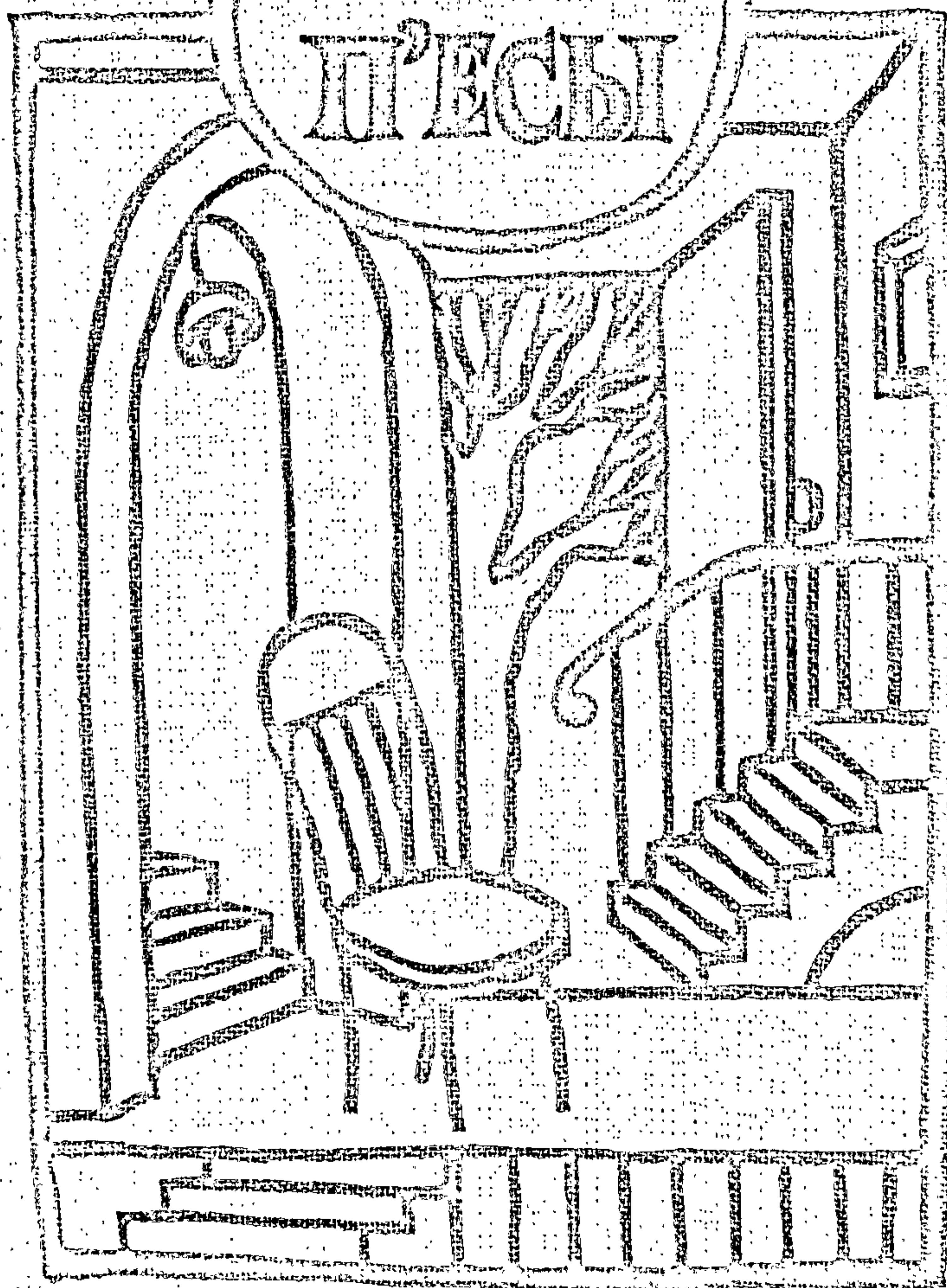

АНАТОМИ
АЗЪЛЕНАЗИИ

ПРЕСБИ

АНАТОЛЬ
ДЗЯЛЕНДЗІК
П'ЕСЫ

ВЫКЛІК БАТАМ
ГРЭШНАЯ ЛЮБОЎ
НАЧНОЕ ДЗЯЖУРСТВА

АПЕРАЦЫЯ
„МНАГАЖЭНЕЦ“

АМАЗОНКІ

ГІПАПАТАМ

Бел 2
Д 43

Дзялендзік А.

**Д 43 П'есы.— Мн.: Маст. літ., 1985.— 344 с.,
іл.**

У пер.: 1 р. 60 к.

Анатоль Дзялендзік ужо даўно і плённа працуе ў жанры драматургіі. Яго лепшыя п'есы шырока ставіліся на шматлікіх сцэнах краіны. Сабраныя ў гэтай кнізе, яны прапануюцца цяпер увазе чытачоў.

**Д 4702120200—048
М 302(05) — 85**

**ББК 84Бел7
Бел2**

Драма ў трох дзях

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

Інга
Святлана } Студэнткі медыцынскага
Галіна } інстытута.

Аскольд — вучоны, 32 гады.

Вадзім — інжынер-канструктар, 28 гадоў.

Максім — эканаміст, 26 гадоў.

Лапкіна — урач, 25 гадоў.

Медсястра — 35 гадоў.

Капарыха — пажылая жанчына.

Студэнткі, буравікі.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Карціна першая

Вечар. Вестыбюль клінікі. На адных дзвярах таблічка: «Эксперыментальная лабараторыя». З'яўляецца група дзяўчат-студэнтак. Яны здымаюць халаты, прыводзяць сябе ў парадак, размаўляюць.

— Яшчэ паўгадзіны — і я не вытрымала б.

— Няўжо ён будзе пытацца пра генетычныя рэкамбінацыі?

— Радыёміметычныя рэчывы — цёмны лес.

— Гэта ж зусім проста. Алкіруючыя агенты ўздзейнічаюць на біялагічныя аб'екты і індыцыруюць развіццё пашкоджанняў, аналагічных пашкоджаням, што ўзнікаюць пры ўздзеянні іянізуючай радыяцыі...

З дзвярэй з таблічкаю «Эксперыментальная лабараторыя» выходзіць Аскольд, малады мужчына ў белым халаце, стомлены, няголены. Дзяўчаты змаўкаюць. Ён вітаецца і ідзе далей.

— ...З прычыны чаго гэтыя рэчывы атрымалі назву «радыёміметычных».

— Зойка, дай трошкі яшчэ пажыць!

— Дзяўчаты, перад філармоніяй паспею паабедаць?

— Хто пазычыць рубель?

— Перад стыпендыяй?!

— Рубель? А што гэта такое?

З'яўляецца Галіна.

Галіна (абурана, адной з дзяўчат). Ты апранула мой халат. (Падыходзіць да дзвярэй, адкуль выйшаў Аскольд. Стаўшы спіною да дзяўчат, піша запіску, адносіць яе ў лабараторыю і вяртаецца.)

- Я ўчора першы раз скокнула з парашутам.
- Ну і, мусіць, аж вішчала.
- Хто ў чытальню? Мне там пакінулі новыя часопісы.
- Інтэлектуалка!
- Галка, ідзеш у спортзалу?
- Г а л і н а. Пачакаю Інгу і Свету.
- А, неразлучная тройца.
- Быццё вызначае свядомасць — п'юць з аднаго чайніка.
- Г а л і н а. Добра, давай-давай...

Вясёлай чародкаю дзяўчаты знікаюць з вестыбюля. Галіна папраўляе валасы. З'яўляецца Святлана, кволая, стомленая. Падыходзіць да гардэроба, сядзе на лаўку, пачынае развязаць тасёмкі халата.

Ну і дзяжурства ў мяне было! То шок, то колапс. А потым пункцыю давялося рабіць. Не ідзе іголка — хоць лопні.

Святлана. Ведаеш, Галка, відаць, я ніколі не змагу прывыкнуць да пакут людзей. Амаль фізічна адчуваю той жа боль, што і яны.

Г а л і н а. Ну і дарэмна. Хочаш есці?

Святлана круціць галавой.

Любая, калі б урач паміраў з кожным сваім хворым, медыкаў не засталася б.

Святлана. Такі слаўны хлапчук, разумныя вочы... Тэмпература трыццаць дзевяць і шэсць, ведаю, што яму балюча, але ніводнага стогну. Затое маці... дапякла ўсім.

Г а л і н а (закурвае). О, ты яшчэ не ведаеш, што ўрачы нажываюць інфаркт толькі ад сваякоў сваіх пацыентаў. У нас у аддзяленні самы цяжкі дзень — чацвер, дзень спатканняў.

Святлана. Чаму ты выбрала псіхіятрыю?

Г а л і н а. У мяне шмат сяброў, якія маюць патрэбу ў лячэнні.

Святлана. Напэўна, псіхіятры ўсіх лічаць ненармальнымі.

Г а л і н а. Усіх не ўсіх, а, вер майму слову, калі небудзь будуць лячыць тых, хто сёння яшчэ ўяўляе сябе здаровым: паклёпнікаў, скандалістаў. Ну, а людзей з дрэнным настроем — у першую чаргу.

Святлана. Гала, а чаму ты разышлася з мужам?

Г а л і н а (*уважліва глядзіць*). Навошта гэта табе?

С в я т л а н а. Ён жа цябе кахаў. І ты яго. (*Падыходзіць да акна.*)

Г а л і н а (*пасля паўзы, горка*). І гэтага дастаткова?

С в я т л а н а (*са здзіўленнем*). А хіба не?

Г а л і н а (*абьякава*). Светка, не забівай сабе галаву ўсялякім глупствам.

С в я т л а н а. Я проста хачу разабрацца, чаму людзі разыходзяцца. Калі б я каго-небудзь пакахала...

Г а л і н а. Няўжо ў твае гады я была такая ж? І як цябе татуля пусціў адну з дому — незразумела.

С в я т л а н а. А ён не пускаў. Хацеў, каб я паступала ў яго інстытут. Я адмовілася. Прыехала ў Мінск і паступіла сама. Паглядзі ў акно. Учора ўвечары, калі мы выходзілі з клінікі, ён стаяў на тым жа месцы.

Г а л і н а (*падыходзіць*). Відаць, дружыннік. Ну і што?

С в я т л а н а. Ён глядзеў у наш бок, а потым ішоў назірмам.

Г а л і н а (*рашуча*). Светка, каб я так жыла! Гэта сваяк аднаго з нашых хворых. Вось убачыш, пазнаёміцца, а потым (*з нудой у голасе*): «А як вы яго лечыце, а чаму даяце парашкі, калі нашага суседа лячылі таблеткамі...»

С в я т л а н а. Чаму табе так весела?

Г а л і н а (*уздыхае, глядзіць на дзверы, у якія намервалася ўвайсці*). Чаму так доўга няма Інгі?

С в я т л а н а. Аперацыйны дзень.

Г а л і н а. Ты ўпэўнена, што яна на аперацыі?

С в я т л а н а. Калі я праходзіла міма, яна была там.

Г а л і н а (*стараючыся не паказаць цікаўнасці*). Як ты думаеш — што ў іх з Аскольдам?

С в я т л а н а. Адкуль я ведаю? Па-мойму, нічога.

Г а л і н а. Праўда?

С в я т л а н а (*пасля паўзы*). Няўжо ён можа падабацца? (*Паціскае плячыма.*) Сухар. Падвопытная малпа для яго даражэй за любую жанчыну.

Г а л і н а. Ах, Светка! Што ты разумееш у мужчынах!..

Вяртаецца А с к о л ь д. Убачыўшы Галіну, на момант спыняецца, вітаецца з ёю кіўком галавы і ідзе да сябе.

С в я т л а н а. Ты сапраўды...

Г а л і н а. Сапраўды. І гора таму, хто стане на маёй дарозе.

С в я т л а н а *(пасля паўзы)*. Іншы раз мне здаецца, што ты можаш забіць чалавека.

Г а л і н а. Калі ён гэтага заслугоўвае.

С в я т л а н а *(складвае халат)*. Халат больш ірвецца ад мыцця.

Г а л і н а *(смяецца)*. Нам з табою дзяліць няма чаго.

С в я т л а н а. Сёння разгляджу яго лепш. Пойдзем разам у басейн?

Г а л і н а *(глядзіць на гадзіннік)*. Пакуль што ў мяне ёсць час.

З'яўляецца І н г а, стройная, прыгожая. На ёй белы халат. У руках трымае сумку і шапачку.

Г а л і н а. Нарэшце...

І н г а. А мяне не чакайце. Я да Аскольда.

Г а л і н а. Што, што?

С в я т л а н а. Галка, хадзем, хадзем...

С в я т л а н а бярэ Г а л і н у за руку, і абедзве выходзяць.

Карціна другая

Эксперыментальная лабараторыя. Сучасная апаратура. А с к о л ь д адыходзіць ад прыбораў, уключае радыё. Гучыць музыка — першая частка Пятай сімфоніі Бетховена.

А с к о л ь д. Чалавек і чалавецтва... Дылема. Электронная машына рашыла б імгненна...

З'яўляецца І н г а.

І н г а. Забылася, што тут рэпрадуктар. Хацела ў ардынатарскай паслухаць. *(Цёпла.)* Бон суар, месье... Так, здаецца?

А с к о л ь д *(падыходзіць да мікраскопа, сядзе)*. Бон суар...

І н г а. Чалавек перамагае лёс... Шэф гаворыць, што такую музыку мог напісаць або геній або вар'ят.

А с к о л ь д. Гэта амаль тое ж самае. Шкада толькі, што легенда створана, каб суцешыць.

І н г а *(весела)*. Калі так гаворыць вялікі вучоны, атрымліваецца камічна. Аскольд, ну што?

А с к о л ь д. Ты пра што?

І н г а. Які аналіз?

А с к о л ь д. Аналіз?.. А, твой... Вядома, адмоўны. З вас, сіньярына, шэсць долараў.

І н г а (смяецца). Ого! На Захадзе ты быў бы мільянерам!.. Ты не памыліўся?

А с к о л ь д. Не, не памыліўся. (Дастае з кішэні бібліяграфічныя карткі.) Памажы раскласці карткі. Санітарка пераблытала.

І н г а (бярэ палавіну картчак, пачынае няспешна раскладваць). Уяўляеш, стаю за аперацыйным сталом, і раптам у вачах усё паплыло... Калі б не падтрымалі, павалілася б.

А с к о л ь д (бесклапотна). Яшчэ не прывыкла.

І н г а (дакорліва). Я аперырую з чацвёртага курса... Колькі драматызму ў музыцы...

А с к о л ь д (падыходзіць, выключае радыё). Ты ператамілася.

І н г а. Навошта выключыў?

А с к о л ь д. Галава трашчыць.

І н г а (праводзіць рукой па яго шчацэ). Зноў начаваў у лабараторыі?

А с к о л ь д. Хто-небудзь павінен наглядаць за апаратурай.

І н г а (уздыхае). Абедаў?

А с к о л ь д. На рагу прадавалі піражкі з павідлам.

І н г а. Аскольд, колькі можна так пражыць?

А с к о л ь д. Вашы ўжо разышліся?

І н г а. Напэўна. Аскольд, ты верыш у сны?

А с к о л ь д. Дзіўна, студэнтка шостага курса... Без пяці мінут урач...

І н г а. Са снамі не ўсё ясна. Шэсць гадоў вывучаеш тэорыю разлітага тармажэння, а потым чытаеш у газеце, што ёсць чалавек, які дваццаць год абыходзіўся без сну... Значыць, не верыш?

А с к о л ь д. Я прынцыпова супраць псіхааналізу.

І н г а. Увечары я доўга чытала, а потым мне прысніўся дзіўны сон. Нібыта я ішла над глыбокай прорвай і раптам сарвалася. Жах! Лячу ўніз і вось-вось разаб'юся аб каменне, але тут падхапілі мяне дужыя рукі.... У цябе ёсць скураная куртка?

А с к о л ь д. Пры чым тут куртка?

І н г а. Ён быў у куртцы.

А с к о л ь д. Трэба спаць з адчыненай форткай. А вячэра павінна быць лёгкай.

І н г а. Божа, які рацыяналізм...

Аскольд. З кім ты аперывавала?

Інга. З шэфам. Як ён працуе! Бог! *(Паказвае картку.)* Гэту куды?

Аскольд. Сюды.

Інга. Ведаеш, ён мяне пахваліў.

Аскольд. У вочы?

Інга. Яшчэ чаго захацеў! Стаю за дзвярыма, а ён гаворыць: «Малайчына дзеўка. Вы пра яе яшчэ па-чуеце».

Аскольд. Нішто сабе.

Інга. Заўтра паляціш?

Аскольд. Ага, заўтра.

Інга *(задуменна)*. Елград... Адрыятыка... А я ж ні разу не бачыла мора... Дзіўна, людзі з'яўляюцца і знікаюць, а мора... *(Весела.)* Прывязеш мне вялікага краба?

Аскольд. Думаеш, будзе час на забавы? Памыляешся.

Інга. Аскольд, там збяруцца вучоныя з усяго свету?

Аскольд. Бадай што.

Інга. Вось гэта здорава... *(Урачыста.)* Лэдзі энд джэнтльмены, панове! Распрацаваны намі метады ранняга выяўлення... *(Спыняецца, потым пацягваецца.)* А ведаеш, я таксама стамілася. Схадзіць паплаваць, ці што?

Аскольд. Табе трэба часцей бываць на свежым паветры, спажываць вітаміны...

Інга *(весела)*. Дыялог пенсіянераў. *(Перадражніваючы старых, прыкладае руку да паясніцы.)* Скажыце, а вы крапіву прыкладалі?.. *(Паказвае картку.)* Гэта па-італьянску?

Аскольд. Па-іспанску. Напружаная праца па-трабуе актыўнага адпачынку.

Інга *(жвава)*. Ведаеш, што мы думаем зрабіць?

Аскольд *(з дакорам)*. Новая авантура... Калі ты перастанеш быць дзіцем?

Інга. Дамовіліся з дзяўчатамі — толькі нікому ні слова, — паедзем уночы электрычкай на дачу дацэнта Мельнікава — ён у Светы і Галкі стыпендыю зняў — і выкрадзем у яго сабаку...

Аскольд *(заклапочана)*. Інга, у яго вялізны ваўкадаў!

Інга. Утрох не справімся з адным ваўкадавам?

Аскольд. Але ж ён можа пакусаць!..

І н г а. Яшчэ невядома — хто каго... Дык вось, пры-
вязём у горад і прададзім яму ж на кафедру.

А с к о л ь д (*смяецца*). Мельнікаў гэтага не пера-
жыве.

І н г а (*весела*). Так што зусім магчыма, пакуль ты
будзеш падарожнічаць, мне давядзецца адседжваць
пятнаццаць сутак. (*Сур'ёзна.*) Аскольд, табе трэба раз-
везца. Прыедзеш назад, я пазнаёмлю цябе з нашымі.
Ёсць нішто студэнткі.

А с к о л ь д. Ведаеш, я старамодны — флірт да ча-
госьці абавязвае.

І н г а. Ну і што?

А с к о л ь д (*пасля паўзы*). Каб чаго-небудзь дася-
гнуць у навуцы, трэба васемнаццаць, дваццаць гадзін.
А то ўсё жыццё будзеш друкаваць артыкульчыкі
«Яшчэ раз да пытання аб...», «Некаторыя дадзеныя
пра...». Я доўга думаў і прыйшоў да вываду — няхай
мяне лічаць ідыётам, — мне не трэба заводзіць сям'ю.

І н г а. Што ты сказаў?

А с к о л ь д. Жанчыны патрабуюць увагі. А я дні
і ночы павінен праводзіць у лабараторыі.

І н г а (*усміхаючыся*). І гэта ўсё?

А с к о л ь д. Мала?

І н г а. Пра такіх, як ты, псіхіятры гавораць: «Гэта
наш таварыш».

А с к о л ь д. Буду прыходзіць дадому позна, рані-
цай зноў на працу. Размаўляючы з жонкай ці забаў-
ляючы дзіця, буду думаць аб марскіх свінках, храма-
грамах, хворых... Гэта не так смешна, як здаецца. За-
даволіць каго-небудзь такі лёс?

І н г а. Божа, як дрэнна мужчыны думаюць пра
жанчын. (*Нервова цярэбіць картку.*)

А с к о л ь д. Мы — урачы.

І н г а. Я недзе чытала: юная актрыса выйшла за-
муж за шасцідзсяцігадовага Рэмарка. Калі гэта праў-
да, яе можна зразумець. (*Сярод картак знаходзіць за-
піску.*) «Чакаю цябе ў дзсяць за горадам». Ого! Без
подпісу. Але почырк знаёмы.

А с к о л ь д. Дай сюды. (*Забірае.*) Ты ведаеш, хто
гэта?

І н г а. Не.

А с к о л ь д. Адна настойлівая асоба.

І н г а. Мабыць, ёсць падставы.

А с к о л ь д (*уздыхнуў*). Майскае свята. Даволі
банальна: складчына, кампанія на дачы... Дорага мне

абышлася тая ноч — у лабараторыі перагарэу трансфарматар.

Інга *(пасля паўзы)*. Ідзі, яна чакае.

Аскольд *(збірае карткі)*. Прызначыўшы спатканне, яна зрабіла адну памылку. Ехаць туды сорак мінут... *(Рве запіску.)*

Інга. Ну і мужчыны цяпер!

Аскольд *(пасля паўзы)*. Толькі нікому не расказвай. Мяне захапіла адна ідэя. Каб яна спраўдзілася, трэба патраціць два-тры гады. А то і ўсё жыццё. І не толькі маё. Але калі пашанцуе, чалавецтва ўздыхне з палёгкай.

Інга. Калі ж няўдача?

Аскольд. Даб'юцца другія.

Інга. Аскольд, тое, што ты задумаў... І калі лічыш, што нехта можа перашкодзіць... Толькі фанатыкі і дабіваюцца сапраўднага поспеху.

Аскольд *(пасля паўзы, пазіраючы ўбок)*. Інга, калі б мне можна было ўзяць жонку...

Інга *(таксама не глядзіць на Аскольда, гэтак хутчэй думкі ўголос)*. Я ведаю, Аскольд...

Аскольд *(глянуўшы на гадзіннік)*. Спачатку размінка, потым трошкі папрацую.

Інга *(весела)*. Па сістэме ёгаў?

Аскольд. Мудрыя людзі, ёгі.

Інга. Аскольд, заўтра можна цябе праводзіць?

Аскольд. Ну вядома.

Інга. У нас шмат агульнага. Ты адмаўляешся ад кахання па сваёй волі. А я... А я не магу кахаць. Ну што ж, бывай.

Аскольд. Усяго добрага.

Інга бярэ чамаданчык і выходзіць.

(Задумаўся.) Усяго добрага... *(З горыччу ківае галавой. Глядзіць на тэлефон і, перакананы, што Інга пайшла, набірае нумар.)* Вера Сяргееўна? Пакідаю ўключанымі трэці, сёмы і дваццаць чацвёрты... Так, кантрольная група... Навошта выклікалі ў міністэрства?.. Прапанавалі... Не, не здагадаецца. Прапанавалі ўзначаліць навукова-даследчы інстытут... У Зялёным Гаі. Не спяшайцеся віншаваць. Я адмовіўся... Разумеце, у мяне толькі двое штаноў. І калі прапашмарую адны ў крэсле дырэктара... Але я згадзіўся ўзяць лабараторыю... Вельмі ж добрае абсталяванне... Ну навошта так? Вы — мая правая рука... Вазьму яшчэ Антона,

Дзіму, Мацвея Барысавіча... І Фамічова, вядома, калі ён згодзіцца... *(Праводзіць рукой па твары, глуха.)* Вера Сяргееўна... Я толькі што гаварыў з Інгай... Не, ні аб чым не здагадваецца... Пайшла ў басейн...

Карціна трэцяя

Вечар. Басейн. Аблакаціўшыся на парапет, стаіць Вадзім. Гэта зграбны, упэўнены ў сабе малады чалавек. Ён настройвае радыёпрыёмнік. Чуецца жыццярэдасная музыка. Побач ходзіць
Максім, нервова папраўляе акуляры.

Максім. Яны! Пайшлі ў раздзявалку!

Вадзім *(не рэагуе)*. Якое неба! Вось бы сюды Сар'яна.

Максім. Ты павінен мяне пазнаёміць.

Вадзім *(рэгулюючы гучнасць)*. Калі пайду на пенсію, падаруеш гэтую штучку.

Максім *(сам не свой)*. Музыка, горад!.. Мы на яго глядзім кожны дзень.

Вадзім *(засмучана)*. Заўсёды знойдзецца тып, які сапсуе настрой.

Максім. А калі гэта каханне?

Вадзім. Ніколі не гавары слоў, сэнсу якіх не разумееш.

Максім *(паглядае ўбок)*. Пастарайся пазнаёміцца.

Вадзім. І гэта кажа галоўны кансультант міністэрства. А прызнавацца будзеш сам?

Максім *(падыходзіць бліжэй)*. Ты цынік з галавы да пятак... Чалавек павінен быць прыгожы...

Вадзім. Перадыхні.

Максім *(махнуўшы рукой, адыходзіць)*. Цябе магіла выправіць.

Вадзім. Альбо жонка. У чым ты бачыш сэнс жыцця?

Максім. У тым, каб не задаваць недарэчных пытанняў.

Вадзім *(пасля паўзы, прыклаў да вуха прыёмнік)*. Ты хоць раз у месяц чытаеш газеты?

Максім. Не арыгінальна.

Вадзім. Уяві: заўтра — усё дагары нагамі. Што ты ўспомніш?

Максім. А калі гэтага не здарыцца?

Вадзім *(настройвае прыёмнік)*. Па Фрэйду, чала-

век — раб інстынктаў. Імкнецца да асалоды. Як бы мы ні абураліся, але, на жаль, ён кажа праўду. Жывём толькі раз.

М а к с і м *(задуменна)*. Цікава, як яе імя?

В а д з і м *(насмешліва)*. І гэтага не ведаеш? Чакай! Добра. Існуе сто спосабаў знаёмства з дзяўчатамі. Я карыстаўся сто адным. Напрыклад, з Таняй...

М а к с і м. Да д'ябла Таню... Ідуць.

В а д з і м *(выключае прыёмнік, перадае Максіму, той хавае ў кішэню)*. Назірай і вучыся.

М а к с і м. Зняць акуляры? Як я збоку?

В а д з і м *(махнуў рукой)*. Не хачу нажываць во-рагаў.

М а к с і м. Толькі не старайся выстаўляць напаказ свае заганы.

В а д з і м. А наш дворнік кажа: «Мне на-пляваць».

Праходзяць Святлана і Галіна ў купальных касцюмах, на плечы накінуты халаты.

В а д з і м. Скажыце, дзе тут рамантуюць абутак?

Г а л і н а. Вас бабуля вучыла знаёміцца?

Дзяўчаты ідуць далей. Максім насмешліва глядзіць на Вадзіма. Вадзім хапаецца за сэрца, стогне, адварочваецца.

С в я т л а н а *(клапатліва)*. Што з вамі?

Вадзім не адказвае, асцярожна садзіцца на лаўку. Дзяўчаты па-спешна падыходзяць да яго, спрабуюць расшпіліць каўнер, пра-верыць пульс. Вадзім адводзіць іх рукі.

В а д з і м. Што вам ад мяне трэба?

Г а л і н а. Мы студэнткі медыцынскага.

В а д з і м. Ёсць у вас які-небудзь дакумент?

Г а л і н а. Вось яшчэ бюракрат!.. *(Святлане.)* Пака-жы студэнцкі.

В а д з і м *(разглядвае пададзены Святланай білет, чытае)*. «Святлана... Міхайлаўна... Шосты курс...» *(Максіму.)* Мне лепш. Праўда?

М а к с і м *(злосна)*. На жаль.

В а д з і м *(падымаючыся, дзяўчатам)*. Як кажуць на ўроку англійскай мовы, май фрэнд Максім, май нэйм із Вадзім.

Доўгая паўза.

Г а л і н а. І часта вы так забаўляецеся?

В а д з і м. Гэта не забава — суровая неабходнасць.

С в я т л а н а. Нішто сабе жарт.

Г а л і н а. Гадзіну назад мы бачылі, як памірае чалавек.

В а д з і м. Дакладна не падлічваў, але кажуць: на зямным шары тры мільярды людзей. І кожную секунду нехта памірае і нехта нараджаецца. На смерць трэба глядзець па-філасофску.

Г а л і н а. А вы часам не з самадзейнасці?

В а д з і м. Як на споведзі: ён — эканаміст, я — інжынер.

М а к с і м (*наказвае на Вадзіма*). А таксама майстар спорту па плаванню.

В а д з і м (*нездаволена*). Цяжэй за ўсё для паэта — трымаць язык за зубамі.

Г а л і н а. Гэты нервовы малады чалавек піша вершы?

С в я т л а н а (*з цікавасцю*). Паэт?

«Я іду і смяюся
ад шалёнае звонкае
радасці,
што хаджу па зямлі
і раптоўна
навек упаду,
не дайшоўшы да слабасці,
подласці,
дурасці,
старасці,
бо я з песняй хаджу па зямлі
у людзей на віду!»¹

О, калі б я ўмела пісаць вершы... (*Максіму*.) Друкаваліся?

Максім робіць адмоўны жэст, потым дастае сшытак.

В а д з і м. Ён піша лепш, чым патрабуе рэдактар.

С в я т л а н а (*бярэ сшытак*). Даўно пішаце?

В а д з і м. Яшчэ ў школе пачаў. Яго маці спачатку напалохалася, павяла да доктара, той выпісаў горкія пілюлі і параіў аблівацца халоднай вадой. Не памагло.

Г а л і н а (*Вадзіму*). Вы яго адвакат?

В а д з і м. Скажыце лепш, давераны ў справах. (*Заўважыў, што Галіна часта пазірае ўбок*). І ён прыйдзе сюды?

¹ Верш І. Шклярэўскага.

С в я т л а н а. Вось і Інга.

Падыходзіць І н г а.

Так позна?

І н г а. Затрымалася ў аперацыйнай.

Г а л і н а. Няўжо былі яшчэ аперацыі?

І н г а (*задзірліва*). Былі. А што?

Г а л і н а. Адзін шызафрэнк мне сказаў: «Калі ласка, не лічыце мяне вар'ятам». Ну, мне пара.

С в я т л а н а. Пойдзем разам?

Г а л і н а. Не, сёння мне будзе лепш адной.

І н г а. Гала...

Паўза.

Г а л і н а. Дзеці будуць заікацца. Светка, ты ў мяне пыталася, чаму я разышлася з мужам... Знайшлася на-хабніца — сілком хацела адабраць. І каб не быць пакінутай...

С в я т л а н а. Гала...

Г а л і н а. Хай маладыя людзі вучацца.

В а д з і м. Адчуваеш сябе так, нібы перад табой выпрабоўваюць новую зброю.

Г а л і н а. І толькі потым падумала — была дурніца. (*Пайшла.*)

В а д з і м (*Інзе*). Дзе я мог вас бачыць?

І н г а (*глядзіць услед Галіне*). Наўрад. Я там не бываю.

С в я т л а н а. Інга, яны могуць навучыць плаваць.

М а к с і м. Цікавае імя. А па-бацьку?

І н г а. Яўхімаўна.

В а д з і м. Камбінацыя нарвежскага з белавежскім.

І н г а. А вы, хлопчыкі, у які клас ходзіце?

В а д з і м. Адсталыя. У пяты.

С в я т л а н а. Інга, Максім піша вершы.

І н г а. Сапраўдныя вершы ўдаюцца толькі жанчынам.

В а д з і м. Шчырая праўда. Лермантаў, Блок, Максім Зюзік...

М а к с і м. Зю-зен-чык!

І н г а (*Вадзіму*). А вы што пішаце — аповесць, раман?

В а д з і м (*гледзячы ёй у вочы*). Я не пішу раманаў. Я іх заводжу.

І н г а. Ці не будзе дажджу? Пара дадому.

В а д з і м. А вы не бойцеся. Не думайце, што ў мяне такія дрэнны густ...

Святлана разгортвае сшытак, праглядае. Да яе падыходзіць
Максім. Чытаюць разам.

І н г а. Дзякуй за шчырасць. А то мне часцей гаво-
раць кампліменты.

В а д з і м. Натуральна. Вашы вочы заклікаюць да
кахання.

І н г а (злосна). Каханне? У век нейрахірургіі і ма-
лекулярнай біялогіі? Мой шэф пранікае скальпелем у
сэрца, але кажа, што ні разу не патрапіў там на ка-
ханне.

В а д з і м. Вы хочаце сябе ў гэтым пераканаць?

І н г а (пасля паўзы). Няўжо нельга прысвяціць са-
бе ідэі і адмовіцца ад кахання? Я ведаю такога чала-
века.

В а д з і м. У мірны час? Глупства. Ад якога
ханжы вы гэта чулі?

І н г а. У мірны час чалавецтва вядзе барацьбу з
хваробамі, голадам, цемрашальствам.

В а д з і м. Не, вы нас разыгрываеце. Дарэчы, чала-
век, які адмаўляе каханне, не мае права на існаванне.
Паглядзіце на прыроду — пустацветы гінуць.

І н г а (няўпэўнена). Але ж ёсць прыклады, калі
людзі не ведалі кахання, а між тым іх імёны... (Угля-
даецца ў Вадзіма.) Дзіўна... Скажыце, у вас ёсць ску-
раная куртка?

В а д з і м. Хочаце купіць? Якая ваша цана?

І н г а. Я сур'ёзна.

М а к с і м. Паглядзіце ўчарашнюю фізкультурную
газету. Там яго здымак.

І н г а. Як проста...

В а д з і м. Я мог бы і зараз паказаць вам куртку.
Яна ў мяне дома... Тут недалёка.

І н г а (глядзіць на гадзіннік). Дзякуй за кампанію.
Цікава было даведацца, што грамадства яшчэ далёкае
ад дасканаласці. (Выходзіць.)

В а д з і м (задуменна). Адкуль ён узяўся, не знаю,
той сум, што мяне агарнуў...

С в я т л а н а (адыходзячы, падымае руку). Да па-
бачэння, хлопчыкі.

М а к с і м (Святлане, няўпэўнена). Калі першы
ўрок?

С в я т л а н а. Паслязаўтра. На возеры ў пяць.

С в я т л а н а выходзіць.

В а д з і м. «Яшчэ ніколі дзядзька зроду
Не бачыў гэтулькі народу...»¹

М а к с і м (*гледзячы ўслед дзяўчатам, Вадзіму*). За
ёю гатоў пайсці на край свету.

В а д з і м. На край свету... Гэта вельмі далёка.

М а к с і м. Як табе Інга?

В а д з і м (*пасля паўзы*). У мяне дома бутэлечка
«Бакардзі»... Хадзем?

Уздыхнуўшы, М а к с і м ідзе за В а д з і м а м.

Карціна чацвёртая

Мінула некалькі дзён. Бераг возера. За кустамі водная роўнядзь.
Пярэдні план. На перакуленай лодцы сядзіць М а к с і м і варо-
жыць на рамонку. Глядзіць на гадзіннік, устрапянуўся. Раптам
устае, робіць некалькі крокаў назад. Падыходзіць Інга, у ру-
ках у яе лілеі і кніга.

І н г а. Света здае залік. Я хацела папярэдзіць. Як
яна плавае?

М а к с і м. Стараецца. Але ў плаванні галоўнае —
плывучасць. (*Захапіўшыся*.) Вада — гэта накшталт кап-
рызнай дзяўчыны, з якой трэба ўмець абыходзіцца...

І н г а (*разумеючы, ківае галавой*). Калі вы хоць
раз пакінеце іх разам, я здыму з вас галаву.

М а к с і м. Гэта вы дарэмна. Ён добры хлопец.

І н г а. У кожную эпоху ёсць свой ідэал добрага
хлопца. Ваш Вадзім спазніўся гадоў на пяцьдзесят.
(*Расшпільвае сукенку, здымае, кладзе на траву*.) Пой-
дем паплаваем? Павучуся ў вас і я.

М а к с і м. Э... Я толькі з вады, і нешта мяне ка-
лоціць...

І н г а. Калі Вадзім яе пакрыўдзіць, будзе мець
справу са мной. (*Узяўшы ручнік, пайшла*.)

Максім дастае хустачку, выцірае лоб. Раптам некага ўбачыў,
махае рукой. З'яўляецца В а д з і м.

В а д з і м. Адзін? Тады хадзем. (*Парываецца ісці*.)
Хлопцы знаёмяцца з прынцыпова новай схемай аўта-
матычных ліній... А тут — такія дзяўчаты!

М а к с і м. Пачакай. Трэба пагаварыць.

В а д з і м (*паціснуў плячыма*). Наколькі мне вядо-
ма, «курсы па плаванню» праходзяць паспяхова, хаця
настаўнік... без наплаўкоў не плавае.

¹ Верш Я. Коласа.

М а к с і м. У мяне сур'ёзна.

В а д з і м *(спачувальна)*. Гэта ад гарачыні. Давай лепш пакупаемся.

М а к с і м. Бяда ў тым, што я не магу з ёю астацца сам-насам — яны заўсёды разам. Вадзім, пахадзіў бы ты каля Інгі.

В а д з і м *(пасля паўзы)*. Сын мой, ты ўвагрэўся.

М а к с і м. Няўжо ты не фліртаваў з дзяўчатамі, якія табе не падабаліся? А я ж люблю. І гэта сур'ёзна.

В а д з і м. О божа! Дык жаніся. Я табе зараз каго-небудзь паклічу. *(Глядзіць па баках.)*

М а к с і м *(адыходзячы)*. Зразумела... Арэшак гэты табе не па зубах.

В а д з і м. Гледзячы ў каго якія зубы.

М а к с і м. Галаву на адрэз! Яна цярпець цябе не можа. Гэта... Гэта пантэра.

В а д з і м *(пасля роздуму)*. Што ж. Бачыць бог — я супраціўляўся. Але калі так, пайшлі ў заклад? На твай прымнік.

М а к с і м. Прайграеш — аддасі альбомы імпрэсіяністаў. *(Перадае прымнік Вадзіму.)* Для памяці. Інга будзе праз некалькі хвілін. *(Паказвае на сукенку.)* Спужаўся?

В а д з і м. Вечар заняты. Абяцаў суседу разабраць матацыкл, і яшчэ рандэву з Таняй.

М а к с і м. Цяпер пакажы, на што ты здольны. Вось яна! *(Знікае.)*

Вадзім садзіцца на лодку, кладзе прымнік побач з сукенкай Інгі. Падыходзіць Інга. Нерашуча спыняецца.

В а д з і м. Дзе ваш добры дзень, доктар?

І н г а. Добры дзень. *(Азіраючыся.)* Тут быў Максім.

В а д з і м. Пайшоў шукаць філасофскі камень. Сядайце. *(Паказвае ёй кветку.)* Хто мае кветку ў руках, той ліха не жадае.

І н г а *(садзіцца на лодку)*. Мяне даўно цікавіць — чаму вашы жарты такія банальныя?

В а д з і м. О, гэта доўгая гісторыя. Цяжкае дзяцінства, недахоп вітамінаў. А чаму, уласна кажучы, вы зацікавіліся мною?

І н г а *(весела)*. Адкуль вы ўзялі?

В а д з і м. Нехта сказаў Максіму, што хацеў бы пабачыць, як мяне ахоплівае полымя любові.

І н г а. Я сказала, што ахвотна паглядзела б на вас у звычайным полымі.

В а д з і м. Сур'ёзна, ненавідзіце?

І н г а. Усімі фібрамі душы.

В а д з і м. Важна, што ў вас ёсць да мяне моцнае пачуццё. А любіце ці ненавідзіце — не мае значэння.

І н г а (*паказвае на прыёмнік*). Ваш?

В а д з і м. Пакуль што не. Інга, сустрэнемся заўтра ўвечары?

І н г а (*раскрывае кнігу*). Навошта?

В а д з і м. Будзем вывучаць зоркі... па праграме міжнароднага геафізічнага года.

І н г а. Няўжо спутнікі з гэтым не спраўляюцца?

В а д з і м (*націскае на клавiш*). Вы чытаеце такія тоўстыя кнігі? Пра вайну ці пра каханне?

І н г а. Іншых вы не ведаеце?

В а д з і м (*бярэ кнігу, перагортвае*). Без малюнкаў? Нашто вы яе чытаеце?

І н г а (*лагодна*). Мне прыемна размаўляць з вамі.

В а д з і м (*самазадаволена*). Н-ну!

І н г а. Калі слухаеш вас, здаецца, нібы прабіраешся праз дрымучы лес, дзе яшчэ не ступала нага чалавека.

В а д з і м (*рэзка выключае прыёмнік*). Калі мой сучаснік піша раман на тысячу старонак, я не хачу яго чытаць.

І н г а. Вядома.

В а д з і м (*ускаквае, злосна*). Тэорыю адноснасці Эйнштэйна выклаў на адной старонцы.

І н г а. Выкладзіце «Ціхі Дон» на адной старонцы.

В а д з і м. Ды што з вамі гаварыць.

І н г а. Хацелася б ведаць вашы прынцыпы.

В а д з і м. У жыцці заўсёды ёсць месца падзвігу. Шчасце ў працы. Не май сто рублёў, а май сто сяброў. Прачытай і перадай таварышу. Прабачце, апошняе не абавязкова.

І н г а. А вы злосны.

В а д з і м. Танцуеце твіст?

І н г а. Не выношу.

В а д з і м (*жартаўлівы жэст*). Віншую. Як рана вы пастарэлі!

І н г а. А што дае вам твіст?

В а д з і м. Настрой. Той самы, без якога я не магу праседзець над чарцёжнай дошкай дванаццаць гадзін. Калі трэба. А з Дэбюсі або Глюкам не праседзіш.

І н г а. Калі Дэбюсі і не ўздымае настрою, дык гэта чысты ручай, які ачышчае чалавска.

В а д з і м. Я кожны дзень плаваю ў басейне.

І н г а (*разводзіць рукамі*). Здаюся.

В а д з і м. Вы сапраўды не любіце твіста?

І н г а. Нядаўна да нас прывезлі хлапчука, які ў твісце вывіхнуў нагу.

В а д з і м. Дарагая мая, ці ведаеце вы...

І н г а (*з агідай*). Не называйце мяне дарагой.

В а д з і м. У эпоху касмічных хуткасцей і электронных апаратаў музыка, якую слухалі нашы продкі, залезшы на печ, мяне не задавальняе. Хочацца дынамікі. Калі чую добры джаз, кроў кіпіць, галава працуе лепш... (*Глядзіць на прыёмнік.*) Не будзем спрачацца. Проста вы блукаеце, як авечка...

І н г а. Вас што, кормяць сырым мясам?

В а д з і м. Той самы спосаб... Калі жанчыне хто-небудзь падабаецца...

І н г а (*устаючы*). Вам напякло ў галаву.

В а д з і м. Інга, можна сур'ёзна?

І н г а. Паспрабуйце.

В а д з і м (*водзіць пальцам па прыёмніку*). Атрымалася найвялікшае глупства. (*Паўза.*) Не ведаю, як гэта здарылася, але я... вы запаланілі мае думкі.

І н г а (*напеўна*). «І калі надышоў вечар, Шахеразада пачала расказваць казкі». (*Садзіцца.*)

В а д з і м. Ці ж гэта не смешна? Мне спадабалася такая дзівачка...

І н г а. «На тысячу ладоў цягнуў пераліваўся...»

В а д з і м (*запінаючыся*). З таго дня, калі мы «пагаварылі»... Памятаеце? На выстаўцы графікі... Я пачаў заўважаць... Мяне ўсё больш і больш вабіць... Многа думаю... Нават бачу вас у сне.

І н г а (*усміхаючыся*). Вось як!

В а д з і м (*сярдзіта*). Мяне гэта не цешыць. Уночы я павінен спаць.

І н г а (*мякка*). Але, таварышы, пры чым тут я?

В а д з і м. Памажыце мне выкінуць вас з галавы.

І н г а (*збіраючыся пайсці*). З задавальненнем. Бывайце.

В а д з і м (*утрымлівае*). Гэта не выйсце. У сваіх думках я намалюю вас намнога лепш... Раскажыце пра сябе. Калі буду ведаць ваш характар, густы, звычкі,— самі разумесце, ад захаплення нічога не застанецца.

І н г а (*весела*). Чаму вам так боязна ў мяне ўлюбіцца?

В а д з і м. Гэта было б самагубства. Атамная вайна вялікіх дзяржаў.

І н г а *(з хітрынкай)*. А мірнае суіснаванне?

В а д з і м. Паміж намі?

І н г а. Я пажартавала. *(Са смуткам.)* Усё гэта не для мяне.

В а д з і м. Вось-вось. Я нават не спрабую даводзіць, што вы мне падабаецеся. Вучыцеся вы на «выдатна» і таму нічога не зразумеете.

Інга дапытліва глядзіць.

(Задуманна.) І што мне магло... Пра фігуру і гаварыць не трэба. Ваш спосаб мыслення можа адштурхнуць мёртвага. А манера адзявацца... Мае сяброўкі і вы — неба і зямля.

І н г а. Было многа?

В а д з і м. Мне дваццаць восем год. Хочаце даведацца што такое пацалунак?

І н г а. А самба — цудоўная рэч. Вы не думаеце?

В а д з і м *(абараняючыся, падняў рукі)*. Не люблю шчыкоткі... Каб вы не супраціўляліся, у мяне не было б жадання вас цалаваць. Палавіна разводаў — таму сведчаць. *(Набліжаецца.)*

Інга ў нерашучасці.

Можаце нават заплюшчыць вочы, і я не скрануся з месца.

Інга заплюшчвае вочы. Вадзім адразу ж абдымае яе і цалуе. Адышоўшыся, назірае за дзяўчынай, якая павольна падыходзіць да дрэва.

Інга...

І н г а. Не трэба. Пажартавалі — і хопіць.

В а д з і м. Глядзі, чайкі ляцяць! Інга, чаму ты выбрала медыцынскі?

І н г а. Чаму?.. Спадабалася, што ў эмблеме змейка.

В а д з і м. Кажуць, што ты едзеш на балота.

І н г а. Ёсць такая хвароба — керома. Чуў?

Вадзім круціць галавой.

Яе вытокі — балоцістыя мясціны. У мінулым годзе мне прыйшла ў галаву адчайная думка — лячыць керому ўвядзеннем... Расказала шэфу. Спачатку ён пасмяяўся, а потым... У бальніцы было двое хворых. Мы паспрабавалі, і абодва паправіліся. Такога яшчэ не здаралася. Але ж гэта толькі два факты. Трэба паехаць і папраца-

ваць там гады тры, можа нават больш. *(Заханіўшыся.)* Трэба будзе праверыць метадыку, знайсці найлепшы варыянт, зрабіць тысячы аналізаў... *(Узрушана.)* Хутчэй бы, хутчэй бы здаць экзамены... Эфектыўнай жа тэрапіі пакуль што няма!..

В а д з і м *(пасля паўзы).* Інга, а не падобна гэта... на вершы Максіма?

І н г а. А?.. *(Супакоена.)* Шэф перакананы, што мы трымаем у руках сінюю птушку.

В а д з і м. І ты згодна жыць на балоце?

І н г а. Туманы... Крык начной птушкі... Трошкі бліжэй — жабы — крум-крум... Бальнічка маленькая, размешчана ў гаі. Ад бяроз — навокал бела-бела... Нядаўна пачалі будаваць горад хімікаў. Вось толькі людзі неахвотна едуць. Праз керому.

В а д з і м. Няўжо больш ніхто гэтым не займаецца?

І н г а *(з прыкрасцю).* Не, чаму? Клініка. Але... Багі супраць нас. Калісьці кіраўнік клінікі зрабіў доктарскую па кероме. І цяпер усё, што супярэчыць яго канцэпцыі, адхіляе. Значыць, выклік багам. Нахабства, праўда?

В а д з і м. Люблю, калі скідаюць багоў.

І н г а *(глядзіць на гадзіннік).* О, я павінна ісці. Праўда, прыгожы гадзіннік? Плаваю, сплю з ім... Падбаеца?

В а д з і м. Цябе толькі і можна або ненавідзець або любіць.

І н г а. Калі правалю экзамен — праз цябе.

В а д з і м. Будзем пераздаваць разам. Па адных шпаргалках.

І н г а *(смяецца).* Сустрэнемся яшчэ?

В а д з і м. Не... Калі табе лепш?

І н г а. Паслязаўтра. *(Выбягае.)*

В а д з і м дастае папярсы, шукае запалкі, не знаходзіць. Рэзка кідае папяросу, ідзе.

Некаторы час сцэна пустая. Азіраючыся, з'яўляецца І н г а. Яна не можа схаваць сваёй радасці. Падымае кнігу, якая ляжала за лодкай.

Спакуснік, практыкант-самавука... Знайшоў дурніцу. Божа, колькі чаек! Ніколі не бачыла столькі чаек...

Заслона.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Карціна пятая

Мінула два тыдні. Пакой дзяўчат. Галіна прасуе сукенку.
Святлана праглядае канспект.

Святлана. Што яшчэ гаварыў Мечнікаў? Кожны чалавек можа жыць не менш як сто пяцьдзесят гадоў. Для гэтага трэба ліквідаваць хваробы і наладзіць адпаведнае харчаванне. *(Глядзіць некуды ўдалачынь.)* Чалавечае жыццё — агеньчык свечкі. Трэба баяцца пустых хвілін, пустых гадзін, пустых дзён...

Галіна *(пільна назіраючы)*. Светка, што з табой робіцца?

Святлана *(закрывае канспект)*. Надакучылі экзамены. *(Прыбірае ў пакой.)*

Галіна. А ты не закахалася? Вось ужо два тыдні, як не знаходзіш сабе месца.

Святлана. У цябе багатая фантазія.

Галіна. Інтуіцыя. Я не выпадкова выбрала сваю спецыяльнасць.

Святлана. Хіба можа быць псіхіятрам чалавек, які не прачытаў усяго Дастаеўскага?

Галіна. Уяві, можа. *(Весела.)* Сёння прывезлі хворага, і ён сцвярджае, што вушамі ловіць хвалі шматлікіх радыёстанцый свету, і просіць адключыць яго. Дзіўна, раней хворыя больш трызнілі на рэлігійныя матывы. Цяпер — спутнікі, атамы...

Святлана. Жывём так, быццам наперадзе вечнасць. А потым настае такі момант, калі бачыш...

Галіна. Са мной таксама нешта робіцца. Іду па вуліцы, убачу якога-небудзь мужчыну, і раптам ён мне здаецца такім родным, такім блізкім, нібы ведаю яго тысячу год... Што-небудзь здарылася?

Святлана. З цябе выйдзе добры спецыяліст.

Галіна. Аднойчы ў школе выкладчык матэматыкі сказаў Эйнштэйну, што ў яго вельмі пасрэдныя здольнасці... А можа надзець цёмнае?

Святлана. Куды ты збіраешся?

Галіна. У вялікі паход.

Святлана. Што ты надумала?

Галіна. Чалавек думае адно, гаворыць другое, а робіць трэцяе.

Святлана (*з прыкрасцю*). Ды не сустракаюцца яны!

Галіна. Кажуць, за мяжой створаны дэтэктар хлусні... А дзе яна прападае вечарамі?

Святлана. Логіка!

Галіна. Ці не з Вадзімам? Не, я ведаю яе густ!

Святлана (*асцярожна*). Як бы табе сказаць... Яе цікавяць яго даследаванні. А каханне... У іх проста сяброўскія адносіны.

Галіна. Цэлыя дні тырчыць у яго лабараторыі. Я сустракаю іх у інстытуце, у клініцы — усюды. І не раскажвай мне казак пра дружбу мужчыны і жанчыны.

Святлана. Гэта нейкі кашмар... Што ж рабіць?

Галіна (*іранічна*). Раскажы пра новую метадку, якой яна так цікавіцца.

Доўгая паўза.

Святлана. Добра. Але калі ты каму заікнешся...

Галіна. Нядрэнны пачатак для дэтэктыва.

Святлана. Гала, наша Інга... вельмі хворая.

Галіна. Сэрца?

Святлана. Помніш, як яна самлела ў аперацыйнай?

Галіна. Ну?

Святлана. Аскольд у той жа дзень узяў у яе кроў.

Галіна. І аналіз быў адмоўны.

Святлана падыходзіць да кніг, шукае, дастае фотаграму, кавалак фотаплёнкі.

Святлана. Вось.

Галіна (*разглядвае*). Не можа быць...

Святлана. Ты разумееш, што гэта такое?

Галіна. Ён нешта наблытаў.

Святлана. Лабарантка бачыла, ён тры разы прывяраў.

Галіна. Але ці азначае гэта, што Інга...

Паўза.

Святлана. Яшчэ не было выпадку, каб Аскольд паставіў чатыры плюсы і чалавек астаўся жыць.

Галіна. Яна здагадваецца?

Святлана. Думаю, што не.

Галіна. Злаякасная форма. Год — два?

Святлана. Не болей. Але няўжо нічога нельга зрабіць? Галка, мілая?..

Г а л і н а (разглядваючы плёнку, раптам усміхнулася). Ці не здагадалася ты, што ў мяне з ім спатканне?..

С в я т л а н а. Ідыётка... (Хавае фотаграму.)

Г а л і н а (пільна глядзіць на Святлану). Здравая дзяўчына, кроў з малаком... І раптам...

С в я т л а н а. Практычна яна яшчэ здравая. Толькі апарат Аскольда ўлавіў змены ў храмасомах.

Г а л і н а. Сёння ж пагавару з Аскольдам.

С в я т л а н а. Галка, не трэба.

Г а л і н а. Вось як...

Уваходзіць Інга. Яна вясёлая, бяспечная. У руках кветкі, кніга.

І н г а. Прывітанне зубрылам! (Ставіць кветкі, кладзе кнігу.)

Г а л і н а. А ты чаму не вучыш?

І н г а. Адзін мой знаёмы кажа, што студэнты падзяляюцца на выдатнікаў і здольных.

Г а л і н а. Цяпер дзяржаўныя экзамены.

І н г а. Цяпер вясна. (Напявае.) Дзе мая кофточка?

С в я т л а н а. Зноў на ўвесь вечар?

І н г а. Хачу зацягнуць маладога чалавека ў філармонію. (Смяецца.) Для яго гэта яшчэ адзін крок у пекла.

С в я т л а н а. Ты абедала?

І н г а (здзіўлена). Ой, забыла!

С в я т л а н а (клапатліва). Але так жа нельга. Выпі хоць чаю. Зараз прынясу.

І н г а. Свецік, няма калі.

С в я т л а н а. Паспрабуй толькі ўцячы. (Выходзіць.)

Інга пераадзяваецца. Галіна гартае кнігу, якую прынесла Інга.

Г а л і н а (ціха). «Так гаварыў Заратустра...» (Нацярожана.) «З кніг Аскольда Паланавы»?

І н г а. Ты нешта сказала?

Г а л і н а. Хацелася б ведаць, пра што гаворыць звышчалавек Заратустра... Інга, як ты сябе адчуваеш... пасля ўчарашняй гульні?

І н г а. Усе мускулы баляць. Але здорава мы гулялі, праўда?

Г а л і н а (кладзе кнігу, падыходзіць да Інгі.) Зборная выглядала выдатна.

І н г а. Калі мы і заўтра выйграем...

Г а л і н а (стараецца гаворыць абыякава). Што ў цябе на шыі?

І н г а (захінае). Хлапчук... шкадлівы...

Г а л і н а. Хто гэта?

І н г а. Містэр Ікс.

Г а л і н а. Вядома, гэта няпраўда...

І н г а. Чаму? Выдумалі, што вучоныя — сухары. Сярод іх ёсць і лірыкі, і рамантыкі... Ды яшчэ якія... О!

Г а л і н а. Хлусіш!

І н г а (*паціскае плячыма*). У іх, праўда, не заўсёды ёсць час, каб ехаць на ўскраіну горада, дзе ім прызначаюць спатканне... Дома лепш, утульней.

Г а л і н а. Не! Так не будзе!

І н г а (*смяецца*). Ну і нервы!.. Урач, спачатку вылечы сябе.

Г а л і н а. На такіх не жэняцца! Ён сам...

Паўза.

І н г а.. Што ты сказала? На такіх?.. Як гэта разумець?

Г а л і н а (*ходзіць*). Ну... Мужчыны любяць жанчын з іншым тэмпераментам.

І н г а (*нервова*). Якое глупства... А калі я табе скажу, што ў нас усё вырашана?

Г а л і н а. Вырашана?!

І н г а. Яго ідэя. За сталом будзеш сядзець побач са мной, добра?

Г а л і н а. Так і ёсць: фотаграма — ліпа...

І н г а. Фотаграма? Якая?

Г а л і н а. Звар'яцець можна... Куды гэта Светка пайшла?

Уваходзіць С в я т л а н а з чайнікам.

С в я т л а н а. Вось і чай. У мяне ёсць варэнне.

І н г а. Пра якую фотаграму вы гаварылі?

С в я т л а н а (*пасля паўзы, спакойна*). Пра якую фотаграму мы гаварылі? Ды так... (*Разлівае чай на падлогу.*) Гэта я, каб супакоіць яе... Яна думала, што ты з Аскольдам...

Г а л і н а (*Святлане, са злосцю*). Вось яна, жаночая дружба! Я ведала, што ты ашуквала... Развяла камедыю — безнадзейна хворая, злаякасная форма... Нават фотаграму паказала... Але я не такая дурніца...

С в я т л а н а. Перастань!.. Перастань... (*Да Інгі.*) Я ўсё выдумала... Я хацела...

І н г а (*рашуча*). Фотаграму.

С в я т л а н а (*знаходзіць і падае фотаграму*). Я не ведаю... Можа тут памылка...

Інга (*разглядвае*). Як жа гэта... Чатыры... Што ж гэта?.. Непаразуменне, напэўна...

Святлана (*жвава*). І я так думаю.

Галіна. Паглядзі, там другі шыфр.

Інга (*прагна ўзіраецца*). Другі шыфр... Праўда... (*Абмякла.*) Але я ведаю, калі Аскольд ставіць не той шыфр. Бедны... Што ён перажыў!.. Чатыры плюсы. Але ж, не трэба было забывацца... (*З прыкрасцю.*) Ну чаму зараз? (*Падб'ягае да акна.*) Як недарэчы...

Святлана. Інга, родная...

Інга. Перастань, Светка! (*Галіне.*) Ты зрабіла добрую паслугу... (*Глядзіць у акно, паспешліва выходзіць.*)

Святлана. Што ты нарабіла... (*Стомлена ідзе да акна.*) Сотні гадоў пройдуць, людзі стануць іншыя, а нешта ад жывёлы застанецца... Гэта такая ж праўда, як і тое, што з мяне ўрача не выйдзе.

Уваходзіць Вадзім.

Вадзім (*весела*). Вы што, шаноўныя, аглухлі? Стукаю, стукаю. Скажыце, Інга дома?

Галіна (*занепакоена*). Навошта яна табе?

Вадзім. Мы спазняемся. А ведаеце, бога ўсё-такі няма. Інакш ён не дапусціў бы маіх пакут — кожны дзень: філармонія, опера, карцінная галерэя... Чаго не зробіш дзеля... мастацтва.

Галіна. Няпраўда! Ты з ёю не сустракаешся.

Вадзім. Няўжо я так сказаў?

Галіна (*паспешліва*). Праўда ці не? Гавары...

Вадзім. Ёсць пытанні, на якія нельга адказаць: праўда ці няпраўда. Напрыклад, пытаюцца — вы дурань?

Святлана. Вадзім, скажы ёй праўду.

Вадзім. А ў вас не засумуеш.

Галіна (*пакутліва*). Божа мой... Чаму мне так не шанцуе... (*Выходзіць.*)

Вадзім. Што з ёю?

Святлана. Пройдзе. Перавучыла...

Вадзім (*падыходзіць да падручніка, раскрывае*). «Прапедэўтыка»... Сястрыцы міласэрныя, прадаю ідэю. Адкіньце падручнікі, гараць яны ясным агнём... Ідзіце на вуліцу, аддайцеся сонцу, жыццю. Шаснаццаць гадоў карак гнулі. Для чаго? Ці варты людзі таго, каб іх лячыць? Нейкія дзівакі пырнуць адзін аднаго нажом, а потым вы суткамі не адыходзіце. П'яны прастудзіцца пад плотам, а вы... Думаеце, будзе ўдзячны? Яшчэ

скаргу напіша — у кішэні была чацвёрка, а ў бальніцы дапілі.

С в я т л а н а. Што табе трэба?

В а д з і м. Здавайце на тройкі. Дыплом і зарплата вам гарантаваны. Ты яшчэ помніш, як узыходзіць месяц? Як выглядае раса на травінцы? Як у полі спяваюць жаўрукі? Калі ты заўтра трапіш пад машыну...

С в я т л а н а. Калі ласка, ідзі...

В а д з і м. Мне патрэбна Інга.

С в я т л а н а. Інга?.. *(Выбягае з пакоя.)*

В а д з і м. Адны рэбусы... *(Глядзіць на гадзіннік, выходзіць.)*

Карціна шостая

Скверык. І н г а сядзіць на лаўцы і вучыць: рыхтуецца да экзамена. Закрывае кнігу, сядзіць як акамянелая.

І н г а. Свет стаў другі, а людзі не заўважаюць. Спяшаюцца на канцэрты, спрачаюцца пра футбол, сварацца з-за глупства... Змяніліся паняцці. Усё жыццё... змесціцца на далоні. Планы бліжэйшыя і перспектыўныя... Апошнія выкрэсліваюцца. Будучыня... Іншыя могуць сказаць: «У гэтым годзе махнём у Ялту, а ў наступным — вакол Еўропы». Не будзе... Нічога не будзе... А што такое жыццё? Існаванне? Барацьба? Самацвярджэнне? Божа, як мала я ведаю... Век вучылася — і дурніца... Дзяўчаты сталі такія клапатлівыя... Нават злосць бярэ. А ноччу Светка плача ў падушку. І ўсё-такі ў мяне перавага — ведаю свой тэрмін. Колькі ж засталася? Год, паўтара? Яшчэ б гадоў дзесяць. Ну, пяць... *(Круціць галавой.)* А раптам за гэты час што-небудзь вынайдуць? Як калісьці антыбіётыкі... Не, цуда, сіньёры, не будзе... Як жыць, калі няма калі жыць? Во як загаварыла... Кінуць усё і паехаць да бабулі? Выйграю месяц-два... Кінуцца ў «салодкае жыццё»? Хутка абрыдне. Што застаецца пасля чалавека? Дзеці, справы? Першае выключаецца. А другое... Добра пісьменнікам, кампазітарам... А што пакідае пасля сябе ўрач?.. Галоўнае — не гэта. Галоўнае — астацца чалавекам.

З'яўляецца В а д з і м. Інга рэзка ўстае.

(Спалохана.) Вадзім? Калі ласка, ідзі! Я павінна вучыць...

В а д з і м. Інга, што гэта азначае? Два тыдні ганяюся за табой, а ты хаваешся. На запіскі не адказваеш, — што здарылася?

І н г а. Экзамены.

В а д з і м (*падыходзіць бліжэй*). Можа я і дурань, але не настолькі...

І н г а (*запальчыва*). Ведаеш, колькі двоек наставілі?.. Пер'е ляціць!

В а д з і м. Неяк я цябе бачыў з тралейбуса. Ты ішла з хлопцам і смяялася... Гэта хто?

І н г а (*памаўчала*). Так сказаць, прапануецца падумаць — а што, калі так?

В а д з і м. Адзінае, што магло б мяне спыніць. Так засумаваў на табе... Ідзі, я нешта скажу.

Інга раздумвае, потым падыходзіць. Вадзім абдымае яе. Дзяўчына хоча запомніць гэтае імгненне.

Што з табой?

І н г а (*адхіляючыся*). Не трэба так моцна. Што на рабоце?

В а д з і м. О, можаш павіншаваць! Мне даручылі распрацоўку новай лініі. Памятаеш?

І н г а. Вядома. Цяпер ты задаволены.

В а д з і м (*стрымана*). А як жа! Я пакажу, на што здольны. Буду працаваць на ўсю сілу. Два гады ваяваў за гэтую ідэю!.. Толькі б за мяжой не апярэдзілі... Нешта такое ж робяць японцы.

І н г а (*весела*). Заяц захмялеў.

В а д з і м. Хопіць пра работу. А дзе твой гадзіннік?

І н г а. Зняла.

В а д з і м. Сапсаваўся?

І н г а. Не.

В а д з і м. Як жа так? Ты ж з ім заўсёды...

І н г а. За колькі ты цяпер праходзіш сотку?

В а д з і м. Не, праўда?

І н г а (*узрушана*). Чаго ты прычапіўся?! Дай мне спакой!

В а д з і м. Мабыць, усе прыгожыя жанчыны наравістыя. (*Бярэ яе за руку.*) Якія халодныя пальцы... Як у бабулькі.

Інга вырывае руку.

Ты што?

І н г а (*жвава*). Я не расказвала, што рэжысёр прапанаваў мне галоўную ролю?

В а д з і м. Сучасная п'еса? Лепшая за тую, што мы іграем?

І н г а (*усміхнулася*). Мы запыталі ў аўтара, ці можна зрабіць невялікія змены — бо ў нас самадзейнасць. Ведаеш, што ён адказаў? «Мяняйце, ну вядома, мяняйце. П'еса настолькі дрэнная, што дазваляю вам перапісаць яе нанова».

В а д з і м. А калі ты будзеш іграць?

І н г а (*глядзіць убок*). Ты... пра што?

В а д з і м. Ты ж паедзеш.

І н г а. Паеду, іграць не прыйдзеца... А на сцэне прасцей...

В а д з і м. Дзіўная ты сёння... (*Хоча прытуліць да сябе.*)

І н г а (*гулліва*). Эй, эй! Не захапляйся, таварышы!

В а д з і м. Дай руку. (*Прыкладае яе руку да свайго сэрца.*) Чуеш, там нешта трапечаца?

І н г а (*весела*). Праўда! Што ты праглынуў?

В а д з і м. Цёмната. Гэта ж сэрца! Усе ўдары — цераз адзін — твае.

І н г а (*зацікаўлена*). Цераз адзін? (*Раўніва.*) А каму другі?

В а д з і м. Мне. Трэба ж неяк жыць.

І н г а. Скнара. Іншы аддаў бы ўсё.

В а д з і м. Ну, ведаеш... Хутка вечар. Можна цябе благаславіць?

І н г а. Пасля тваіх благаславенняў я доўга не магу заснуць.

В а д з і м (*паказвае мезенец*). Адзін...

І н г а (*спалохана*). Не, не!.. Баюся інфляцыі.

В а д з і м. І ўсё-такі ты нейкая другая. Што з табой, дзяўчынка?

І н г а (*закінуўшы галаву, павольна матляе ёю ў бакі*). Вадзім, гэта наша апошняе спатканне.

В а д з і м. Інга, ты гаварыла, што гумарысты — людзі з агрэсіўным комплексам.

І н г а. У мяне ёсць друг. Яшчэ са школы. Андрэй. Ён не тут. Доўга не пісаў, і таму я... мы... А нядаўна прыйшло пісьмо. Я люблю яго.

В а д з і м (*няўпэўнена*). Выдумваеш. Інга, што было ў той вечар, калі мы збіраліся ісці ў філармонію?

І н г а. Па касмічных маштабах веку — нічога... Канчаць будзем адразу. Іншы раз радыкальная аперацыя — лепшы сродак.

В а д з і м. Глянй мне ў вочы... Мы былі сапраўды шчаслівыя. Ненавіджу гэтае мяшчанскае слова, але былі, былі!.. І няўжо ўсё скончана?!.

І н г а *(пасля роздуму, у роспачы)*. А, прападзі ўсё пропадам... Вадзім, сёння наш дзень! *(Паспешна.)* Едзем у лес... Возьмем з сабою віна, музыку... І павесялюся ж я, натанцуюся... А там — хоць трава не расці... Едзем. *(Цягне Вадзіма за рукаў.)*

В а д з і м. Не. Усё альбо нічога.

І н г а *(стомлена)*. Ідзі. Ты яшчэ сустрэнеш сваю... Андрэй прыедзе праз некалькі дзён. Чуеш?

В а д з і м. Інга, я ж бачу, што з табой робіцца. Дык якому д'яблу патрэбна такая ахвяра?!

І н г а. Каб жа я ведала... *(Груба.)* Чаго ты стаіш? Я ніколі не любіла цябе! Захацелася падражніцца. Ну?!

В а д з і м. Што было, тое сплыло. *(Праводзіць рукой па твары.)* Калі я пайду...

І н г а *(з выклікам)*. Вернешся! У цябе няма ні кропелькі гонару. Хлюпik, бязвольны слімак...

В а д з і м *(успыхнуў)*. З табой каб гаварыць — трэба жалезныя нервы. *(Рашуча пайшоў.)*

І н г а *(астайшыся адна, паступова супакойваецца)*. Ну, нічога... Самае страшнае прайшло. Кіп смайлін — захоўвайце ўсмешку. *(Закрыла кнігу і пайшла.)*

Карціна сёмая

Вечар. Канструктарскае бюро. Над чарцёжнай дошкай схіліўся В а д з і м. Звоніць тэлефон. Вадзім неахвотна падыходзіць, здымае трубку.

В а д з і м. Слухаю... Я... *(Уздыхае.)* Таня... *(Апускае трубку, доўга глядзіць на дошку, потым успамінае пра тэлефон.)* Скончыла? Я нядаўна ўспомніў, што свет трымаецца на трох кітах і жанчыны тут ні пры чым... І не будзе!.. *(Рэзка кідае трубку, але, падумаўшы, здымае яе і кладзе побач. Вяртаецца да дошкі.)*

Уваходзіць А с к о л ь д з партфелем.

А с к о л ь д. Добры вечар. Магу бачыць Жураўлёва?

В а д з і м *(вітае яго кіўком)*. У камандзіроўцы. Месяцы на два.

А с к о л ь д. Што вы кажаце! Якая непрыемнасць... *(Задумаўся.)*

В а д з і м. А можа на паўтара. Мантаж устаноўкі ў Іркуцку.

А с к о л ь д. Шкада. І вельмі.

В а д з і м. А магу запытацца, што ў вас за справа? Сядайце.

А с к о л ь д (*прысаджваецца*). Дзякую. Бачыце, Жураўлёў быў маім пасрэднікам. У вас рабілі некаторыя вузлы да майго апарата. Дазвольце пазнаёміцца. Аскольд Паланаў.

В а д з і м. Вадзім.

А с к о л ь д. Я прапанаваў сваю методыку ранняга выяўлення некаторых захворванняў крыві. Спадзяюся, вы разумееце, што азначае задоўга да развіцця сімптомаў хваробы — прыкладна за год — паставіць дакладны дыягназ?

В а д з і м. Даць у рукі медыкаў...

А с к о л ь д. Вось іменна. І павінен сказаць, некаторыя замежныя фірмы заявілі, што хочуць набыць ліцэнзію... Так, а цяпер я думаю пра новы апарат, з большым дыяпазнам дзеяння. (*Дастае з партфеля накіды.*) Прынцып дзеяння заснаваны на розным паглыннанні святла. У гэтым месцы змяшчаецца кропля крыві...

Вадзім уважліва разглядае.

Але вось тут у мяне ніяк не атрымліваецца... Слабае зв'язно... Часта выходзіць са строю... Чаго толькі не прыдумваў. Дарэмна. Гэта як матацыкл: дзень ездзіш — тыдзень рамантуеш. Разбіраецца?

В а д з і м (*задумліва*). Ды ўжо ж... У вас якой маркі матацыкл?

А с к о л ь д. У мяне «Волга».

В а д з і м. Гэты блок для чаго?

А с к о л ь д. Выраўноўвае сігнал.

В а д з і м. Так... дайце падумаць...

Аскольд паціскае плячыма і адыходзіць да акна. Вадзім падлічвае, крэсліць нешта на паперы.

Ну што ж. Ёсць над чым паламаць галаву. Прыходзьце праз тры дні.

А с к о л ь д. І што будзе праз тры дні?

В а д з і м. Паглядзім. Люблю такія задачкі.

А с к о л ь д. Мабыць, вы недаацэньваеце ўсёй складанасці...

В а д з і м. Праз тры дні... (*Весела.*) Значыць, хто хутка ставіць дыягназ, той хутка вылечвае?

Аскольд *(пасля паўзы)*. Не зусім. Гаворка ідзе пра хваробы невылечныя. Хто захварэў — стопрацэнтная смяротнасць.

Вадзім. І ніхто не вылечваецца?

Аскольд. Пакуль што — ніхто. Нядаўна мы правяралі сваіх студэнтаў... Адна студэнтка безнадзейна хворая. Чатыры плюсы. Спартсменка, выдатніца, выпускніца. Калі я прапанаваў ёй абследавацца, кажу, дай кроплю крыві — будзеш ведаць свой лёс, яна засмяялася: «Таварышы, пакуль не разлічуся з кермай... І наогул, я збіраюся пражыць не менш як сто гадоў».

Вадзім. Як, вы казалі, яе завуць?

Аскольд *(пасля паўзы)*. Я назваў імя? Не можа быць. У вас там знаёмыя?

Вадзім. Не. Проста цікаўлюся. Дайце закурыць.

Аскольд частуе. У Вадзіма падае цыгарэта.

Аскольд *(жартуючы)*. Піць трэба меней, таварыш канструктар.

Вадзім. Выпадак цікавы... Няўжо нічога нельга зрабіць?

Аскольд *(задуменна)*. Пакуль што — абсалютна... Чалавек без заўтрашняга дня.

Вадзім. Як жа так...

Аскольд. Па сутнасці, усе мы памром.

Вадзім. Але ў яе гады... Адкуль? Чаму?

Аскольд *(падыходзіць да акна ўсміхаючыся)*. Праўда, цудоўнае паветра? Свежае, чыстае. Зеляніна... А фон радыяцыі ў некалькі разоў вышэй, чым да вайны. Дазвольце запытаць, колькі разоў вы праходзілі рэнтген?

Вадзім. А?.. Пятнаццаць — дваццаць.

Аскольд. О!.. Дадаўце добры дзесятак іншых шкоднасцяў, якія ўзніклі з прычыны тэхнічнага прагрэсу. Пад іх уздзеяннем у храмасомах адбываюцца мутагенныя перабудовы...

Вадзім. Яна ведае?

Аскольд *(паглядзеўшы на Вадзіма, круціць галавой)*. Чалавек адыходзіць ад прыроды. У гэтым трагедыя нашага часу.

Паўза.

Вадзім. Дык што ж, назад — да каменнай сякеры?

Аскольд. Зусім не. На ўзроўні сучаснай цывілі-

зацыі вярнуцца да прыроды. А галоўнае — ліквідаваць шкоднасці. Пакуль не позна.

Вадзім. Якія вы слабыя, медыкі. Людзі праніклі ў космас, разгадалі нейтрына...

Аскольд. Навошта параўноўваць чалавечы арганізм — самае складанае ў прыродзе — з элементарнымі часцінкамі? Слабыя... Не забывайце, што для фізікаў не было ніякіх забарон, а медыкам доўгі час не дазвалялі даследаваць клетку. Рэкамендавалі займацца ўмоўнымі рэфлексамі (*пстрыкае пальцамі ў наветры*), а ў якасці дадатковай нагрузкі — пытаннямі мовазнаўства...

Вадзім. Калі ж чалавецтва пазбавіцца хвароб?

Аскольд. Няўмольна набліжаецца час, калі сонечнае цяпло, слабеючы, не зможа растопліваць лёд, які будзе насоўвацца з палюсоў, і Зямля — мёртвы, астылы, як Месяц, шар — будзе кружыць у глыбокай цемры па ўсё больш кароткіх арбітах вакол мёртвага Сонца, на якое яна нарэшце ўпадзе.

Вадзім. Гэта хто — Сартр, Камю?

Аскольд (*пасля паўзы*). Не. Энгельс. «Дыялектыка прыроды».

Вадзім (*пасля роздуму*). Чалавецтва не загіне. Яно зможа перасяліцца...

Аскольд. Некалькі мільярдаў чалавек? На чым жа — на таксі?

Вадзім. Да таго часу — гэта будзе праз мільёны гадоў — праблема транспарту вырашыцца.

Аскольд. Магчыма. Але ці хопіць чалавечага жыцця, каб даляцець да другой сістэмы?

Вадзім. Людзі запаляць новае сонца. Яно будзе лепшае за гэтае.

Аскольд. Ярчэй за тысячу сонцаў... Мы не ведаем, што нас чакае заўтра.

Вадзім. Скажыце, у гэтай дзяўчыны... бела-кроўе?

Аскольд. Не зусім. Але канец — аднолькавы.

Вадзім. А бывае, што ваш апарат памыляецца?

Аскольд. Не, калі б ён дапусціў хоць адну памылку, я адчуваў бы сябе лепш.

Вадзім. Ну, хоць бы адзін раз на тысячу...

Аскольд. Выключаецца. За два гады — ні адной памылкі. Калі я паставіў дыягназ... (*Заўважыў, што Вадзім хвалюецца.*) Урэшце, у медыцыне ўсё магчыма. Зусім верагодна, што ўсё абыдзецца шчасліва.

В а д з і м. Не трэба!

А с к о л ь д. А праўда суровая. Адзін дасціпны калега сказаў пра маіх пацыентаў: «Аскольдавы магiлы...» (*Стараеца бравіраваць.*) Іншы раз я адчуваю, што наводжу жах на людзей. (*Пільна прыглядаецца да Вадзіма.*) Штосьці мне вашы вочы не падабаюцца. Не заўважаеце стомленасці, слабасці? Хочаце, праверым вашу кроў? Гэта нядоўга... (*Смяецца.*) Я пажартаваў.

В а д з і м (*не глядзячы на Аскольда*). Скажыце, вас калі-небудзь білі?

А с к о л ь д (*наспешліва збірае паперы ў партфель, накіроўваецца да дзвярэй, на хвіліну спыняецца*). Калі вы знаёмы... з гэтай дзяўчынай, калі ласка, не гаварыце. Ёй гэта нічога не дасць. (*Абвяўшы.*) Паверце, каб быў хоць адзін шанц... Я люблю яе. (*Ідзе да дзвярэй.*)

В а д з і м (*рэзка паварочваецца, глядзіць*). Стойце!

Аскольд спыняецца. Вадзім бярэ аркуш паперы, шпарка піша, падыходзіць да Аскольда, аддае.

Зойдзеце ў пятніцу. Трэці цэх.

А с к о л ь д бярэ запіску, выходзіць. Вадзім глядзіць услед, падыходзіць да тэлефона, набірае нумар.

Скажыце, басейн сёння працуе да... Дзякуй. (*Паволі кладзе трубку.*)

Карціна восьмая

Кватэра Вадзіма. Вечар. Сучасны інтэр'ер. Гарыць настольная лампа. Прыглушана гучыць музыка — арган. Вадзім у купальным халаце ходзіць па пакоі. Званок. Вадзім выходзіць і вяртаецца з М а к с і м а м.

М а к с і м. Добра, што ты дома. Дождж пачынаецца. Ледзь паспеў.

В а д з і м. Сядай... Толькі што пайшлі хлопцы. Каньяку?

М а к с і м. Калі ёсць напітак...

В а д з і м. Пашукаем... (*Прыносіць бутэльку вады.*)

М а к с і м (*налівае, п'е*). Сёння ў клубе паказвалі «Хірасіма, мая любоў». Думаў, прайду, але столькі ахвотнікаў...

В а д з і м (*задуменна*). «Хірасіма, мая любоў»...

М а к с і м. Ты... ведаеш?

В а д з і м (*адыходзіць да акна*). Ведаю.

Максім. Мне Света расказала. Хто б мог па-
думаць.

Вадзім. Пасылаюць у Новасібірск. Па дарозе
назад спынюся ў Маскве, абыду ўсе інстытуты.

Максім. Я ўчора прыляцеў з Ленінграда. Быў
у клініцы, якая... Гаварыў з кіраўніком. *(Разводзіць
рукамі.)* Ні ў нас, ні за мяжой. Адзіная надзея — па-
мылка ў дыягназе.

Вадзім. Гэты тып сказаў, што яго пякельная
машына не памыляецца... Мефістофель, іхтыязаўр...
Ледзь не надаваў яму па шыі...

Максім. Улезь у яго скуру: імкнецца рабіць
дабро чалавецтву, а сёння гэта ператвараецца...

Вадзім. А калі пашукаць у народнай медыцыне?

Максім. Пра тое, як спрабавалі лячыць гэтую
хваробу, напісаны сотні тамоў, але... *(Аглядаецца.)*
Яна... была тут?

Вадзім. Учора бачыў Святлану. На стадыёне.

Максім. Між іншым, Света згадзілася астацца.

Вадзім *(пасля паўзы)*. Што б ты сказаў, Максім,
каб я... ажаніўся з ёю?

Максім *(наліваючы ў кубак вады)*. Ты часам
няўдала жартуеш.

Вадзім. А ўсё-такі?

Максім. Гэта... кашчунства, Вадзім. Камедыя
скончана. Цяпер мы героі драмы.

Вадзім. У жыцці ўсё пераблытана. Толькі эстэ-
ты наставілі перагародак.

Максім *(не выпіўшы, адстаўляе кубак з вадой)*.
Але гэта не каханне, стары.

Вадзім. А хто мне скажа, што такое каханне?

Максім. Хочаш даць ёй трохкі радасці?

Вадзім. «Асколачак вясёлкі». Ёсць такое апавя-
данне.

Максім *(памаўчайшы)*. Пір з атручанай закус-
сю. І госці гэта будуць ведаць.

Вадзім. Чаму так змрочна?

Максім. Ты дрэнна ўяўляеш, што такое хворая
жонка, асуджаная на...

Вадзім. А калі не...

Максім *(пасля паўзы)*. Чалавек не можа ашу-
каць бяззубую з касой. Каханне перамагае смерць...
І як гэта медыкі не дадумаліся? Ты сур'ёзна?

Вадзім *(ходзіць)*. Што ў наш час можа быць сур'-
ёзным?

М а к с і м. Тваё каханне прынясе ёй толькі паку-
ты — вастрэй адчуе, што траціць.

В а д з і м (*спыніўшыся, не зусім сур'ёзна*). А ты
мудры.

Званок.

М а к с і м. Ты каго-небудзь чакаеш?

В а д з і м. Завязаў, як кажуць паэты. (*Выходзіць.*)

Голас Вадзіма: «Плашч павесь тут». Уваходзяць В а д з і м і
С в я т л а н а.

С в я т л а н а. Даўно такога дажджу не было. (*Аб-
трэсвае рукі, зайважае Максіма.*)

М а к с і м. У гэтым склепе толькі і хавацца, калі
дрэннае надвор'е.

С в я т л а н а (*пасля кароткай замінкі, Максіму*).
І ты?..

В а д з і м. Сядай. Кофе?

С в я т л а н а. Не трэба. (*Садзіцца, напраўляе ва-
ласы.*) Ішла міма, дай, думаю, зайду. (*Вадзіму.*) Цыга-
рэту.

М а к с і м. Наколькі мне вядома, ты не курыш.

Вадзім дае ёй закурыць.

С в я т л а н а. Зубрылі, зубрылі з Інгай, пакуль га-
ловы не забалелі.

М а к с і м. Святлана, ён ведае.

С в я т л а н а (*паклала цыгарэту, Вадзіму*). Ты не
павінен сустракацца з ёю.

В а д з і м (*гнеўна*). Паспелі пахаваць! Сябры...

С в я т л а н а. Але ж... Не ведаю, што ў вас было
ў скверыку, тады, толькі пасля гэтага яна... Калі ў ця-
бе ёсць да яе хоць кропля...

В а д з і м. Яна цябе паслала?

С в я т л а н а. Я лічыла цябе разумнейшым.

В а д з і м (*пасля роздуму*). Добра. Вы пасядзіце.
Хачу прагуляцца па горадзе.

С в я т л а н а. У такі дождж?

В а д з і м. Іншы раз дождж як на заказ. (*Выхо-
дзіць.*)

С в я т л а н а. Гаспадара выжылі.

М а к с і м (*падыходзіць да Святланы*). У мяне су-
седка выязджае. Вызваляецца пакой.

С в я т л а н а (*адхіляючыся*). Ніколі не бачыла гэ-
тага часопіса. (*Разглядвае.*)

М а к с і м. Спадзяюся, табе спадабаецца.

С в я т л а н а. Няўжо ён чытае і па-французску?

М а к с і м. Гэтак жа, як я ў тваіх вачах.

С в я т л а н а (*адкідвае часопіс*). Максім, я еду з Інгай.

М а к с і м (*з прыкрасцю стукае далонню па сталю. Ходзіць па пакоі. Выразна*). Навошта? Каму патрэбна, каб ты ехала?

С в я т л а н а. Хто-небудзь з нашых павінен быць побач. Нельга пакідаць яе адну.

М а к с і м. Што гэта зменіць?

С в я т л а н а. Нічога. Але мы — людзі. (*З напружаннем*.) І не спрачайся са мной. Гэта канчаткова.

М а к с і м. Свецік, я зусім не ідэальны герой. Я лепш за іншых бачу свае слабасці, недахопы... Паэта з мяне не будзе. Але я люблю цябе. Я ведаю сваю працу і люблю працаваць. Так, люблю. Што людзі ведаюць пра эканамістаў? Лічаць... Але ж яны часам могуць сэканоміць больш, чым некалькі заводаў за год. Нядаўна нам прывезлі электроннае абсталяванне. Надзвычайныя перспектывы!.. А на балотах я буду проста бездапаможны.

С в я т л а н а (*задуменна*). Электроннае абсталяванне... Навошта? Ты з поспехам яго заменіш...

М а к с і м. Калі б мне сказалі: дзесяць гадоў варочай каменне, і гэта яе выратуе... А цяпер?..

С в я т л а н а. Самае страшнае — што ты гаворыш праўду... Але я не магу так... Прыйдзецца расстацца.

М а к с і м. Разумней за ўсіх у гэтай сітуацыі трымаецца Інга. Бо ведае — нічога не зменіш. І што азначае ў нашу эпоху жыццё аднаго чалавека?

С в я т л а н а. Мяне ўсю калоціць... Хоць бы дождж перастаў...

М а к с і м. Табе трэба сагрэцца. (*Дастае з паліцы бутэльку, чарку, налівае*.) Святлана, але ж справа не ў Інзе... Проста ты пакідаеш мяне. Чаму?

С в я т л а н а. А Галка не знаходзіць сабе месца. Нават глядзець не хоча на Аскольда.

М а к с і м. За цябе, доктар...

С в я т л а н а. Будзем весяліцца... Пакуль здаровыя.

Выпівае. Паўза.

І ўсё-такі калоціць. Дождж, дождж...

Карціна дзевятая

Паліклініка. І н г а ў белым халаце сядзіць за сталом, разглядае рэнтгенаўскі здымак і нешта запісвае ў журнал. Потым устае, падыходзіць да дзвярэй, трошкі іх прачыняе.

І н г а *(не глянуўшы)*. Заходзьце. *(Вяртаецца, садзіцца, піша.)*

Уваходзіць В а д з і м. Моўчкі стаіць ля дзвярэй.

(Не гледзячы.) Сядайце. Вы ў нас былі? Ці ўпершыню? *(Падымае галаву, глядзіць на Вадзіма. Рэзка накіроўваецца да дзвярэй.)*

В а д з і м. Пачакай! Я апошні.

І н г а *(выглядае за дзверы)*. Хто да хірурга? *(Павольна вяртаецца, рашуча.)* Я на рабоце.

В а д з і м. Бюракратаў б'юць іх жа зброяй... *(Дадае з кішэні талон, падае Інге.)* Як пацыент я маю права на ўвагу ўрача.

І н г а *(бярэ талон, глядзіць, рэзка кідае на стол, гледзячы ўбок)*. Я слухаю.

Вадзім падыходзіць да дзвярэй і зачыняе іх на ключ.

Ты што, звар'яцеў?

В а д з і м. Скажаш, прыйшоў надта сарамлівы хворы.

І н г а. Калі шэф даведаецца пра гэтыя штучкі...

В а д з і м. Міш іншым, ужо шэсць. *(Паказвае на гадзіннік.)*

І н г а. Што ж, пагаворым на вуліцы. *(Здымае халат.)*

В а д з і м. Інга... будзь маёй жонкай.

І н г а *(пасля працяглай паўзы)*. Ты казаў, што гэтае мерапрыемства запланавана на канец сямігодкі.

В а д з і м. Сямігодку — датэрмінова. Дэвіз многіх.

І н г а. Дзіўная перамена.

В а д з і м *(з усмешкай)*. Ведаеш, надакучыла самому цыраваць шкарпэткі, гатаваць снеданне...

І н г а. Андрэй казаў, што ўсё будзе рабіць сам... Каб ты ведаў, які ён харошы. У школе хадзіў за мною, як прывязаны. Ходзіць і маўчыць. Адноўчы кажу: «Андрэй, злаві мне ваўчаня». І што ты думаеш? Прывалок. *(Задумалася.)* Ён будзе добры муж...

В а д з і м. Інга, я ўсё ведаю.

І н г а. Што — ведаеш?

В а д з і м. Ну... выпадкова сустрэў урача з лабараторыі, і ён...

Доўгая паўза.

І н г а. Ведаеш... Так, чатыры плюсы, чатыры крыжы... І я ведаю. Вось і каханню прыйшоў канец, дарагі Уладзім Уладзімыч... *(Успыхнуўшы.)* Якое глупства! Я проста ператамілася. Заняткі, секцыя, студыя... Варта толькі добра адпачыць...

В а д з і м *(жвава)*. Вядома! Я перакананы ў гэтым. Здасі экзамены, паедзем на поўдзень. Марское паветра, фрукты, цудоўныя мясціны Каўказа... Мы яшчэ пасмяёмся з гэтага аракула!

І н г а. Смех у раі. Гэта весела. Мы на розных берагах.

В а д з і м. Я нядрэнна плаваю.

І н г а. Не трэба, прашу цябе.

В а д з і м *(з пачуццём)*. Чаму — не трэба? Мы з табой створым планету, дзе суткі прыраўняем да года. Цяпер ні на дзень не пакіну цябе.

І н г а. Хочаш бачыць, як буду рабіцца брыдкай?

В а д з і м. А ты ўяўляеш сябе прыгожай?.. Слухай, няўжо ты верыш гэтаму глупству? Ці можна наогул верыць нейкаму аналізу? Гэта ж не матэматыка.

І н г а. Калі б я не была ўрачом...

В а д з і м. А колькі разоў ваш брат ставіць фатальны дыягназ, а хворы жыве і п'е за яго здароўе. Ну а раптам той памыліўся?..

І н г а. Учора Аскольд зноў браў у мяне кроў. І сказаў, што ўсё ў парадку.

В а д з і м. Вось бачыш!

І н г а. Я запытала: «Як і месяц назад?» А ён: «Так, вядома». *(Пасля паўзы.)* Не, Вадзім. Усё правільна. Памылкі быць не можа. *(Закасвае рукаў.)*

В а д з і м *(уражаны)*. Што гэта? Ты была...

І н г а. «КМ-68»... Вопытная група.

В а д з і м. Чакай, колькі ж тады табе было?

І н г а. У тое лета дзеці ваеннаслужачых адпачывалі ў Белавежскай пушчы. І калі танкі з чорна-белымі крыжамі перайшлі граніцу, шлях дадому быў адрэзаны. А потым прыехалі яны. Я ўсё помню. Яны былі ў белых халатах... Ласкавыя, добрыя... Кляйнас медхен іст шён... Давалі шакалад. А потым рабілі ўколы. З нашай групы не памерла яшчэ адна дзяўчынка, Лена. Нам бы зноў увялі гэты прэпарат. Але неяк уначы

партызаны вызвалілі частку дзяцей. Я доўга хварэла, паўгода нічога не бачыла.

В а д з і м. Лену таксама выратавалі?

І н г а. Так. Нядаўна памерла.

В а д з і м. Няшчасны выпадак?

Інга круціць галавой.

Што вам уводзілі?

І н г а. Калі я пераканалася, што сапраўды... Можаш уявіць, што я адчула. *(Усміхнуўшыся.)* Гейнэ неяк сказаў: калі ў півавара ў бочцы канчаецца піва, яму здаецца, што надыходзіць канец свету... Кінулася ў бібліятэку. Перагледзела ўсё новае, што ёсць у нас, за мяжой... Была і ў дацэнта Мельнікава, сказала, сястра хварэе. І ніхто нічога... Хутчэй бы за работу...

Паўза.

В а д з і м. А керома?

І н г а. Відаць, не паспею.

В а д з і м. Год — 8760 гадзін. Напэўна, гэта многа.

І н г а. І вельмі мала. Вось яшчэ трыццаць мінут ты ўкраў.

В а д з і м *(пасля паўзы, усхвалявана)*. Інга, керома — выратаванне... Для чаго мы жывём? У чым прызначэнне чалавека? У цябе наперадзе жыццё... Так! Жыццё, якое вымяраецца не стрэлкамі гадзінніка. Удваіх мы зробім удвая больш.

І н г а. Не муч... Толькі ты адзін мяне і мучыш.

Стук у дзверы.

В а д з і м *(гучна)*. Прыём закончаны. *(Інзе, цвёрда.)* Будзеш рабіць тое, што скажу я.

І н г а *(плача)*. Навошта?

В а д з і м *(абдымае яе за плечы, горача, пераканайча)*. Ты будзеш жыць. Будзеш! Мы кінем выклік богу, нячыстай сіле, д'яблу і тым гадам з чорна-белымі... Чуеш? *(Бярэ яе твар у свае рукі.)* Ты мяне яшчэ не ведаеш... Я не аддам цябе. Я кахаю. Чуеш? Кахаю цябе!..

Заслона.

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

Карціна дзесятая

Мінула паўтара года. Невялікая ўчастковая бальніца на Палессі. Вечар. За акном завіруха. На сцэне медсястра, сярэдніх год жанчына, яна падкідае паленцы ў жалезную печку. Уваходзіць Вадзім, ён у лыжным касцюме, пляскае сябе па баках, спрабуючы сагрэцца.

Вадзім. Хірург з Забалоцця ў вас?

Медсястра. Там *(паказвае на дзверы)*. Хлопчыка глядзяць. А што?

Вадзім. Ну і мяце!

Медсястра. Даўно на Палессі такой зімы не было. Учора адзін ногі памарозіў. А ты адкуль?

Вадзім паказвае пальцам угору.

У цябе захварэў хто?

Вадзім. Як яна прыехала?

Медсястра. На трактары. Чым жа яшчэ сюды дабярэшся? Паехала я па яе на санях, а назад — намяло, конь не ідзе. Пайшла яна да начальніка — давай трактар. Той — куды там, гаварыць не даецца. Яна і так і сяк, а ён — не. Тады яна як грукне кулаком па сталю, а на сталю шкло — толькі пырскі ва ўсе бакі. Хацеў у міліцыю паведамляць.

Вадзім. Даў?

Медсястра. А як жа. У райком пазваніла. Тады той гаворыць: «Глядзі, доктар, каб ваўкі не з'елі». А яна: «Калі з вамі зладзіла, дык з ваўкамі спраўлюся».

Вадзім. Лыжы ніхто не сцягне?

Медсястра. Гэта ж не горад. Людзі свае.

Вадзім выходзіць. З суседняга пакоя паказваюцца Інга і малады ўрач Лапкіна.

Інга. Будзем аперыраваць. Рыхтуйце хлопчыка.

Медсястра ківае і выходзіць.

Лапкіна *(здзіўлена)*. Тут?

Інга. Умовы не ідэальныя. Але што рабіць?

Лапкіна. Мы нават патрэбнага інструменту не маем.

Інга. Самі калі-небудзь аперыравалі? *(Мыс рукі.)*

Л а п к і н а. Хірургію я не любіла. Калі можна было, уступала асістыраваць іншым.

І н г а. Прамерзла ў лесе да костачак... (*Усміхаецца.*) Калі раптам... адчую сябе дрэнна, увядзіце мне стрыхнін. Добра?

Л а п к і н а (*заклапочана*). Вам нездаровіцца?

І н г а (*весела*). Ды не. Прамерзла, стамілася...

Л а п к і н а. Дык, можа, не трэба брацца?

І н г а. Вы ж урач. Калі б ляснік нас не сустрэў... Паглядзіш — агеньчыкі... Пад'едзем — нічога няма. Міраж нейкі...

Л а п к і н а. Ваўкі.

З'яўляецца В а д з і м.

В а д з і м. Гэта ж трэба, — на каляды такое надвор'е! Відаць, пара архангелам на пенсію.

Л а п к і н а. Вам каго?

І н г а (*радасна*). Вадзім? Як ты знайшоў?

В а д з і м. Расказаў зайцам анекдот пра мядзведзя. Двое памерлі на месцы, а трэці не зразумеў і згадзіўся паказаць дарогу... Чаму ў вас няма ёлкі?

З'яўляецца К а п а р ы х а, пажылая панурая жанчына.

Л а п к і н а. Капарыха, маці хлопчыка.

І н г а (*Капарысе*). Страшнага нічога няма. Але трэба аперыраваць.

К а п а р ы х а. Гэта што — рэзаць? Жывое цела? Не дам.

І н г а (*сумеўшыся*). Як гэта?

К а п а р ы х а. Маё дзіця, мая родная крывінка. Бачыць бог — не дам.

І н г а. Паслухайце, матуля, калі не зрабіць аперацыі...

К а п а р ы х а. Усё ў руках госпада нашага.

І н г а. Гэта... ваша дзіця?

К а п а р ы х а. Ён раб божы.

Л а п к і н а. У вёсцы ёсць мурашкаўцы, сектанты.

І н г а. Зразумейце, толькі хуткая аперацыя выратуе хлопчыка ад удушша.

К а п а р ы х а. Боская воля. Бог даў — бог возьме. Што людзі могуць? (*Інзе, раз'юшана.*) Маліцеся богу! Кожнаму хочацца жыць... Маліся, дачка, богу! Толькі бог, толькі бог...

Інга расцірае скроні.

Вадзім. К д'яблу! *(Паказвае на Інгу.)* Вось твой бог! Усё ад яе залежыць.

Убягае медсястра.

Медсястра. Доктар, хлопчык ужо вочкі закочвае.

Інга. Вы чулі? *(Робіць некалькі крокаў, хістаецца, асядае на табурэтку.)*

Вадзім і Лапкіна яе падтрымліваюць, медсястра падае на ватцы нашатырны спірт.

Капарыха *(радасна)*. Божачка забярэ яго да сябе!.. Ён будзе з анёламі. Аддайце дзіцятка, слязінку маю горкую.

Лапкіна. Толькі пад распіску.

Капарыха. Што — крыжыкі на паперку паставіць? Рукі адсохнуць.

Інга *(рэзка)*. Ніякіх распісак!.. Не ведаю, як вас пераканаць!..

Капарыха *(пачынае шумець.)* Аддайце сынка дабром, госпадам богам малю!

Вадзім. Дабро для яго — аперацыя. І хопіць!

Капарыха. Ліхадзеі! Толькі паспрабуйце рэзаць...

Медсястра выводзіць Капарыху.

Лапкіна. Раскажа сваім. Тыя могуць сюды ўварвацца, вокны пабіць.

Вадзім. Парадоксы стагоддзя. Для разнастайнасці.

Лапкіна. Калі мы хадзілі па вёсцы і рабілі прышчэпкі, яны запіралі аканіцы на засаўкі і спускалі сабак з ланцугоў.

Інга. Аперыраваць! *(Зноў мые рукі.)*

Лапкіна. Як маці не згодна, не маем права... Калі няўдача — крымінал.

Вадзім *(Лапкінай)*. А вы добра вывучылі юрыспрудэнцыю.

Лапкіна. Такое жыццё. Вы паедзеце, а я...

Інга. Жыццё, уявіце, не толькі такое... Адказваць за ўсё буду я.

Лапкіна. Паслухайце, вы тут другі год. І другі год участковыя ўрачы не маюць спакою. Нашто вам гэта?

І н г а. Зарабляю характарыстыку. Для аспірантуры...

Уваходзіць медсястра.

М е д с я с т р а. Можна пачынаць.

Святло паступова гасне.

І н г а. У чым справа?

Л а п к і н а. У клубе кіно скончылася. Рухавік выключылі.

І н г а. Нам неабходна святло.

Л а п к і н а. Зося, збегайце і ўгаварыце механіка.

М е д с я с т р а *(запальвае свечку)*. Не згодзіцца. Яго Юльчына Алена чакае.

В а д з і м. Скажыце, доктар Лапкіна абяцала даць спірту.

М е д с я с т р а. Паспрабую... *(Выходзіць.)*

Л а п к і н а накіроўваецца ў суседні пакой.

І н г а *(глядзіць на свечку)*. Вось і каляды... Я рада табе, снежны чалавек.

В а д з і м. А ты падобная на снягурачку... Інга...

І н г а *(перабівае)*. Сектанты — няшчасныя людзі.

В а д з і м. Ты ведаеш, што я хачу сказаць?

І н г а. Мы некалі дамаўляліся, што не будзеш няньчыць.

В а д з і м. Ты наўмысля сябе перагружаеш. Навошта?

І н г а. Навошта, чаму, адкуль... пытанні для малых — ад двух да пяці. Што Светка робіць?

Запальваецца святло.

В а д з і м. Гатуе грыбны суп. Такі суп — смаката...

І н г а. Ну, пара. *(Падстаўляе шчаку для пацалунка.)* Даведайся ў зайцоў дарогу дадому.

В а д з і м. Я з табою.

І н г а выходзіць у суседні пакой. З'яўляецца медсястра. Падумаўшы, замыкае дзверы і ідзе да ўрачоў.

В а д з і м *(ходзіць па пакоі, пачынае чытаць газету, зацікавіўся)*. «Агенцтва ЮПІ паведамляе, што доктар Эрых Крамер, які прымаў у гады вайны ўдзел у эксперыментах над вязнямі канцлагера Дахау, прызначаны спецыяльным саветнікам НАТА».

Марудна цягнецца час. Вадзім ходзіць, раптам да нечага прыслухоўваецца. Чуецца моцны стук у дзверы.

Г а л а с ы.— Адчыняй!
— Выламім дзверы!

Вадзім марудзіць, потым бярэ качаргу і накіроўваецца да дзвярэй. З'яўляецца напалоханая медсястра.

М е д с я с т р а. Стойце!.. Доктару дрэнна...

Карціна адзінаццатая

Прайшло некалькі месяцаў. Ранняя халодная вясна. Кватэра Інгі і Вадзіма на Палессі. Ноч. Світае. Інга цяжка хворая. Яна ў суседнім пакоі. Туды дзверы налева. Яшчэ ёсць дзверы направа — у кухню і на двор. Гарыць настольная лямпа. За сталом, абапёршыся на руку, сядзіць Вадзім. Ён нібы акамянеў, глядзіць у адну кропку. З пакоя, дзе знаходзіцца Інга, ціхенька выходзіць Святлана. Яна разбірае шпрыц, кладзе ў стэрылізатар.

С в я т л а н а. Мне ніхто не званіў?

Вадзім не адказвае.

Ужо раніца. Пагасі святло. Яна цябе кліча. (*Адносіць стэрылізатар на кухню, вяртаецца.*)

В а д з і м (*не мяняючы позы*). Святлана, няўжо гэта ўсё?

С в я т л а н а. Не ведаю. У звычайную клініку гэта не кладзецца. Думаю пазваць кансультанта.

В а д з і м. Што яшчэ можна зрабіць?

С в я т л а н а. Ты паказваў яе спецыялістам, даставаў самыя новыя прэпараты...

В а д з і м. Паўгода ляжыць. Амаль паўгода...

С в я т л а н а (*здзіўлена, ціха*). Што ты сказаў?

В а д з і м. У месяцы чатыры тыдні, а ў тыдні сем дзён...

С в я т л а н а. Ідзі да яе.

В а д з і м. Потым.

С в я т л а н а. Ідзі.

Вадзім не рухаецца.

(*Ходзіць па пакоі, быццам спакойная.*) Што ж. Усё правільна. Думаў — як у басейне. На старт, марш — і праз дзве мінуты кветкі, падарункі, слава на ўсю рэспубліку. Раскіс!..

Паўза.

В а д з і м. Яна не павінна бачыць мяне такім.

С в я т л а н а (*нервова ўсміхаючыся*). Толькі падумаць — я лічыла яго за ідэал мужчыны!..

В а д з і м. Чаго ты хочаш?

С в я т л а н а. А!.. Калі яна адчуе, што ты... Твая вера — апошняе.

Звоніць тэлефон.

(Падыходзіць, здымае трубку.) Міжгародняя?.. Так, я заказвала. *(Радасна.)* Тата? Ой, як дрэнна чуваць... Вось цяпер лепш... Як ты там?.. Што яшчэ новага?.. Дасталі сіамскага ката? Будуць кацяняты — аднаго абавязкова забяру... *(Паказвае Вадзіму на дзверы ў кухню.)* Шпрыцы перакіпяць.

В а д з і м выходзіць.

(У трубку, ціха.) Татачка, цяпер слухай. Сімптомы тыя ж, што і ўчора. Тэмпература трыццаць восем і сем. Ціск дзевяноста пяць на пяцьдзесят. Так... так... Не, не назіраецца. Антыбіётыкі тыя ж?.. Угу... Добра... У мяне ўсё ў парадку, не хвалюйся. Цалую, родны. *(Кладзе трубку.)*

Уваходзіць В а д з і м, сядзе да стала.

В а д з і м. Калі прыедзе кансультант?

С в я т л а н а. Аскольд? Недзе ў канцы месяца.

В а д з і м. Што? Той самы? *(Пасля паўзы.)* Няхай хто другі.

С в я т л а н а. Без глупства. Ніхто лепш за Аскольда ў гэтым не разбярэцца. *(Усміхнуўшыся.)* Раўнуеш?.. Вадзім, усё-такі ўгавары яе ехаць у клініку. Цяпер гэта неабходна. *(Выходзіць на кухню, хутка вяртаецца, пачынае апранацца.)* Зноў тая сектантка прыходзіла. Мёду берасцяначку прынесла і соку кляновага. І заўсёды ўпотай. Цікавая жанчына. Учора ўбачыла яе і гавару: «Інга зрабіла аперацыю хлопчыку, дык за гэта ёй плоцяць». — «Тое, што яе сардэчныя ручачкі сатварылі, не купіш ні за якія грошы». Пытаюся, што новага ў секце. «А гэта, дачушка, не твайго розуму справа». Траву нейкую ўсё мне ў рукі совала. «Рабі настой і давай піць, калі ўзыходзіць сонейка». Чуў бы гэта мой прафесар... Ну я пайшла. Пяцімінутка. *(Выходзіць.)*

З'яўляюцца двое мужчын у кажухах — гэта буравікі.

П е р ш ы. Паслухай, дарагі, хірург дзе жыве?

В а д з і м. Тут.

Д р у г і *(за дзверы)*. Сюды!

Увальваецца яшчэ некалькі буравікоў.

В а д з і м. Ідзіце ў бальніцу. Гэта за бярозамі.

П е р ш ы. Ты не зразумеў. Нам хірург патрэбен. Жанчына, такая маладая, прыгожая...

В а д з і м. Яна... яе няма. У горадзе.

П е р ш ы. Што ты гаворыш? Вай-вай... А ты яе муж?

В а д з і м. Муж.

П е р ш ы. Дарагі, ты для мяне...

Д р у г і. Браток, выпі з намі... *(Выцягвае бутэльку шампанскага, пластмасавыя стаканчыкі.)*

В а д з і м. Што трэба, хлопцы?

Т р э ц і *(налівае)*. Мы буравікі...

Д р у г і. За медыцыну.

Ч а ц в ё р т ы. За Мамедава. Не было б Мамедава, не было б нафты. *(Падае Вадзіму стаканчык.)*

Павагаўшыся, Вадзім бярэ, паглядае на дзверы, дзе Інга.

Т р э ц і. За чалавека, які... Калі яна нашага Мамедава... яго самазвалам... з таго свету выцягнула...

Г а л а с ы. Праўда.

— Тры ночы не спала.

— Не доктар — канцы Мамедаву і канцы нафце.

— Мамедаў, добра цябе залатала?

П е р ш ы *(выходзіць у цэнтр)*. Паглядзі... *(Згінае рукі.)* Бачыў, га? *(Прысядае.)* А гэта бачыў, га? *(Прытанцоўвае.)*

П я т ы. Мамедаў! Яна зрабіла цябе вышэйшым!

Ч а ц в ё р т ы. Яшчэ б! Косці з пластмасы паставіла.

П е р ш ы. Так і сказала — у гэтых месцах пераломаў больш не будзе. *(Вадзіму.)* Усё, што ёсць у мяне... так... тваё.

Т р э ц і *(узрушана)*. Ды што тут гаварыць... За яе здароўе! *(Намерваецца піць.)*

П я т ы. Вось дае! Доктару — здароўя.

Усе шумна п'юць. Вадзім глядзіць на дзверы, хоча выпіць.

В а д з і м. За вашы пластмасавыя косці.

Т р э ц і. Ну і за нафту, вядома.

В а д з і м. Што?

Т р э ц і. Пад намі, разумееш, мора нафты. Учора ўдарыў фантан... За каршэнь, на галаву — як негры! Выдатная... Хоць ты ні яе. Праўда, Мамедаў?

П е р ш ы. Ён гаворыць, зробім аналіз. Я гавару, не трэба. Узяў на пальцы. Так? Панюхаў. Так? На язык. Так? Паглядзеў на сонца і кажу — добрая нафта. Мамедаў ніколі не памыляўся. Спытай у Татары, на Волзе. Пра Каспій не гавару.

Ч а ц в ё р т ы. Я жонцы напісаў — будзе дачка — назавём Нафтусяй.

П е р ш ы. Мы там, разумееш, казу прывялі.

В а д з і м. Казу?

П е р ш ы. Дзікая каза, ледзь не алень. Прывязана. Завесці сюды, га?

Т р э ц і. Няхай там будзе, Мамедаў.

П е р ш ы. А ў калідоры — скрынка з персікамі і хурмой. Маці піша, няхай жыццё ў доктара будзе салодкае, як наша хурма... Ах, чаму не засталі...

Д р у г і. Хадзем. Уваліліся...

П е р ш ы. Жыццё добрае, калі ёсць такія людзі, як доктар, праўда?

Т р э ц і. Хадзем, браточки, хадзем...

П е р ш ы. Калі што трэба — кліч Мамедава. Зраблю ўсё...

Б у р а в і к і выходзяць. Вадзім марудна завязвае фартух.

Карціна дванаццатая

Пакой Інгі. І н г а ляжыць у пасцелі і глядзіцца ў люстэрка. Навокал параскіданы кнігі, часопісы, лісты з запісамі. Уваходзіць В а д з і м. У руках у яго паднос, на якім кубкі, сподкі, ваза з кветкамі.

В а д з і м. Ніколі не думаў, што ў мяне кулінарны талент. Паспытай і пераканаешся.

Інга кладзе люстэрка, глядзіць міма.

(Падыходзіць да пасцелі і ставіць паднос на столік.)
Спачатку таблеткі. Потым выпі соку. Што ні кажы, а быць урачом — найлепшая справа.

Інга не рэагуе.

Нішто не робіць чалавека такім высакародным, як хвароба. Раней насілася па раёне, ваявала з бюракратамі за лабараторыю, страшыла фельчараў за антысанітарыю... А цяпер — проста святая. Кветкі ад Воранава. З цэха каталізатараў. Ты яго аперыравала. У яго

сімпатычная жонка. Памятаеш? Калі паправішся, па-
бываем у іх.

І н г а. Не, Вадзім. Такого не будзе.

В а д з і м. Не выдумляй. Збоку лепш відаць. Пра-
чытаць табе Джэка Лондана? Вельмі люблю яго —
пісаў кароткія рэчы.

І н г а. Баліць галава.

В а д з і м. Вядома, — тэмпература.

І н г а. Увесь час летуценні, летуценні...

В а д з і м. Цікава! Тэлевізар не патрэбен.

І н г а. Ляжала і ўспамінала сябе маленькай. Баць-
ка вазіў мяне да рэчкі. Там было поўна гарлачыкаў...
Адкуль гэты звон?

В а д з і м. Які звон?.. А... На будоўлі. Мантаж
чэшскага абсталявання. Добра, што напамніла. (*Ста-
віць на столік будзільнік.*) Вось, купіў. Цяпер не пра-
сплю на работу. Спадабалася, што не чуваць цікання.
Прычасаць цябе?

І н г а. Хочаш праверыць, ці выпадаюць валасы?
Вадзім, што цябе тут трымае?

В а д з і м. Добрае паляванне. Учора галоўны дзі-
ка забіў.

І н г а. Я так стамілася... Ты... яшчэ верыш? Толь-
кі не мані.

В а д з і м. Тое, што я тут, хіба не доказ?

І н г а. Не хапае мужнасці.

В а д з і м. Хочаш, каб я паўтараўся?

І н г а. І... цяпер?

В а д з і м (*лашчыць яе рукі, пяшчотна папраўляе
валасы*). Яшчэ мацней. Калі ты слабая, бездапа-
можная...

І н г а (*жорстка*). Так і ведала!.. Гэта не каханне.

В а д з і м. Дзіўна. Чамусьці іншыя лепш за мяне
ведаюць пра мае пачуцці. (*Пераканана.*) Усё будзе доб-
ра, дзяўчынка. Пераможам. І не думай пра бязглуз-
дзіцу.

І н г а. Бязглуздзіца... (*Глядзіць на нумар на руцэ.*)

В а д з і м. Свет ідзе да лепшага. І мы гэта ўбачым.

І н г а. А ты... ведаеш формулу маёй крыві?

В а д з і м. Ведаю. Мяне гэта не пераканае.

І н г а. Фанатызм — сляпая вера.

В а д з і м. Уступай у маю секту.

І н г а (*пасля паўзы*). Не, Вадзім. Паядынак вый-
гралі не мы. І з керомай не паспела. Святлана ўжо
сама...

В а д з і м *(сядае побач)*. Давай шчыра. *(Выразна.)* Яшчэ не было, разумееш, не было выпадку, каб я чаго-небудзь моцна хацеў і не дабіўся.

І н г а. Па псіхатэрапіі ў мяне была пяцёрка.

В а д з і м *(сядае бліжэй)*. Інга, на свеце нас толькі двое. Дык давай трымацца разам! Пакуль ты са мною, табе нішто не пагражае! Толькі ты павінна мне памагчы. Пакажы свой характар.

І н г а. Вадзім, у мяне да цябе просьба.

В а д з і м *(з гатоўнасцю)*. Калі ласка.

І н г а. Едзь адсюль.

В а д з і м. Гэта ад недахопу ў арганізме цукру і фосфару. Будзеш добра есці, прыдумаеш што-небудзь больш арыгінальнае. *(Падае сподак.)* Еш, кацянё. Тут многа жалеза.

І н г а. Табе патрэбна здаровая жанчына.

В а д з і м *(рэзка)*. Разумная! Але бачу — памыліўся.

І н г а. Калі ты гаворыш, што ў Воранава сімпатычная жонка...

В а д з і м *(злосна)*. Вы, медыкі, ханжы! Гаворыце пра Паўлава, а думаеце па Фрэйду.

І н г а. Вадзім, табе прапанавалі спецыялізавацца па электроніцы.

В а д з і м. Ведаю гэтую спецыялізацыю. Прымітыў, учарашні дзень навукі.

І н г а. Калі застанешся праз мяне...

В а д з і м. Праз цябе? Электроніка — не мая стыхія.

І н г а. Хачу паслухаць музыку.

В а д з і м. Даўно б так. *(Падыходзіць да століка, на якім стаіць прайгравальнік і пласцінкі.)* Пашукаем Гершвіна...

І н г а. Пастаў Моцарта.

В а д з і м *(разглядае пласцінкі)*. Моцарта? Здаецца, мы некаму яго аддалі. Я знайду «Блакітную рапсодыю»...

І н г а *(ціха, але настойліва)*. Пастаў Моцарта. І не ўздумай разбіць.

В а д з і м. Інга, трэба ехаць у клініку.

І н г а. Я ўжо гаварыла — нікуды не паеду. Ну?

Вадзім ставіць пласцінку, адыходзіць да акна. Гучыць «Рэквіем» Моцарта, частка дванаццатая, «Агнус Дзі».

Напэўна, у лесе цяпер хораша... Я хачу, каб ты ўзяў

машыну і павазіў мяне па лесе, па палях. Як-небудзь перад заходам сонца.

В а д з і м (*падыходзіць да пасцелі*). Навошта ты стараешся дапячы мне?

І н г а. Дзе ты быў пасля работы?

В а д з і м. Хлапчукі гулялі ў футбол. Глядзеў, а потым падключыўся. Нават гол забіў!.. Плаваць няма дзе. Калі нічым не займацца... (*Ходзіць, робіць практыкаванні.*)

І н г а. Як я цябе... ненавіджу...

В а д з і м (*спрабуе жартаваць*). Калісьці... мы прайшлі праз гэты этап.

Інга адварочвае твар да сцяны.

(*Глядзіць на Інгу, павольна адыходзіць да акна, разводзіць рукамі*). Тады гэта ўсё... марна. (*Выходзіць, не гледзячы на Інгу.*)

Некаторы час Інга ляжыць спакойна, аглядае пакой, доўга глядзіць на будзільнік — стрэлкі спыніліся. Раптам хапае яго, прыкладвае да вуха, сядзе, трасе, зноў прыкладвае і ўпускае долу. Інзе здалася, што Вадзім пайшоў назусім. Як яна ні рыхтавала сябе да канца, вострая думка працінае яе: паедзе Вадзім — яна памрэ.

І н г а (*у неверагодным жаху*). Ва-дзі-і-ім!!!

Ціха. Інга спрабуе ўстаць, але раптам падае на ложак, страціўшы прытомнасць. Уваходзіць В а д з і м з плашчом у руцэ.

В а д з і м. Я ў сектар растваральнікаў... Святлана зараз прыйдзе. (*Глядзіць на Інгу, падыходзіць.*)

У Інгі ніякіх адзнак жыцця.

Інга... (*Кідае плашч, хутка падыходзіць да пасцелі, бярэ яе руку. З незвычайнай сілай.*) Інга!.. Я не хачу. Чуеш?! Я не дам... Ты не маеш... Інга!!!

Да Інгі паволі вяртаецца прытомнасць, яна сядзе.

І н г а (*шэптам*). Вадзім, я нічога не бачу...

Вадзім абдымае яе, Інга з усіх сіл трымаецца за Вадзіма.

В а д з і м. Супакойся, я з табою. Гэта пройдзе, дзяўчынка.

І н г а. Ты не паедзеш? Ты не паедзеш?

В а д з і м. Усё астыла. А я так стараўся...

І н г а. Цяпер лепш. Спачатку дай таблетку. Я магу і халоднае.

В а д з і м. Супакойся. Кладзіся.

Карціна трынаццатая

Кватэра Галіны ў Мінску. Святлана і Галіна.

Галіна *(наказвае пакоі)*. Там Міколка з бабуляй. А ў тым мы з мужам. Вось так.

Святлана. Жывуць жа людзі! Ванная, душ, газ... Як табе працуецца?

Галіна. Хіба псіхіятры працуюць? Пішуць, пішуць... Дзённікі, выпіскі, эпідэмія...

Святлана. Мы сёння ж перавязём яе ў клініку. Няхай толькі Аскольд паглядзіць і параіць, куды лепш.

Галіна. З галавы нават выкінь. Будзеце ў нас. Дома заўсёды лепш. Як былі студэнткамі, змяшчаліся ў малюсенькім пакойчыку, а тут... *(Падыходзіць да дзвярэй, прачыняе, вяртаецца.)* Інга спіць.

Святлана. Чаму не ідзе Аскольд?

Галіна. Сыноч у мяне цудоўны. Усе дзеці пачынаюць: «Дай, дай...» А ён: «На, на...» Ніколі не думала, што так буду любіць дзіця. Але намучылася — пяць кілаграмаў сто!

Святлана. Ты... шчаслівая з мужам?

Галіна. Цяпла не хапае на гэтай зямлі. Звычайнага чалавечага цяпла. Усе стараюцца быць сучаснымі, хаваюць пачуцці, хаваюць, а потым не ведаюць, дзе іх знайсці... Інзе пашанцавала.

Святлана. Пашанцавала... *(Глядзіць у акно.)*

Галіна. Не думаеш перабірацца сюды?

Святлана. А ведаеш, мы робім цікавыя даследы па кероме...

Галіна. Што ў цябе з Максімам?

Святлана. Мне заўжды падабаліся людзі, у якіх двойчы два — пяць. У яго — чатыры, заўсёды чатыры... Я хутка гэта зразумела. Аскольд збіраецца жаніцца?

Галіна. Смяешся! Калі ты напісала, зімою, я была ў інстытуце. Цэлы горад пабудавалі... Расказала пра Інгу, а ён: «Цікавы выпадак...» Кажу, трэба нечым памагчы, а ён: «Яны ведалі, што іх чакае». Такі ж. Выпадак, мадэль, сістэма — і толькі... Страшна падумаць, я хацела стаць яго жонкаю. Як табе ўдалося зацягнуць яго сюды?

Святлана *(падышла да акна)*. Ідзе!

Галіна. Пабуджу Інгу.

Святлана выходзіць. Галіна таропка папраўляе валасы, ідзе ў суседні пакой. З'яўляюцца Аскольд і Святлана.
Уваходзіць Галіна. Аскольд вітаецца кіўком.

Аскольд. Дзе?
Галіна. Там.

Аскольд марудзіць, потым накіроўваецца ў пакой да Інгі.
Святлана ідзе за ім. Хутка Святлана вяртаецца.

Святлана. Я не магу...

Галіна. Добра, што ў такі момант мы разам.

Святлана. Гала, тады ты мела рацыю — яны кахалі адзін аднаго.

Галіна. Не ўспамінай. Зацямненне было...

З'яўляецца Вадзім.

Вадзім. Я купіў сее-тое ў магазіне.

Галіна. Ох, гэтая вёска... Ды ў гэтым доме ёсць усё.

Святлана. Вадзім, там Аскольд.

Вадзім ідзе ў пакой да Інгі.

Пачакай. *(Рашучым жэстам паказвае, каб Вадзім аставайся тут.)*

Вадзім *(спыняецца)*. Даўно?

Святлана. Не.

Вадзім. У яе ўзялі кроў для аналізаў. Што ён сказаў?

Святлана. Нічога. Маўчыць.

Галіна *(прыслухоўваецца)*. Так і ёсць — малако пабегла. *(Выбягае.)*

Доўгая паўза. Вадзім ходзіць з месца на месца.

Святлана. Перастань кідацца. Сядзь.

Вадзім. Калі мы знаходзіліся ў эвакуацыі, у вёсцы быў аднарукі паштальён. Ігнат. Часта прыносіў пахавальныя. Варта яму зайсці ў дом, як усе нямелі ад страху...

З'яўляецца Максім з партфелем.

Максім. З прыездам. *(Падыходзіць да Вадзіма, паціскае руку.)*

Святлана. Які халодны чэрвень... Няхай яна ўключыць што-небудзь. *(Ідзе да Галіны.)*

Вадзім. Сядай.

М а к с і м *(сядае)*. А я збіраюся да вас, на балоты. Нафта ўнесла і ў нашы разлікі папраўкі. Чым вы туды дабіраецеся?

В а д з і м. Па-рознаму.

М а к с і м. Яна там? *(Паказвае.)*

В а д з і м. Там.

М а к с і м *(дастае бутэльку віна)*. За ўсё лепшае?

В а д з і м выходзіць і прыносіць дзве шклянкі. Максім налівае.
П'юць.

Ну, як ты жывеш?

В а д з і м. Усё жыццё гэтае пытанне ставіла мяне ў тупік.

М а к с і м. Відаць, даводзіцца быць дыпламатам. «Так» і «не» не гаварыць, «белага» і «чорнага» не называць.

В а д з і м. А ты псіхолаг, Зюзік.

М а к с і м *(нерашуча)*. Вадзім, у нас ствараецца новае канструктарскае бюро, перспектыўнае. Твой профіль. Такого інжынера абедзвюма рукамі схопяць. Я сёння ж пагавару са сваімі.

В а д з і м. Не будзем пра гэта.

М а к с і м *(больш настойліва)*. Ты — выдатны спецыяліст, а марнуеш сілы... Даруй, выпадкова даведаўся. Прапраб...

В а д з і м. Гэта часова. Шкада толькі — няма басейна. *(Налівае, п'е.)*

М а к с і м. Два гады... *(Жорстка.)* Не магу сабе дараваць, што тады не ўтрымаў цябе. Адмовіцца ад стварэння лініі, за якую столькі змагаўся... Пра хлопцаў шумелі газеты, тэлебачанне... Вадзім, сівізна ў валасах?!

В а д з і м. Цяпер гэта модна.

М а к с і м. Але ж існуюць навука, вопыт... Згодна з фармальнай логікай...

В а д з і м. Апрача фармальнай, ёсць дыялектычная.

М а к с і м. Спадзяешся выйсці ў героі?

В а д з і м. Поспехі ў плаванні зрабілі мяне славалюбам. *(Зноў п'е, устае, ходзіць, паглядае на дзверы, дзе Інга.)*

М а к с і м. А я стаў начальнікам аддзела, зарабляю кучу грошай, а штосьці «не тае». Але і там я не быў бы шчаслівы. Дыялектыка?

В а д з і м. Пагавары са Святланай.

Максім (*выпівае*). Учора паставілі кропкі над «і». «Ты добры, харошы, але шэранькі, без крылляў. Вось Вадзім, Аскольд...» Вадзім, пакажы, дзе ў цябе крылы...

Вадзім. Хочаш, пагавару з ёю?

Максім. Хутка зразумееш, што і табе не ўсё падладна... Проста табе больш шанцавала. А я заўсёды вёў няспынны, жорсткі паядынак са сваімі жаданнямі.

Вадзім. У цябе нервы... (*Налівае, п'е.*)

Максім. Усе мы памечаныя вайною. Не пі больш...

Вадзім. Пры чым тут вайна.

Максім. Калі ў Інгі вайна ў крыві, дык у іншых... А!..

Вадзім. Час — лепшы лекар.

Максім (*горка ўсміхнуўшыся*). Усё наша пакаленне памечана крыжам — голадам, хваробамі, жахам... Ты не задумваўся, чаму цяпер так многа захворванняў? Толькі тыя, хто прыйдзе пасля нас, будуць здаровыя, значыцца, і шчаслівыя.

Вадзім. Ты гаварыў гэта Святлане?

Максім. Мне не патрэбна міласэрная сястра. Вадзька, ты мне даруй... Нядаўна Святлана была тут, і Аскольд ёй сказаў, што гэта хутка скончыцца. Табе трэба ведаць.

Доўгая паўза. Вадзім бярэ Максіма за борт пінжака.

Вадзім. Паправіцца Інга, пастаўлю медыкаў перад фактам... І паляцяць дысертацыі, набраныя артыкулы... Займаўся альпінізмам?

Максім. Не даводзілася.

Вадзім. Мы ўсе ў адной звязцы. Калі хто зрываецца, трэба ўтрымаць. Любой цаной... (*Адпускае Максіма.*)

Максім. Паміж хачу і магу — адлегласць...

Вадзім. Я задумаў: паправіцца Інга — не будзе вайны... Глупства, праўда? І яшчэ — калі здарыцца бяда, дык і мне... Жыццё блізкага чалавека — галоўнае...

Максім. Некалі ты асуджаў высокія словы.

Вадзім. Я іх вымыў. Як пялёнкі. Там Аскольд.

Максім. Ёй... вельмі цяжка?

Паўза.

Вадзім. Зараз ён выйдзе... Што мне з ім зрабіць?

Максім разводзіць рукамі. Уваходзяць Галіна і Святлана.

Святлана. Ён яшчэ там?

Галіна. Ну і холад. Памятаеш, былі студэнткамі, і стаяла такое ж халоднае лета.

Максім. Вам наліць?

Святлана. Як вы можаце...

Максім (*Вадзіму*). Цябе я не пазнаю. Святлана стала іншая... Што адбываецца?

Дзверы адчыняюцца, і павольна выходзіць Аскольд. Доўгая паўза чакання і страху.

Аскольд. Незразумелы, неверагодны парадокс...

Святлана. Што?

Аскольд. Адзін на мільён. Не больш.

Святлана. Аскольд, я нічога не разумею!

Аскольд. Здаецца, яна будзе жыць.

Вадзім. Што вы сказалі?

Аскольд (*доўга глядзіць на Вадзіма, потым адводзіць позірк убок*). Хвароба праходзіць.

Вадзім (*баючыся памыліцца*). Як — праходзіць?

Аскольд. Ачуньвае.

Вадзім. Вы... сур'ёзна?

Аскольд. Я не знаходжу ў яе адзнак хваробы.

Вадзім (*падыходзіць да Аскольда*). Яна... ведае?

Аскольд ківае. Вадзім кідаецца ў пакой, па дарозе перакладзіў крэсла. Святлана не можа стрымаць плачу.

Галіна (*у жаху*). А?! Я зразумела...

Аскольд. Дзіўна, вельмі дзіўна... Чым вы яе лячылі?

Святлана. Чым лячылі? (*Іранічна*.) Не ведаеш, чым гэта лечаць?

Аскольд (*задуменна*). Гэты хлопец зрабіў тое, што не ўдавалася нікому. Закрэсліў чатыры крыжы...

Святлана. Аскольд, што ёй магло памагчы?

Аскольд. Той, хто адкажа на гэтае пытанне, варты Нобелеўскай прэміі...

Галіна. Усё гэта... Не ўкладваецца...

Максім. Неверагодна...

Аскольд. Святлана, ці не было моцнага нервовага ўзрушэння?

Святлана. Быццам не.

Аскольд *(закурвае)*. Зрэшты, мабілізацыя ахоўных сіл магла быць выклікана рознымі прычынамі... Не так даўно ў «Сайенс» было цікавае паведамленне. Захварэў марскі лётчык. Англіійскія ўрачы выпрабавалі ўвесь арсенал сродкаў і, пераканаўшыся, што нічога не дапамагло, адправілі дадому, фактычна паміраць. І раптам ён пачаў ачуньваць, быў зусім здаровы, працаваў. Але праз тры гады... раптоўна памёр.

Святлана. Ты хочаш сказаць, што гэта... толькі адтэрміноўка?

Аскольд. Баюся што-небудзь сцвярджаць. Але першы тайм яна выйграла. Гэта бяспрэчна. *(Збіраецца ісці.)*

Святлана. Паабедаеш з намі, га?

Аскольд *(задуменна)*. Яна стала яшчэ прыгажэйшая. Нягледзячы на хваробу... Інга, сонечны зайчык...

Галіна *(пасля паўзы)*. Мне здаецца, Аскольд, тады ты паставіў няправільны дыягназ.

Аскольд *(здзіўлены)*. Я — памыліўся?!

Галіна. Так. Хоць даказаць гэта немагчыма.

Аскольд. Але хто з тых, каму я тады... застаўся жывы? Я мог памыліцца, дапусцім, у іншых выпадках, але не тут. Што адбылося — не ведаю.

Галіна. Ты чагосьці не ўлічыў. У яе была цяжкая, вельмі цяжкая хвароба. Але не гэтая.

Аскольд. Глупства, трызненне...

Галіна. Чаму ты такі разгублены?

Аскольд. Ты разумееш, што гаворыш? Ды і хто ведае гэта лепш — ты ці я?

Святлана. Давайце будзем абедаць.

Галіна. Адышоў ад людзей, адмовіўся ад каханья. І жыццё адпомсціла табе. Нават навука, твая навука цябе пакарала.

Аскольд. Я раблю гэта дзеля соцень такіх, як яна.

Галіна. Гуманізм без чалавека... Было.

Аскольд. Мы яшчэ не ведаем, чым гэта скончыцца.

Максім. Святлана, а ў нас не атрымалася. Чаму?

Святлана. Не трэба Максім... Сядай да стала.

Максім. Пачалося ў іх несур'ёзна, праз глупства... А вось глядзі...

Аскольд (*Святлане*). Мне спадабаўся ўзровень
вашых даследаванняў па кероме. Захочаш у наш ін-
стытут — калі ласка.

З'яўляецца Вадзім.

Вадзім. Я выпадкова чуў вашу размову пра
першы тайм. Мяне гэта не палохае. Выйграем і другі.
На тым стаім. (*Святлане*.) А ты можаш ехаць. У аспі-
рантуру.

Святлана. Яна хоча, каб мы зайшлі?

Вадзім. Няхай спіць...

З'яўляецца Інга, яна слабая, трымаецца за спінку крэсла.

Інга (*з дакорам*). Лімоны, я прасіла лімоны.

Вадзім. Пара, калі хворым дагаджаюць, скон-
чылася.

Інга. Святлана, ніколі не выходзь замуж...

Святлана. Ты праўду кажаш, добрыя мужы —
рэдкасць.

Інга. Глядзіце, сонца... Якое чыстае сонца...

Заслона.

А ў зале, у калідорах, у вестыбюлі гучыць фінал
Пятай сімфоніі Бетховена.

ГРЕШНАЯ
ЛЮБОВЬ

Драма ў дзвюх частках

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

П а в е л — малады партызан, дэсантнік.

Ф р а н э к — начальнік разведкі.

З у б а ў — камандзір партызанскага атрада.

Г а н н а — разведчыца, яго дачка.

М о н і ч — начальнік асобага аддзела.

К р ы с ц і н а — млынарыха, жанчына трыццаці гадоў.

А л і м п і я — яе цётка па мужу.

К у з н е ч ы к — дзядзька Васіль.

Ч а р н у х а	}	партызаны.
Г р ы н ь		
Д а м а р а д		
М а к с і м ч ы к		
Г а л а л о б		

Дзея адбываецца ў адным з заходніх раёнаў Беларусі ў 1942 годзе.

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

Карціна першая

З у б а ў (накульгваючы, выходзіць з палкаю на авансцэну). Калі начамі ныюць старыя раны і няма надзеі заснуць, перад вачамі, як у кіно, плывуць успаміны... У апошнія дні — усё часцей... Чаму я не магу гэта забыць? Былі ж падзеі больш... Мінула чвэртка стагоддзя. Іншы раз я думаю — калі б не вайна... Але вайна была, не мы яе распачалі, і кожнаму часам даводзілася прымаць самае цяжкае рашэнне... Адным гэта ўдавалася. Другія... Тады, у маі сорок другога, стала такое ж цёплае надвор'е...

Адзінокі сялянскі двор. Пасярэдзіне паламаны млынавы круг. Вакол дома гаспадарчыя прылады. Побач хлеў, паветка, трошкі далей відаць стары вадзяны млын, бярозы. У двары пажылая жанчына Алімпія перабірае шчаўе, глядзіць убок, махае рукой.

Алімпія. Акыш, каб ты прапала. Кыш...

Алімпія ідзе з двара, чуваць яе голас. З'яўляецца Крысціна, маладая прывабная жанчына. Яна абтрасае адзенне і рукі ад мукі. Бачыць на плоце дзіцячую кашульку. Павольна падыходзіць, бярэ, доўга глядзіць, разгладжвае. Вяртаецца Алімпія. Крысціна хавае кашульку.

Алімпія. Гуркі павыдзіралі... І што з імі... А, Хрысця. Усе паехалі?

Крысціна маўчыць.

Хрысця, цо мололі?

Крысціна. Што?.. Ячмень, авёс.

Алімпія. Добжэ, Хрысця, што ты да нас пшыехала... Мое здраве бардзо... (Качае галавой.) Чыя фурманка стаяла?

Крысціна. Міхась, з Крывічоў. Пытаўся, ці не патрэбна цёлка.

Алімпія. Заберуць, вшыстко едно, альбо немцы, альбо партызаны. І пенёндыаў мала. Што я табе, Хрысця, сказаць хацела? Вось галава дурная...

Крысціна. Ездзіла да касцёлу?

Алімпія. Ага. Во! Дай бог памяць... Ксёндз потым адвёў мяне і кажа: «Перадай Хрысціне, хай думае пра тое, што ў бібліі напісана»... Чакай... От, галава... Нешта пра немаўлятка, якое забіць хацелі... Што з табой?

Крысціна *(пасля паўзы)*. І што ксёндз сказаў?

Алімпія. Я нічога не зразумела. Але ён сказаў, што ты ведаеш. І яшчэ напамніў, што заўтра субота, апошні дзень... Хрысця, што гэта?

Крысціна дастае карты, хуценька раскладвае.

Хрысця, гэта не пра нашага Янку?

Крысціна *(варожыць)*. Не, Алімпія.

Алімпія. У Юркі чэсанай воўны спытай. Рукавічкі звязу Янку. Хрысця, Хрысця, узяла б сыночка сюды. Цо за інтэрас трымаць яго на сяле?.. Не сказаць мне і адвесці цётцы Альбіне... *(Глядзіць на агарод.)* Кыш! Цо не мувіш? *(Выходзіць.)*

Крысціна. Вар'яцею... Божачка, памажы. Маліся за яго, Алімпія... Сёння ж... Усе малітвы... Хочуць, каб я заманіла партызан у пастку... Крывапіўцы... Або сына загубяць... Божачка, не магу я на гэта, не магу... *(Пасля паўзы.)* Паўла трэба чакаць! Толькі ён, на аднаго надзея... Родны мой, дзе ж ты?

Вяртаецца Алімпія.

Алімпія. Нехта ідзе. Чуеш?.. Што змярцвела?

З'яўляюцца двое партызан, Грынё і Дамарад, асцярожна аглядаюць двор. Крысціна хуценька збірае карты.

Дамарад. Церам-церамок, хто ў цераме жыве?

Крысціна. Свае.

Алімпія. Зноў... *(Ідзе пад наветку, складвае трэскі.)*

Грынё. Цалую ручкі, пані Крысціна. Немцаў няма, пшэпрашам?

Крысціна. Заходзьце.

Грынё. Вшыстко ў пожонтку. Давай, хлопцы! Пані Крысціна... *(Перадае кветку.)* Ад чыстага сэрца.

Дама рад. Ох, гэтыя шляхетныя манеры...
Крысціна. Дзякуй, Грынь.

У двары з'яўляюцца партызаны. Малады партызан Максімчык садзіцца ўбаку, разгортвае кнігу.

Франэк. Прывал. Дзесяць мінут. *(Разгортвае карту, глядзіць.)*

Галалоб. А ў мяне гадзінніка няма. Дзе дзесёнт, там і пеньдзесёнт. Як здраве, пані Алімпія?

Алімпія незадаволеная, нешта бубніць.

Дама рад. Крысціна, цётка твая полька?

Крысціна. Адкуль? Ходзіць да касцёлу, вось і ўсё.

Дама рад. Не падабаецца яна мне... Крысця, знойдзецца ў цябе пагрэцца?

Крысціна *(хітравата)*. Такім арлам хіба самагонкай грэцца? *(Ідзе ў дом.)*

Грынь. Нешта ў ёй ад маёй жонкі.

Дама рад. Антэк, цяпнем? Наркомаўскую норму...

Галалоб. Перад аперацыяй — ні-ні.

Франэк. Адставіць самагонку!

Дама рад *(уздыхае)*. Вось і ваюй.

З'яўляецца Крысціна з міскаю.

Крысціна. Маладая бульба.

Грынь. З кропам, са смятанай... Пані Крысціна, вы — цудоўная! Калі б не было гэтага млына, жыццё нашага атрада было б шэрае і няўтульнае...

Партызаны дружна ядуць бульбу.

Франэк. Ці думаў у палоне, што буду як усе людзі... Кінулі намдохлага каня... Чэрві кішаць... Ты б паглядзеў, як дралі яго... А!.. Пасля палону ў асобнай кішэні патрон нашу.

Грынь. Мы ў акружэнні лісаў елі.

Дама рад. Лісаў?

Грынь. Яны ж як сабакі. Падлу ядуць. І брэшуць.

У двары з'яўляецца Ганна, маладая партызанка.

Дама рад. А, любоў мая... Вось каго вазьму ў жонкі пасля Берліна.

Франэк (*узрадаваўся*). Ганна, паспытай. Вось гэ-
та смачная... Што з табою?

Ганна. Конь утапіўся... У дрыгве.

Дамарад. Той самы, дзікі?

Ганна. Чую, бяжыць ззаду... Ледзь адскочыла...
Вочы ў яго — жах... І проста ў балота.

Дамарад. Сляпы ён. Снарадам аглушаны.

Грынё. Напалохалася, відаць, бедная.

Ганна. Вельмі ржаў, як тануў.

Дамарад. Крысціна, ты што пабляднела?

Крысціна. Ён даўно тут бегаў, палохаў усіх.

Грынё. Можа, на змяю наступіў.

Галалоб. І жывёлу вайна не абыходзіць.

Ганна падыходзіць да Франэка, нешта паказвае на карце.

Крысціна (*Дамараду*). Дзе Павел?

Дамарад (*глядзіць на Ганну*). Я не горшы.

Крысціна. Скажы — ён будзе тут?

Дамарад. Прыгледзься, любая пойдзе.

Крысціна адыходзіць ад Дамарада.

Галалоб. Крысця, а дзе Янэк? (*Дастае дудку*.)

Крысціна (*пасля паўзы*). У вёсцы... У цёткі.
Там дзяцей поўна, а тут... Прыгожая дудка.

Галалоб. Даўно адправіла?

Крысціна. Тыдні два. Ешце, ешце, яшчэ пры-
нясу.

Галалоб. Яму выказаў.

Дамарад. Калі б яна яшчэ і грала...

Грынё. Самалёт! Рама!

Франэк. Усім схавацца ў цяні!

Партызаны праводзяць самалёт позіркам.

Чаму іменна сёння?.. Не падабаецца...

Дамарад. Нічога, гады, многа не налётаеце...

Грынё. Крысціна, малако люблю — як цяля.

Крысціна. Яшчэ карову не даіла.

Грынё. Напалохала... Вядро дзе?

Крысціна паказвае. Грынё здымае ведро з плота і выхо-
дзіць.

Дамарад. Эй, Грынё, не пераблытай карову з бы-
кам. У быка хвост даўжэйшы.

Франэк. Развесяліліся! Рана званіць у лапці.

Дамарад. Заданне — прагулка. Хіба гэта ахова

для поезда? Калі хочаш, Ганчыны звесткі — палавіна ўдачы.

Франэк. Дамарад, еш квас з грыбамі, трымай язык за зубамі. *(Глядзіць на Алімпію.)*

Дамарад. Ну, да...

Франэк. Нуда горш за каросту.

Крысціна. Каму яшчэ бульбы?

Пачакаўшы, Ганна падыходзіць да Крысціны.

Ганна. Спытаць хацела. Начамі бывае холадна. Можа, цётка ваша... світэр звяжа.

Крысціна. Цётка? Рукі ў яе... Сама звяжу.

Ганна. Я заплачу.

Крысціна. Што вы. Праўда, воўны добрай няма.

Ганна. Дастану. Ёсць адна паліцэйская сям'я... Заходжу аднойчы, галодная, тры дні — ні крошкі... «Бабуля, дай малака». — «Дачушка, ніц нема, вшыстко герман забрал». Глянула ў склеп, а там — масла, смятана, сыры... З пісталета ўсе збаны перакрышыла.

Максімчык. Як ты думаеш, Дамарад, з чаго свет складаецца?

Дамарад. Свет? З гэтых, як яны... атамаў.

Максімчык *(адмоўна качае галавой)*. З трохкутнікаў. Яна любіць яго, ён любіць другую.

Дамарад. Ты гэта да чаго? *(Глядзіць на жанчын.)*

Крысціна. Адважная вы.

Ганна. Нядаўна забягаю ў вёску. Да старасты — «Дай каня, параненага адвезці». — «Не павязу». — «Ах, не павязеш?! Станавіся да сцяны»... Калі б хлопцы не адабралі пісталет...

Крысціна. Відаць, таму і завуць вас Ганкай-разбойніцай. А былі студэнткай, розныя мовы вывучалі, музыку гралі...

Ганна. Вы з мужам да вайны на станцыі жылі?

Крысціна. Маладая, прыгожая, смелая... Як бы я хацела на вашым месцы...

Ганна. Зайздросціце? Ці так гэта?

Крысціна *(памаўчайшы)*. Ганначка, родная, любая... Зрабіце для мяне... На каленях прасіць хачу... маліцца буду... Усё аддам, усё...

Ганна. Колькі эмоцый... Трэба ж... А што вы хочаце?

Крысціна *(памаўчайшы)*. Што я хачу... Нічога асаблівага...

Дамарад. Пані Крысціна, плот зараз абваліцца. Дайце сякеру і ўбачыце, што такое сапраўдны мужчына.

Крысціна паказвае на павець. Ганна пільна ўглядаецца ў Крысціну.

Галалоб. Крысця, вось бы табе гаспадара такога.

Крысціна. Есць за вала, а працуе за камара.

Франэк. Крысціна, што новага?

Крысціна адыходзіць і нешта ціха гаворыць Франэку. Дамарад знайшоў сякеру, пад паветкаю выдзірае ў сцяне цвікі, выпроствае іх.

Дамарад. Пані Алімпа, успамінаюць людзі Савецкую ўладу?

Алімпія. А то як. Толькі мувяць, ці будуць калгасы.

Дамарад. Цёмны вы чалавек, Алімпія. Мой бацька іншае гаварыў... У калгасе ў іх добра жылі.

Алімпія. Мы тэж.

Дамарад. Эх, Алімпа... Вучыцца ніколі не позна. Займуся я вашым перавыхаваннем...

Франэк *(Крысціне)*. Жалезна. Дазнайся дакладна. *(Адыходзіць да партызан.)*

Крысціна. У мяне... мёд верасковы... Хочаце?

Ганна. Не люблю салодкага. Франэк, скора?

Франэк. Няхай астатнія падыдуць.

Алімпія *(Франэку)*. Мужык на фронце, пад кулямі ходзіць, а твае жарабкі — да салдаткі. Як чмялі на мёд.

Франэк. Хто?

Алімпія. Калі б ведала, носа сюды б не сунуў.

Крысціна падыходзіць і памагае Алімпіі навесці парадак пад павеццю.

Крысціна. Я сама зраблю. Адпачывайце.

Алімпія. Пайду на огруд, свінцы малачаю нарву. *(Узяўшы кошык, выходзіць.)*

Ганна. Чым вас прыцягвае гэты млын?

Галалоб. Што, поезд не слынім? Сказаць, што тут цяжкавата? Адзець, абуць, накарміць такую араву.

Дамарад. З ваеннапалоннымі камандзір здорава прыдумаў. Кадравыя, абучаныя. Падкарміў

трошкі, дзён дзесяць адпачнуць — і ў бой. А вясковых вучыць трэба. Колькі іх?

Г а л а л о б. Адзінаццаць вагонаў.

Д а м а р а д. Фью!

Г а л а л о б. Хаця б не параніць, калі ахову будзем біць...

Д а м а р а д. Дык ты глядзі, куды цэлішся.

Г а л а л о б. Глядзі... Калі па табе паліваюць з кулямёта, носа не ўзнімеш.

Д а м а р а д (*падыходзіць да плота, напраўляе*). Чаму выбралі сто семнаццаты кіламетр?

Г а л а л о б. Лагчына, паварот. І падыходзіць зручна.

Ф р а н э к. Ганка, папрашу тварагу са смятанай. Паеш. Вячэраць сёння табе, напэўна, не прыйдзеца.

Г а н н а. Франэк, мне трэба выходзіць.

Ф р а н э к (*ціха*). Не спяшайся ў пекла. Калі ты там — на душы неспакойна.

Г а н н а. Нумар! Што гэта на цябе накаціла?

Д а м а р а д. Ганка, раскажы, як узняла страляніну.

Ф р а н э к. Ды хопіць табе. Цырк любіш рабіць.

Д а м а р а д. Ну і перапалоху нарабіла. Увесь атрад на ногі, хапаюцца за зброю. Гляджу, Грынь у адным боце пабег. Потым аказваецца — да яе нагі п'яўка прыстала.

Г а л а л о б. П'явак баіцца больш, чым танкетак. (*Кідае каменьчыкі ў Максімчыка.*) Студэнт Максімчык, што чытаеш?

М а к с і м ч ы к (*не адрываючыся ад кнігі*). Джэка Лондана.

Ф р а н э к. Сваіх трэба.

Д а м а р а д. Вось ты ўсё чытаеш. А можа заўтра заб'юць.

М а к с і м ч ы к. Дык што я дурнем павінен паміраць?

Д а м а р а д. Максімчык, а як ты пра нас напішаш пасля вайны?

М а к с і м ч ы к. Акуратным почыркам.

Д а м а р а д. Пра мяне абавязкова складзі. Што быў такі Дамарад, смелы, прыгожы, спяваў песні... Добра?

М а к с і м ч ы к (*адрываючыся ад кнігі*). Калі ў ба-

ры гудзе снарад, наш Дамарад бяжыць назад. Падыдзе?.. Дрэнна.

Франэк. Жалезна!

Дамарад (*пакрыўджана*). Калі я бег? Слухай, у мяне маці, сёстры... Калі перададуць...

Максімчык. З гумарком тугавата, таварыш комік.

Дамарад. Няхай у мяне не было выпадкаў, як у Паўлаці Чарнухі, але я... я...

Галалоб. Вялікі паэт атрымаецца. Калі не сап'ецца. (*Накіроўваецца ў дом.*)

Франэк. Антэк, куды?

Галалоб. У хату, а што?

Франэк (*глядзіць міма*). Антэк, калі грамілі гарнізон, ты ўзяў у адной кабеты кавалак мануфактуры.

Галалоб. Не браў.

Дамарад. Усё ў парадку, пані Крысціна. Калі што трэба, маладой, прыгожай, толькі міргніце...

Крысціна (*насмешліва агледзейшы работу*). Хай тое немцу. (*Ідзе ў дом.*)

Франэк. Антэк, вайна не ўсё спіша!

Галалоб. Што, Антэк!.. У мяне жонка хварэе, дзіця. Хто ім паможа?

Франэк. Гэта ж марадзёрства.

Галалоб. Сядзеў бы дома, там бы ўсё было. А я тут добраахвотна...

Франэк. Глядзі, Антэк, калі яшчэ раз заўважу...

Галалоб. Вам, усходнікам, усё можна.

Франэк (*стрымліваючы сябе*). Што — усё?

Галалоб. Многае даруецца. А Юзік заснуў на пасту — выгналі.

Франэк. А ты як думаў? Не дзіцячы сад.

Галалоб. Бог не роўна дзеліць.

Франэк. У атрадзе ўсе роўныя. Калі хочаш, я таксама заходнік... Трэба адводзіць атрад далей ад хутароў.

Галалоб. Ну і нашы разбягуцца. Гэта табе не Мінская вобласць. Саветы два гады былі.

Рэзка адчыняецца брамка. Нечы цень мільгануў і замёр за сьлупам.

Голас Паўла. Хэндэ хох! Кідай вінтоўка! Выходзіць па адным!..

Партызаны імгненна падаюць на зямлю, хапаюцца за зброю. Раздаюцца два-тры выстралы ў бок брамкі.

Г о л а с П а ў л а. Адставіць! Іду на перагаворы!

П а в е л махае рукой і, усміхаючыся, уваходзіць у двор.

Ф р а н э к (*падымаючыся, са злосцю*). Цьфу! А калі б я секануў з аўтамата?

П а в е л. Браткі, а чаго гэта вы на два масты... На бруднай зямлі... Загараеце?

Г а л а л о б (*глядзіць на Франэка*). Ну? Ці сябруку ўсё дазволена?

М а к с і м ч ы к. Павел, я не люблю, калі мяне адрываюць ад кнігі. І яшчэ — калі цябе па-глупству заб'юць, мне будзе сумна.

Д а м а р а д (*смяецца*). Вось бы мне так умець...

Г а л а л о б. Хуліган. Відаць, лёгка ўсё даставалася.

П а в е л. Што ты! Калі мы лазілі ў калгасны сад, сабакі часта дралі мне штаны.

Д а м а р а д. Павел, а як ты вучыўся?

П а в е л. У партызан, хлопча, не прынята распытваць.

М а к с і м ч ы к. Камандзір адхіліў ад аперацыі?

Д а м а р а д. А што ён адкалоў? Я быў на станцыі.

Г а л а л о б. Пайшоў у заклад з Чарнухам на два запалы, што праедзе на матацыкле перад камендатурай. Спачатку паліцаі падумалі — свой, а потым... (*Качае галавой.*)

Д а м а р а д. Гэта што, вось аднойчы...

П а в е л. Хопіць, глушы матор.

Г а л а л о б. Такія да перамогі не дажывуць.

П а в е л. А вы дажывяце? Расселіся, ахову не выставілі... Гэта вам навука.

Ф р а н э к. Хіба Сарокіна там няма?

П а в е л. Загледзеўся, як самы плаваюць.

Ф р а н э к. Я яму... З табой — пагаворым у атрадзе.

Ф р а н э к паспешліва выходзіць. У дзвярах з'яўляецца К р ы с ц і н а.

К р ы с ц і н а. Хто страляў?

Павел убачыў Крысціну, доўга глядзіць.

Д а м а р а д. Павел, заправіцца хочаш? Крысціна, бульбы ў мундзірах.

Г а л а л о б. Бульбы? Крысця пачастуе яго салодзенькай сунічкай.

Партызаны смяюцца.

Д а м а р а д (*здзіўлена*). Гляньце, пачырванеў.
Крысціна. Што табе прынесці?
П а в е л. Квасу. Халоднага.

Крысціна ідзе ў дом. Ганна накіроўваецца да брамкі. З'яўляецца Франэк.

Ф р а н э к. Ганна, разам выйдзем. (*Вяртае яе.*)

Толькі цяпер Павел убачыў Ганну, і радасць яго згасла.

Д а м а р а д. Да чаго раскаркаліся вароны. Галалоб, гэта на дождж?

Г а л а л о б. Калі воран каркае — бяда будзе.

Д а м а р а д. Ну, я ў гэтыя забабоны... Вось калі па справе ідзеш і заяц дарогу перабяжыць...

Ганна праходзіць побач, Дамарад закранае яе.

Г а н н а. Я цябе зачাপлю... Ні адна бальніца не прыме.

Д а м а р а д. Ну і гармата ў цябе... Ці ўмееш хаця страляць?

Г а н н а. Адыдзі да хлява, пераканашся.

Ганна падыходзіць да Паўла.

Д а м а р а д. Дзеўка адарві ды кінь. А вось аднаго баіцца — жывой папасціся...

Г а л а л о б. Бабам на вайне цяжэй.

Г а н н а (*весела*). Уяві, іду па сцяжынцы — змяя выпаўзае... Як драпану — рэкорд інстытута!

Апусціўшы галаву, Павел маўчыць.

Заўтра на аэрадром... Давай разам. Ведаеш, колькі там кветак... Як на востраве... Памятаеш?

П а в е л. Не я размяркоўваю байцоў.

Г а н н а (*пясчотна*). Хочаш, пагавару з бацькам?

П а в е л (*пасля паўзы*). Ганна, не трэба...

Г а н н а. А раней са мной хадзіў на заданні...

П а в е л. Зноў...

Г а н н а. Павел, гэта праўда?

П а в е л. Ганна, хлопцы...

Г а н н а. Яна ж старэйшая за мяне, вясковая... Калі будзеш хадзіць на млын... Баюся, наладжу фсерверк.

Павел. І бацька здасць цябе ў асобы аддзел. Ганна, я цябе не ашукваў...

Ганна *(пасля паўзы)*. Неразумна ўсё гэта, неразумна... Чаму б бацьку не паслаць мяне далёка і на доўга?

Вяртаецца Крысціна, дае Паўлу квас. Ганна адыходзіць да плота. Крысціна глядзіць, як Павел п'е.

Галалоб. Крысціна, начамі ные нага. Вось тут куля прайшла. Загаілася, а ные.

Крысціна *(памацаўшы)*. Торф прыкладвай. Увечары пагрэй ля вогнішча і прыкладвай. І яшчэ націранне дам — як рукою зніме.

Дамарад. Прызнайся — доўга калдавала над ім?

Крысціна. Не совай носа не ў сваё проса.

Дамарад. Крысціна, паваражы *(працягвае далонь)*, кім сэрца супакоіцца, што чакае.

Франэк. Адставіць! Будзеш варажыць пасля бою.

Дамарад. Правільна: маральны дух — гэта... *(Сціскае кулак.)*

Франэк. Так, гэта...

Дамарад. За што я цябе, Франэк, паважаю, — што ты жалезны... Як пэўны інструмент. *(Жэст дрывасека.)*

Галалоб. Калі яго схапілі, ён левай трох эсэсаўцаў улажыў. Рука лесаруба.

Дамарад. А я заўсёды акругляю да пяці.

Франэк. Хочаш паспрабаваць?

Дамарад. Я не цікаўны.

Крысціна падыходзіць да Паўла.

Павел *(нягучна)*. Як ты жывеш?

Крысціна *(сумна ўсміхаючыся)*. Дрэнна. Як усе грэшныя.

Павел. Тысячу гадоў не бачыў... *(Бярэ яе руку.)*

Крысціна *(вырывае руку)*. З імі ідзеш?

Павел. Падумаю.

Крысціна. А можна не ісці? Пагаварыць трэба.

Павел. Засумаваў... Імчаўся на трэцяй скорасці. Што з табой? Немцаў не было?

Крысціна. Ой, дрэнны сон бачыла...

Павел. Ну, калі сон — не пайду...

Крысціна. Не смейся. Быць сёння бядзе, Павел.

П а в е л. Ты гэта гаварыла і ў мінулы раз. А мост мы — у трэскі.

К р ы с ц і н а. Двух жа раніла... *(Сціхае.)*

Вяртаецца Г р ы н ь.

Д а м а р а д. Гэта ўсё малако?

Г р ы н ь. Разумееш, пачула, што страляюць і... адабрала назад. Пап'ю другім разам.

К р ы с ц і н а. Паўлік, Паўлік...

П а в е л. Перастань. У мяне сваё.

К р ы с ц і н а. Не ашукваеш?

П а в е л *(глядзіць на Ганну)*. Пойдуць — пабалакаем.

К р ы с ц і н а *(ідзе да партызан)*. Хто яшчэ хоча квасу?

Д а м а р а д. Квас — не самагонка, многа не вып'еш.

Ф р а н э к. Пад'ём! Астатнія падыходзяць.

М а к с і м ч ы к *(згортвае кнігу)*. Вось гэта людзі...

Д а м а р а д *(напявае)*. Дан приказ: ему — на запад, ей — в другую сторону...

К р ы с ц і н а *(разгублена, не ведаючы, што рабіць)*. Ужо?.. Будзьце асцярожныя. На кожным кроку — засада. Нават местачкоўцаў паставілі на ахову.

Д а м а р а д *(усміхаючыся)*. Усё будзе ў ажуры. Не першы год замужам.

Г а н н а *(Паўлу)*. Куды ты ідзеш?

П а в е л. Купацца.

К р ы с ц і н а. Ахвота яму жартаваць. Дай гузік прышыю, ададраўся зусім.

Г а н н а выходзіць.

Ф р а н э к *(Паўлу, ціха)*. Табе трэба морду біць!

П а в е л. За што?

Ф р а н э к. Не ведаеш?

П а р т ы з а н ы выходзяць, застаюцца Павел і Крысціна. Наском бота Павел падкідвае галінку.

К р ы с ц і н а. Гэта не небяспечна? Куды цябе пасылаюць?

П а в е л. Прыбываюць новенькія. Патрэбны вінтоўкі. Камандзір выклікае: «Павел, калі ты добра плаваеш... Кажуць, пры адступленні на дно віра кідалі зброю». *(З прыкрасцю.)* Хлопцы на справу, а я... Ты нейкая...

Крысціна. Вось вазьму, прышыю да сябе...

Павел. Хіба мяне яшчэ трэба прышываць? Хадзем паглядзім на нашу рабінку. *(Абдымае яе, цалуе.)*

Крысціна. Не сёння.

Павел. Не зрывавай мне задання.

Крысціна вырываецца, ударыўшы Паўла па твары.

Павел *(прыклаўшы далонь да носа)*. Тармазы ў цябе не адрэгуляваны...

Крысціна. Як я цябе іншы раз ненавіджу...

Павел. Выходзіць, любіш.

Крысціна. Адно наўме.

Павел. Табе больш небяспечна, чым нам, праўда...

Крысціна. Нічога ты... Божа...

Павел. Зноў загадкі. Ну што, што цябе мучыць? Лашчу і раптам адчуваю — выслізгваеш... Толькі што была маёй — і няма... Недзе там... Сын здаровы? Зразумей, старэнькая, нам ужо нельга адно без аднаго... Ідзі да мяне...

Крысціна. Цётка зараз прыйдзе... *(Праводзіць рукою па яго шыі.)* Муж на фронце.

Павел. Я таксама ваюю. Пасля перамогі возьмеш сына і застанешся са мною.

Крысціна *(пасля паўзы)*. Мяне ўжо не будзе.

Павел. Ды ты што! Я ў якія аварыі трапляю і то...

Крысціна. І загіну — праз цябе.

Павел. Звіхнулася. Карты сказалі?

Крысціна. Заблыталася я, Павел... Галава кругам ідзе...

Павел. Крысціна, калі ён вернецца, я сам растлумачу... Кідай млын, ідзём у атрад.

Крысціна. Я — у атрад?

Павел. Баішся са зброяй — можаш гатаваць абеды. А то нам кухар згатуе крупнік, а па смаку — не даварае мыла. Цуд — без вайны мы б не сышліся.

Крысціна. Вайна нам шчасце дала, вайна нас і загубіць.

Павел. Добра, каб у адну магілку.

Крысціна. Смяешся. Ты ўпэўнены, што Саветы перамогуць?

Павел. А як жа!

Крысціна. Так далёка зайшлі... Ніхто не ведае, дзе фронт...

П а в е л. Татары заходзілі далей.

Крысціна. І сотні гадоў былі. А чалавек жыве нядоўга.

Зноў пралятае самалёт. Павел прыціскае да сябе Крысціну, глядзіць у неба.

П а в е л. Яшчэ дзве зімы калі перазімуюць... Яны пакоцяцца, ой, як пакоцяцца... Зачаравала... Нават у баі ўспамінаю. Нездарма цябе ведзьмай завуць...

Крысціна. Пусці, там цётка.

П а в е л. Дык што ты хацела сказаць?

Крысціна. Я?.. Павел, любіш гэтую дзяўчыну?

П а в е л (*уздыхае*). Ты першая і апошняя. Да бярозкі.

Крысціна. Яна мяне з'есці гатова. І калі-небудзь заб'е.

П а в е л. Далёка пайшла Алімпія?

Крысціна выходзіць і вяртаецца з аўтаматам.

Крысціна. Табе.

П а в е л. Расцалаваць мала... Ну, фрыцы, капут... Адкуль?

Крысціна. Выменяла на хутары. За шынку.

П а в е л. Крысціна, што ты са мной робіш...

Крысціна (*падыходзіць, прытуляецца*). Цяпер нікога не пабаішся, праўда? Ты смелы, усё можаш...

П а в е л. Нервуешся? Я ведаю — Франэк часта насылае цябе ў гарнізон... Гэта не мая справа. Але калі ты там з кім-небудзь... Паслухай, а можа хто з нашых?

Крысціна. Асцярожна пьрай. Акружэнцы спіхнулі туды машыну.

П а в е л (*глядзіць на гадзіннік*). Увечары ўбачымся, як назад буду ісці.

Павел накіроўваецца да брамкі. Крысціна працягвае да яго руку.
Кукуе зязюля.

П а в е л. Чуеш, зязюля... (*Крычыць.*) Зязюля, колькі нам гадоў з Крысцінаю... А можа гадоў — гэта за надта?.. Раз, два... Што — два? Няпраўда! Давай спачатку. Раз...

Крысціна. Не лічы! Не трэба... (*Крычыць.*) Не трэба, не хачу... (*Закрывае вушы.*)

П а в е л. Забабонна!

Крысціна. Знайсці б, Павел, у балотах астра-

вок... Уцячы б ад усіх — ад немцаў, ад нашых... Пераседзець вайну...

П а в е л. Ну, не. Спачатку пераб'ём гадаў. А пасля вайны я табе такую святліцу адгрукаю... У нас у раду — цесляры першы клас! Я адзін у шафёры падаўся. Пакінуць бы. Сумна без людзей, Крысціна. Паслухай, а можа няма вайны? Цішыня якая...

К р ы с ц і н а. Калі ціха — яшчэ страшней.

П а в е л. У змярканні, на нашым месцы, ля белай вярбы. (*Адыходзіць, любуючыся аўтаматам.*) Кажуць, за жывога партызана немцу водпуск даюць. А хто правініцца на фронце — пасылаюць на партызан...

К р ы с ц і н а. Павел, ты пайшоў бы... у мястэчка?

П а в е л. У мястэчка? (*Спыняецца, свішча.*) Чаго я там не бачыў — немцаў, паліцаяў?

К р ы с ц і н а. У цябе ж аўтамат.

П а в е л. У іх — кулямёты.

К р ы с ц і н а. А калі вельмі, вельмі папрашу...

П а в е л (*усміхаючыся*). Вось тады мяне напэўна выганяць з атрада... Гіблая справа. Не выбрацца адтуль. Навошта гэта табе?

К р ы с ц і н а (*памаўчайшы*). Знаёмая прасіла.

П а в е л. Я табе вавёрку злаўлю. Рыжую, пушыстую...

К р ы с ц і н а. Павел...

П а в е л пайшоў. Крысціна бярэ дудку.

К р ы с ц і н а. Божачка, што рабіць, што рабіць?.. Хто мне дапаможа? На каго абаперціся? Людзі? Добра ад іх я не бачыла. Бог? (*Качае галавой.*) Занадта многа крыві... Буслы?.. Зусім слабыя... Сонца? Вецер?.. (*Шэпча.*) Ну хоць хто-небудзь, памажыце...

Карціна другая

Партызанскі лагер у лесе. Кожны з партызан заняты сваёй справай, але ўсюды адчуваецца трывога. Недзе побач хтосьці наігрывае і сумна напявае даваенную песню. Ля шалаша сядзіць на пяньку К у з н е ч ы к і, варушачы губамі, чытае старую, пашарпаную газету. Падыходзіць камандзір атрада З у б а ў, пажылы мужчына ў вайсковай форме, нецярыліва пазірае на гадзіннік.

З у б а ў. Знойдзецца агеньчык, дзядзька Васіль?

К у з н е ч ы к. А як жа, таварыш камандзір. (*Дае прыкурыць ад запальніцы.*) Трафяя.

З у б а ў. Што за газета? Пра што тут?

К у з н е ч ы к. Разгром немцаў пад Масквой.

З у б а ў. Старая, значыць. *(Паглядае ўбок.)*

К у з н е ч ы к. Колькі разоў чытаю і яшчэ хочацца. Гітлер думаў — фур-фур-фур — і ў дамкі. А нашы яму — ні хрэна, гэтага не хочаш? *(Робіць дулю.)* І паказалі іраду, на чым свіння хвост носіць.

З у б а ў. Ты б мякчэй, дзядзька Васіль.

К у з н е ч ы к. Мякчэй нельга, таварыш камандзір. Гэта вайна, а не тра-ля-ля.

З у б а ў. Пара б на боты перайсці.

К у з н е ч ы к. У лапцях зручней. Намоклі, ідзеш — высахлі. А боты сушыць трэба.

З у б а ў. Дзяцей даўно бачыў?

К у з н е ч ы к. Перад вялікаднем. Праходзілі праз вёску, забег.

З у б а ў. Ой, не падвядзі сям'ю...

К у з н е ч ы к. Дык я сетку на галаву накінуў, каб не пазналі. *(Беражліва складвае газету.)* Як сцяг, берагчы трэба. *(Памаўчайшы.)* Нам бы радыё, таварыш камандзір.

З у б а ў. Будзе, хутка будзе.

К у з н е ч ы к. А то нашы праз граніцу пойдучь, а мы толькі вушамі — шлёп-шлёп...

З у б а ў. Калі пойдучь праз граніцу, ужо мы па-чуем.

К у з н е ч ы к *(азірнуўшыся)*. Паспалі б гадзінку, таварыш камандзір. Вочы чырвоныя.

З у б а ў *(весела)*. Эх ты, эскулап... Ад папараці ў мяне...

Кузнечык дастае іголку, зашывае кашулю. Падыходзіць М о н і ч, начальнік асобага аддзела, які больш падобны на школьнага настаўніка, трымае кніжку.

З у б а ў *(накіроўваецца да яго)*. Ну?

М о н і ч. Пакуль нічога. *(Паўза.)* Паслалі сувязнога з Борак.

З у б а ў. Войцік не вярнуўся?

М о н і ч *(адмоўна качае галавой)*. Самае непрыемнае — невядомасць... Можа поезд не здолеў спыніць.

З у б а ў *(стрымліваючы сябе)*. Можа — на двое ва-рожа, таварыш начальнік асобага аддзела... Колькі ча-су мінула?

М о н і ч. Сто семнаццаты кіламетр павінен быў праходзіць паміж дзевяццю і дзесяццю вечара.

З у б а ў. Усе тэрміны мінулі.

М о н і ч. Абыдзецца. Там суніц назбіралі, паеш.

З у б а ў. Максімчыка на такое больш не пасылаць.

М о н і ч. Як жа — утрымаеш! (Нягучна.) Д'ябальшчына... Не магу рашыць ураўненне. З адным невядомым. З трох сувязных нехта працуе на немцаў.

З у б а ў. Яшчэ раніцаю гаварыў — з шасці.

М о н і ч. Тых выключыў.

З у б а ў. Слухай, а можа — трызненне?

Моніч адмоўна качае галавой. Да Кузнечыка падыходзіць Павел, выбірае месца, дзе б прылегчы.

П а в е л. Краўцом стаў, дзядзька Васіль?

К у з н е ч ы к. У лесе ўсё ляціць, як на агні. Раней, бывала, носіш і носіш...

З у б а ў. А ты, Моніч, не расстаешся з кніжкаю. Не разумею — Пушкін і вайна...

М о н і ч. У Буслах перастрэлку чулі.

З у б а ў. Давядзецца паслаць атрадную разведку.

М о н і ч. Хадзем, ёсць размова.

Моніч і Зубаў выходзяць. Павел кладзецца.

П а в е л. Пачастуй, дзед, самасадам.

К у з н е ч ы к. Калі ты добры курэц, братка-беларус, то насі люльку і тытунец.

П а в е л. Кулак ты, Кузнечык.

К у з н е ч ы к. Любіце вы, усходнікі, на класы дзяліць... А можа я хрыбтом добрае жыццё сваім дзецям забяспечыў?

П а в е л. Па натуре кулак.

К у з н е ч ы к. А ты галадранец. Таксама натуральны. І ніколі ў такога не будзе ні кала ні двара. На гаспадарцы працаваць трэба, а не тра-ля-ля. Вось скажы, ты пісьменны, сем класаў скончыў... Адкуль у вас непавага да багацця? Беднасць — абавязкова добра. Нават калі бедны таму, што гультай, абібок, як у нас адзін... Усім беднякам — пашана, павага, тра-та-та. Усім заможным — па шапцы... А пры камунізме ж усе павінны быць багатыя. Нешта тут не сыходзіцца, а?

П а в е л. За што я вас, заходнікаў, недалюбліваю — кожны жыве, як на хутары — для сябе, для дома...

К у з н е ч ы к. Дабро з неба не валіцца — потам, мазалём. А дзе чалавек лепш стараецца — у калгасе ці дома? Добра, закуры.

П а в е л. Ды ну цябе... Колькі крыві, колькі бед на зямлі — і ўсё з-за багацця. Пакуль нічога няма — браты, сябры. Завялося, праклятае — ворагамі становяцца людзі. А!.. Спрачацца з табой — што ехаць на палутарцы па балоце.

К у з н е ч ы к. Ды і з табой — як у лесе з бараной... Што ж на машыне не ваюеш? Адбіў бы.

П а в е л. Спрабаваў. Але свае лупяць. І што ні рабіў — флаг вывешваў, зорачку маляваў — усё роўна абстраляюць. Як у ваду канулі хлопцы.

К у з н е ч ы к. Чуў — ты Монічу дарожку перабег.

П а в е л. Дрэнна чуў.

К у з н е ч ы к. Лётчыкаў і спецыялістаў трэба за фронт весці. Ён прасіўся — сям'ю ў Маскве хацеў пабачыць. А камандзір і камісар цябе намецілі.

П а в е л. Дык што я — сам?

К у з н е ч ы к. Глядзі, хлопча, не жартуй з асобым аддзелам.

Падыходзіць малады партызан Ч а р н у х а.

Ч а р н у х а. Дзе Зубаў? Хто бачыў?

П а в е л. З Монічам у штаб пайшлі. А ў чым справа, палундра?

З'яўляюцца З у б а ў і М о н і ч.

Ч а р н у х а. Бяда, таварыш камандзір...

Падыходзіць паранены Г а л а л о б, яго падтрымліваюць двое.
Наўкол збіраюцца п а р т ы з а н ы.

З у б а ў. Што здарылася, Галалоб?

Г а л а л о б. На засаду... Вады...

Яму даюць флягу, прагна п'е.

З у б а ў. Дзе астатнія? Максімчык?

Г а л а л о б. Забіты.

З у б а ў. Што?!

Г а л а л о б. Няма Максімчыка.

М о н і ч. Грынь?

Г а л а л о б. Насмерць.

М о н і ч. А, чорт... Дамарад?

Г а л а л о б. Ва ўпор... Чацвёра засталася, Франэк цягне Дыбоўскага ў шпіталь, Думбадзе і я...

З у б а ў. Чаму не выслалі наперад разведку?

Г а л а л о б. Выслалі... Але яны чакалі. На просецы, яшчэ да падыходу да чыгункі. Паслалі ў разведку

Сарокіна, з Горкаўскай вобласці, і мяне... Раптам чуем, ззаду страляюць... Мяне ў галаву параніла, а з Горкаўскай вобласці — абедзве нагі перабіла... «Адыходзьце, — крычыць, — прыкрыю!» Іх нехта папярэдзіў.

П а в е л. Не можа быць!

Г а л а л о б. Ведалі, дзе будзем ісці.

М о н і ч. Жыўцом — нікога?

Г а л а л о б. Да Максімчыка падбеглі. Але ён — гранату да шыі і чаку тузануў...

З у б а ў. Разысціся!

П а р т ы з а н ы неахвотна разыходзяцца.

М о н і ч. Падазраеш каго-небудзь?

Г а л а л о б. Не ведаю.

З у б а ў. Ідзі, няхай перавяжуць.

П а р т ы з а н ы выводзяць Г а л а л о б а.

М о н і ч. Усё-такі шпіён ёсць...

З у б а ў. І ўсе — добраахвотнікі...

М о н і ч. Жыццё абяцэннілася. Памятаю, да вайны памрэ чалавек — падзея... Так, амаль у кожным будзеш бачыць здрадніка... Мярзотнасць.

З у б а ў. Дагуляліся ў дабрату, міласэрнымі сталі!.. Хто ведаў пра аперацыю?!

М о н і ч. Усе. Трэба было і лазню наладжваць, адзенне, прадукты даставаць.

З у б а ў. Не ўсе ведалі, дзе будзем поезд спыняць!

М о н і ч. Даўно гавару, заданне трэба ўручаць камандзіру групы ў канверце. Ускрыць пасля выхаду з лагера.

З у б а ў. Канцыляршчына. Людзі загадзя павінны ўяўляць аперацыю, прадумаць у дэталях, абмеркаваць. А папера і ворагу можа трапіць. Шмат балбочуць, Моніч. Вось дзе сабака... Колькі разоў пераконваўся — ліберальнічаць пачнеш, бокам вылезе.

З'яўляецца П а в е л.

П а в е л. Нож згубіў. *(Збіраецца ісці.)*

М о н і ч. Дык чаго ты — шукай.

М о н і ч і З у б а ў выходзяць. З'яўляецца Г а н н а.

Г а н н а *(азірнуўшыся)*. Павел, сказала яна, куды сына адправіла?

П а в е л. Ганна, людзі загінулі...

Г а н н а. Памажы мне разабрацца. Страшныя думкі...

П а в е л. Што ты хочаш?

Г а н н а. Успомні ўсё, падумай добра... Занадта яна паддобрываецца, нешта ўтойвае... Ці на нас яна працуе?

П а в е л. Ты што — звар'яцела?

Г а н н а. З Монічам падзяліся, ён разбярэцца.

П а в е л. Гэтага нават ад цябе не чакаў.

Г а н н а. Фактаў у мяне няма, але здаецца...

П а в е л. Калі здаецца — перахрысціся! Дурніца...
(Выходзіць.)

З'яўляюцца М о н і ч і З у б а ў.

З у б а ў. А, дачка... Чула?

Г а н н а. У штаб?

М о н і ч. Не хочацца ў такое надвор'е ў зямлянку. На сонцы хоць камароў менш.

Г а н н а. Эшалон з палоннымі яшчэ не праходзіў, затрымалі.

З у б а ў. Што яшчэ?

Г а н н а. Бачыла, кнігі палілі на плошчы. З бібліятэкі. Тры дні, кажуць, гарэлі...

З у б а ў (пасля паўзы). Пятровіч, на колькі гадоў трэба пазбавіць людзей пісьменнасці, каб з чалавека зноў зрабіць дзікуна?

М о н і ч. Два-тры пакаленні, не больш.

Г а н н а. Вы ведаеце, што ў Крысціны ёсць сын?

М о н і ч. У млынарыхі? Так. А чаму ты...

Г а н н а. Дзе ён?

М о н і ч. Як быццам у вёсцы.

Г а н н а. Гэта яна гаворыць... У мястэчку, у ксяндза.

З у б а ў. Не разумею — якое гэта мае значэнне?

М о н і ч. Начальнік паліцыі — родны брат ксяндза.

З у б а ў. Ну і што? Тут ксёндз — першы чалавек.

М о н і ч. Здаецца, іменна гэтага звяна мне не хапала... Але ж гэта гіпотэза.

Г а н н а (дастае з прычоскі кавалачак паперы). Ад дзядзькі Андрэя. Прыкметы жанчыны, якую нядаўна завербавалі...

Моніч бярэ, чытае, перадае Зубаву.

М о н і ч. Відаць, яна. Чорт!.. Колькі разоў піў у яе малако... Ды і заданні ж для нас выконвала...

З у б а ў. Трэба браць. Сёння ж. І дапытаць. Каго пашлём?

М о н і ч. Мясцовых не трэба — раптам прабалбочуца! Сват свату, кум брату...

З у б а ў. Шыдлоўскага, Паўла. І хлопцаў яму даць. Ліхач, праўда, затое заўсёды зробіць.

Г а н н а. Лепш я пайду.

М о н і ч. Чаму?

Г а н н а. Ён... Прастудзіўся, калі зброю даставаў. Сама пераканацца хачу.

З у б а ў. Табе іншае даручэнне. (*Адыходзіць.*) Кузнечык! Пакліч Шыдлоўскага.

М о н і ч. Калі яна, многае становіцца зразумелым.

З у б а ў. На фронце лягчэй, Моніч.

З'яўляецца П а в е л.

П а в е л. Слухаю, таварыш камандзір.

З у б а ў. Павел, увечары выступаеш.

П а в е л. Ведаю.

З у б а ў. Другое. Пойдзеш на млын.

М о н і ч. Крысціну арыштуеш.

П а в е л. Што?.. (*Няўпэўнена смяецца.*)

З у б а ў. Здаецца, шпіёнка.

П а в е л. Крысціна? Ды што вы, таварыш камандзір... Можа, Алімпія, цётка яе...

З у б а ў. Сумняваешся?

П а в е л. Яна ж... Не, не... Яна... У хлопцаў спытайце. А цётка... Заўсёды незадаволеная, бурчыць...

М о н і ч. Ёсць звесткі.

Павел глядзіць на Ганну, тая адводзіць позірк.

З у б а ў. Значыць, працавала на два бакі. Учарашняя засада — яе рук справа. Точна.

П а в е л. Ганна, гэта няпраўда.

Зубаў дае Паўлу лісток, прынесены Ганнай.

З у б а ў. Колькі табе трэба хлопцаў?

Павел углядаецца ў лісток.

Трэба папярэдзіць групы, якія на заданні.

М о н і ч. Думаю. Але як гэта зрабіць?

З у б а ў. Не дай бог, калі яна... Дык колькі табе трэба хлопцаў? (*Паўза.*) Ты здаровы?

П а в е л. Здаровы.

З у б а ў. Выгляд у цябе...

П а в е л. На зямлі пераляжаў.

М о н і ч. Калі заходзіў на млын — нічога не заўважаў?

П а в е л. Гэта ж толькі падазрэнне.

М о н і ч. Чалавек пяць пашлём.

З у б а ў. На адну бабу?

П а в е л. Я адзін пайду.

З у б а ў. Ні ў якім разе. Бачыш, цвёрдай упэўненасці ўсё-такі няма. Абшукай кожную шчылінку, можа што пацвердзіць.

М о н і ч. Хлопцам раскажаш па дарозе.

З у б а ў. Бяры дзядзьку Васіля, Чарнуху...

Г а н н а. Я таксама пайду.

З у б а ў. ...Чарнуху, Волгіна і выходзь.

П а в е л. Таварыш камандзір, дайце ёй спецыяльнае заданне, праверым...

З у б а ў. Дорага кожная гадзіна.

П а в е л выходзіць.

М о н і ч. На гэтай рабоце скоро сябе падазраваць пачнеш.

Г а н н а. Круглы паведамляе, што немцы з першага ўводзяць новыя аўсвайсы.

З у б а ў. Ліха на іх!

Г а н н а. Я... зараз вярнуся. *(Хуценька выходзіць.)*

З у б а ў. Колькі было Максімчыку?

М о н і ч. Дваццаць адзін. Калі перад вайною выйшла яго аповесць... Памятаеш, колькі было размоў? Штосьці незвычайнае. І галоўнае — бяздонне гумару. Вось і ўкралі ў народа частку радасці.

З у б а ў. У мяне адчуванне — загінуў цэлы універсітэт.

З'яўляецца Ф р а н э к з перавязанай рукой.

Франэк? Жывы... Садзіся вось на пень.

М о н і ч. Што з рукой?

Ф р а н э к. Косць цэлая. Думаю — можа з самалёта заўважылі?

М о н і ч. Ты начальнік разведкі.

Ф р а н э к. Ідзем — і раптам з кулямётаў... Ва ўпор.

М о н і ч. Не хлопцы былі — арлы. Так і рваліся ў бой...

З у б а ў. Гінуць самыя прыгожыя, разумныя, смелыя... Калі вайна некалькі гадоў... *(Ломіць галінку.)*

М о н і ч. Камандзір!

З у б а ў. Га!.. Да восені ўвесь раён зробім партызанскім. Упэўнены.

Ф р а н э к. З Дыбоўскім дрэнна. Доктар гаворыць, куля далёка і без інструменту не дастаць.

М о н і ч. Доктар... Узялі неўрапатолага.

З у б а ў. Скажы дзякуй гэтаму. У атрадзе «Бура» ўрачом ветэрынарны фельчар. Праўда, у яго і хлопцы — як коні.

М о н і ч. Ведаеш, хто вас?.. Адкуль?

Ф р а н э к. Ганна сказала.

М о н і ч. Каб з лагера ніхто нікуды. Узмоцніш пасты, выставіш сакрэты. Выхад спецгрупы адкласці.

Ф р а н э к. Яна мне такія звесткі здабывала... Каго паслалі?

З у б а ў. Шыдлоўскага.

Ф р а н э к. Паўла?!

М о н і ч. У чым справа?

Ф р а н э к. Па-мойму, ён не зусім здаровы.

З у б а ў. Клапатлівыя. Тут што — санаторый?

Моніч уважліва глядзіць на Франэка.

Карціна трэцяя

Вечар у доме на млыне. Алімпія памалілася, расцілае пацель. К ры с ц і н а неахвотна п'е чай.

А л і м п і я. Спіна не перастае... Памятаю, пры Саветах прыязджае на млын доктар. Паглядзеў мяне, лякарства выпісаў. Даю гасцінец — не бярэ... Смяецца, мы, кажа, савецкія, да гэтага не прывучаны... І ты б за іх памалілася. Хаця і бязбожнікі... *(Хрысціца.)*

Крысціна ўздыхае.

З мёдам пі. Сахарына бардзо не смачна.

К р ы с ц і н а *(прыслухоўваецца)*. Нехта ходзіць... *(Адстаўляе недапіты кубак.)*

А л і м п і я. Я ж казала — вазьмі і ты ікону «Благаславенне духоўнае дому», прайдзіся па двары. Даўно ведаю — як нойдзе хмара, выйдзеш з іконаю, паходзіш, і неба праясняецца.

К р ы с ц і н а. Здалося.

А л і м п і я. Інакшая ты стала, Хрысця, панурая.

К р ы с ц і н а *(нерухома сядзіць)*. Кладзіся, Алімпія.

Алімпія. А ты?

Крысціна. Усё роўна не засну.

Алімпія. Бачу, па сыну сумуеш. Тутэй яму бэн-дзе лепей. А то яшчэ забяруць германцы.

Крысціна. Малых не бяруць.

Алімпія. З такіх, кажуць людзі, кроў для параненых высмоктваюць. Бардзо многа вязуць параненых з фронту. Поезд за поездам... А тут партызаны. Едын праскочыць, а другі... Так і ляцяць у балота... Глядзі, Хрысця, згіне сын. У такі момант — разам трэба. Хіба я яго пакрыўдзіла?

Крысціна. Хопіць, Алімпія. Абрыдла.

Алімпія. Ну, глядзі. Каб не пайшоў дождж, косці ньюць. Сена грэбці трэба. Пасля абеду гримела. Прыслухалася, падумала, фронт... У Падліпках зайшоў немец: «Матка, яйко». Баба кажа: «Ніц нема», а ціха так: «Калі вас, паганцаў, пагоняць?» А ён панашаму: «Калі адыдзем, то зробім, што дзесёнць лят трава расці не будзе, ніхто жыць не зможа, а калі пташэк залеціць, дык каменем упадзе на зямлю»... (Хрысціца.)

Раздаецца стук у дзверы. Крысціна марудзіць. Стук паўтараецца.

Каторыя гэта? Нашы ці...

Крысціна выходзіць і хутка вяртаецца, за ёй ідуць Кузнечык, Чарнуха, Павел.

Кузнечык. Добры вечар у хату. Ледзь змерклася — фур-фур — і ў пасцель?

Крысціна. Газы шкода. Сядайце.

Кузнечык. Не падабаецца новы парадак? Лата-та. Не цанілі Савецкую ўладу.

Алімпія. У нас і даўней не шмат яе было.

Кузнечык. Ат, заўсёды ты, Улімпа, палкі ў колы.

Алімпія. Добжыя людзі спяць даўно...

Чарнуха. Эх, бабуля... Біблію не чытаеш.

Алімпія. А хто цяпер жыве па бібліі... Забыліся на бога. (Хрысціца.) Але ён усё бачыць.

Крысціна. Есці, можа, ці чаю хочаце... Праўда, з сахарынаю. Або самагончкі? (Прыбірае са стала.)

Чарнуха. Шкода — нельга, па справе ідзём. Гляджу на цябе, кабетачка — хоць куды... Выберу момант — сходзім з табой на справу. (Пацірае рукі.)

Крысціна. Не перапалохаешся? А то давядзецца з рота вады даваць.

Кузнечык. У бой — на справу. Да бабы — на справу... Цьфу! З-за цябе ўвесь атрад лаяцца пачаў. Нават камандзір учора, як мініраваць пасылаў...

Чарнуха. А твае тра-ля-ля?

Кузнечык. Мякіны ў тваім кацялку... Для аднаго мнагавата. Ага.

Чарнуха. Мяне гэта, дзядзька Васіль, не калыша.

Крысціна. Жахліва ваўкі выюць... Чуеце?

Алімпія. І чаго ім выць? Столькі яды, столькі мёртвых наўкол...

Чарнуха. Нашых і пахаваць не змаглі...

Павел (*перабіваючы*). Што ў мястэчку?

Крысціна (*упускае кубак*). Па-ранейшаму.

Кузнечык. Рукі ў цябе сёння як не свае.

Павел. Часта ездзіце?

Крысціна. Раз на тыдзень. Тое выменяць, тое купіць...

Павел. А з мястэчка — бываюць?

Крысціна. Больш з вёсак.

Павел. І хто часцей ездзіць?

Крысціна ўважліва глядзіць на Паўла.

Алімпія. Малоць усім трэба. Учора з Макава быў... Кажа, столькі партызан пазабівалі, столькі пазабівалі...

Чарнуха. Калі ішлі на жалезку, Дамарад смяецца і гаворыць...

Павел (*перабіваючы*). Сёння хлопцы былі, чапаеўцы. Расказвалі, правакатара выявілі... Засеклі шампаламі.

Чарнуха. Я немца разумею — фашыст. Але сваіх... Памятаю, узялі начальніка паліцыі... Люты быў, гад... Дзяцей за ногі і — аб вугал... Доўга ганяліся. Схапілі. Што ні спытаем — маўчыць. Ах так, кажу, глытай патрон. Калі патрон вась тут засеў — усё раскажаў.

Кузнечык. Чарнуха, «чорная смерць»... Не хацеў бы ў твае лапы. Няўжо такі і да вайны быў?

Чарнуха (*рэзка ўстае*). Нешта піць хочацца.

Крысціна. Бярозавіка прынясу.

Павел. Не ідзі.

Крысціна. Гэта блізка, у сенцах.

П а в е л. Сядзі. *(Усміхнуўшыся.)* Не вялікі пан, сам сходзіць.

Ч а р н у х а. Ты мне сёння не цікавы. *(Выходзіць з кубкам, вяртаецца, п'е.)*

П а в е л. Не баішся, што атручаны?

А л і м п і я. Ціпун табе на язык...

К р ы с ц і н а *(нервова смяецца)*. Тут усё атручана — і малако, і вада, і квас, што заўсёды п'яце...

К у з н е ч ы к *(Паўлу)*. Мелеш пустое.

П а в е л *(усміхнуўшыся)*. Ніколі не забуду — прыходзім у групу Мамантава, і карціна — мёртвыя за сталом, галовы ў міскі. Твары чорныя... Прыгожая, кажуць, была...

Ч а р н у х а. У шпіёнкі толькі такіх і бяруць.

П а в е л. Алімпія, што б ты з такой зрабіла?

А л і м п і я. Што я табе, сыноч, скажу? Вайна ўсё пераблытала. Быў добры — стаў дрэнны, а той, пра каго не думаў, чалавекам аказаўся... Не судзіце, ды не судзімы будзеце. Вайна...

П а в е л. Крысціна, а ты? Што б ты зрабіла?

К р ы с ц і н а *(рассеяна)*. Забіла б... Вядома. Толькі забіла б... Што гэта? Па даху ходзяць?

Чарнуха адводзіць затвор.

П а в е л. Нашы. Я загадаў.

К р ы с ц і н а. Пагляджу.

П а в е л. Не.

К р ы с ц і н а. Што ім трэба?

Павел скіроўвае аўтамат на Крысціну, кідае Чарнуху вярхоўку.

П а в е л. Вяжы.

К р ы с ц і н а. Ты што?

П а в е л. Толькі такога балвана, як я, можна было вадзіць за нос. Ну?! Што стаіць? Хутчэй!

К р ы с ц і н а. Павел...

Ч а р н у х а. Слухай сюды, я сам люблю анекдоты. За адзін мне ў Адэсе літр гарэлкі паставілі. Але...

П а в е л. Выконвай загад!

А л і м п і я. Свенты Езус!.. Пане... Волеле-волеле...

К у з н е ч ы к. Загад ёсць загад.

Партызаны звязваюць Крысціне рукі.

К р ы с ц і н а. Хлопцы, дзядзька Васіль, ён не памятае, што робіць...

П а в е л. Абшукаць кожную шчыліну.

Ч а р н у х а. Будзь спакойны. Калі я на дзеле...

Ч а р н у х а запальвае ліхтарык і выходзіць. Кузнечык робіць вобыск у доме.

К р ы с ц і н а. Каго шукаеце?

П а в е л. Што абяцалі — золата, маёнтак? Ці спадзявалася ў Германіі каштаны рваць?

К р ы с ц і н а. Ты што мелеш?

П а в е л. Такія хлопцы... Максімчык, Грынё, Дамарад. Павесіць мала. Калі праўда...

К у з н е ч ы к. Павел, растлумач.

П а в е л. Гэта яна... нашых... на засаду.

К р ы с ц і н а. Я?! Ты сам гэтаму не верыш! Я! Трэба ж такое прыдумаць. Тваім бы языком лён трапаць.

П а в е л. Вось чаму не хацела, каб ішоў з імі...

А л і м п і я. Сыночак, тэ ж наша Хрысця... Ты ж яе ведаеш. Тэ ж яна цябе выратавала... Паменташ?

З'яўляецца Ч а р н у х а.

Ч а р н у х а. Хлопцы дакладваюць: у вуллях, у сене — ні шыша. Волгін гаворыць, на гарышчы — адны мышы.

П а в е л. Шукайце, хлопцы, шукайце... Шампаламі зямлю, салому. Алімпія, адчыні свірны, млын...

Ч а р н у х а выходзіць, прапусціўшы спераду сябе Алімпію.

К р ы с ц і н а. Што ты хочаш знайсці — гармату, кулямёт? Або танк? Дык ён за печчу...

П а в е л. Абыдземся без тваёй парады.

К р ы с ц і н а. Павел, падумай спакойна, раптам я не вінавата, раптам памылка...

П а в е л (спыняецца). І можаш гэта даказаць? Камандзіру...

К р ы с ц і н а. Хто вам збіраў звесткі? Хто шыў маскіровачныя халаты, пёк хлеб, сушыў траву на лякарства?

Павел маўчыць. З'яўляецца Ч а р н у х а.

Ч а р н у х а. Суду ўсё ясна. Павел, там тэлефон.

П а в е л. Тэлефон?

Ч а р н у х а. Палявы. Кабель замаскіраваны. У трубцы гудзе, значыць, падключаны.

П а в е л. Дзе?

Ч а р н у х а. У карчах. Слухай, дай я ім скажу пару флотскіх слоў...

П а в е л *(пасля паўзы)*. Перарэзаць.

Ч а р н у х а выходзіць. Павел закурвае, садзіцца. Уваходзіць
А л і м п і я.

А л і м п і я. Хрысця, цо то ест... Хрысця...

П а в е л. Я ўсё спадзяваўся — памылка...

Уваходзяць п а р т ы з а н ы.

К у з н е ч ы к *(узнімае вінтоўку)*. Што з ёй тра-та-
та... Вывесці і...

Ч а р н у х а. Не спяшайся, дзядзька Васіль. Здрад-
нікаў канчаць трэба прыгожа...

А л і м п і я. Хрысця, Хрысця... Да касцёлу не ста-
ла хадзіць...

К у з н е ч ы к. Эх, Улімпа... Яна з тымі, у каго на-
пісана на спражках «З намі бог».

А л і м п і я. Я жыла з ёю, елі разам... Яна атруціць
мяне магла...

Ч а р н у х а. Закрый, бабуля, рот, прастудзішся.

К р ы с ц і н а. Павел, я хачу пагаварыць з табой.

Паўза.

П а в е л. Хлопцы, пачакайце там.

К у з н е ч ы к. Павел...

П а в е л. Выйдзіце.

Ч а р н у х а *(падыходзіць да Паўла, ціха)*. Яна мне
таксама падабаецца...

Павел апускае галаву.

К у з н е ч ы к. Не скрыпі зубамі, паломіш. Ага.

П а р т ы з а н ы выходзяць.

П а в е л. Раствлумач мне... Толькі не хлусі... Толькі
не хлусі... Інакш... *(Ківае галавой.)*

К р ы с ц і н а. Што са мною будзе?

П а в е л. Яшчэ спадзяешся?

К р ы с ц і н а. Вады...

Павел спрабуе даць ёй вады.

Развяжы мяне... Рукі ў цябе дрыжаць.

П а в е л. Без фокусаў! Кругом хлопцы. *(Павел раз-
вязвае рукі. Крысціна п'е ваду.)* Даўно завербавана?

К р ы с ц і н а. Божачка, што ты ведаеш...

П а в е л. Што тут... ведаць? На фашыстаў праца-
вала!.. Ідыёт...

Крысціна. Табе добра. Са сваімі. Бачыш немца — страляеш, уцякаеш, хаваешся, зноў страляеш... А я? Калі б паспела на Урал або куды далей... Сказалі б стойкая, самаадданая... А!.. Страшна ўспомніць, што мне... Каб выжыць... Адзін раз за пяцёрку залатую адкупілася... Другі...

Павел. Дзе праходзіла разведшколу?.. Далібог жа, не змагу давесці цябе да лагера, сам прыдушу...

Крысціна. Школу? *(Адмоўна ківае галавой.)* Тыдні два назад... Алімпія да касцёлу ездзіла, не было яе — узялі мяне і Яначку... Крычалі спачатку — партызанка, прызнавайся, муж у лесе... Білі моцна. Потым да акна падводзяць, гляджу — аднаго расстралялі, яшчэ траіх. Бачу... Яначку вывелі... Не ведаю, што са мной... Калі апамяталася, чую: «Можаю захаваць сына... Будзеш паведамляць з млына, куды пайшлі партызаны, калі, чым узброены. Не хочаш — наракай на сябе...» Я і згадзілася. Нічога не гавары, сама ведаю... Думала — ашукаю іх, перахітру... Прывозяць мяне назад на млын, — Яначку ў заложніках пакінулі, — гляджу, нешта капаюць. А яны ўспомнілі — да вайны тут тэлефон стаяў... Вось апарат і падвялі... Божа... Спачатку вадзіла іх за нос — то позна паведамлю, калі нашы далёка-далёка, або іншы напрамак укажу... Ну, і злавала іх гэта... А нядаўна сказалі: «Да суботы не будзе выніку — сына не ўбачыш...» Калі мой ішоў добраахвотнікам, гаварыў: «Крысціна, захавай Яначку, любой цаной захавай сына...» Я зусім адна. Мужа, кажуць, бачылі знявечанага пад Рагачовам... Цётка — чужы чалавек...

Павел. Чаму не сказала?

Крысціна. Што б ты зрабіў?

Павел. Пагаварыў бы з камандзірам.

Крысціна. Вось-вось... Дзякуй табе ў шапку. Чула пра вашага Зубава. Такі ж, як Чарнуха. Людзі ў вайну — як зверы.

Павел. Сам паспрабаваў бы.

Крысціна *(пільна глядзіць)*. Не, безнадзейна... Ды і свая галава даражэй.

Павел. Навошта так...

Крысціна *(злосна)*. Так, так і ўсе такія... Вайна раскрыла... Думаеш, Франэк ці Ганна рызыкнулі б з-за яго? Чорта з два... Свая сарочка бліжэй да цела... Кожны толькі за сваю шкуру... Так было за польскім часам, так заўсёды будзе!

Павел (пасля паўзы). Ведаеш, што я зараз зразумеў? Чаму фашыстам удалося захапіць Еўропу... І толькі савецкія скруцяць ім галаву. Больш няма каму.

Крысціна. Калі ставілі тэлефон, з імі былі яшчэ трое, па-нашаму гаварылі... Спыталі ў мяне пра ўсе сцяжынкі і пайшлі ў Пушчу... Мне потым так хацелася падказаць вам, але падумала — і мяне раскрываюць.

Павел. Крысціна, калі б Янак пасля вайны даведаўся, чаго каштавала яго жыццё... Такія хлопцы...

Крысціна. Павел, іх на самай справе...

Павел. Грынь, Сарокін... Пятрэнка хацеў асушыць усё балота... А Дамарад паспеў плот адрамантаваць... табе.

Крысціна (пасля доўгай паўзы). Божа, як жа мне жыць пасля гэтага... Не хацела, не думала!.. Ну, будзе перастрэлка, ну, не ўдасца партызанам на гэты раз, возьмуць сваё другім разам... (Паспешліва.) Павел, калі я пачала званіць, раптам апамяталася... І замест ста семнаццатага сто першы кіламетр сказала... Дык чаму яны... Не разумею... (З надзеяй.) А мо не з-за мяне?

Павел. Ты ім сказала — партызаны выходзяць. І ўсё.

Крысціна. Колькі гадоў пражыла, нікому дрэннага... Цяпер яго заб'юць. Падумаюць, пайшла ў лес.

Павел. Скажы мне, калі мы... Значыць, тады ты... ілгала...

Крысціна. Я старалася не думаць... Любіла. Ведала, што фашысты. Але думаю, а можа не ашукаюць, выпусцяць Яначку? Муж быў намнога старэйшы, сухар... Сяду на калені, а ён: «Крысціна, устань, пакамечыш штаны...»

Павел (узрываючыся). Штаны!.. Ды ну іх... Зразумеі — ты стала ворагам! Ты ўжо не лепшая за любога фашыста!

Крысціна. Гэта пра мяне?

Павел. Ты не толькі нам здрадзіла... Забіў бы!

Крысціна. Дзяўчынкай марыла пець у касцёле... Каб іграў арган, каб народу было... І пасля — душы ва ўсіх светлыя, чыстыя... Не збылося... (Горка качае галавой.)

Павел. Як ты змагла!

Крысціна. Ужо не любіш.

Павел. Збірайся.

Крысціна. Павел, хачу жыць... Вельмі хачу... Вечная работа, работа... Ён быў добры, з Кракава і Варшавы гасцінцы прывозіў, але я... Не разумелі мы... Ён і сына па-свойму выхоўваў.

Павел. Апранайся.

Крысціна. Забыўся, як ноччу купаліся... Русалкай называў...

Павел. А хлопцы ў гэты час... А хлопцаў...

Крысціна. Расстраляюць?

Павел. Папрашу, каб мне дазволілі.

Крысціна. І не здрыганецца рука?

Павел. Здрыганецца. Але я гэта зраблю.

Крысціна. Вось як. А хто выцягнуў цябе з дрыгвы... Змерзлага, знясіленага... Лётчык скінуў проста ў балота... Ледзь выцягнула за вяроўкі парашута... Сагравала сваім дыханнем. Два тыдні — сырадой... У доме кожны дзень паліцаі, а ты — наверсе...

Павел падыходзіць, бярэ яе за плечы. Крысціна прынікае да яго грудзей.

Павел. Усё помню, Крысціна. І як пачалася наша любоў, помню... Але ты ўсё сцерла... Канец... *(Нечакана.)* Любая, каханая, што ты нарабіла?..

Паўза.

Крысціна. Павел, калі павядзеш па сцяжынцы, я кінуся ў чарот. Ты пачнеш страляць, але міма...

Павел *(пасля паўзы)*. Не. Я буду страляць у цябе. Можа, пасля — кулю ў лоб, але інакш не магу...

Крысціна. Толькі такіх і бяруць у дэсантнікі.

Павел. Пойдзем.

Крысціна. Сустрэцца б нам іншым часам...

Павел. Час можа быць розны. А чалавек — заўсёды чалавек.

Крысціна. А ты — чалавек?! *(Ён маўчыць.)* Павел, гэта ж сын. Ты лічыш, павінна была...

Павел *(глуха)*. Страшна гэта, але...

Крысціна. Але — сын не твой... А дзеля чаго?

Павел. Там чакаюць.

Крысціна. Радзіма для мяне — Яначка...

Павел. Сын — і Дамарад, сын — і Максімчык, сын — і Грынь...

Крысціна *(перабіваючы)*. Яны мне чужыя!

П а в е л. Не трэба.

К р ы с ц і н а. Млын... Суцэльны млын... І людзі — зярняткі пад жорнамі...

П а в е л. Дробяцца пад жорнамі цвёрдыя зерні, а тыя, што мякчэйшыя, праслізгваюць.

Крысціна кідаецца на калені, абдымае ногі Паўла.

К р ы с ц і н а. Паўлік, не за сябе... Выратуй Яначку... Любы, родны, малю... Дзеся ўсяго, што было...

П а в е л. Хопіць! Пара.

Крысціна павольна ўстае, глядзіць на сукенку.

К р ы с ц і н а. Так, пара... Толькі маці зробіць усё для сына... У чым працавала, у тым... Можна пераапануцца?

П а в е л. Толькі хутка.

К р ы с ц і н а *(марудна здымае сукенку)*. Больш ніхто... целама маім... любаватца... Прыйдзеш, бывала, у лазню, а бабы: «Крыся, з цябе б дываночкі маляваць...»

П а в е л. Ідзі за перагародку! *(Накіроўвае аўтамат.)* Там пераапаніся.

К р ы с ц і н а *(не спяшаецца ісці)*. Не крычы. Баішся? Не ўтрымаешся? *(Глядзіць на аўтамат.)* Той? Так... *(Ідзе за перагародку.)*

П а в е л *(выцірае пот з ілба)*. Навошта?

Г о л а с К р ы с ц і н ы. Берагла. Яшчэ калі на мост ішлі, магла сына выкупіць...

П а в е л. Выкупіць!..

Г о л а с К р ы с ц і н ы. Але з імі ішоў ты.

П а в е л. Значыць, я прадаў хлопцаў.

Г о л а с К р ы с ц і н ы. Што можа чалавек? Пясчынкі на ветры, муравей пад абцасам... Спрабуе выжыць.

П а в е л. Чалавек і пра іншых павінен думаць. Інакш — нічога не атрымаецца, не будзе толку. Табе не пашанцавала. Выбару не было. Нармальнага выбару. Але выменяць сваё жыццё на чужое... *(Адмоўна качае галавой.)* Трэба было прыняць смерць. Жорстка. Але іншага не дадзена. Не ты адна, Крысціна... Нам усім не пашанцавала. З другімі такога не будзе... Прышла б у атрад... А ты маўчала. І цябе засмактала. Як у балоце. Паставіў нагу не там... Гатова?

Маўчанне. Павел падыходзіць да перагародкі, там нікога няма.
Крысціна!

Павел узнімае аўтамат і выпускае чаргу ў цемру. Убягаюць партызаны, Алімпія.

Павел. Там... Дзверы?

Алімпія. Ты цо, забыўся? Проста да вады. І лодка цодзень прывязана.

Павел сціскае рукамі галаву.

Чарнуха. Дагнаць суку!.. *(Кідаецца да выхада.)*

Кузнечык. Не хацеў бы ў тваёй шкуры быць...
Ага.

Заслона.

ЧАСТКА ДРУГАЯ

Карціна чацвёртая

Партизанская зямлянка. Павел без папругі стаіць пасярэдзіне.
Зубаў ходзіць. Моніч сядзіць за сталом, піша.

Зубаў. Вопытны разведчык... Як ты мог яе ўпусціць? Прызнайся — адпусціў...

Павел. Я ўжо сказаў.

Зубаў. Адправіў хлопцаў, развязаў, паслаў за перагародку і, нарэшце, не арганізаваў пагоню.

Павел. Хацеў па-чалавечаму...

Зубаў. З кім?

Павел. Яна была сувязной атрада. І шмат добрага зрабіла.

Зубаў. Цяпер немцы яе прымусяць... Ды і ведае пра нас...

Павел. Хацеў сам пераканацца.

Зубаў *(узрываючыся)*. Хто цябе на гэта ўпаўнаважыў?!

Моніч. Спакойна.

Зубаў. Не клеіцца размова. Утойваеш.

Павел. Усё сказаў.

Паўза.

Моніч. Сціпласць — рыса пахвальная, але не цяпер. Чаму не гаворыш, што ў вас быў раман?

Зубаў. Як — раман?

М о н і ч. Быў з ёю... як з жонкаю.
З у б а ў. Няпраўда... І ні слова раней?
М о н і ч. Толькі сённа даведаўся.
З у б а ў. Тады... іншая размова.
М о н і ч. Хочаш што-небудзь сказаць?

Павел маўчыць.

З у б а ў. Дэсантнік... *(Кліча.)* Вартавы!

З'яўляецца Ч а р н у х а.

Адвесці. Ведаеш, што цябе чакае?

П а в е л. Калі?

З у б а ў. Раніцаю. На досвітку.

П а в е л. Перад строем?

З у б а ў. Толькі так. На вачах дзвюхсот чалавек.

П а в е л *(пасля паўзы)*. Дайце заданне, з якога не вяртаюцца.

З у б а ў. У нас няма штрафной роты.

Павел ідзе да дзвярэй.

Ч а р н у х а *(уздыхае)*. Эх, ё маё...

З у б а ў. Можаш напісаць маці. Як-небудзь пераправім.

П а в е л *(спыняючыся)*. Яна сказала, што немцы паслалі сюды трох агентаў. Нядаўна.

М о н і ч. Падрабязнасці?

П а в е л. Не ведаю.

П а в е л і Ч а р н у х а выходзяць.

З у б а ў. Шкада сукінага сына.

М о н і ч. Па-майстэрску вартавых знімаў, бясшумна.

З у б а ў. Як ты не ведаў, што яны жывуць?

М о н і ч. Начальнік асобага аддзела не абавязаны ўнікаць у інтымныя адносіны.

З у б а ў. Не абавязаны. А гэтага б не здарылася.

М о н і ч. Даходзілі чуткі... Але ў ім быў упэўненны. Чуў? Камандзіру «Разгрому» падаслалі прыгажуню. Не ўстаяў. А потым ад атрада — рожкі ды ножкі.

З у б а ў. Помню такога. У лесе — у храмавых ботах... Ваяка. Па-мойму, яна старэйшая за Паўла.

М о н і ч. Бальзак таксама аддаваў перавагу спе-лым жанчынам. Глядзі, каб табе не падаслалі паненку.

З у б а ў *(качае галавой)*. Без паненкі я магу пра-

жыць. А без павагі байцоў... Ды і якое цяпер каханне? Ты бачыў яе?

Моніч. Нічога асаблівага. Хочаш яго расстраляць?

Зубаў. Не атрымаецца з настаўніка начальнік асобага аддзела.

Моніч. Я часта іду супраць сваіх жаданняў — вайна ёсць вайна. Але расстраляць байца з-за дрэннага настрою...

Зубаў. Атрад нядаўна створаны з розных груп. Калі адразу не наладзіць дысцыпліну... Такія ўмовы вайны.

Моніч. Тут многа няяснага.

Зубаў. Знарок адпусціў — упэўнены.

Моніч. Ён не вораг.

Зубаў. Хіба толькі ворагаў расстрэльваем? Непрыкметна выбалботваў ёй. Яшчэ не ведаем усіх вынікаў.

Моніч. Зайздросчу — ніколі не сумняваешся.

Зубаў. У акружэнні з цяжкасцю дасталі вядро бульбы. На ўзвод. Згатавалі. Гляджу — дзвюх, прыгарэлых, зверху не хапае. Пытаюся: «Хто ўзяў дзве бульбіны?» Знайшлі. Загадваю расстраляць.

Моніч. Не веру. Любіш з сябе зверга паказаць.

Зубаў. Жалезная дысцыпліна — вось што памагло вырвацца з акружэння. Кожны час, Моніч, мае сваю праўду, сваю справядлівасць.

Моніч. Шкада, камісар на аперацыі. Ён хацеў Шыдлоўскага да ордэна.

Зубаў. На сваіх арлоў пасылаць наградных лістоў пакуль не буду. Не для гэтага яны...

Моніч. Камісар думае, што гэты стымул...

Зубаў. Ваяваць трэба, а не думаць! Вось калі пераможам...

Моніч. Табе прапаноўвалі многіх у асабісты. А выбрай мяне. Чаму?

Зубаў. Я ведаю выпадкі, калі ахвяроўвалі дзецьмі, але не здраджвалі. Што, гэта мацней любіла? Глупства. Псіхалогія ін-ды-ві-ду... індзідуа... Цьфу. Карацей, мая хата з краю.

Моніч. Я іншы раз думаю — калі б Чэхава, Антона Паўлавіча, гуманнейшага чалавека, на маё месца... Смешна.

Зубаў. І павалок бы. Зразумеў бы неабходнасць.

З'яўляецца Ч а р н у х а.

Ч а р н у х а. Дазвольце? Кок гаворыць, рыбку дастаў. Пытаецца, абед сюды несці ці...

З у б а ў (гнеўна). Бачыў? Зноў... Перадай кухару, што буду есці разам з усімі, з аднаго катла. Зразумеў?!
Ч а р н у х а (весела). Так точно, таварыш камандзір. (Выходзіць.)

М о н і ч. За што ты яго?

З у б а ў. Вось скажы — нявечыць вайна людзей?

М о н і ч. Разлютавала. Хлопец як хлопец, а адно імя наводзіць жах на паліцаяў.

З у б а ў. Моніч, адкуль у іх столькі энергіі? Харчуемся неважнецка...

М о н і ч. Эх ты, стары зубр... Хлопцамі рухае многае... Але не хочучь высокіх слоў. Прыкрываюцца зухаватасцю, гарэзлівасцю. А пад усім гэтым — такая любоў да Радзімы. Сяргей, расстраляць заўсёды паспеем.

З у б а ў. Ведаю, што цябе хвалюе — хто павядзе лётчыкаў у Маскву. Сям'ю пабачыш.

М о н і ч. Пашлі яго. Інакш — камень на сумленні.

З у б а ў. Вайна для яго стала спортам. Памятаеш гісторыю з бронедрызінай?

М о н і ч. Пераможцаў не судзяць.

З у б а ў. А з камендатурай? І колькі папярэджваў — два разы сядзе, на трэці — загубіш і сябе, і таварышаў. Не, Пятровіч, з людзей трэба выбіваць партызаншчыну. І мясцовыя пакрыўдзяцца, калі пашкадуем дэсантніка. Падпісаць загад? Як ён не здолеў яе раскусіць? (Падпісвае.) Не ўсякая любоў памагае ва-яваць.

М о н і ч. Калі з Баранавіч вывозілі архіў, я дазволіў сесці ў кузаў жанчыне з дзяўчынкаю. Потым гляджу, побач муж яе, бухгалтар, шчупленькі, у акуларах... А час быў — сам ведаеш... Бамбязь навокал, станцыя гарыць. Я за пісталет: «Ану вылазь...» Потым даведаўся — трапіў ён у гета і там яго... Паміраць буду, а вочы яе ўспомню.

З у б а ў. Моніч, выкінь гэтую белетрыстыку з галавы. Думаеш пра адзінкі і забываеш пра тысячы.

М о н і ч. Тысячы — з адзінак.

З'яўляецца Г а н н а.

Г а н н а. Можна?

З у б а ў. Заходзь, дачка. Мая табе, Бора, парада.

Забудзь... Перамогу, перамогу! Любой цаной, любымі сродкамі. Не вырвем — некаму будзе весці размовы аб чуллінасці, маралі, гуманізме... Быць добрым сёння — грэх!

М о н і ч. Страшна, калі за вайну мы станем іншымі. Потым шмат гадоў міне, пакуль... Я вось з класікамі спрабую... захаваць. (*Гладзіць на кнігу.*) Не ведаю, як дзецям пасля вайны... Ці змагу... Пасля ўсяго, што бачыў...

М о н і ч выходзіць.

Г а н н а. Я з мястэчка. Радыепрыёмнік скоро збяруць. Галоўнае — пераправіць у лес.

З у б а ў. Хутчэй бы. Не ведаю, што б аддаў, каб толькі Маскву пачуць. Выгляд у цябе як у тыфознай. Беражы сябе, дачка. Двое нас засталася... Разумею, жыць у лесе — не для дзяўчыны.

Г а н н а. А мне цікава.

З у б а ў. Ведаеш, што разведка даносіць? Раніцаю, калі раса, ты ўскокваеш на каня і імчышся ў гушчар... Нябось, лісце б'е па твары, дыхаецца лёгка.

Г а н н а. Мама расказвала, некалі ты пісаў вершы. Праўда?

З у б а ў (*гладзіць яе валасы*). Зусім дзіця... Які дурань даверыў табе зброю?

Г а н н а. Гэты дурань, татачка, ты... Любіш мяне?

З у б а ў. Дурненькая, дурненькая... Табе б у лялькі...

Г а н н а. У мяне да цябе просьба. Можна зрабіць вялікую дыверсію. У Рудні. Там у іх бензін, сотні тон. Для самалётаў.

З у б а ў. Ахова?

Г а н н а. Не гэта страшна — міннае поле.

З у б а ў. Куды ты хіліш?

Г а н н а. Дазволь ісці з Паўлам.

З у б а ў (*пасля паўзы*). Арыштаваны.

Г а н н а. Ён можа размініраваць праход.

З у б а ў. Авантура.

Г а н н а. А чым я займаюся цэлы год? Пакарай, дай нам самае цяжкае заданне. Толькі не гэта.

З у б а ў. Нам?

Г а н н а. Я проста...

З у б а ў (*уздыхае*). Заяц, я цябе ўзяў у атрад не дзеля таго, каб ты ўмешвалася ў мае справы.

Г а н н а. Тата, дай яму заданне.

З у б а ў. Калі ўцячэ... Глупства, ён не ўцячэ... Дадзім заданне... Выканае... з бляскам, мярзотнік, выканае... героем вернецца. Добры прыклад! А пасылаць з ім на верную гібель...

Г а н н а. Так неразумна...

З у б а ў. Вайна. *(Глядзіць на гадзіннік.)* Хутка партсход...

Г а н н а. Тата, ты гэтага не зробіш.

З у б а ў. Мне таксама яго шкада, слова гонару. Але інакш нельга. Дысцыпліна ў атрадзе цяпер важней за яго жыццё. Партызаны — не армія. Кругом немцы. Найменшы промах — і няма людзей...

Паўза.

Г а н н а. Бацька, я люблю яго. Я пайду з атрада.

З у б а ў *(п'е ваду)*. Ніяк не магу да вады прывыкнуць. Пахне асінаю. І колер жоўты. Помніш, да вайны, у МТС калі жылі... Вада, як нарзан была...

Г а н н а. Пашлі яго на дыверсію. А я буду заложніцай.

З у б а ў. Да вайны мы з табою заўсёды дзяліліся патаемным... Сына не было. І я выхоўваў у табе хлопца.

Г а н н а. Памятаеш, паслаў нас да Ціхамірава. Па дарозе назад насціглі немцы. Мы прабраліся на Высокі востраў. Па горла ў балотнай вадзе. Тайны насціл ведалі... Надышла ноч... Недзе побач брахалі аўчаркі... На небе зоры... Я ніколі не чула, каб так пахлі суніцы... Галава кружыцца, як успомню...

З у б а ў. Ганначка, з млынарыхай ён...

Г а н н а. Павел гаварыў. Але я разумела — раніцаю немцы пачнуць шукаць сцежку. І гэта будзе апошняя раніца... А я не ведала каханья...

З у б а ў. Чым ён табе падабаецца?

Г а н н а. Рашай, бацька. Я ўжо рашыла.

З у б а ў. Куды пойдзеш?

Г а н н а. Корж мяне прыме.

З у б а ў. Што ж, дзякуй, дачка, так ты памагаеш бацьку.

Г а н н а. Пасля гэтага не змагу... з табой.

З у б а ў. А рэмя ты не хочаш?

Г а н н а *(стрымліваючы сябе)*. Тата, я не дзяўчынка, якую можна пасадзіць на калені і заплятаць коскі... Сёння пайду!

З у б а ў *(гнеўна)*. Пойдзеш?.. Ты салдат! Як стаіш перад камандзірам?!

Ганна становіцца па стойцы «смірна».

Вольна... Даруй, дачушка... (*Бярэцца за скроні.*) Кацялок пасля кантузіі... І кожны дзень. Толькі — маўчок!

Г а н н а (*дакранаецца да яго*). Каб ведаць, якія лякарствы — дастану.

З у б а ў. Ганка, Ганка.

Г а н н а. Бацька, ты ж добры... Парася не мог закалоць.

З у б а ў. Сто гадоў назад... У атрадзе ведаюць пра цябе і Паўла?

Уваходзіць Ф р а н э к.

Ф р а н э к. Дазвольце, таварыш камандзір. З горада чалавек прыбыў... Нашы пакінулі Севастопаль.

З у б а ў (*напраўляе боты*). Ціснуць... Проста бяда.

Ф р а н э к. Цяжкія баі пад Калінінам.

Г а н н а. Тата, я чакаю.

З у б а ў. Севастопаль пакінулі.

Г а н н а. У іншых атрадах камандзіраў завуць «бацям». Ці чуў калі-небудзь гэта ты?

Г а н н а рашуча выходзіць.

З у б а ў. Ганна!.. (*Ходзіць.*) Калі была маленькая, пайшла ў поле, заблудзілася ў бульбе. Ходзім, шукаем — няма дзяўчынкі. Пад раніцу знайшлі — сядзіць у разоры, плача і бруднымі кулачкамі расцірае слёзы... А можа, няпраўда пра Севастопаль?

Паўза.

Ф р а н э к. Крысціна ў гарнізоне. Нашы людзі бачылі. Жыве побач з паліцэйскай казармай.

З у б а ў. Якая Крысціна?

Ф р а н э к. Ну, млынарыха. У доме паліцай. Нікуды не выходзіць, хаваецца.

З у б а ў. Кажуць, прыгожая.

Ф р а н э к. Мы ведалі б агентуру, адпраўленую ў лес.

З у б а ў. Павязуць яе, вядома, з аховай.

Ф р а н э к. Таварыш камандзір, давайце рызыкнём.

З у б а ў (*пасля паўзы*). Забудзь.

Ф р а н э к. Не на дарозе, у гарнізоне.

З у б а ў. Ты што — мухамор з'еў?

Ф р а н э к. Дайце мне трох, у тым ліку Паўла...

З у б а ў (*ківаючы*). Партызанская дружба мацнейшая, чым франтавая, тут без гэтага дрэнна.

Ф р а н э к. Толькі я яму спачатку морду наб'ю. Кругом зямля дыміць. Кожны толькі і павінен думаць...

З у б а ў. Так, любоў — гэта не тая кветка, якую цяпер можа... А калі ў іх сур'ёзна?

Ф р а н э к. Яшчэ большы грэх, адцягвае.

З у б а ў. Франэк, жалезны Франэк... Я думаў — Ганна і ты... Слаўная была б пара.

Ф р а н э к. Калі з палону ўцёк, зарок даў — пакуль апошні гад не пакіне нашай зямлі, ні на адну не гляну... Як бы ні падабалася...

З у б а ў. На яго месцы ты б адмовіўся ад жанчыны?

Ф р а н э к. Ён не быў у палоне, таварыш камандзір.

З у б а ў. Рука баліць?

Ф р а н э к. Глупства. Добра, што правую паранілі.

З у б а ў. Ведаеш, колькі немцаў і паліцаяў у гарнізоне?.. Колькі кулямётаў?

Ф р а н э к. Ніхто ў лоб не палезе. Алімпія падрабязна сказала, як прабрацца.

З у б а ў. Алімпія? Яе цётка?

Ф р а н э к. Баіцца, што Крысціна вялікую бяду нам рыхтуе.

Паўза.

З у б а ў. Калі б назвала агентаў... Але трэба жываю.

Ф р а н э к. Так, згодны?

З у б а ў. Цьфу!.. Напляваць і забыць. Ён расказвае казкі, а я, стары дурань... На верную гібель паслаць...

Ф р а н э к. А ведаеце, таварыш камандзір, я вас раскусіў. Добры вы. Хаваеце. Думаеце, лютаму ваяваць лягчэй.

З у б а ў (*пасля паўзы*). Пустое мелеш. Таксама, псіхолаг.

Ф р а н э к. Значыць, самі не ўсведамляеце. Вы кім да вайны працавалі?

З у б а ў. Кім? Да горада аграномам МТС. У гэты час звычайна бульбу другі раз абганялі. Калгасы наўкол добрыя былі, людзі не скардзіліся. Навошта гэта табе?

Ф р а н э к. А я не толькі платы ганяў... У цырку адзін час працаваў. Рабочым, праўда. Там артыст нумар выконваў, пакуль не атрымліваўся.

Уваходзіць М о н і ч.

М о н і ч. Я пра Паўла хацеў... (*Глядзіць на Фрэнэка.*)

З у б а ў. Яго гэта таксама датычыць.

М о н і ч (*пасля паўзы*). Увогуле, без камісара на расстрэл не згодзен. Пастроім атрад, і няхай байцы вырашаць.

З у б а ў. Значыць, загад... (*Дастае з планшэта карту, вывучае.*)

М о н і ч. Усё вырашаць байцы. Скажуць, расстраляць — так і зробім, не — будзе ваяваць.

З у б а ў. Што ж, гэта...

М о н і ч. Даруй, калі ласка, так трэба. У свой час Ільіч прасіў пашкадаваць эсэрку.

З у б а ў. Таму, што страляла ў яго. Але калі б страляла ў Савецкую ўладу... Дык як падысці да гарнізона?

Ф р а н э к. Барыс Пятровіч, вось, прапаную камандзіру яе выкрасці.

М о н і ч. Сама тут, сын асобна, у трох кіламетрах. Навошта?

Ф р а н э к. Агенты могуць быць і ў нашым атрадзе.

З у б а ў. Што прапануеш, асобы аддзел?

М о н і ч (*пасля паўзы*). Няхай паспрабуюць.

З у б а ў. Дрот, пасты...

Ф р а н э к. Пост не мост, абысці можна.

М о н і ч. Рука не перашкодзіць?

Ф р а н э к. Фельчар нешта прыклаў. Жалезна. (*Хітра падміргвае Монічу.*)

М о н і ч (*непрыкметна грозіць пальцам*). Неўзабаве з гэта выкрадзем хірурга. Выдатны спецыяліст. Хаця б не спазніцца, збіраюцца знішчыць.

З у б а ў. Сволачы, усю інтэлігенцыю перавядуць. Аб чым толькі думаюць?!

М о н і ч. Яны не думаюць — ваююць.

З у б а ў (*падыходзіць да дзвярэй*). Арыштаванага! Самі ў пекла не лезьце — яго... І запомні: калі што-небудзь — страляй.

Ч а р н у х а прыводзіць П а ў л а.

М о н і ч. Напісаў пісьмо маці?

П а в е л (*ківае галавой*). Няхай думае, што ў баі. Ужо?

З у б а ў. Значыць, такая абстаноўка. Мы доўга спрачаліся. Я за самую суровую меру... (*Памарудзіў-*

шы.) Нягледзячы ні на што... Але можам даць заданне. Вельмі небяспечнае. Выбірай, расстрэл перад стромці...

П а в е л. Дзякуй, таварыш камандзір.

З у б а ў. Рана дзякаваць. Трэба ўзяць Крысціну. У гарнізоне.

М о н і ч. Што маўчыш?

З у б а ў. Гарнізон ёсць гарнізон. Адтуль... амаль не вяртаюцца. Але калі выканаеш, захаваем табе жыццё.

П а в е л. А ёй?

З у б а ў. Пытанне яснае — у расход.

Павел праводзіць рукой па лбе.

Ф р а н э к. Апамятайся, Павел, сам прасіўся...

П а в е л. Ратаваць сваю шкуру за чужую...

З у б а ў (расшпільваючы кабуру). Мярзотнік. Здрадніка пашкадаваў? Пастроіць атрад.

П а в е л. Крысціна прадала, але яна не здрадніца. Што вы пра яе ведаеце?

З у б а ў. А што ведаеш пра яе ты,— прыгожая баба?!

М о н і ч. Сяргей, не гарачыся. Павел, нас цікавяць тыя агенты... Ад цябе залежыць жыццё многіх, магчыма, нават лёс атрада.

П а в е л (насля доўгай паўзы). Калі трэба выходзіць?

З у б а ў. З табой пойдучь Франэк і яшчэ двое. У дом увойдзеш сам... Запомні — Крысціна патрэбна жывой. Інакш губляецца сэнс аперацыі.

П а в е л. Так, патрэбна жывой...

З у б а ў (грэбліва, недаўменна). Няўжо ў цябе да яе... што-небудзь засталася?

П а в е л. Дазвольце рыхтавацца, таварыш камандзір?

З у б а ў. Ідзіце.

Павел, Франэк, Чарнуха выходзяць.

М о н і ч. Любоў — гэта дар. Далёка не кожны любіць здольны.

З у б а ў. Калі сябе, сваю палюбоўніцу або сына любіш у шкоду іншым людзям, дык гэта любоў грэшная. Не памятаеш, дзе жыве маці Максімчыка?

М о н і ч. Як жа. Кіламетрах у трыццаці.

З у б а ў. Трэба паслаць хлопцаў. Ці не мае патрэбы яна ў чым-небудзь...

М о н і ч. Даўно заўважыў — калі ў душы чалавека ёсць хоць адна трэшчынка, яны здолеюць учапіцца кіпцюрамі. Фашысты!

З у б а ў. Ну, добра, не расстралялі, па яе паслалі... Ды гэта ж горш за расстрэл!

М о н і ч. Дзіўны ты чалавек.

З у б а ў (пасля доўгай паўзы). Ведаеш, што я думаю? Пасля вайны нас у нечым не зразумеюць.

Карціна пятая

Ноччу ў гарнізоне. Несціхана шуміць дождж. Недзе брэшуць сабакі. Схаваныя ў кустах стаяць Франэк, Павел, Кузнечык, Чарнуха. На другой палавіне сцэны, трошкі далей — пакой. Цьмяна гарыць лампа. На табурэтцы ля стала сядзіць Алімпія. Па пакоі неспакойна ходзіць Крысціна, і яе цень трывожна мітусіцца па сцяне. Зразумела, бачыць іх толькі глядач.

Ч а р н у х а. Закурыць бы. Хаця адзін чынарык.

Ф р а н э к. Я табе закуру. Іскры з вачэй пасыплюцца.

Ч а р н у х а. Хана, адсырэла махорка. Гэты дождж, зараза... Ніводнай сухой анучы не засталася.

Ф р а н э к. Нехта ідзе.

А л і м п і я. Пелі бардзо прыгожа. Арган граў. Перад гэтым ксёндз гаварыў. А я слухала і думала — калі ты з немцамі звязалася, бог табе не даруе.

К р ы с ц і н а. Што ты на мяне так глядзіш?!

А л і м п і я. Куды ж мне вочы дзець? У людзей яны на тое, каб бачыць.

Ф р а н э к. Вецер. Разбудзі дзядзьку Васіля, а то захрапе.

К у з н е ч ы к. Заснеш тут, та-та-та! І ў лагеры сплю заечым сном — дробна-дробна...

Ч а р н у х а. А можна спаць стоячы?

Ф р а н э к. У нас, у лыжным батальёне, адзін спаў на хаду. Яго заўсёды ставілі пасярэдзіне. А то ідзе, ідзе, і як лунацік, пабрыў убок.

А л і м п і я. З Анэляй гаварыла. Пыталася, як Хрысця жыве, дзе Янэк.

К р ы с ц і н а. Навошта ты прыехала? Костачкі мне перамываць?! Увесь вечар толькі і чую...

А л і м п і я. Я не да цябе, да касцёла. Што ж, мне

на ноч гледзячы на млын ехаць? Не хочаш, каб тут начавала, пайду да людзей.

Чарнуха. Другую ноч мокнем. У носе хлюпае.

Кузнечык. Я думаў, што ў маіх лапцях так чвякае.

Чарнуха. Дзядзька Васіль, ты быў у Адэсе?

Кузнечык. Не, але я ведаю, дзе яна.

Франэк. Тсс!

Недзе побач чуецца нямецкая мова.

Крысціна. Цяжка мне, Алімпія, ой як цяжка... Камень вось тут... І Павел на сумленні... Калі б Янэк быў не ў іх, пайшла б у лес і сказала: «Вінавата. Рабіце што хочаце...»

Алімпія. Пабаялася б.

Крысціна *(адмоўна качае галавой)*. Жыць страшней.

Алімпія. Хрысця, цо далей бэндзе?

Крысціна. Не ведаю, нічога не ведаю... Немцы мне такое прапаноўваюць... А пайсці самой да партызан...

Кузнечык. Патруль?

Чарнуха. І ў дождж ходзяць, гады. Нешта ў іх сёння неспакойна...

Кузнечык. Добра фрыцам у плашчах.

Чарнуха. Трэба пазычыць.

Франэк. Без глупства. Не па гэта прыйшлі.

Алімпія. Удзень бачыла — ля Юлікавага плота калючка адагнутая, дзеці лазілі.

Крысціна *(памаўчайшы)*. Ты хочаш, каб я пайшла ў лес?

Чарнуха. Доўга гэтая сцерва спаць не кладзецца. Відаць, з Алімпіяй балакае.

Кузнечык. Гарыць агонь?

Франэк. Добра, што аканіцы са шчылінамі. Рассохліся.

Чарнуха. Як любоўнага спаткання чакаем... Нябось, ляжыць і не здагадваецца, што хочам сустрэцца... А бабка цёпленская...

Франэк. Перастань.

Алімпія. Хрысця, блізка з тваім домам... партызаны.

Крысціна. Партызаны? Тут... Адкуль?

Алімпія. Па цябе прыйшлі.

Крысціна. А!.. Вось яно... Але ты не ведала —

за сцяной паліцай жыве... Кулямёт у яго... А па сцезцы вартавы ходзіць... *(Падыходзіць да сцяны, стукае.)*
Пан Віткоўскі!..

Г о л а с з а с ц я н о й. Чаго табе, Крыся?

К р ы с ц і н а *(памаўчайшы)*. Колькі часоў?

Г о л а с з а с ц я н о й. Адны. *(Смех.)* Палова другой. Спі.

Доўгая паўза.

А л і м п і я. Я старая, пажыла сваё... А іх пераб'юць... І Васіля, і Паўла, і Франэка...

К р ы с ц і н а. Павел тут?

А л і м п і я. І Чарнуху. Страляць пачнуць — усіх пераб'юць.

К р ы с ц і н а. Павел прыйшоў...

А л і м п і я. Ім пра шпіёнаў ведаць трэба.

К р ы с ц і н а. Я шмат даведалася. Асабліва цяпер.

А л і м п і я. У лес цябе павядуць.

К р ы с ц і н а. А потым?

А л і м п і я *(памаўчайшы)*. У бібліі сказана, Хрысця, за такое...

Ч а р н у х а. З-за нечай дурасці стаю, мокну.

Ф р а н э к. Я цябе сагрэю — маці не пазнае.

Ч а р н у х а. А што, няпраўда?

К у з н е ч ы к. Вось зануда! Марачок! Вечна пляце кашалі з лапцямі.

Ч а р н у х а. Малады, выпраўлюся.

К у з н е ч ы к. Калі народзіцца жарабя з лысінай, дык і памрэ з ёю. Чаму гэта часта ракеты шпурляюць?

К р ы с ц і н а. Алімпія, немцы заб'юць Янэка.

А л і м п і я. Я тут застаюся. Скажу, сілком узялі. Павераць.

Ч а р н у х а. Кузнечык, дрыжаць калені ў баю?

К у з н е ч ы к. Раней зубы сціскаў. Каб не стукалі. Цяпер прывык.

Ф р а н э к. Цішэй вы, кругом немцы.

Ч а р н у х а. А немцы гавораць — кругом партызаны. Дык хто гаспадар у Беларусі?

К р ы с ц і н а. Цябе будуць мучыць.

А л і м п і я. Не бойся за мяне, Хрысця. Янэка забярэ цётка Альбіна, я наказала.

П а в е л. Давайце бліжэй станем, цяплей будзе.

К у з н е ч ы к. Недзе і мая баба яшчэ не спіць... Позна любіла класціся. Працавітая.

Ч а р н у х а. Ды і ты — сямёра дзяцей! Франэк,

чуў, у Галалоба, аказалася, брат у паліцыі. Весела, калі ў баі — лоб у лоб...

Кузнечык. Страшна, калі фронт ідзе — вось тут. *(Паказвае на грудзі.)*

Крысціна. Не думала, што ты такая. *(Апрагнаецца.)*

Алімпія. Германцы вечна не будуць. Калі-небудзь вайна скончыцца. Што людзі пра нас скажуць?

Крысціна. Бывай, Алімпія. Я іду. Няхай судзяць.

Алімпія. Бывай, Хрысця. Хоць як трэба бяду выпраўляць.

Крысціна змяншае святло і выходзіць.

Франэк. Глядзіце, пагасла.

Кузнечык. Значыць, бай-бай.

Франэк. Пара.

Чарнуха. Няхай засне. А то Алімпія не адчыніць.

Франэк. Павел, давай.

Чарнуха. Пачакай, Франэк, лепш я пайду.

Франэк. Што такое?

Чарнуха. Зноў адпусціць, убачыш.

Паўза.

Павел *(павольна)*. Не адпушчу.

Чарнуха. Я давяраю толькі сабе, ды і то — калі карабін у руках.

Кузнечык. Няхай Чарнуха — больш надзейна.

Павел. Хлопцы, Франэк...

Франэк *(пасля паўзы)*. Ідзі, Павел. Назірай за вартавым.

Павел ідзе ў цемру.

Кузнечык. Сапраўдны разведчык. Налаўчыўся хадзіць ноччу па лесе, як днём па тратуары — ні адна галінка не зварухнецца. А вось звязаўся з гэтай... даруй божа...

Чарнуха. Чаму так брэшуць сабакі?

Франэк. Цішэй.

Кузнечык. Марачок, калі б да вайны, вось так, мокры, прастаяў усю ноч, назаўтра хвост бы адкінуў, га?

Франэк. Балоты нашы гаючыя. Гразямі лячыцца можна.

Чарнуха. Цсс!

Франэк. Што такое?

Чарнуха. Нейкі шухар. *(Паўза.)* Ці здалося?

Франэк. Трэба памагчы.
Чарнуха. Я пайду.
Франэк (*пасля паўзы*). Ідзі.

Чарнуха выходзіць.
Павел асцярожна прабіраецца ў кустах. Крысціна кліча яго.

Крысціна (*шэптам*). Павел...

Павел рэзка паварочваецца, трымае нож.

Хадзем. Я гатова.

Павел (*таксама шэптам*). Куды?

Крысціна. У лес. Ідзі сюды, там вартавы.

Павел. Яго няма.

Крысціна (*працягвае рукі*). Вяжы.

Павел бярэ яе рукі ў свае, шукае вяроўку, але не знаходзіць.

Франэк. Дарма ты на яго. Не быў ён на моры.

Кузнечык. Як — не быў? Чарнуха?

Франэк. На Прыпяці, на баржы... Калі сястру яго... немцы, ён зняў вартавога і ў казарме нажом дзе-вяцярых...

Крысціна. Дождж перастаў.

Павел. Ідзе. Дробны.

Кузнечык. Калі б ведалі, што мы тут, у іх пад носам... Чаго стогнеш? Рука?

Франэк. Намокла і ные.

Кузнечык. Наліха ўвязаўся з намі...

Франэк. Папраў павязку.

Крысціна. Яны ашукалі... Не аддалі Янэка. Ідзі, кажуць, у лес, золата атрымаеш. Сволачы.

Павел. Фашысты.

Крысціна. Кроў? Ты паранены?

Павел. Гэта... не мая.

Крысціна. Табе быў наганяй?

Павел. Глупства.

Крысціна. Ты ўмееш ваяваць, але хлусіць не навучыўся. Хадзем. Ад партызан можна ўцячы — ад сябе не ўцячэш. Калі скончыцца вайна, жаніся з Ганнаю... Толькі з ёй.

Павел. Крысціна... (*Абрывае сябе.*)

Крысціна. Чаму я не наклала рукі?... У самым пачатку...

Павел. Здолела б.

Крысціна. Гэта было б лепш.

З'яўляецца Чарнуха. Павел апускае нож.

Ч а р н у х а (пасля паўзы). Завязаць і рот заткнуць.

Павел павольна адмоўна качае галавой. Ч а р н у х а, К р ы с ц і -
на і П а в е л ідуць да астатніх.

К у з н е ч ы к. І ўсё-такі, хлопча, табе пашанца-
вала.

Ф р а н э к. Шчаслівы. Калі ў Германію везлі, ска-
каў з пезда, таксама ноччу. Трапіў паміж штабелямі
шпал. На паўметра туды або сюды — і мокрае месца.

К у з н е ч ы к. А я няўдачнік. Падклалі, Эшалон —
дрррыль! Так радаваўся... Падыходзім — сена везлі, у
цюках...

Ф р а н э к. Цсс!

З'яўляюцца П а в е л, Ч а р н у х а, К р ы с ц і н а.

К у з н е ч ы к. Вось, значыць, сустрэліся.

Ф р а н э к. Вартавы — нічога?

П а в е л. Я яго... Давялося.

Ф р а н э к. Ай-яй-яй... Праз дваццаць мінут у іх
змена.

К у з н е ч ы к. Братцы, зайца ногі ратуюць... Хут-
ка світаць пачне. Клічце Улімпу, і ходу.

Ф р а н э к (памаўчайшы). Не пойдзе. Гаварыў.

П а в е л. Крысціна, вазьмі маю куртку.

К р ы с ц і н а. Мне не холадна, Павел.

К у з н е ч ы к. Дзе будзе падвода?

Ф р а н э к. Каля лесапілкі.

Ч а р н у х а. Мы папаўзём пад дрот, а вы прыкры-
вайце.

К р ы с ц і н а. Там кулямётная вышка, а злева, ка-
жуць, міннае поле. Трэба ісці вунь на тое дрэва.

Ч а р н у х а. Ну, кабеціна, пайшлі...

К у з н е ч ы к і Ч а р н у х а выводзяць К р ы с ц і н у. Алімпія ці-
хенька робіць у кватэры непарадак.

Ф р а н э к. Разбудзіў?

П а в е л. Ля дома сустрэў. Ішла ў лес, да нас.

Ф р а н э к. Сама? Чаго?

П а в е л. У мяне да цябе просьба.

Ф р а н э к. Ну?

П а в е л. Ідзіце без мяне.

Ф р а н э к. Што — звар'яцеў?

П а в е л. Так трэба.

Ф р а н э к. Ты што задумаў?

П а в е л. Прыйду пазней, раніцаю.

Франэк. Нікуды не пойдзеш. Зразумеў?! (Скіроўвае аўтамат на Паўла.)

Павел. Цішэй. Я хачу прывесці ў атрад яе сына.

Франэк. З мястэчка? А паліцэйскі ўчастак? Павел, сёння нам пашанцавала. Двойчы такое не бывае.

Павел. Франэк, я абавязаны.

Франэк. Хочаш, каб жыўцом схапілі? Ты ведаеш маю левую.

Павел. Дзеля дружбы...

Франэк. Ты зубоў не загаварвай! Бачыў, як ракеты...

Павел. Я ведаю, калі не вярнуся — цябе ў асобы аддзел.

Франэк. Не ў гэтым справа.

Павел. Нам далі тры дні на заданне. Мы выканалі за два. Дзень мой.

Франэк. Твой? А ці ведаеш, колькі за гэты дзень... Жанчын, дзяцей... Гэта ты ведаеш?

Павел. Франэк, калі яны ўбачаць, што Крысціны няма, хлопчыка заб'юць.

Франэк. Няўжо ты яе яшчэ...

Павел. Не магу растлумачыць.

Франэк. Нянавісці ў цябе мала.

Павел. Яна павінна зразумець, што людзі лепшыя...

Франэк. Не, не пушчу... Толькі пасмей. Знявечу, як бог чарапаху.

Павел. Успомні станцыю, бой ля моста... Успомні, як нас ганялі па могілках... Франэк, сёння ты мне ўступіш.

Франэк. Хто ён табе? Чужы.

Павел. У нас няма чужых.

Франэк. Ён сын здрадніцы.

Павел. Ён не вінаваты. Свішчуць, чуеш? Перайшли. Я разумею... За Ганну ты мне гатовы... Але твая рэўнасць...

Франэк. Рэўнасць?! Дурань! Такія хлопцы гінуць, а ён...

Павел. Я іду, Франэк.

Франэк. Павел!.. У мяне ёсць загад... страляць. І ты мяне ведаеш.

Павел. Падвядзеш хлопцаў. Да сустрэчы, Франэк.

Франэк. Пачакай... Вазьмі аўтамат, «лімонку»... Як бы я хацеў гэтай гранатай... па галаве.

П а в е л. Разумею, што табе пагражае... Подла. Але не магу інакш... Даруй, дружа.

Ф р а н э к. Бывай.

П а в е л выходзіць.

Карціна шостая

Золак на млыне. Той жа двор, што і ў першай карціне, але штосьці няўлоўна змянілася. Не спяваюць птушкі. Сціхлі лягушкі на балоце. Убаку група партызан, сярод іх Ганна, Кузнечык. Адны прыйшлі з задання, другія ідуць на аперацыю. Хтосьці чысціць зброю. На бервяне сядзіць Галалоб з перабінтаванай галавой, наігрывае на гармоніку «Синий платочек». Партызаны паглядаюць на дзверы дома, чакаюць.

Г а н н а. Гэта праўда — сама прыйшла?

Г а л а л о б (*памаўчайшы*). Так.

З дома выходзіць Моніч, Крысціна, Чарнуха з карабінам. Моніч глядзіць на гадзіннік, марудзіць.

Ч а р н у х а (*Галалобу*). Не люблю прыводзіць у выкананне. У баі — калі ласка. А калі стаіць з пасалавельмі вачыма і просіцца... Цьфу.

К р ы с ц і н а. Так, у таго, высокага, што адзін у лес пайшоў, шынель быў падраны, злева, вось так...

М о н і ч (*садзіцца на камень, піша*). Што яшчэ можаш паведаміць? Нічога не ўтаіла?

Крысціна маўчыць.

Ёсць у цябе якая-небудзь просьба?

К р ы с ц і н а. З Паўлам пагаварыць хачу.

М о н і ч. Немагчыма. (*Кладзе ліст у конверт.*)

К р ы с ц і н а (*горка ўсміхнуўшыся*). Разумею.

М о н і ч. Пайшоў па твайго сына. Самавольна.

К р ы с ц і н а. Па Янэка?..

М о н і ч. Чарнуха, там... скоро?

Ч а р н у х а. Амаль гатова. Як на пана працуюць.

М о н і ч. І ўсё-такі — чаго ішла ў лес?

К р ы с ц і н а. Па смерць. Не бойцеся — прасіцца не буду.

М о н і ч. Зразумела, у чым твой грэх?

К р ы с ц і н а. У тым, што нарадзілася на свет.

М о н і ч. Не сябе шкадуй. Іх успомні... (*Глядзіць на гадзіннік, марудзіць.*) Учора маці Максімчыка адвезлі сёе-тое. З прадуктаў. А яна глядзіць і ні слова...

К у з н е ч ы к. Ведаеш, чаго мне, бывае, хочацца? Каб у партызан была турма. Добрая, моцная, на колах.

Г а н н а. Балбочаш глупства.

К у з н е ч ы к. Часта і адпусціць нельга, і ў расход зашмат. А турма тады — самая лепшая справа. Ага.

З'яўляецца З у б а ў. Моніч глядзіць на гадзіннік, пераводзіць позірк на Зубава. Той сцвярджальна ківае.

М о н і ч. Усё.

Ч а р н у х а (*падыходзіць да Крысціны*). Хадзем, пікі-kozyры...

К р ы с ц і н а. Перадайце Паўлу, што ён...

М о н і ч. Далей.

К р ы с ц і н а. Колькі буслоў...

Ч а р н у х а. Буслы — гэта добра. Да добра. У нас на Дняпры іх безліч.

З'яўляецца П а в е л, ён ідзе павольна, спыняецца.

П а в е л. Я... прывёў яго. Янэка.

К р ы с ц і н а (*адступае*). Не... Не...

М о н і ч. Ён здаровы?

П а в е л. Так. Здаровы.

З у б а ў. Можаш пагаварыць з ёю.

Павел глядзіць на Крысціну, адмоўна качае галавой.

П а в е л. Няма аб чым.

К р ы с ц і н а. Павел...

Хістаючыся, Павел робіць некалькі крокаў за сцэну. Партызаны глядзяць услед і раптам усклікнулі. Ганна кідаецца да Паўла.

М о н і ч. Доктара! (*Хутка выходзіць.*)

З у б а ў. На падводу і зараз жа ў лагер! (*Крысціне.*) З сынам развітайся.

Ч а р н у х а. Ну, чаго стаіш?

К р ы с ц і н а. Павел... Божа мой... Што я нарабіла...

Ч а р н у х а выводзіць К р ы с ц і н у. З'яўляецца Ф р а н э к.

З у б а ў. Што вы цягнеце?!

Ф р а н э к (*памаўчайшы*). Ён увесь... зранены.

Г а л а л о б. Як ён дабраўся? Гэта ж да млына кіламетраў...

К у з н е ч ы к. Восем з гакам.

Ф р а н э к. Гэта я яго...

З у б а ў (*пасля паўзы*). Франэк, у яго стралялі фашысты. І з імі зараз будзе бой. Звычайная вайна.

З'яўляецца М о н і ч.

Аб чым яна — з сынам?

Моніч. Гаворыць: «Помні Паўла, увесь век помні. За партызан трымайся, у людзі выведуць».

Зубаў. А ён?

Моніч. Пытаецца: «Мама, цябе пасылаюць на заданне?»

Зубаў *(не адразу)*. Звычайная вайна.

З'яўляецца Ганна.

Ганна. Ён сам смерці шукаў. Ці паможа доктар?

Зубаў. Што з Алімпіяй?

Франэк *(паціснуўшы плячамі)*. Хутчэй за ўсё, расстраляюць.

Галалоб. Калі хлопчык падрасце і ўсё зразумее... *(Ківае галавой.)* Калекай вырасце.

Кузнечык. Не трэба яму ўводзіць у вушы.

Галалоб. Не ўтоіш.

Франэк *(правярае аўтамат)*. Увечары з Каменкі прыйдуць. Дванаццаць.

Зубаў. Зброя?

Франэк. Ва ўсіх. Нават адзін кулямёт. *(Выходзіць.)*

З'яўляюцца Крысціна і Чарнуха.

Крысціна. Што з ім будзе?

Моніч. Адправім у зону. Там сем'і партызан.

Крысціна. Лашчыць, любіць... А стане вялікім — узненавідзіць і адмовіцца. Як Павел...

Моніч *(да Чарнухі)*. Чаго чакаеш? Хутчэй.

Чарнуха. Пайшлі.

Зубаў. Адставіць!

Моніч. Як разумець?

Зубаў. Няхай ідзе к чортавай матары, на ўсе чатыры бакі. *(Закурвае.)*

Крысціна. Што? Гэта праўда?..

Моніч. Нават да немцаў?

Зубаў. Чарнуха, адвядзі яе і чакай там.

Чарнуха выводзіць Крысціну, Зубаў бярэ канверт, дастае паперу, глядзіць.

Так, гэтыя не ў нас, у суседзяў...

Моніч. Дзе логіка? З-за яе ты хацеў Паўла...

Зубаў. Напэўна, пасля вайны будуць самыя чырвоныя суніцы... Навокал там густа паліта крывёю... *(Вяртае канверт.)* Мы не фашысты. Калі можна без кулі — абыдземся.

Моніч. Сваёй рукою ты расстраляў не аднаго

зрадніка. Чым гэта лепшая? Па волі ці па няволі — яна забойца.

З у б а ў. Сама прыйшла. Сама сябе пакарае.

Г а л а л о б. Разнюніліся? А ў тых што — дзяцей не было?! Іх што — ніхто не любіў?! Таварыш камандзір, каго адпускаеце? Гэтую гадзіну?!

З у б а ў. Яна яшчэ і маці.

К у з н е ч ы к. Ваўчыха. Маці другіх не губіць.

Г а л а л о б. Браток мой — такая ж сволач. Улады захацелася!

Г а н н а. Цёмная баба. Дзе ёй зразумець...

М о н і ч. Пяцёра нашых таварышаў.

З у б а ў. Гэтым іх не вернеш. *(Паўза.)* Моніч, чаму я павінен вырашаць такія пытанні? Я салдат.

М о н і ч. Ты яшчэ і Савецкая ўлада.

З у б а ў. Да вайны ёй далі б гадоў пятнаццаць.

Г а л а л о б *(падыходзіць да Зубава)*. Дзе Максімчык? Дзе Дамарад? Не магу, камандзір!

З у б а ў *(пасля доўгай паўзы)*. Не можаш? Тады... канчай. Сам. Так. Адпусціць — значыць, дараваць.

З'яўляецца Ч а р н у х а. Зубаў ударае бізуном па халяве.

Гэта што такое?! Дзе арыштаваная?

Ч а р н у х а. Я хацеў выцягнуць... Але яна...

М о н і ч. Што здарылася?

Ч а р н у х а. У дрыгву кінулася.

М о н і ч. Спрабавала ўцякаць, ці што?

Ч а р н у х а. Я ёй — вяроўку, а яна — не бярэ...

Доўгая паўза. Кузнечык непрыкметна хрысціцца.

М о н і ч. І на гэты раз — выбрала, што лягчэй.

Ч а р н у х а. Калі ішлі, яна ўсю дарогу: «Не адпускайце мяне. Не змагу жыць. Забіце». Крычу ёй — змоўкні! А яна: «Забі мяне, вызвалі душу... Страшэнна жыць хочацца, — гаворыць, — пчол тры сям'і завялі, прыгожых кветак пасеяла... Толькі не змагу». А як дайшлі да кладкі...

М о н і ч. Дамарада, аказваецца, узялі параненага. Учора памёр ад катаванняў. Нічога не сказаў.

Г а н н а. У дрыгве... гадзюкі, п'яўкі... *(Уздрыгвае, пацпеваецца.)*

К у з н е ч ы к. Ну і парыць. Дождж будзе.

З у б а ў *(раптам выпрастаўся, напавіў майзер)*. Праз дзесяць мінут — па конях! *(Выходзіць.)*

Партызаны рыхтуюцца да выступлення,

М о н і ч. Кузнечык!

К у з н е ч ы к. Слухаю! *(Паспешліва падыходзіць.)*

М о н і ч *(перадае канверт)*. Давай, дзядзька Васіль, у атрад «За Радзіму». Начальніку асобага аддзела. Прывяжы да гранаты. Калі што...

К у з н е ч ы к. Вядомая справа, ла-та-та.

М о н і ч. На каня, і ляці.

К у з н е ч ы к *(хавае канверт)*. А я, таварыш Моніч, нацянькі па балоце на сваіх дваіх хутчэй далячу.

М о н і ч. Глядзі, каб у дрыгву не трапіў.

К у з н е ч ы к *(адмоўна качае галавой)*. Ён гаварыў — я таксама заходнік, па нутру. Можа, і што якое, га? *(Выходзіць.)*

Г а л а л о б. Заходнікі, усходнікі... Глупства гэта. Савецкія.

Ганна раптам, нікога не саромячыся, пачынае рыдаць.

М о н і ч. Пракляцце на гэтую вайну! Няўжо толькі год ваюем?

Г а л а л о б. Сёння я буду страляць. Як яшчэ не страляў... Каб скончыўся час гэты... За ўсё разлічуся!

Гасне святло, і высвечваецца твар З у б а в а, стомлены, пастарэлы, высвечваецца знізу. Ён глядзіць у залу. З глыбіні сцэны адзін за адным праходзяць маладыя, моцныя, прыгожыя.

Д а м а р а д *(хвацка)*. Эх, секануць бы нам полечку! Каб стук ад абцасаў на ўсю вёску.

Г р ы н ь. Дачушка ў мяне, пан камандзір, загляденне. Вось такая... *(Паказвае на метр ад падлогі.)* А ўсё разумее. Ядвісяй завуць.

М а к с і м ч ы к. Я напішу пра вас, Крысці-на... Світанне. Вясёлка ў кроплях на папараці. У тумане, як у аблоках... Босая каля ляснага возера...

Г а н н а. Ведаеш, тата, учора ў засадзе ляжала і ўспамінала, як ты злавіў ваўчаня, прынёс дамоў. Мама сварылася, а ты сказаў: «Выгадуем з яго чалавека...» Смешна. Няўжо мы некалі былі такімі?

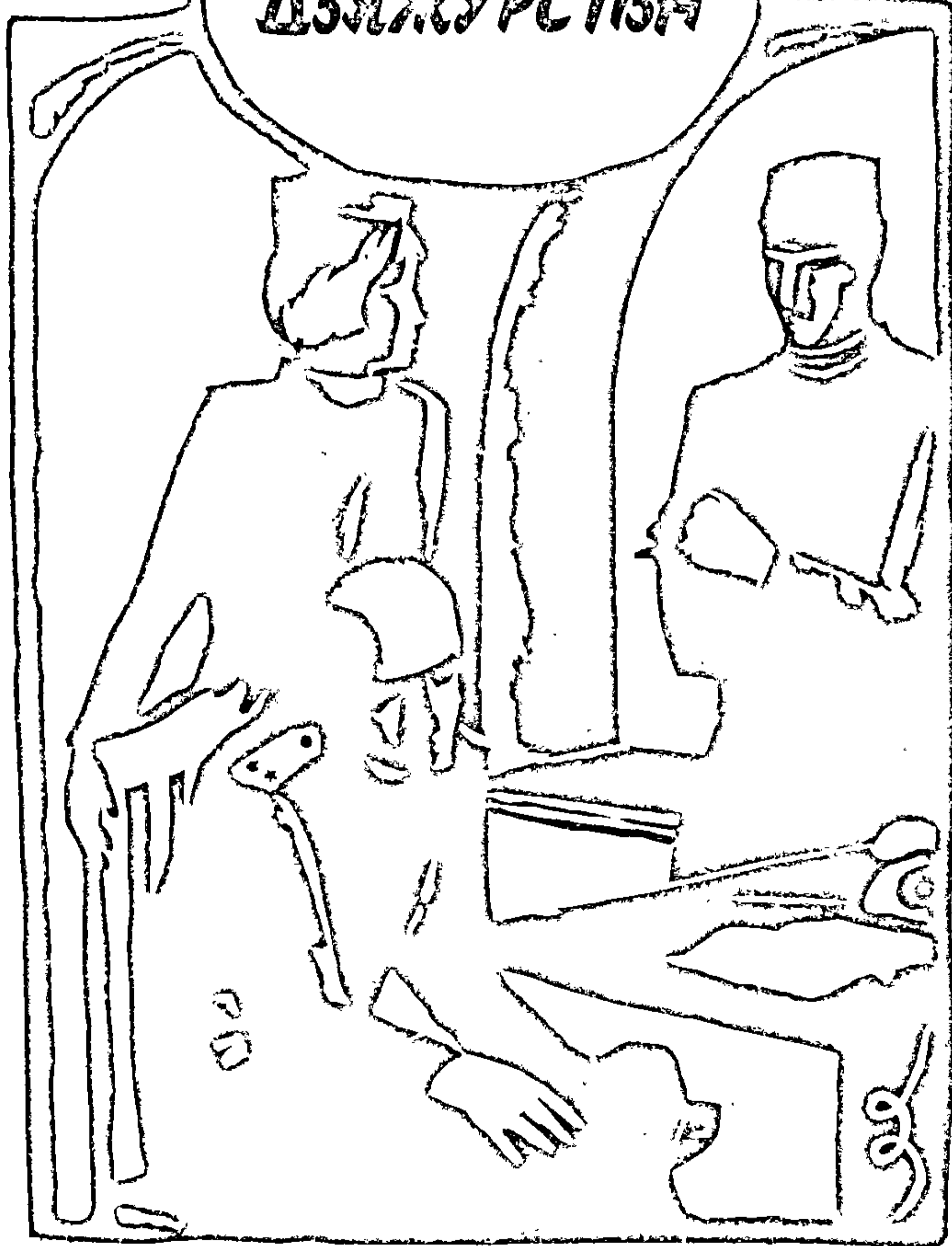
П а в е л. Таварыш камандзір, дайце заданне, з якога не вяртаюцца.

Ф р а н э к. Вабіць мяне млын. Калі чую шум вяды, разумею — жыццё вечнае. Незалежна, застануся я ці не.

З у б а ў. Баляць... старыя раны.

Заслона.

НАЧНОЕ
ДЗЯЖУРСТВА

Драма ў дзвюх частках

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

- Марозаў Андрэй Сяргеевіч — урач, 30 год.
Чамалаеў Аляксей Міхайлавіч — урач, 65 год.
Лапіцкая Мар'я Аляксееўна — галоўны ўрач,
45 год.
Каця Муравейка — медсястра, 25 год.
Антон — яе муж, санітар, 27 год.
Лена — медсястра, 23 гады.
Юлія Паўлаўна Атаманава — жанчына ня-
пэўных год.
Тамара — яе дачка, 25 год.
Наташа — яе дачка, 20 год.
Барыс — прыяцель Марозава, 35 год.
Патанін Канстанцін Пятровіч — падпал-
коўнік, 42 гады.
Жук — наведвальнік, сусед хворага, 50 год.
Невядомая — жанчына гадоў трыццаці, у баль-
ніцы не паяўляецца.

Дзея адбываецца ў перыферыйнай
псіханеўралагічнай бальніцы.

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

Вялікае прасторнае памяшканне са скляпеністай столлю. Некалькі вузкіх дзвярэй. Шырокае, амаль на ўсю сцяну акно зроблена нядаўна ў шырокай каменнай сцяне. Калісьці тут быў манастыр. З таго часу будынак шмат разоў перабудоўвалі, але асноўнае аблічча захавалася. У калісьці прасторнай манастырскай трапезнай размясціўся дзяжурны пакой урачоў і медсясцёр. Гэты пакой адначасова служыць і для неведванняў хворых. Тут можна выдзеліць тры пляцоўкі — для ўрачоў, для сясцёр, для гасцей. Сучасны інтэр'ер і старасветчына. За акном у маляўнічым парку сярод стогадовых ліп відзён змрочны будынак з цьмяна асветленымі вокнамі на розных узроўнях. Наверсе будынка ў дзвюх вежах цямнеюць правалы.

На авансцэне, збоку (альбо ў глыбіні сцэны — гэта залежыць ад пастаноўшчыка) — начны столік, тэлефон — у зацямненні. Гэта па-за бальніцаю.

Позні вечар. Антон, малады санітар з вусікамі, дапамагае сваёй жонцы Каці, медсястры, прыняць дзяжурства.

Каця (*гартае журнал*). Вокны праверыў?

Антон. І вокны і дзверы — парадак.

Каця. Люк на гарышча?

Антон. Ну што я — хлусіць буду?

Каця. Які жудасны крык у гэтай савы. (*Зачыняе акно.*) Як ты думаеш, ноччу нічога не здарыцца?

Антон (*лагодна*). Ды ну цябе, Кацька!

Каця. Хворыя ў палатах?

Антон (*не глядзячы на Кацю*). Кураць у ваннай! Сяргеевіч едзе ад нас, вось табе і неспакойна.

Каця. Да чаго гэта ты?

Антон. Строгі быў доктар, але справядлівы... Ubачыць, што спіш на дзяжурстве, насварыцца, але галоўнаму — ніколі... Хаця, што ім, прыезджым? Пабудуць месяцы два, грошыкі ў кішэню — і цю-цю...

Каця. Ты кажаш, «быў», нібы...

А н т о н *(з прыкрасцю глядзіць у акно)*. Дык гэта ж па яго прыкацілі! Раніцою пасадзяць на «Масквіча»!.. Шыкоўная ў яго нявеста!

К а ц я. Нявеста! А ты адкуль ведаеш?

А н т о н. Прывецік! Усе ведаюць. Два разы пацалаваліся ў кабінеце, адзін у калідоры і чатыры ў садзе.

К а ц я. Перастань.

А н т о н. Удзень глядзеў, Сяргеевіч гіпноз рабіў. Спяць як пшаніцу прадаўшы. Талент у Сяргеевіча!

К а ц я *(ходзіць)*. Здаецца, нібы за спіною нехта стаіць. Азірнуся — нікога. Глупства...

А н т о н. Ты проста, Кацька, стамілася. У адпачынак трэба.

К а ц я. Ведаеш, Антон, правер яшчэ раз вокны.

А н т о н *(уздыхае)*. І навошта толькі жонку і мужа ставяць у адну змену. *(Выходзіць.)*

Уваходзіць М а р о з а ў, малады ўрач. Уваходзіць шпарка, упэўнена. Каця падае халат.

М а р о з а ў. У аддзяленнях спакойна? *(Глядзіць у акно.)*

К а ц я *(бядзёра)*. Так точно, Андрэй Сяргеевіч. Як заўсёды на вашых дзяжурствах.

М а р о з а ў *(адыходзіць ад акна)*. Вось гэта адказ! Калі стану дырэктарам клінікі, будзеш у мяне старшай сястрой.

К а ц я *(падтрымлівае ігру)*. Рада старацца!

М а р о з а ў. Абкружу сябе аднымі паджалімамі.

Абодва смяюцца. Марозаў бачыць на стале скрутак.

К а ц я. Памятаеце — прасілі... Знайшла!

М а р о з а ў *(разгортвае скрутак — старадаўняя даматканая вышываная сарочка)*. Кацечка, родная...

К а ц я. Мая прабабка ў ёй замуж ішла. А нашто вам?

М а р о з а ў. Я твой вечны даўжнік!

К а ц я. Аёечкі! Падарунак вам ад бабулі.

М а р о з а ў. Цудоўна! Дзякуй, мілая!

Насвітваючы, Марозаў наводзіць парадак у шуфлядах пісьмовага стала.

Так не хочацца запаўняць дзённікі... Пісаніна! Яшчэ як студэнтам быў, ненавідзеў яе.

К а ц я. Аналізы я падкалю. А вы мелі рацыю, Булынка стаў лепшы. Гэтулькі год праляжаў...

М а р о з а ў. Той дзень, калі я не буду мець рацыі, мы адзначым.

З'яўляецца Л а п і ц к а я, галоўны ўрач, мажная жанчына, шумная, экспансіўная.

Л а п і ц к а я. Сяргеевіч, радуйцеся! Я прывезла вам мір з бухгалтэрыяй!

К а ц я выходзіць.

М а р о з а ў. Значыць, раніцой будуць грошы?

Л а п і ц к а я. Да капеечкі. Рыхтуйце мех.

М а р о з а ў. Мар'я Аляксееўна, вы рабілі ўсё, каб мне...

Л а п і ц к а я. Не забывайце нас. Да зімы такі корпус адгрукаем... Магнітафоны, селектар, перфакарты... Упершыню ў рэспубліцы! Уяўляеце, праз год у нас не будзе гісторый хвароб! Урач вызвалены ад пісаніны. Ну як?

М а р о з а ў (*праглядаючы дзённікі*). Перакладзіце на перфакарту фразу хворай: «Ха! Думаеце, я кручаная? Я пажартавала».

Л а п і ц к а я. Даражэнькі! Колькі слоў у вашым лексіконе?

М а р о з а ў. Калі ноч будзе спакойная, падлічу.

Л а п і ц к а я (*апанавана*). На перфакарце можна змясціць дзiesiąткі тысяч сімвалаў... Сяргеевіч, якія цяпліцы ў нас будуць! Хочаце пары? На Новы год — наступны — прысылаю букет бэзу!

М а р о з а ў. Дзе гарантыя, што бэз не з поўдня?

Л а п і ц к а я. Вось яна, моладзь... Мне б энергічнага начмеда! Такую бальнічку разгарнулі б!

М а р о з а ў. Ганна Іванаўна — талковы ўрач. Не грашыце.

Л а п і ц к а я. На жаль, больш думае пра сваіх трусянят. І наогул, сапраўдных урачоў менш. Больш дыпломатрымальнікаў. У вобласці дамаглася б дзвюх ставак. Домік паставім.

М а р о з а ў. Мар'я Аляксееўна, мы ўжо гаварылі.

Л а п і ц к а я. Чаму вы рашылі, што я вас агітую? М-да. Будзеце ў Мінску, падкажыце ўрачам. З Варшавы арыстакраты тут адпачывалі!

М а р о з а ў. Гэта абяцаю.

Л а п і ц к а я (*сумна*). Едуць ад нас. Уцечка мазгоў абядняе не толькі Еўропу. Зноў прышлюць часовых.

(Глядзіць на гадзіннік.) Сяргеевіч, а раптам гэта памылка — з тэлеграмай...

Мароза ў. Як гэта?

Лапіцкая я. Запрашаюць у Маскву вашага цёзку.

Мароза ў. Праводзіце тэст на мніцельнасць?

Лапіцкая я. З бальніцы — у лабараторыю. Біць вас трэба. Няўжо не пашкадуеце?

Мароза ў (уздыхнуў). Калі на зямлі ёсць рай, дык гэта ў дабротнай сучаснай лабараторыі.

Лапіцкая я. Я разумею — сталіца, лабараторыя высотнай медыцыны — спакуса! Але пакінуць лячэбную работу, хворых...

Мароза ў. «Все работы хороши, все работы нам нужны...»

Лапіцкая я. Што, моцна захварэлі на космас?

Мароза ў (весела). Ноччу хачу спаць спакойна.

Лапіцкая я. А навошта ўсё браць блізка да сэрца? Урач павінен выпрацаваць імунітэт да такіх рэчаў. Так, трусы, марскія свінкі — менш адказнасці. І ўсё ж падумаіце. Да раніцы.

Уваходзіць Лена. Лапіцкая глядзіць на яе ногі.

Вы зноў падрэзалі халат?

Лена. Для бяспекі руху транспарту — падлічылі, што колькасць аварый меншая, калі жанчыны пераходзяць вуліцу ў міні-спадніцах.

Лапіцкая я. Даведка. За год тут праязджае адзін воз. (Выходзіць.)

Мароза ў. Вы не пайшлі?

Лена. Душны вечар. Але што за сэнс лезці ў ваду, калі на цябе ніхто не глядзіць?

Мароза ў. Хто за мяне гісторыі напіша?

Лена. Гісторый многа, доктар, а маладосць адна. Як душна... (Расшпільвае халат, пад ім купальны касцюм.)

Мароза ў. У аддзяленні насіце сукенку.

Лена. Уратуйце мяне, чатыры прыёмы каратэ... Будзеце нас успамінаць?

Мароза ў. Тры месяцы прабыў.

Лена. Калі б пакінулі кавалачак сэрца... Ну?

Мароза ў. Тут кавалачак, там кавалачак... Недалёка да перасадкі новага. Чаму раптам сёння?

Лена. Як у доме адпачынку — усё на апошні вечар. Вось хто ніколі не наробиць глупства... Хочаце, завязу вас на матацыкле ў лес?..

Мароза ў. Украсці дзяжурнага ўрача... Адно імгненне — вялікая радасць?

Лена. З таго часу, як нехта даказаў, што ўсё ў свеце адносна... Дзякуй за ноч. За гадзіну. За хвіліну пяшчоты. Ці варта патрабаваць большага? Невядома, што лепш.

Мароза ў. Што гэта — антыкаханне?

Лена (*счакаўшы*). Невеста ваша, відаць, строгая.

Мароза ў. Шумныя госці, праўда?

Лена. Старая надта манерная. Не гаворыць — спявае. Няўжо не разумее, што з псіхіятрамі нельга так?

Мароза ў. Нецярпімасць — не лепшая рыса для жанчыны.

Лена (*глядзіць убок*). Вы моцна яе кахаеце?

Мароза ў. Ніякіх каментарыяў.

Лена (*не адразу*). Упэўнены, што яна вас кахае?

Мароза ў. Якая-небудзь плётка прасачылася?

Лена. Нашто так. Уцечка інфармацыі.

Мароза ў. Што вы хочаце паведаць?

Лена. Да мяне вы абьякавы. Але гэтая ноч — мая?

Мароза ў. Колькі вам год?

Лена. Не была. Не ўдзельнічала. Не састаяла.

Мароза ў. Ваш лётчык у той прыезд пакінуў добрае ўражанне.

Лена. Ён інвалід — абсалютна не мае пачуцця гумару. Як і дактары.

Мароза ў. З цягам часу зразумеете, што ў вастраслова нервы звычайна не ў парадку.

Лена. Не трэба ехаць... (*Падыходзіць бліжэй.*)

Мароза ў. Лена, размова набывае слюнявы характар.

Лена (*весела*). Маё дзяжурства, доктар, закончылася. Цяпер я проста жанчына... з чорцікамі. Кепская ноч... Калі вас пакусаюць, успомніце — ёсць істота, якая заліжа раны.

Лена выходзіць. Марозаў доўга глядзіць ёй услед, падыходзіць да акна. Адчыняюцца дзверы, і ўваходзіць Чамалае ў, пажылы, з бакенбардамі, нядбайна апрануты мужчына, у капелюшы, на шыі закручаны шаль, у зубах люлька. Падыходзіць да шафы з медыкаментамі, тузае дзверцы — замкнёна.

Чамалае ў (*злосна*). Гэта бальніца ці вар'яцкі дом?

Мароза ў. Лячэбніца. Псіхіятрычная.

Чамалае ў. Чорт ведае што такое! Ніколі іх няма на месцы. Семнаццатую бальніцу мяняю, але такога бедламу...

Мароза ў. Вы аб сёстрах?

Чамалае ў. Скарджуся вам як загадчыку аддзялення. Хаця... зматваеце вуды.

Мароза ў. Усё, Аляксей Міхайлавіч, мае пачатак і канец. Нават камандзіроўка.

Чамалае ў. У Арыстоцеля сказана яшчэ — сярэдзіну. Але адкуль маладым гэта ведаць?

Мароза ў (усміхаючыся). Калі б не ад'язджаў — арганізаваў бы клуб добрага настрою... Прыміце таблетку трыаксазіну — станеце дабрэйшым.

Чамалае ў. Таленавітых урачоў сталі выпускаць! Значыць — зматваецеся? Ну што ж, я заўсёды казаў — псіхіятра з вас не атрымаецца, падавайцеся ў навуку. Пра што будзеце пісаць?.. Размнажэнне трусянят у стане бязважкасці?

Мароза ў. Ніяк ад зямлі не адарвецца! Трэба глядзець у будучае!

Чамалае ў. Ну, ну! Самая актуальная праблема, якая стаіць перад чалавецтвам... Вельмі шкада — не будзе каго абыгрываць у шахматы.

Мароза ў. Гэта здаралася часта?

Чамалае ў. Прыйдзецца зноў гуляць з гэтым ідыётам з трэцяга аддзялення.

Мароза ў. Ён не ідыёт, а шызафрэнік.

Чамалае ў. Прагрэс! Вас не здзіўляе — двух слоў звязаць не можа, а ў шахматах — Алёхін?

Мароза ў. Гэта можна растлумачыць. Хочаце паглядзець нямецкі часопіс? Прачытайце апавяданне майго знаёмага. Вось гэтае... У абмен на старыя медыцынскія кнігі.

Чамалае ў. Умееце выбіраць знаёмых!

Мароза ў. Столькі народу праз Мінск праяджае... З Гамбурга. Для мяне — моўная практыка. А апавяданне я чытаў яшчэ ў рукапісе.

Чамалае ў. Быў я знаёмы з адным сучасным пісьменнікам. Ён мне нагадваў Хемінгуэя — спаў, не выключаўшы святло.

Мароза ў. Вам, як псіхіятру, будзе цікава.

Чамалае ў. Ведаеце, чаму я так і не ажаніўся?

Мароза ў. Баяліся — прыйдзецца гатаваць абеды?

Ч а м а л а е ў. Жонка пачне даваць парады. (*Бярэ часопіс.*) А раптам супакоіць зубны боль? (*Падыходзіць да акна.*) Хто гэта лётае па парку? Хворыя?

М а р о з а ў. Мае госці. Я вас знаёміў.

Ч а м а л а е ў. Нішто машына ў піжона — на чатырох колах.

М а р о з а ў. Без пяці мінут кандыдат навук. У санслужбе горада — далёка не апошні вінцік. Доктар Чамалаеў, аддайце некалькі кніг...

Ч а м а л а е ў. Якая з іх вас зачаравала? Тая, каля басейна?

М а р о з а ў. Што вы, гэта іхняя маці.

Ч а м а л а е ў. Пра кнігі забудзьцеся. Значыць, малодшую?

М а р о з а ў. І зноў міма.

Ч а м а л а е ў. У вас кепскі густ. Я казаў аб гэтым?

М а р о з а ў. Неаднаразова.

Ч а м а л а е ў. Та-ак. Калі чалавек жэніцца, магчымы два варыянты — альбо ён шчаслівы, альбо робіцца філосафам. (*Пасля паўзы.*) Стараіндыйская філасофія надзіва цікавая. Процьма паэзіі!

М а р о з а ў. Сёння дыскуціруюцца экзістэнцыяльныя праблемы.

Ч а м а л а е ў. Увы! Я бачу ў іх непераадольны песімістычны настрой. Дарэчы, дыхайце глыбей — даўжэй пражывяце.

М а р о з а ў. Шчыра — што вы думаеце аб маёй нявесце?

Ч а м а л а е ў. Лёгкая гіпафункцыя шчытавіднай залозы, аслабленае дыханне, крыху паніжаны арэрыяльны ціск, пульс семдзесят...

М а р о з а ў. Калі б вы былі маладзейшы...

Ч а м а л а е ў. Пашкадуйце нервы. У вас усё наперадзе.

М а р о з а ў. Вы бачылі яе тры хвіліны!

Ч а м а л а е ў. Я прывітаўся за руку, дапамог скінуць плашч... Просіце шчыра — як жанчына яна... Любіце марожанае?

Уваходзіць падпалкоўнік П а т а н і н, высокі, маладжавы, з сівымі скронямі.

П а т а н і н. Дазвольце? Добры вечар, доктар. Прабачце, раней не змог — служба. На досвітку выступаем і, здаецца, надоўга... Магу я пабачыць жонку?

М а р о з а ў (*глядзіць на гадзіннік*). Вядома. (*Зво-*

ніць па тэлефоне.) Каця, дайце спатканне з Патанінай. Так, зараз. *(Кладзе трубку.)* Як маюцца блізняты?

П а т а н і н *(сеў)*. Выдатна! У тэхніку закаханыя. Катаю на бронетранспарцёры — мала. «Тата, пакажы ракеты!» *(Дастае фатаграфіі.)* Мішка страшэнны свавольнік... Што з яго атрымаецца? Я вас перапыніў?

М а р о з а ў. Не, не. Слаўныя хлапчукі!

П а т а н і н. Я заўсёды ў часці, бабуля ледзь спраўляецца!..

Паўза.

М а р о з а ў. Пагуляйце ў парку, да млына схадзіце.

Чамалаеў павярнуўся, незадаволена ківае галавою.

П а т а н і н. Так. Дзякую вам, доктар! Абавязкова. *(Марудзіць.)*

М а р о з а ў. Я дамовіўся.

П а т а н і н. Так, так. *(Устае, выходзіць.)*

М а р о з а ў *(пасля доўгай паўзы)*. Дывізіён ракет. Вясёлая гаспадарка!

Ч а м а л а е ў. Чаму вы не адкрыеце яму ісціну?

М а р о з а ў *(падыходзіць да акна)*. Што ёсць ісціна?

Ч а м а л а е ў. Два гады яна тут, і два гады рэгулярна прыязджае бронетранспарцёр... Парайце — няхай шукае другую.

М а р о з а ў. Дзіўны выгляд у гэтага будынка. Вачніцы...

Ч а м а л а е ў. Спадзяецца на «а раптам»? Не будзе. За сваё жыццё наглядзеўся на такіх хворых.

М а р о з а ў. Учора я выпісаў Дзеравенчыка. Восем год ляжаў.

Ч а м а л а е ў. З гэтай формай? *(Паўза.)* Што вы думаеце ёй прыпісаць — кроплі святла з месяца, высушаную марскую пену? Глядзіце на яго і ўпіваецца асалодаю — такія людзі!.. А дзецям патрэбна маці. Хаця б жаночая ласка.

М а р о з а ў. Скажыце гэта самі.

Ч а м а л а е ў *(ходзіць, пасля паўзы)*. Сяргеевіч. Ноччу дазваляць хворым хадзіць у парк альбо да млыча... Прагулкі ў ягады і грыбы, паездкі ў горад на футбол!.. *(Засмучана паківаў галавой.)*

М а р о з а ў. Як дома — вось бы дамагчыся такога, праўда?

Ч а м а л а е ў. Розніца паміж домам адпачынку і нашай установай заключаецца не толькі ў масавіку-забаўніку.

М а р о з а ў. Ваша думка — папраўка хворага залежыць ад яго настрою?

Ч а м а л а е ў (*уздыхнуў*). Едзьце ў лабараторыю. Інакш рана ці позна — далёкая дарога, казённы дом... Сістэма расчыненых дзвярэй эфектная, але неразумная.

М а р о з а ў. Галоўны хваліць. Чулі — на сходзе?

Ч а м а л а е ў. Да першага грому. Гэтая мадам Кюры больш гаспадарнік. Таленавіты. Але не псіхіятр. З пункту гледжання абздрава, жыццё аднаго шызафрэніка даражэй за свабоду для некалькіх соцэн яго калег. Вы моцна можаце пагарэць!

М а р о з а ў. Пагарэць! Пагарэць!.. Я жалезна перакананы: дай хворым свабоду, пабудуй разнастайныя майстэрні, уцягні ўсіх у работу — і палова хронікаў была б дома! Чаго не могуць медыкаменты, павінны зрабіць мы. Няхай нават з рызыкай для ўласнага дабрабыту.

Уваходзіць К а ц я, прыносіць стос гісторый хвароб.

Ч а м а л а е ў. Кацечка, пірамідон.

К а ц я. Таблетку?

Ч а м а л а е ў. Адну ад зубнога болю і другую... Буду чытаць апавяданне.

М а р о з а ў. Аляксей Міхайлавіч, калі я паеду, правядзіце Патанінай яшчэ адзін курс!

Ч а м а л а е ў. А нашто? (*Паўза.*) Што гэта дасць?

Ч а м а л а е ў бярэ таблеткі, выходзіць.

К а ц я. Так слаўна стала ў бальніцы, а вы едзеце.

М а р о з а ў. Мяне чакае цікавая работа. Аб такой можна толькі марыць.

К а ц я. Хворыя будуць сумаваць. Вы ім падабаецеся.

М а р о з а ў. Ха! Хвораму няважна, хто прызначыць лекаства.

К а ц я. Самі ведаеце — гэта не так. На галоўную добры ўплыў мелі — лагаднейшай стала, больш душэўнай да персаналу. Калі паедзеце...

М а р о з а ў (*раптам, зайзята*). Каця, кожны дзень размаўляйце з Патанінай... Доўга, упарта, настойліва... Уцягвайце ў работу... Больш, актыўней!..

К а ц я. Добра. *(Паўза.)* Андрэй Сяргеевіч, ставіць вопыты знойдуць чалавека, а вось каб не спаў па начах, думаў, як дапамагчы Патанінай...

М а р о з а ў *(не адразу)*. Зараз прыйдуць госці. Збярыце на стол.

Уваходзіць Н а т а ш а, маладая дзяўчына ў штанах, Б а р ы с у спартыўным касцюме, Т а м а р а, вельмі прыгожая дзяўчына, з ракеткамі ў руцэ, Ю л і я П а ў л а ў н а з букетам палявых кветак. К а ц я выходзіць у аддзяленне.

Б а р ы с. Вось ён, будучы акадэмік! Свяціла касмічнай медыцыны! Рады за цябе, стары.

Ю л і я П а ў л а ў н а. Андрэй, вам абавязкова дзядзецца выступаць па тэлебачанні, даваць інтэрв'ю. Дык усміхніцеся нам!

М а р о з а ў. Абавязкова, Юлія Паўлаўна.

Т а м а р а. Божа, як я стамілася. Ніколі не думала, што бадмінтон можа так выматаць... *(Пазірае то на Барыса, то на Марозава.)*

Н а т а ш а. Марозаў, гэта быў матч стагоддзя! Сёстры Атаманава ў паядынку. Ведаеш, хто выйграў?

Б а р ы с. Перамагла дружба — чытайце заўтрашняга газетны.

М а р о з а ў *(са століка ў куце сцягвае настольнік, там стравы)*. Паважаныя турысты, вас чакае вячэра!

Б а р ы с. Каньяк у нас свой. Малодшай Атаманавай — бярозавік.

Н а т а ш а. Хачу пакаштаваць самагонкі.

Ю л і я П а ў л а ў н а. Наташа! Чаму ты такая?

Н а т а ш а. Апраўдваю прозвішча — Атаманава!

Ю л і я П а ў л а ў н а. Дзе можна памыць рукі?

Н а т а ш а. Нашто? Ад гразі мікробы дохнуць. Санітарны доктар можа гэта пацвердзіць. Яго дысертацыя аб гэтым.

Б а р ы с. Сёння вы да мяне неабыякавыя, паненкі.

Ю л і я П а ў л а ў н а. У Барыса цудоўная праца!

Н а т а ш а. Усе цяпер хочуць мець дыван і дысертацыю.

Б а р ы с. Стары, п'ем за тое, што ты нарэшце кінеш рамантыку і зоймешся справаю. Удачы табе!

Госці дружна выпіваюць, закусваюць.

Ю л і я П а ў л а ў н а. Вашы хворыя — чароўныя! Пытаюся ў аднаго: «Даўно тут жывяце?» А ён: «Ад нараджэння».

Н а т а ш а. Мамачка, ты гаварыла з санітарам.

Юлія Паўлаўна. Вось як!

Барыс. Дачку б тут адгрукаць, Марозаў! А?

Наташа. За паваротам ракі — такое хараство...

Ну чаму я не ўмею маляваць?!

Тамара. Гэта цяпер не модна.

Наташа. Салют! А што цяпер модна?

Тамара. Запытайся ў маці — яе хлеб.

Юлія Паўлаўна. Хто кепска трымае пэндзаль — будоўлі, уборка бульбы... А таленты аддаюць перавагу мадэрну. Але гэтых у мяне ў салоне — увы, не купіце.

Наташа. Марозаў, калі прыбудуць новенькія, паклічаш мяне.

Барыс. Наташа, псіхіятрыю ніколі нікому не паказваюць. Паедзеш за мяжу — тое самае.

Тамара. Так, не для старонніх.

Наташа. Прывецік! Ён жэніцца з маёй сястрою...

Няёмкая паўза. Тамара ўстае, падыходзіць да акна.

Юлія Паўлаўна. Заўтра вечарам не возьмем яе на фігурнае катанне.

Наташа. Заўтра ўвечары Марозаў і Тамара ад'язджаюць у Маскву. Ты не пойдзеш праводзіць?

Марозаў (*усміхаючыся*). Людзі, як я засумаваў па горадзе!..

Юлія Паўлаўна (*аглядаючы сцены*). А што тут рабілі манашкі?

Наташа. У тэніс гулялі.

Тамара. Нічога, што мы тут?

Барыс. Аб чым ты пытаеш? Дзяжурны ўрач — уладар.

Наташа. Марозаў, а я магла б звесці з розуму?

Марозаў. У адно імгненне! (*Падыходзіць да Тамары.*)

Юлія Паўлаўна. Каб звесці, трэба розумець, мая любая.

Наташа (*з папрокам*). Мамачка, нават хворыя так не жартуюць.

Юлія Паўлаўна. Марозаў, як растлумачыць — чым дзеці больш дарослыя, тым яны горшыя?

Уваходзіць Каця, марудзіць. Марозаў падыходзіць да яе.

Каця. Андрэй Сяргеевіч! Мне здаецца, няма аднаго хворага.

Марозаў. Гэта яшчэ што такое?

К а ц я. Два разы лічыла.

М а р о з а ў. Усіх па палатах і праверыць па ложках. Хутка.

К а ц я выходзіць.

Б а р ы с. Што здарылася, Андрэй? Хворы праглынуў лыжку?

Т а м а р а (*незадаволена*). Божа, які ты дасціпны!..

Б а р ы с. За гэтымі манастырскімі мурамі гарматы будуць страляць — не пачуеш. Хворыя ў асноўным там. (*Паказвае на акно.*)

Г о с ц і выходзяць. Тамара застаецца. Марозаў дастае старасвецкую сарочку.

М а р о з а ў. Як мы вам падабаемся?

Т а м а р а (*ажывілася*). Ты гэта дзе ўзяў?

М а р о з а ў. Ха! (*Падстаўляе шчаку, Тамара цалуе. Марозаў расчараваны.*) І гэта ўсё?

Т а м а р а. Гэтыя матывы я скарыстаю... Умелі нашы продкі!

Марозаў абдымае яе, цалуе.

М а р о з а ў. Мы сёння такія сур'ёзныя...

Т а м а р а. Учадзела. З маторам нешта, ды і дзвесце кіламетраў, аб'езды...

М а р о з а ў. У гэтых лясах па тваім доме мадэляў засумавалі ласі, дзікі, лісы...

Т а м а р а. Яны мяне ведаюць?

М а р о з а ў. Я ім расказваў. Жартачкі — восемдзсят шэсць дзён без цябе... У Маскву гатова?

Праходзіць Л е н а.

Т а м а р а. Не сястрычкі, а манекеншчыцы. Заляцаўся?

М а р о з а ў. А як жа! Для параўнання. І зразумеў — ты лепшая.

Т а м а р а (*раптам, з болем*). Дзед Марозаў...

М а р о з а ў. Я так адвык ад твайго «дзед Марозаў»!

Марозаў раптам сціскае яе ў абдымках.

Т а м а р а. Барыс! О божа... (*Смяецца.*) Андрэй...

М а р о з а ў (*жартаўліва*). Папрашу санітара пастаяць каля дзвярэй.

Т а м а р а. Вар'яцкі доктар...

Мароза ў (не рухаючыся, пільна глядзіць). Назойлівая ідэя, хочацца ўвесць час цябе цалаваць...

Тамара. Праўда? Папрасі сястрычку зрабіць укол.

Уваходзіць Каця, стаіць ля стала. Тамара выходзіць.

Каця. Бусловіча няма.

Мароза ў. Мацвей? Калі яго бачылі?

Каця. Абедаў. Быў на прагулцы. Наведвальнік да яго прыехаў.

Мароза ў. Гэта ён застаўся?

Каця. Ехаць далёка, кажа. І вішань купіць хоча.

Мароза ў. Чаму не пералічылі хворых, калі прымалі дзяжурства?

Каця. Футбол глядзелі, стоўпіліся каля тэлевізара. Не хацела перашкаджаць.

Мароза ў. Пасля футбола прайшло...

Каця. Дрозд узбудзіўся, да акна... Пакуль супакойвалі...

Уваходзіць Лена.

Лена. Андрэй Сяргеевіч, непрыемнасць якая.

Мароза ў. Лена, вы дзяжурылі ўдзень.

Лена. Яны гулялі з наведвальнікам у садзе... Пачаставаў яго напіткам... Падышла — не гарэлка.

Мароза ў. Заходзіў ён у аддзяленне пасля прагулкі?

Лена (пасля паўзы). Не бачыла.

Мароза ў. Позна. (Таропка.) Паклічце наведвальніка.

Лена выходзіць. Мароза ў здымае трубку, набірае нумар.

Міліцыя? Гаворыць дзяжурны ўрач псіхабальніцы. Сёння днём уцёк Бусловіч Мацвей Іванавіч. 46 год, шатэн, сярэдняга росту. У бальнічным адзенні... Гадзіны ў чатыры...

Вяртаецца Лена, за ёю ідзе Жук, пажылы мужчына, на хаду зашпільвае гузікі кашулі.

Чаму цяпер? Так атрымалася... Што можна зрабіць? Цяжка сказаць — брэдавы хворы, крытыка адсутнічае. Добра. (Кладзе трубку.)

Жук (пазяхае). Клікалі мяне, доктар? Толькі лёг.

Мароза ў. Сядайце, калі ласка. Вы жывяце разам з Бусловічам?

Жук. З Мацвеем? Гэта точно. Працуем на спірт-

заводзе, каб не схлусіць — год семнаццаць. Калі яшчэ...

М а р о з а ў *(перабіваючы)*. Аб чым вы гутарылі?

Ж у к *(паціснуўшы плячамі)*. Тры тыдні не бачыліся... А што?

М а р о з а ў. Хутчэй адказвайце.

Ж у к. Аб рабоце, аб дзецях... У Мацвея залатыя рукі...

М а р о з а ў. Вы не казалі яму што-небудзь непрыемнае?

Ж у к. Здаецца, не. Сыноч у яго хварэў. Паправіўся.

Паўза.

Л е н а. Аб чым вы шапталіся ў альтанцы?

Ж у к. Аб чым... Ды глупства! Нічога такога.

М а р о з а ў. А ўсё ж такі?

Ж у к *(памаўчайшы)*. Ну, што жонка яго... Хахаль да яе ходзіць... калі па-культурнаму.

Марозаў устае, падыходзіць да акна.

К а ц я. Як вы маглі...

Ж у к. Дзетачка, ён мой друг.

М а р о з а ў. Каця, неадкладна званіце на пошту, папярэдзьце жонку тэлеграмай.

К а ц я спяшаючыся выходзіць.

Ж у к. А што хаваць? Ды і праўду не схаваеш.

Л е н а. Якую праўду?!

Ж у к. Многія... бачылі. Калі хочаце, я ніколі не хлусіў.

М а р о з а ў. Мацвей уцёк з бальніцы. Вы разумеце, што можа здарыцца? *(Бярэ гісторыю хваробы, тэропка гартае.)*

Ж у к *(усміхнуўся)*. Доктар, калі качалкаю ці раменьчыкам... Нічога страшнага. Чым больш іх б'еш, тым яны...

Л е н а. Ну і ну! Хвораму сказаць такое...

Ж у к. Хвіліначку, я не ўпэўнены, што ён хворы... Ёсць у вас кручанья — бачыў у садзе... Але Мацвей... На рабоце ў яго такая цвярозая галава не бывае!

Л е н а. Манія рэўнасці.

Ж у к. Эге! Якая ж гэта манія, мілачка, калі жонка здрадзіла? Ён, праўда, ператаміўся, спаў мала, але

каб гэта — не... Ручаюся!.. Ды і ўвесь наш калектыў гатовы...

Вяртаецца К а ц я.

Л е н а. Калі, гавораць, што мужчыны ператвараюцца ў конікаў і ходзяць да жонкі на спатканне... Калі ў сукенку яе зашываюць шклянныя трубочкі... для кантролю...

М а р о з а ў. Лена! *(Захлопвае гісторыю хваробы.)*

Ж у к. Не ведаю, пра што вы. *(Паўза.)* У мяне жонка гуляла. Усе ведалі. А я як здагадаўся? Прыязджаю — экспедытарам я, — узасос цалуецца, як гэта... Раней не ўмела! Эге, думаю. Стаў сачыць. Усё роўна мяне кінула. А шапні мне хто на вуха...

М а р о з а ў. Можаце ісці.

Ж у к. І колькі ён піў? Драбнецць стаў чалавек. Мой дзед — сем пудоў, у армію не ўзялі. Я — пяць пудоў... Мой сын... *(Махнуў рукою.)* Дзед сядзе на каня, паездзіць — конь сохне. *(Выходзіць.)*

К а ц я. Крыўдна. Быў амаль здаровы. Яшчэ б крыху...

М а р о з а ў. Яго цемната не можа нас апраўдаць.

Уваходзіць А н т о н, на шыі пярэсты шаль.

Л е н а. Паслухай, таполік мой у чырвонай хусцінцы. Я прасіла цябе папільнаваць хворых, а сама пайшла ў аптэку...

А н т о н. Паспрабуй упільнаваць! Цяпер жа — свабодны выхад. Распаўзуцца, як мураўі. *(Старанна напраўляе валасы.)*

М а р о з а ў. Пасля пагаворым, хто вінаваты. Давайце думаць, як папярэдзіць няшчасны выпадак. Тэлеграму далі?

Каця ківае.

Апытайце хворых.

К а ц я выходзіць.

(Санітару.) Антон, вазьмі ліхтар, правер парк, хады ў падзямелле.

С а н і т а р выходзіць.

Л е н а. Чаму ж мне — нічога? Ну, вінаватая. Але ўвесь час быць у напружанні... Хаця б хворы не паве-

сіўся, не разбіў галаву суседу... Калі так — ці надоуга хопіць нерваў.

М а р о з а ў. Як вы трапілі ў псіхіятрыю?

Л е н а. Размеркаванне.

М а р о з а ў. Калі здарыцца горшае, самы цяжкі грэх упадзе на вашу галаву.

Л е н а. І на вашу — свабодны выхад!

Уваходзіць П а т а н і н, ён ажыўлены.

П а т а н і н. А ведаеце, доктар, яна лепшая. Кантакту, праўда, няма, але яблыкі ўзяла. Паказаў фатаграфіі блізнят, доўга глядзела... У вачах прамільгнуў жывы агеньчык, пасля — зноў...

Маўчанне. Л е н а выходзіць.

Той раз нават не глянула на здымкі. Сёння... Па-мойму, яна мякчэй. Вы змаглі тое, чаго лекі...

Маўчанне.

М а р о з а ў (*пасля доўгай паўзы*). Канстанцін Пятровіч... Тое, што я скажу, урач не павінен... Але вам трэба ведаць. На жаль, жонку вашу вылечыць... Навука пакуль яшчэ...

П а т а н і н. Чакайце, вы ж...

М а р о з а ў. Я ўважліва вывучыў дынаміку хваробы. Два гады... у нас ёсць хворыя з вайны — з сорок пятага...

П а т а н і н. Выходзіць, памагчы ёй...

М а р о з а ў. Прагноз — справа рызыкаўная. Але ў даным...

П а т а н і н. Чаму вы загаварылі аб гэтым?

М а р о з а ў. Дзецям патрэбна жаночая пяшчота.

П а т а н і н (*памаўчайшы*). А ў нас вучэнні пачынаюцца... Спрытна вы.

М а р о з а ў. Не разумею.

П а т а н і н (*не адразу*). Ад чаго гэтая хвароба?

М а р о з а ў. Я неяк казаў — прыроджаная плюс набытая слабасць нервовых клетак. І яшчэ... нераскрытая таямніца жывога.

П а т а н і н. У яе было цяжкае, вельмі цяжкае маленства. Вайна, пасляваенныя... Але пасля — як дзіця глядзеў...

М а р о з а ў. Хочаце сухога віна?

П а т а н і н (*не звяртаючы ўвагі*). Я буду чакаць.

М а р о з а ў. Чакаць?

П а т а н і н. Хімікі павінны памагчы.

М а р о з а ў. Вы ўяўляеце, колькі год можа прайсці?

П а т а н і н. І спадзявацца. Што зробіш, калі здараюцца адналюбы. Я быў шчаслівы. Ведаеце, што такое шчасце? Трымайцеся, доктар, не вешайце нсса. Пакуль уся надзея на вас.

М а р о з а ў. Заўтра я ад'язджаю, Канстанцін Пятровіч.

П а т а н і н. Як — ад'язджаеце?

М а р о з а ў. На даследчую работу, з псіхіятрыяй не звязана.

П а т а н і н. Бабуля піражкоў напакла. За дзвярамі пакінуў. Кажу, не трэба, доктар не возьме. Але бабулька ўпартая...

М а р о з а ў. А што вас, уласна, бянтэжыць?

П а т а н і н. Ды не... Хто ж цяпер будзе яе лячыць?

М а р о з а ў. Доктар Чамалаеў. Стары, вопытны ўрач. Каласальная эрудыцыя! Дыягназ ставіць з першага позірку.

П а т а н і н. Ён вёў яе раней. На жаль, адной эрудыцыі аказалася мала. За апошнія месяцы яна ажывілася, да сям'і цяплей... *(Пасля паўзы.)* Доктар, а можна не ехаць?

Марозаў павярнуў галаву, глядзіць у акно.

Ну, што ж... Шчаслівай дарогі. *(Накіроўваеца да дзвярэй, спыняеца.)* Калісьці Флемінг адкрыў пеніцылін... Мільёны людзей не ведаюць, каму абавязаны жыццём. Несправядліва... Буду чакаць свайго Флемінга.

П а т а н і н выходзіць. Марозаў падыходзіць да акна, доўга глядзіць. Уваходзіць А н т о н.

А н т о н. Паглядзеў, як казалі — няма.

М а р о з а ў. Правер яшчэ ў чаромусе, на беразе.

А н т о н. У цемры?.. Заўтра пашукаем.

М а р о з а ў. Твая віна, Антон, што ўцёк хворы. Галоўны вымову дасць. А дзе-небудзь, у іншай краіне, цябе б з работы!..

А н т о н. А іншай краіны, доктар, мне не трэба. Я задаволены нашай. Думаеце, за месца трымаюся? Рабацёнкі хапае... Я таксама ў горад махну! Добра, гляну яшчэ...

М а р о з а ў. Чакай. Што здарылася?

А н т о н. А што магло... Нічога!

М а р о з а ў. Кажу як урач: будзеш піць — жонка кіне.

А н т о н (*жэст дасады*). Жыццё наперакасяк пайшло! З Кацькай... Маўчыць, але я адчуваю! Калі б яшчэ чэмпіёнам стаў... «Ну, хто ты, кажа, санітар! Ідзі вучыся». А я баюся — усё забыў.

М а р о з а ў. Ты станеш чэмпіёнам вобласці.

А н т о н. Як жа! Праз два тыдні — спаборніцтва. Выйду на старт — і зноў сарвуся. А на трэніроўках бегаю лепш за ўсіх!

М а р о з а ў. Добра засвоіў нашу методыку?

А н т о н. Ну. Кладуся спаць і ўнушаю. Рукі, ногі — як казалі... А потым: ты прыйдзеш першым, Антон Муравейка. Ты выйграеш забег... Па-мойму, выходзіць.

М а р о з а ў. Дык у чым жа справа?

А н т о н. Вас жа не будзе! А без вас... Не выйдзе.

М а р о з а ў. Антон, павер у сябе! Чалавек выкарыстоўвае толькі шэсьдзесят працэнтаў сваіх фізічных магчымасцей. Сорак — у цябе ў рэзерве! Вызваляюцца толькі ў выключныя моманты. Унушэнне і дапамога гэта зрабіць!

А н т о н (*уздыхае*). Як пачуў, што едзеце... Можа таму і прамаргаў Мацвея.

Уваходзіць Ч а м а л а е ў. А н т о н выходзіць.

Ч а м а л а е ў. Галоўны віноўнік? Многае разлічана на высокую свядомасць. А калі яе проста няма? Патрэбны іншыя меры? М-да... На шчасце, удзень дзяжурыві не я.

М а р о з а ў (*гартае сшытак*). Аляксей Міхайлавіч, Мацвей атрымліваў па дзвесце міліграмаў.

Ч а м а л а е ў. Мяркую, дастаткова.

М а р о з а ў. Аптымальная доза ў два разы вышэй.

Ч а м а л а е ў. Зазірнулі ў інструкцыю? Галубок, у яго прапітая печань.

М а р о з а ў. Аналізы гэтага не паказваюць.

Ч а м а л а е ў. Аналізы! Вы памятаеце яго вочы?.. Пятнаццаць год у кампаніі зялёнага змяя!

М а р о з а ў (*пасля паўзы*). Аляксей Міхайлавіч, так мы доўга будзем яго лячыць.

Ч а м а л а е ў. Хацелі б хутчэй? За Мацвея не хвалюйцеся. Пап'ецца, і прывязуць.

М а р о з а ў. Чаму ўрачы баяцца рызыкаваць?

Ч а м а л а е ў. Інстынкт самазахавання — аснова жыцця. Калі ласка, магу шчыра: з маленьства адчуваў агіду да турмаў, чалавечая прырода не прадугледжвае знаходжання ў няволі.

Уваходзіць К а ц я.

Каценька, начальства гарыць жаданнем прачытаць пропаведзь. Ці не маглі б затрымацца? Яшчэ адно евангелле. Ад Андрэя. (*Ідзе да дзвярэй, прыпыняецца.*) Калісьці — вас яшчэ на свеце не было — хадзіў па лязу брытвы. І ведаеце, паломніцтва было. Так! Але раптам адзін памёр... І мяне... з'елі.

М а р о з а ў. Ад чаго ён памёр?

Ч а м а л а е ў. Ад чаго? (*Паціснуў плячамі.*) Магчыма, забыўся, што трэба дыхаць? (*Выходзіць.*)

К а ц я. Андрэй Сяргеевіч, сваякоў трэба папярэдзіць.

М а р о з а ў. Дайце тэлеграму маці. Добра, я сам.

М а р о з а ў выходзіць. Уваходзіць Н а т а ш а. Памагае Каці прыбраць са стала.

Н а т а ш а. Калі хворых вы корміце гэтак жа сытна, дык псуеце іх фігуры. За каго ў вас замуж выходзяць?

К а ц я. Дыверсанты з-за мяжы пранікаюць, кантрабандысты...

Н а т а ш а (*усміхаючыся*). А вы не дурная.

К а ц я (*трывожна пазірае ў акно*). Студэнтка?

Н а т а ш а. Педагог. «Синий чулок». Хочацца быць добрым другам дзяцей... Сапраўдным. Але цяпер гэта не модна, і кажу — хачу добра ўладзіцца. З Марозавым лёгка працаваць?

К а ц я. Цікава. Скажыце, з вашай сястрою ў іх усё вырашана?..

Н а т а ш а. А!.. Сам чорт не разбярэ. Шкада, што бацька на балотах — спецыяліст па асушэнні. Нават буйны. Дома ў нас два лагеры: я з бацькам і яны.

Уваходзіць Ю л і я П а ў л а ў н а, трымае корч.

Ю л і я П а ў л а ў н а (*разглядаючы корч*). Барыса не бачыла?

Наташа маўчыць. К а ц я выходзіць.

Тамара знікла. Нядобра.

Н а т а ш а. Толькі за кошык марожанага я магла

б зрабіцца сышчыкам. «Экстаз» — так я назвала б гэтую кампазіцыю.

Юлія Паўлаўна. Калі Андрэй недзе тут, то яны...

Наташа. Табе б дыспетчарам... Прадаваць карціны — не тваё прыванне.

Юлія Паўлаўна. Калі ў цябе будуць дзве дарослыя дачкі...

Наташа. Божа, на што ты мяне штурхаеш!..

Юлія Паўлаўна. Барыс — гэта фігура. У Марозава — бліскучая перспектыва. Але каго яна больш кахае?

Наташа. Вядома, Барыса. У яго такая шыя — як у Неферціці!

Юлія Паўлаўна. Андрэя не магу зразумець. Добры ці прыкідваецца? Хацелася б ведаць тайныя спружыны паводзін... Гэта вельмі важна, што кіруе чалавекам...

Наташа. Абодва — сябры. Ці так важна, каму яна аддасць перавагу?

Юлія Паўлаўна. У твае гады можна быць разумнейшаю. Андрэй, бадай, някепскі чалавек, але наўрад ці з яго выхаваеш добрага мужа.

З'яўляецца Чамалаеў з часопісам у руцэ. Яго не бачаць.

Наташа. Значыць, можна быць кепскім чалавекам і добрым мужам?

Юлія Паўлаўна. Не трэба так часта казаць глупства. Апантаныя ідэямі — кепскія мужы. Як твой любімы татчка: я ведала, што Тамара паедзе не толькі шукаць вышыўкі.

Наташа. Яна ж дала вам слова — пакуль не гаварыць Марозаву.

Юлія Паўлаўна. Па-мойму, яна яшчэ не разабралася. І без маёй падтрымкі не адважыцца парваць з Андрэем.

Чамалаеў кашляе.

Юлія Паўлаўна (*ажывіўшыся*). Доктар, а ці здаралася ў псіхіятрыі...

Чамалаеў. У медыцыне бывала ўсё. Адноўчы безнадзейнаму хвораму на галаву ўпала дошка. І, уяўляецца, вярнуўся розум.

Наташа смяецца. Уваходзіць Марозаў.

Мароза ў. Вам пасцялілі. Моладзі на сенавале.

Юлія Паўлаўна. Спадзяюся, не ў шостаі палаце? Наташа, пажадай усім добрай ночы.

Наташа. Мамачка, трэцюю частку свайго жыцця я ўжо праспала.

Юлія Паўлаўна. Хадзем, паглядзім, дзе гэта. А там — на галаве хадзі. (*Чамалаеву.*) Кажуць, вы некалькі кніг напісалі. Калі праўда, хацелася б пачытаць.

Чамалаеў. Аб псіхіятрыі здаўна ходзіць шмат легенд і міфаў.

Юлія Паўлаўна (*какетліва*). Ах, мужчыны пайшлі...

Чамалаеў. Не хвалюйцеся, мадам. Я ваш саюзнік. Хоць і па іншых матывах.

Уваходзіць Каця.

Каця. Гэта праўда, што раніцою выпісваем Яновіча?

Мароза ў. Праўда. Падрыхтуйце рэчы.

Каця. Але ён не зусім...

Мароза ў (*адмоўна ківае галавою*). Канфлікт з начальнікам уладжаны, я ездзіў. А дома ён паправіцца хутчэй. Каця, праводзьце гасцей.

Юлія Паўлаўна, Наташа і Каця выходзяць. Заклаўшы рукі за спіну і нізка схіліўшы магутную галаву, Чамалаеў рухаецца па пакоі.

Трагічнае светаадчуванне. Жахлівае апавяданне.

Маўчанне.

Калі я прачытаў упершыню, мне здалося, што прысутнічаю пры забойстве чалавека.

Чамалаеў (*пасля доўгай паўзы*). Скажыце, ён... яшчэ... яшчэ піша?

Мароза ў. Ён памёр.

Чамалаеў. Няшчасны выпадак.

Мароза ў. Так. Яго жонка мне пісала. Пераходзіў вуліцу і папаў пад машыну. У Мюнхене, здаецца.

Чамалаеў. О!.. (*Кідае часопіс на стол, энергічна ходзіць па пакоі.*)

Мароза ў. Паўгода назад.

Чамалаеў. Няшчасны выпадак... Сяргеевіч, даўно прачыталі?

Мароза ў. Яшчэ ў рукапісе. Мы былі блізкія. Нават вельмі.

Чамалае ў. Выходзіць... вы ведалі...

Мароза ў. Што ведаў? Ён даўно казаў аб гэтым апавяданні. Яшчэ ў папярэдні прыезд. Доўга пісаў. Не атрымлівалася. Паранены быў у галаву, кантузія. Вы лічыце...

Чамалае ў. Так! Варыянт Хемінгуэя.

Мароза ў. Глупства якое.

Чамалае ў. Гэта не апавяданне — завяшчанне.

Мароза ў. Чаму ж... Чаму ён даў мне яшчэ ў рукапісе?

Чамалае ў. Гэта была спроба ўтрымацца... Ён прасіў вас, урача, працягнуць руку...

Мароза ў. Якую лухту вы вярзеце!.. Што ў іх — спецыялістаў няма, медыкаментаў не хапае? Не, не... Ваша інтуіцыя...

Доўгая паўза.

Чамалае ў. А ён таленавіты. Але ўражанне — пісаць страшэнна цяжка... Сяргеевіч, я лічыў вас здольным урачом... Ці дрэнна ведаеце нямецкую?

Мароза ў (*праглядаючы часопіс*). Па чым вы мяркуеце? Гэты абзац? Ці тут?..

Чамалае ў. Пры чым тут — абзац? Увесь лад, уся вобразная сістэма, падтэксты... За імі — аўтар.

Мароза ў. Па адным апавяданні?.. Аляксей Міхайлавіч... Несур'ёзна!

Чамалае ў. Галубок, каб я прачытаў больш, ведаў бы, што ела яго бабуля, ці заляцаўся ён да дзяўчатак у трэцім класе... Так! Яшчэ нюанс: ён моцна выпіваў — гумар па алкагольнаму тыпу.

Мароза ў. Не, глупства, немагчыма... Пры знясіленні нервовай сістэмы можа згаснуць цікавасць да жыцця, але...

Чамалае ў. Вы падазравалі! А ўрэшце, калі пакідаеце псіхіятрыю... Забудзьце.

Мароза ў. Гэта думкі героя! Не аўтара!.. Зразумейце ж!

Чамалае ў. Чаго вы крычыце? Я магу і памыліцца.

Мароза ў. Безумоўна!.. Хаця і не памятаю, каб вы памыляліся.

Чамалае ў. Таблеткі ад жывата, ад галавы і фельчар можа даць. А ўрач шырэй павінен бачыць.

Вядома, калі ён пазбаўлены абыякавасці. Хаця б падсвядомай. Зуб зноў...

Ч а м а л а е ў выходзіць. Марозаў бярэ часопіс, гартае. Уваходзіць Л е н а. Прыхіліўшыся да дзвярэй, глядзіць на Марозава.

М а р о з а ў (звоніць). Дзяжурны ўрач... Нічога новага?.. Ясна... (Кладзе трубку, заўважае Лену.) Ідзіце адпачываць.

Л е н а. Што б я зрабіла на яго месцы? Да маці махнула б. Яна яго схавала... Трэба дурнем быць — да жонкі... Схопяць як міленькага.

М а р о з а ў. Той выпадак, калі і парадаксальная логіка бяссільная... Няўжо праўду кажа Чамалаеў?

Л е н а. У вас такі выгляд, быццам даведаліся, што жонка здрадзіла.

М а р о з а ў (пасля паўзы). Дзякуй за вішні. Больш так не рызыкуйце... Калі праўду, дык на маім сумленні...

Л е н а. Вішні?

М а р о з а ў. Драбіны слабыя, сарвецца. І да акна далёка.

Л е н а. Хм!.. Кажуць, язычнікі таксама купаліся голымі. Праўда?

М а р о з а ў. Здзіўляе ваша настойлівасць. Стэнічнасць, як кажучь у гэтых кельях.

Л е н а. Мой дэвіз — ні дня без пацалунку. Францужанка сказала б — без палюбоўніка.

М а р о з а ў. Дзіўна — бацька ў вас строгі...

Л е н а. Калі сабаку доўга трымаць на ланцугу, а пасля адразу спусціць, ён напэўна каго-небудзь пакусае.

М а р о з а ў. Пайду на пенсію — напішу трактат аб карысці наморднікаў.

Л е н а. У вас сапраўды няшчасны выгляд. Нявеста побач...

М а р о з а ў. Ці нельга ясней?

Л е н а. Вы дрэнны псіхолаг. Слава аказалася дутай.

М а р о з а ў (уздыхае). Слава!..

Л е н а. Пра вішні спытайцеся ў Каценькі.

Уваходзіць А н т о н.

А н т о н. Доктар, дзядок бабуку прывёз. Такая... буйная... Мо ў машыне паглядзіце? Пасля — у палату...

Марозаў ківае. А н т о н выходзіць.

Мароза ў. Ці бачыце, Алена, псіхіятр і псіхолаг — крыху розныя рэчы, на жаль. (*Ідзе да дзвярэй.*)

Лена. Заўтра прыязджае мой жаніх.

Мароза ў (*прыпыняецца*). Вы вар'ятка.

Лена. Доктар, гэтая ноч не прынясе вам шчасця.

Мароза ў. Гадалі на рамонках?

Лена. У мяне бабка цыганка. Прымайце хворую і прыходзьце.

Мароза ў выходзіць. Адчыняецца акно, паказваецца рука, шукае, за што б зачапіцца, пасля ўлазіць Барыс.

Лена. Ой, як вы мяне напалохалі!

Барыс. Дзверы былі замкнёныя.

Лена. Разважаеце, як хворы. «Чаму з'еў пачак цыгарэт?» — «Запалак не было». Не спіцца дачнікам?

Барыс. Заплюшчу вочы і бачу вашых хворых. Адзін не засну.

Лена. Раніцою ў парку перахапіла некалькі позіркаў Тамары. Яна глядзела на вас.

Барыс. Так, у нас сяброўскія адносіны.

Лена. Нават калі б вы яе не пацалавалі... Я зразумела. Усё.

Барыс (*памаўчайшы*). Хочаце — здзіўлю вас. Я жанюся з Тамараю.

Лена. Вядома, Марозаву расказалі.

Барыс. Пасля даведаецца.

Лена. Ён ваш друг?

Барыс. Хіба ў геніяў могуць быць сябры? Ад'язджаючы, ён папрасіў мяне забаўляць Тамару... Не помню, як пачалося.

Лена. Мабыць, вы яе вельмі кахаеце.

Барыс. Эфектная жанчына, праўда? З такой — поспех на любым прыёме.

Лена. І яшчэ прыемна — надзіва добрасумленая.

Барыс. Ну, гэта... Вышэйшы пілатаж. Цяжэй утрымаць прыгожую.

Лена. Можаце ўявіць, чаго мне каштавала не расказаць Марозаву.

Барыс. О, прыйдзецца вас ліквідаваць. М? Як ліквідуюць непажаданых сведак. Кх!..

Лена (*нявесела ўсміхнулася*). Навошта вы тут?

Барыс. У горадзе мы страшэнна стомленыя. Вечна спяшаемся, не паспяваем, злуем. Шум і атручанае паветра. Велізарны паток інфармацыі. І первы не вытрымліваюць. Калі ўдаецца вырвацца... А ведаеце, у вас штосьці ёсць... (*Пільна глядзіць.*)

Л е н а. Элементарны секс. Я медык, ведаю свае
моцныя бакі. Прывезці яе сюды — як вы адважыліся?

Б а р ы с. Выпрабаванне. Калі на гэты раз не зной-
дуць агульнай мовы... Пераможцаў не судзяць.

Л е н а. Ідзіце да Марозава і раскажыце.

Б а р ы с. З вамі можна галаву згубіць. (*Кратае яе
валасы.*)

Л е н а (*адхіляецца*). Насіце яе ў авосьцы.

Б а р ы с. Вы адзічэлі. Сястра павінна быць міла-
сэрнай.

Л е н а. Па хуткай дапамозе. А Марозаў кажа...

Б а р ы с. Марозаў, Марозаў... Лена, няўжо гэтае
жыццё для вас? Пераязджайце ў Мінск... Дзесяткі
паклоннікаў! Паэты, кіношнікі. Хочаце ў інстытут?

Л е н а. Гэта проста?

Б а р ы с. З вашай прывабнасцю?.. Дарэчы, мой
будучы цесць — буйная персана. Перад ім адчыняюц-
ца самыя высокія дзверы. Калі вам спатрэбіцца. Кі-
нем нудныя праблемы. Некалі я марыў стаць археола-
гам... Агледзім руіны замка?

Л е н а. З Тамараю вы такі ж шчыры?

Б а р ы с. Нібы з далёкіх часоў язычніца.

Л е н а. Марозаў неяк сказаў, што маральны па-
тэнцыял чалавека...

Б а р ы с (*раздражняючыся*). Кашмар!.. Вы ніколі
не думалі, што часам элементарна выгадна быць доб-
рым, справядлівым... Але, здаецца, ён хлусіць нават
сабе.

Лена адмоўна ківае галавою.

Здайся Марозаў — і праз месяц вы астынеце да яго.
Хто раней гэта зразумее — больш атрымае ад жыцця.
Цвяроза глядзіце!

Л е н а. У бальніцу падпалкоўнік прыязджаў... Ба-
чылі?

Б а р ы с. Лена, вы закруцілі мяне... Вас любіць
можна доўга, доўга.

Л е н а. «Бярыце губы, але не чапайце сэрца». Па
вечарах я прыходжу да Чамалаева, саджуся ў крэсла,
падкурчыўшы ногі, а ён пачынае расказваць... Мой
стары, добры універсітэт.

Б а р ы с. Калі мне стукне семдзесят... (*Гладзіць яе
руку.*)

Л е н а. У Марозава, напэўна, гэта лепш атрымлі-
ваецца.

Б а р ы с. Леначка, ён пазёр, выскачка... Я ведаю хлопцаў, якія гадамі ўкалвалі і не могуць прабіць абарону. А гэты праведнік накрэмзаў артыкульчык, і наце — завуць у Маскву! Чорт! Усё жыццё пакутую ад шчырасці і адкрытасці... Паплывём на той бераг. У вас нешта экзатычнае.

Л е н а. Так, я ведаю, густы цяпер сапсаваліся.

Б а р ы с. Правільна заўважылі турысты — у Беларусі вельмі прыгожыя дзяўчаты.

Звоніць тэлефон. Барыс бярэ трубку.

Алё? Паслухайце, а другога часу вы не знайшлі? Вам не прыходзіла ў галаву, што ўрачы — таксама людзі?.. Прабачце.

Барыс апускае трубку на рычаг.

Л е н а. Божачка, яны ж забыліся папярэдзіць яе хахаля!

Б а р ы с. Якога хахаля?.. Я буду чакаць!

Л е н а выходзіць. Паяўляецца М а р о з а ў.

М а р о з а ў. Сумуеш?

Б а р ы с. Дарэчы, стары, каб не забыць. Мужыкі з аблздрава — праўда, не з майго аддзела — нізка табе кланяюцца. *(Перадае пісьмо.)* Даведаліся, што еду па цябе.

М а р о з а ў. Што гэта?

Б а р ы с. Скарга. У пенсіянераў тут тры дачкі. Прасілі хворых у лес не пускаць.

М а р о з а ў. Я ж адказаў. Хіба не дайшло?

Б а р ы с. Паспяшаліся, доктар. Такі легкадумны адказ... Сюжэт для «Фіціля».

М а р о з а ў. А ў чым, уласна, справа?

Б а р ы с *(усміхаецца)*. Ды ты не крыўдуй — у нас адзін прафсаюз. Хто гарантаваны ад памылак?

М а р о з а ў. Я падрабязна выклаў свой пунт гледжання.

Б а р ы с *(праглядаючы пісьмо)*. «Інтраверты»... «Гіперкінэзы»... «Ультрапарадаксальная фаза»... *(Паківаўшы галавою.)* Прагулкі ў лес прыйдзеца спыніць.

М а р о з а ў. Я ім пісаў — на прыродзе хворыя робяцца спакайнейшыя, паляпшаецца настрой, хутчэй вяртаюцца да жыцця.

Б а р ы с. У вас цудоўны парк!

М а р о з а ў. Для такой бальніцы — мала! Небяс-

печных у лес не пускаем. Хворыя ходзяць пад кантролем сяцёр.

Барыс. Уяві — незнаёмы з псіхіятрыяй чалавек сустракае ў лесе...

Марозаў. Я ж пісаў ім — толькі неўротыкаў водзім, — людзей, з расстроенымі нервамі.

Барыс. Пакінь.

Марозаў. У другой палавіне дваццатага стагоддзя сорамна адчуваць жах перад душэўнымі хворымі.

Барыс. Ведаеш, хто жыве на гэтых дачах?

Марозаў. Не цікавіўся. Лесу хопіць усім.

Барыс. Там жывуць заслужаныя людзі, знатныя.

Марозаў. А трымаюць сябе, як...

Барыс (з перасцярогаю падняў руку). Аказваецца, можна быць здольным доктарам і дрэнным палітыкам.

Марозаў. Ва ўрача свае абавязкі. Няхай кожны сваёю справаю займаецца.

Барыс. Доктар, не будзем. Напішы паперу — прасі прабачэння. Што табе — ад'язджаеш.

Марозаў. Барыс, я гатовы напісаць найдалікатнейшае пасланне, пакаяцца за іронію... Але няхай — усё па-ранейшаму.

Барыс (уздыхае). Ну што ты ерапенішся? Быў час, калі тваіх хворых трымалі ў чатырох сценах. І абыходзіліся.

Марозаў. Быў час, што іх трымалі на ланцугах! А калі ланцугі знялі, упэўніліся — хворыя сталі праўляцца!.. Ну што — лесу для ўсіх не хопіць?

Барыс. Ты добра разумееш, спатрэбіцца — галоўны дасць патрэбнае распараджэнне. Будзь рэалістам! Але хацелася, каб сам адказаў на скаргу.

Марозаў. Каму — патрэбнае?

Барыс (уздыхае). Любенькі, пенсіянеры — гэта сіла!

Марозаў. Хто павінен рашаць такія пытанні — спецыялісты ці пенсіянеры? Барыс Іванавіч, пакінем хворых у спакоі. Павер, за сваё жыццё гора яны паспыталі...

Барыс (усміхаецца). Доктар Марозаў, гэта абстрактны гуманізм... Так, палітвыхаваннем галоўны ўрачоў не балуе.

Марозаў (разлаваўшыся). Вось аб гэтым ты і дакладвай!

Б а р ы с. О, так даўно не пісаны дзённікі? Доктар!
М а р о з а ў. Мяркуеш, хворым стане лягчэй, калі
я запоўню гэтыя тамы?

Б а р ы с. Добра, стары, падумай. А я выкупаюся.
(*Выходзіць.*)

Уваходзіць К а ц я.

К а ц я. Андрэй Сяргеевіч... на кухні знік нож.

Марозаў з прыкрасцю б'е далонню па сталю.

Заслона.

ЧАСТКА ДРУГАЯ

Тая ж дэкарацыя. Прайшло некалькі гадзін. М а р о з а ў і Ч а м а л а е ў гуляюць у шахматы. К а ц я стаіць ля акна, праглядае газеты.

К а ц я. Зноў спрэчкі аб Нэсі... Нехта зноў бачыў гэтую жывёліну... На пясчаным беразе возера...

М а р о з а ў. Ты нешта сказала?

К а ц я (*прыслухоўваючыся*). Па-мойму, на гарышчы нехта ходзіць.

М а р о з а ў (*памайчайшы*). Кажаны.

К а ц я. А мне шкада гэтую Нэсі. Многа, многа год таму вымерлі сваякі, сябры, знаёмыя... Навокал толькі рыбы. Зрэдку паяўляюцца істоты на дзвюх нагах, палююць на яе. І тады яна зноў знікае ўглыбіні... Адзінота...

Ч а м а л а е ў. Каб хоць тэлевізар... на дно апусцілі.

Каця складвае газеты, рыхтуе шпрыцы.

Раскажыце раніцою на палітінфармацыі: такі лёс кожнага, хто не ўступіць у прафсаюз.

К а ц я. Ці ёсць на свеце рэчы, якіх нельга было б абсмяць?

Ч а м а л а е ў. Няма. Самы, самы, самы вялікі для адных, у той жа час для другіх... Ведаеце, у чым бяды абажацеляў фюрара? У іх бракуе гумару. Плюс параліч чалавечай годнасці. Вазьміце Германію трыццатых гадоў... Д'ябальшчына! Не люблю, калі жанчыны ўцягваюць мяне ў дыскусію...

К а ц я. Андрэй Сяргеевіч, адкуль у людзей абыякавасць? (*Маўчанне.*) Калі добра падумаць, усе беды на зямлі — ад абыякавасці. Да чужога лёсу, чужога гора, чужога жыцця.

Ч а м а л а е ў. Уся справа ў дыханні. Многія дыхаюць вельмі павярхоўна. Дыхалі б глыбей — пазбавіліся б ад многіх хвароб.

Уваходзіць Л а п і ц к а я.

Дзесяць тысяч год галоўнаму... Не спіцца, Мар'я Аляксееўна?

Л а п і ц к а я. З міліцыі — нічога?

Марозаў адмоўна ківае галавою.

Жонку папярэдзілі? Маці далі тэлеграму?

Марозаў сцвярджальна ківае.

Ч а м а л а е ў. Кажуць, свету пагражае недастатковасць руху. (*Размінаючыся, адыходзіць убок.*)

Л а п і ц к а я. Ну, што ж, тады можна быць спакойным.

М а р о з а ў. Чаму вы так, Мар'я Аляксееўна?

Л а п і ц к а я. Важна прапанаваць прыгожую і эфектную ідэю.

М а р о з а ў. Усе сучасныя бальніцы пераходзяць на сістэму расчыненых дзвярэй.

Л а п і ц к а я. Ваша перайшла? (*Маўчанне.*) Што рабіць, што рабіць? Аблздраў нас з'есць.

Ч а м а л а е ў (*Ланіцкай*). Прыміце мае спачуванні.

Л а п і ц к а я. Собіла ж мне, старой дурніцы, наслухацца вашых пражэктаў...

Ч а м а л а е ў (*Марозаву*). Што ж вы галоўнага падводзіце? Нядобра!

Л а п і ц к а я. Кпіць на такім узроўні і я магу. Вы б справай дапамаглі!

М а р о з а ў. Мар'я Аляксееўна, у выніку аўтакатастроф гіне больш людзей, чым памірае ад цяжкіх хвароб. Але нікому не прыходзіць у галаву паламаць аўтамабілі.

Л а п і ц к а я. Не пашкодзіла б ведаць думку тых, хто загінуў пад коламі.

М а р о з а ў. Спыніць прагрэс проста немагчыма.

Л а п і ц к а я. Прагрэс!.. Колькі ў яго дзяцей, — памятаеце?

М а р о з а ў. Я не думаю, каб здарылася.

Лапіцкая. Вы распуцілі персанал — ліберальнічалі! Ну, я ім... *(Сціскае пальцы ў кулак.)* Пад суд! Раніцою змену — да мяне ў кабінет!

Марозаў. Мар'я Аляксееўна! Я мог бы крыху затрымацца...

Лапіцкая. Не ўжо! Лепей — едзьце. Я, вядома, паспрабую абараніць вашы ідэі... Але калі прымусяць... Мне во як патрэбны дазвол на новае абсталяванне!

Лапіцкая выходзіць.

Чамалаеў. Паедзеце, і цудоўныя ўспаміны ад вашых пачынанняў...

Каця. Зноў дзверы замкнуць, краты на вокны...

Уваходзіць Наташа.

Наташа. Марозаў, гэта праўда — нервы лечаць музыкай, галасамі птушак?

Чамалаеў *(паклікаўшы Кацю пальцам, паціху)*. Кацечка, у нас ёсць тэлефон Патаніна?

Каця. Вайскавай часці? Ёсць. Лічбы, потым «Сокал».

Чамалаеў ківае і выходзіць з Кацяй.

Марозаў. Дзіця маё, чаму не спіш?

Наташа. Бяссонніца, татачка, — праблема веку.

Марозаў. Штосьці ў Тамары змянілася. Ты не заўважаеш?

Наташа. Я? Спяць хворыя?

Марозаў. Не ўсе. Некаторыя галюцыніруюць.

Наташа. Няшчасны род чалавечы... Што ты да іх адчуваеш?

Марозаў. Спачуванне. Малодшыя браты.

Наташа. Малодшыя?

Марозаў. Пакуль не паправяцца. Тамара заснула?

Наташа. Усё хацела спытаць. Што такое... псіхахімічная зброя?

Марозаў. Амерыканскія вучоныя шукаюць сродкі. Каб людзі вар'яцелі.

Наташа. Яны, вядома, нармальныя. *(Паўза.)* Значыцца, калі вайна — у цябе будзе шмат работы...

Марозаў. Што з Тамарай?

Наташа. Марозаў, мая сястрычка — такая дурніца...

Мароза ў. Другі раз убачу, што п'еш — адлупцюю!

Наташа. Я не такая дурная, каб прыгожы арганізм труціць алкаголем.

Уваходзіць Барыс са стрэльбаю для падводнага палявання, з маскай.

Барыс. Ого! Сямейная ідылія! Мясціны для палявання, скажу вам... Уражанне, нібы трапіў у краіну няпуджаных птушак!

Наташа. Чаму мяне не паклікаў?

Барыс. Ты не спала?

Наташа. Мы з Тамарай былі на мосце.

Мароза ў. Далёка плаваў?

Барыс *(не адразу)*. У чароце. Спрабаваў падстрэліць рыбку. Пры месяцы яны вельмі добра ідуць. Але тут такія дзікія... Блізка не падпускаюць.

Мароза ў. Паспі, выгляд змучаны.

Барыс. Разумею, чаму ты ні разу не прыехаў у Мінск.

Наташа. Барыс, калі ты плаваеш — падграбаеш вушамі?

Мароза ў. Прабачце, я павінен зрабіць абход.

Мароза ў выходзіць.

Наташа. Тамара спіць. І сніць, што плыве ў лодцы, а побач...

Барыс. Вялікі крываногі заяц.

Наташа. Я вылічыла, з кім ты пайшоў купацца. Ніштаватая.

Барыс. Яна паказала цудоўны пляж!

Наташа. Не трэба, не скажу. Няўжо ў мяне будзе гэтак жа?

Барыс. Тамара... бачыла?

Наташа. Сёння адзін, заўтра другі...

Барыс *(памаўчайшы)*. Калі не лепш. Цывілізацыя расце.

Наташа. Дзесьці ўкрадзеш кавалачак цяпла, а ў другім месцы страціш сонца.

Барыс. Дай бог, дзяўчынка, каб ты была шчаслівая.

Наташа. Не турбуйся, буду.

Барыс. Хм! Заўтра прыязджае лётчык, а яна ідзе са мной купацца. Куды коціцца свет? Упэўнены — яна і з Марозавым.

Н а т а ш а. Барыс, чаму ты ніяк не можаш абара-
ніць дысертацыю?

Б а р ы с. Таленту няма! Хіба я жыву не цікавым
жыццём?

Н а т а ш а. Паслухай, я толькі цяпер зразумела...
Ты зайздросціш Марозаву. І ўсё робіш — каб яму на-
шкодзіць... Але нашто, скажы, нашто? І Тамара ж табе
не патрэбна....

Б а р ы с (*закурвае*). Спытай у Марозава, з чаго
пачынаецца трызненне... Я нікога так не кахаў...

Уваходзяць М а р о з а ў і А н т о н.

М а р о з а ў. Ты ўпэўнены?

А н т о н. Калі ён пайшоў пасля абеду, дык нача-
ваць будзе ў Куліках. На паўдарозе да станцыі. Даз-
вольце! Туды і назад. Га?

М а р о з а ў. Васемнаццаць кіламетраў?

А н т о н. Ну што мне прабежчы! Я мігам. Далібог
ён там.

М а р о з а ў. Скора развіднее!

Уваходзіць К а ц я.

А н т о н. Паспею. У вёсцы не маглі не бачыць яго.

Б а р ы с. Дачакайцеся світання.

А н т о н. Нельга, збяжыць! Доктар, можна?

М а р о з а ў (*падумаўшы*). Добра. Шпар!

К а ц я. Антон, пачакай. Толькі што Чамалаеў
пазваніў Патаніну і той паслаў ужо салдат.

Б а р ы с. Салдаты?

М а р о з а ў. Ідзіце ў аддзяленне.

А н т о н і К а ц я выходзяць.

Б а р ы с. Уяўляю сабе, як яны будуць яго браць!
Паляванне на зайца. Спалоханыя вочы, спацелы лоб,
губы дрыжаць!

М а р о з а ў. Ты ж урач!

Б а р ы с. Ды кінь ты! Вось ён, твой гуманізм —
парасчыняў дзверы, а цяпер палюеш на іх...

М а р о з а ў. Вельмі добра, Барыс, што ты больш
не лечыш хворых.

Б а р ы с. Ну і хто ён быў, гэты Мацвей?

М а р о з а ў. Хто — чалавек!

Б а р ы с выходзіць.

Да століка на авансцэне (магчыма, з аркестравай «ямы»), хістаю-
чыся і трымаючыся за галаву, падыходзіць П е в я д о м а я, жан-
чына год трыццаці, у доўгім цёмным убранні. Пачынае гучаць
танцавальная музыка. Святло ў дзяжурным пакоі прыглушаецца.

Невядомая. Калі ў горадзе ёсць хоць адзін праведнік, горад будзе выратаваны.

Павагаўшыся, яна набірае нумар — доўгія гудкі. Невядомая набірае другі нумар, хтосьці, смеючыся, гаворыць: «Вас слухаюць, гэта запарк»... Невядомая кладзе трубку. Доўга шукае, каму б пазваніць, нарэшце набірае нумар.

Невядомая. Алену, калі ласка.

Голас. У камандзіроўцы. *(Кароткія гудкі.)*

Невядомая кладзе трубку, абыякава глядзіць. Раптам таропка шукае нумар па даведніку, звоніць. Марозаў здымае трубку.

Марозаў. Бальніца.

Невядомая. Доктара Марозава.

Марозаў. Я слухаю.

Невядомая *(злосна)*. Вось як... «Я слухаю...»

Малады, самаўпэўнены... Вы далёка пойдзеце.

Марозаў. Прабачце, з кім я гавару?

Невядомая *(не адразу)*. Марозаў... Чаму ў вас такое халоднае прозвішча?

Марозаў. Прабачце, у мяне няма часу.

Невядомая. Вядома. На лекцыі — клопаты аб чалавеку, медыцына на варце... Божа, як мне...

Марозаў. Аб якой лекцыі вы гаворыце?

Невядомая. Для працоўных! Увесь ваш спіч аб аптымізме — гэта няўдалы сеанс гіпнозу... Я званю, каб сказаць вам... Душэўная гармонія, станоўчыя эмоцыі — лухта!

Марозаў. Ах, вось што... Вы былі тады...

Невядомая. Кемлівы. У школе, відаць, сядзелі на першай парце... Страшэнна баліць галава, расколваецца. Я нават узышла на эстраду.

Марозаў. Выключыце музыку, я кепска чую.

Невядомая. Увы!.. Наверсе весяліцца зялёная моладзь. Усю ноч... Чорт з імі!.. А ў нас на кухні газ. А ў вас?.. Навязаліся дурацкія вершыкі.

Уваходзіць Чамалаеў.

Марозаў. Вы многа выпілі.

Невядомая. Паўбутэлькі каньяку. І хоць бы хны.

Марозаў. Кладзіцеся спаць.

Невядомая. Дзякую. Чатыры таблеткі прыняла. Прыняць астатнія?

Марозаў *(не адразу)*. Не трэба. Заплюшчыце вочы, і сон прыйдзе да вас.

Невядомая. Пакіньце для іншых, блакітнае і

ружовае. Ну, не смешна? У апошнюю ноч — няма каму пазваніць... Дрэнные запісы, чуеце?

Мароза ў. Што вы збіраецеся рабіць?

Невядомая. Калі заўтра запросаць на экспертызу... Пасля ўсяго... Такі ўпэўнены, усё ведаеце... Жях! Да сённяшняга вечара і я была ўпэўнена, што ведаю жыццё.

Мароза ў. З кім вы збіраецеся паквітацца?

Невядомая. Даведаецеся з запіскі. Галава... Ці скоро стануць перасаджваць галовы?

Мароза ў. Заўтра раніцою канчаецца тэрмін маёй камандзіроўкі. Я буду далёка адгэтуль...

Невядомая. Ну і ліха з вамі. Але хаця б сумленне... Мароза ў, а людзі памятаюць, што такое сумленне?

Мароза ў. І ўсё ж такі — што вы збіраецеся рабіць?

Невядомая. Вам жа няма часу. Займайцеся сваімі... *(Кладзе трубку.)* Усе надзеі на гэтай зямлі не маюць сэнсу. *(Выходзіць.)*

Чамалае ў. Што за асоба?

Мароза ў. Месяц назад мяне папрасілі прачытаць... Вы ведаеце, як гэта робіцца — сеанс гіпнозу, расказ аб снабчаннях... Што ж у яе здарылася?

Чамалае ў. Істэрычка?

Мароза ў. Калі б так.

Чамалае ў. Адна з маіх нявест — гэта не ўчора было — на дзень па дзевяць разоў пагражала пакончыць з сабою. Гучыць сітуацыя?

Мароза ў. Па-мойму, тут звязана з мужчынам. Ніяк не магу ўспомніць яе твар...

Спяшаючыся, уваходзіць Антон, за ім ідуць Наташа і Барыс.

Антон. Доктар! *(Шэпча на вуха.)*

Мароза ў. Ні ў якім разе! Хадзем. Аляксей Міхайлавіч! Не адыходзьце ад тэлефона.

Мароза ў і Антон выходзяць.

Барыс. Роботка!

Чамалае ў. Спецыфіка. Цяперашні Мінск — вялікая вёска?

Барыс. Вельмі. Двароў гэтак... Вас там пакрыўдзілі?

Чамалае ў *(шумна дыхае)*. Ажаніць збіраліся.

Б а р ы с. Доктар, з хворым здарыцца горшае — хто адкажа? Дзяжурны ўрач?

Ч а м а л а е ў. Існуе яшчэ маральная адказнасць. Напрыклад, ці вінаваты сусед хворага? Хто вызначыць меру віны жонкі? Дырэктар завода мог перавесці яго на другое месца. Каб не меў кантакту са спіртам... Сабутэльнікі... Кола асоб бясконцае. На вынікі гэтай справы маглі мець уплыў многія.

Б а р ы с. Дык што ж — вінаватыя ўсе і ніхто?

Ч а м а л а е ў (пільна глядзіць). Адміністрацыйную адказнасць будуць несці ўрач, сястра, санітар. Так што... мушу вас засмуціць.

Н а т а ш а. Доктар, а як вы разумееце адказнасць перад грамадствам, перад часам...

Ч а м а л а е ў. Прабачце, з жанчынамі на гэтую тэму я не прывык.

Н а т а ш а. Дарэмна. У вас была б яснасць і па іншых пытаннях.

Б а р ы с. Наташа!

Н а т а ш а. Трагічны лёс чалавецтва — недаацэнка жаночага інтэлекту.

Ч а м а л а е ў. Мілае дзіця, наша галоўная вырошчвае дзівосныя ружы... Нічога падобнага вы не бачылі — блакітныя пялёсткі...

Уваходзіць Л е н а.

Н а т а ш а. Аб ружах я гавару з мужчынамі блізкіх са мною гадоў. (Змякчае ўдар.) Аляксей Міхайлавіч, чаму Лена называе вас Кантам?

Ч а м а л а е ў. Кантам? Гм... Магчыма таму, што я — перакананы халасцяк?

Н а т а ш а. І не былі жанатым?

Ч а м а л а е ў. спрабаваў.

Н а т а ш а. Божа, як вы сябе абрабавалі!

Ч а м а л а е ў. На прыкладзе знаёмых, якія загінулі ад інфарктаў, інсультаў і іншых стыхій... Вось у фільмах — шчаслівыя шлюбы... Магчыма таму, што сеанс ідзе паўтары гадзіны? Лена, не адыходзьце ад тэлефона. Мы ў ружоўнік.

Наташа падае руку. Затрымаўшы позірк на Лене, Ч а м а л а е ў выходзіць з Н а т а ш а й.

Б а р ы с. Шкадую няўдачнікаў.

Л е н а. Ды што вы! У яго столькі надрукавана! Зараз галоўную кнігу піша. Нешта аб душэўнай гармо-

ніі. Баіцца — не хопіць год. А вось у лячэнні хворых Марозаў мацнейшы. Дзіўна, праўда?

Б а р ы с. Ты трымала сябе недарэчна.

Л е н а. Такая цудоўная ноч. Хочаце сапсаваць?

Б а р ы с. Што нам замінае жыць — забабоны.

Л е н а *(пасля паўзы)*. Прыёмнік сапсаваны. Разбіраецца?

Б а р ы с. І што мне за гэта будзе?

Л е н а. Ах, які... Дзейнічайце на грамадскіх пачатках.

Б а р ы с. Згода. Толькі няхай заплоцяць. Дзетка, нашто з сабою змагаешся?

Л е н а. Вы разумееце ў жанчынах, як Фрэйд у каханні.

Б а р ы с. А калі Фрэйд у чымсьці меў рацыю?

Л е н а *(пасля паўзы)*. Толькі не падганяйце мяне. Згода?

Б а р ы с. А ты не блазнуеш?

Уваходзіць М а р о з а ў.

М а р о з а ў *(Барысу)*. Юлія Паўлаўна прасіла зайсці.

Б а р ы с. Страсці па Мацвею не сціхаюць? Пардон! *(Выходзіць.)*

М а р о з а ў *(звоніць)*. Станцыя? Гавораць з псіхіятрычнай бальніцы. Магчыма, нам будзе званіць жанчына. Калі ласка, запішыце яе тэлефон... Якія жарцікі? Прашу вас, гэта вельмі важна!.. *(Кладзе трубку.)*

Л е н а. Хочаце ўдзельнічаць у эксперыменце? Вам — карысна.

Уваходзіць Н а т а ш а.

М а р о з а ў *(да Лены)*. Вы штосьці сказалі?

Л е н а. Ілюзіі, доктар, ілюзіі. *(Выходзіць.)*

Н а т а ш а. Марозаў, у яго такія кнігі... Звар'яецца можна.

М а р о з а ў *(пасля паўзы)*. Наташа, можа паляцець тое, чаго з такой цяжкасцю дамогся... Чорт! Усе хочучь цішыні. Толькі б іх не чапалі!.. Калі сёння дзесьці камусьці дрэнна — таму... Наташа, калі пазвоняць, я ў галоўнага.

М а р о з а ў выходзіць. Наташа глядзіць у акно. Уваходзіць Каця, робіць запісы ў журнале.

Н а т а ш а. Каця, школа далёка адгэтуль?

К а ц я. У бліжэйшай вёсцы — сем кіламетраў. Чаму вы спыталі?

Н а т а ш а. Нешта мяне на сон пацягнула... Як вы церпіце?

К а ц я (*уключае радыёпрыёмнік, музыка*). А цяпер?

Н а т а ш а. Дзесьці жыццё... Што такое добры ўрач?

К а ц я. Боль чалавечы востра адчувае.

Н а т а ш а. Можна спытаць? Якія неспалучальныя рысы вам падабаюцца ў Марозаве?

К а ц я (*падумаўшы*). Не баіцца быць добрым. І ўмее дабро бараніць. Калі што вырашыў — нібы танк ідзе... (*Усміхнулася*.) А я не магу сябе прымусіць нават на ранішнюю гімнастыку.

Н а т а ш а. Я таксама не раблю зарадкі. Магнітафон — і танцую шэйк перад люстэркам. Што робіцца з мамачкаю...

Наташа ўключае радыё гучней і танцуе. Уваходзяць М а р о з а ў і Т а м а р а.

М а р о з а ў. Брава! Дарэмна становішся настаўніцаю. Не званілі?

Т а м а р а. Што гэта ў вас так весела?

Н а т а ш а. Успомнілі адны хаўтуры. (*Робіць непрыкметны жэст Каці, абедзве ідуць да выхада*.)

Т а м а р а. Уяўляю, чаму дзяцей навучыш!

Н а т а ш а. Цяперашнія дзеткі мяне могуць навучыць.

Н а т а ш а і К а ц я выходзяць.

М а р о з а ў. Цудоўная сястрычка.

Т а м а р а. Колькі ты прыняў хворых?

М а р о з а ў. Адну бабульку. Што яна вычмурала! Зрабілі ўкол — спіць, як дзіця. Гадоў дваццаць назад такіх сродкаў не было... (*Усміхнуўся, спрабуе абняць. Тамара ўхіляецца*.)

Т а м а р а. Чаму ты пісаў такія кароткія пісьмы?

М а р о з а ў. Лёс вялікіх! Хацеў быць побач... Вельмі... Але пісьмы... Не вельмі спадзяюся на словы...

Т а м а р а. Скажаў псіхіятр. Як жа ты лечыш?

М а р о з а ў (*глядзіць на сукенку*). Густ у цябе выдатны.

Т а м а р а. Цішыня... Не думала — у такой бальніцы...

М а р о з а ў. Прыедзем у Маскву, павяду цябе да скульптара.

Т а м а р а. Андрэй, цябе так доўга не было...

М а р о з а ў. Чырвоная шапачка, зараз я цябе з'ем... Разумееш, не змог.

Т а м а р а. Не перапыняй! Я ведаю, спатрэбіцца жыццё — ты аддасі яго мне. А гэтага не трэба. Я хачу ўвагі, каб мяне балавалі, патакалі капрызам... Кветка пры сустрэчы для мяне, калі хочаш, даражэй за подзвіг... Дзень, калі не чую «кахаю», прападае для мяне. Вось Барыс... З ім надзіва лёгка. У маёй прысутнасці ён заняты толькі мною... Мяшчанка, праўда? А можа, проста жанчына. Мне патрэбны муж, а не карысная для грамадства адзінка. Ты ўсё зразумеў?

М а р о з а ў. Тамара, гэта несур'ёзна. Хто не ведае Барыса...

Т а м а р а. Ты ўпэўнены, што ведаеш яго?

М а р о з а ў. Успомні яго дзяўчат!..

Т а м а р а. Позна, Андрэй. Вось білет да Масквы. Адзін.

Тамара перадае білет. Доўгая паўза.

Гэта здарылася раптам. А...

М а р о з а ў. Ён кахае цябе?

Т а м а р а. Я нічога не хачу мяняць.

М а р о з а ў (*памайчайшы*). Што зрабіць, каб ты была шчаслівая?

Т а м а р а. Як ты сказаў?

М а р о з а ў. Тамара, гэта часовае... Гэта пройдзе!

Т а м а р а. Ты ж разумны.

М а р о з а ў (*не адразу*). Мабыць, я страшэнна адстаў. Чагосьці не разумею. Калі нельга верыць, спадзявацца...

Т а м а р а (*зрываючыся*). Чаму ты не прыязджаў?.. Чаму не прыехаў на свята?

М а р о з а ў. Я рваўся к табе. Адзін урач зламаў нагу, другая ў дэкрэт, трэці... Застаўся я адзін. На мне была бальніца!..

Т а м а р а. Свет на маіх плячах...

Т а м а р а шпарка выходзіць. Звоніць тэлефон, але Марозаў не рухаецца — заплюшчыўшы вочы і прытуліўшыся да сцяны, ён ківае галавою з боку ў бок. Уваходзіць Ж у к.

Ж у к. Доктар, я хацеў... (*Са здзіўленнем глядзіць на Марозава, дакранаецца да пляча.*) Доктар, а маім малым ён нічога?... Ад гэтых...

Уваходзіць Ч а м а л а с ў.

Ч а м а л а е ў (*Жуку*). А, гэта вы... Колькі цяпер каштуе опіум для народа? Сяргеевіч, юнае стварэнне, нібы здань, блукае ў развалінах. І наогул, папярэдзьце гасцей.

М а р о з а ў глядзіць на Чамалаева, выходзіць.

Ж у к. Пра што гэта вы — не разумею.

Ч а м а л а е ў. Спірт па якой цане, таварыш Жук?

Ж у к. Нядобра жартуеце. За такое...

Ч а м а л а е ў. Богам прашу, адыдзіце — перагару не выношу. Мілы мой, як вы па начах спіце? Ці мучае вас сумленне?

Ж у к (*прыкрыўшы рот рукою*). Якое сумленне?

Ч а м а л а е ў. Хоць разумееце, што вядзеце супраць народа хімічную вайну? Дыверсія ў маштабах дзяржавы. Прабачце за параўнанне — дзеянні агрэсара... Недзе там...

Ж у к. Гэта... Гэта ўжо занадта... Як вы... Прадукцыя нашага завода... Пераходны сцяг атрымалі... Прэміі.

Ч а м а л а е ў. Віншую. Вы ніколі не задумваліся, колькі сем'яў разбурана, колькі нарадзілася ідыётаў, колькі загублена жыццяў...

М а р о з а ў вяртаецца з Н а т а ш а й.

Ж у к (*лагодна*). Бывае — люблю праўду. Ну, а колькі гэтага, радасці, весялосці... Згуляйце вяселле без гарэлкі... Ды вас на смех!.. Ну, а самі — не ўжываеце?

Ч а м а л а е ў. Шклянкамі. (*Марозаву*.) Сто грамаў гарэлкі пазбаўляюць мяне здольнасці абстрактна мысліць на працягу месяца.

Ж у к. Весялосць Русі — піці...

Ч а м а л а е ў. Гэта ўсё, што вы ведаеце пра Русь. Мая вам парада — пераходзьце на сухое віно. Жонку гэта не верне, але самі...

Ж у к (*перасмыкнуў тварам*). Ну, што вы... Вада! А прыбытак! Ведаеце, колькі дае гарэлка?

Ч а м а л а е ў. Калі Мацвей зарэжа жонку альбо заб'е дзяцей, гэта зробіць гарэлка.

Ж у к (*памаўчайшы*). Выходзіць, я адзін вінаваты? Адзін яе раблю?

Н а т а ш а (*нявесела*). О-хо-хо... (*Пстрыкае пальцамі*.)

Ж у к. Чаму моладзь стала горшая? Бацькі порткі без папругі сталі насіць! (*Ідзе да выхада. Раптам*.)

А праўда — вы злавілі чалавека, думалі, што ён выдумляе незразумелыя словы, лячылі яго, а пасля даведаліся, што ён іншаземец і не ўмее па-нашаму?

Ч а м а л а е ў. Праўда. Усё праўда.

Ж у к выходзіць.

М а р о з а ў. Накінуліся! Розум свой ён даўно прапіў.

Ч а м а л а е ў. Гэта нават я заўважыў... Ліквідуй спіртзаводы — пачнуць гнаць самагонку... (З болям.) Сяргеевіч, ніколі столькі не пілі, ніколі... Самы час біць у званы!..

М а р о з а ў. Чаму вы сказалі, што п'яце?

Ч а м а л а е ў (разводзіць рукамі). Не мог! Дажыліся, праваслаўныя! Дзейнічайце, Сяргеевіч. Хоць вы алкагалізму рады дасце! І нашчадкі вам помнік з золата! Магу падказаць комплекс мерапрыемстваў... Вы — малады! Зможаце пераадолець супраціўленне, неразуменне...

М а р о з а ў (не адразу). З гэтай гарэлкай нейкі псіхалагічны парадокс. Разумеюць, што шкодна, — п'юць!

Н а т а ш а (памарудзіўшы). Без паўлітра не разбярэшся.

Ч а м а л а е ў. У свой час земскі ўрач — гэта дзеяч! І нейкай там завоблачнай лабараторыяй яго нялёгка было прывабіць.

Уваходзяць Л е н а і К а ц я.

Л е н а. Доктар Марозаў, Юлія Паўлаўна непакоіцца за Тамару. Памажыце яе знайсці.

М а р о з а ў выходзіць.

К а ц я. Леначка, не магу.

Л е н а (шэптам, малітоўна склаўшы рукі на грудзях). Сястра Каця, ахвяруйце кроплю спірту. Хрыстом-богам прашу!

Чамалаеў пачуў, засмучана глядзіць у акно. Лена, заўважыўшы гэта, дробнымі крокамі набліжаецца да яго.

Ч а м а л а е ў. Ведаеце, чаму загінуў Рым? Яго прапілі!

Л е н а. Буду шкадаваць, Аляксей Міхайлавіч, што ў мяне няма ад вас дзіцяці. Вы б перадалі нашчадку гуманізм старой рускай медыцыны...

Чамалаеў абыякавы. Лена праводзіць рукою па яго шыі, абдымае.

Апошнімі днямі вы зусім на мяне не глядзіце...

Ч а м а л а е ў *(у бок дзвярэй грамавым голасам)*.
Санітары! Узяць яе ў палату!..

Ніхто не ўваходзіць. Развёўшы рукамі, Ч а м а л а е ў выходзіць.

К а ц я *(засмучана)*. Леначка, будзь разумніцай.

Л е н а. Розум для жанчыны не з'яўляецца прадме-
там першай неабходнасці. Ключ!

К а ц я. Навошта рабіць балюча таму, хто нас лю-
біць?

Л е н а. Прафсаюзнае табе даручэнне: мінут праз
трыццаць адшукай Тамару і скажы — Барыс чакае вас
у пакоі старшай сястры... *(Адчыняе шафку, бярэ бу-
тэльку са спіртам.)*

К а ц я. Дзіўна жартуе прырода — спаткацца б
вам раней...

Л е н а. Я іх усіх — на чыстую ваду.

Н е в я д о м а я падыходзіць да тэлефона, звоніць.

Н е в я д о м а я. Марозава.

Л е н а. Марозава няма. Пазваніце зранку. *(Збіра-
ецца пакласці трубку.)*

У дзвярах паказваецца М а р о з а ў.

М а р о з а ў. Лена!.. *(У некалькі скачкоў апынуўся
каля тэлефона)*. Прабачце, я выходзіў...

Н е в я д о м а я. У мяне застаецца не так многа...
Я павінна некаму расказаць...

М а р о з а ў. Вам нездаровіцца?

Марозаў жэстам просіць сяцёр выйсці. Т ы я выходзяць.

Н е в я д о м а я. Мы пазнаёміліся... Хаця, ці было
гэта? Нас лічылі шчаслівай парай... Адзін без аднаго...
Не тое. Скажыце, доктар, куды знікае каханне?.. Сем
год, толькі сем год... Час, які мінуўся, як... Лухта! Мая
бяда ў тым, што ў мяне не было іншых мужчын...
Тады б я змагла гэта перанесці... Няўжо каб верна ка-
хаць — патрэбны талент? Усё ўшчэнт... Усё ляціць
к чорту! Тое, што на працягу стагоддзяў было светам
людзей... Вы чуеце? Мабыць, гэта трызненне. Ну і ня-
хай. Уяўляю, з якой радасцю вы надзелі б на мяне ва-
шу кашулю...

М а р о з а ў. Ваша ўяўленне аб псіхіятрыі стога-
довай даўнасці. Вам бы заснуць. Раніцою многае ў ін-
шым святле.

Невядомая. Толькі не хлусіце... А то кіну трубку.

Марозаў. Пакінуў муж... Цяжка, што і казаць. А калі б ён памёр?

Невядомая. Памёр? Ну, не — аддала б кроў да кроплі, сагрэла б сваім дыханнем... Для мяне ён быў больш, чым муж. Замяніў маці, сяброў, знаёмых... Выбіта з каляіны... Нікога... Нават сказаць няма каму... Наогул, як у індыйскім фільме, застаецца заспяваць.

Марозаў. Вы працуеце?

Невядомая. У адпачынку.

Марозаў. Схадзіце заўтра да таварышаў па рабоце.

Невядомая. У мясцовы камітэт? Памёр... Ведала б — няшчасны выпадак, хвароба... Абрабавалі!.. Лепшае, што было ў душы... Прыходзіць вечарам і кажа: «Мы павінны расстацца...» Тры словы, тры кулі. І пайшоў — да каго? Да маёй лепшай сяброўкі.

Марозаў. Што ж зробіш, трапіўся дрэнны чалавек.

Невядомая. Не! Спрабую знайсці хоць што-небудзь недастойнае ў ім... Было б лягчэй... Куды знікаюць пачуцці? Марозаў, ён не даваў мне мыць падлогу... Калі госці — пасуду прыбіраць толькі ўдваіх... Альбо чытаў мне ў гэты час... Прыходзіла з работы — сустракаў на прыпынку... У холад, любы вецер, снег... Пасля сталі пасылаць у камандзіроўкі. З гэтай... прабачце.

Марозаў. Напэўна, многім, хто перажыў гібель блізкіх, ваша гора здасца лягчэйшым.

Невядомая. Заўсёды знойдуцца тыя, каму яшчэ горш. Я стамілася. Дайшла да мяжы... За адну ноч...

Марозаў. Другія скажуць, што мужа, урэшце, можна і замяніць...

Невядомая. Не для мяне. Палюбоўнікі — гэта пошла. Не ўмею. Ды і не хачу. Што са мною?

Марозаў. Жыць можна дзеля дзіцяці.

Невядомая *(пасля доўгага маўчання)*. Пакідаць яе сіратой... На гэтым свеце... *(Адмоўна ківае галавой.)* Было б жорстка. Галава, зноў...

Марозаў. Вы... Вы — пачвара! З часоў Гебельса людзі не ведалі падобнага... Толькі ён мог сваіх дзяцей... Вы хвора!

Не в я д о м а я. Свет хворы! Чытаеце газеты? Слухаеце радыё? Бывалі за мяжой? Глядзелі фільмы? Гвалт і садызм, секс і наркотыкі... А жывапіс, літара-тура! Разгром інтэлекту, расшчэпленая свядомасць... З дапамогай псіхааналізу вывальваюць у мастацтва самае нізкае... Біце ў званы, доктар!.. Тое, што іншы раз робіцца ў свеце — хіба гэта не псіхічная эпідэмія? Ды ці толькі... Вы ўпэўнены, што нармальныя людзі пасылаюць да нашых граніц самалёты з вадароднымі бомбамі? Лячыце вар'яцтва свету, доктар!..

М а р о з а ў. Шкада, што вы не бачыце добрага. Не в я д о м а я. Разумная, не па гадах развітая дзяўчынка... Вельмі ўражлівая... Чытаю замежныя часопісы і жахаюся — куды коціцца свет! З цягам часу гэта прасочваецца і да нас. Чуеце віск пад музыку? Не хачу, каб яна... Не ведаю... Яшчэ не рашыла — з дзяўчынкай...

М а р о з а ў. Вы мне здаліся інтэлігентнай жанчынай.

Не в я д о м а я. Сем год жыццё здавалася мне інтэлігентным. Не хачу, каб дачка калі-небудзь прайшла праз гэта... Колькі часу? Ён прыйдзе ў восем. У знак пратэсту! Супраць усяго гэтага!

Уваходзіць Ч а м а л а е ў.

М а р о з а ў. Навошта спяшацца? Урэшце, ад вас гэта нікуды не ўцячэ. Узважце ўсё на халодную галаву.

Не в я д о м а я. Толькі гэта ўсю ноч...

М а р о з а ў. Заўтра вы будзеце думаць іначай, запэўніваю вас.

Не в я д о м а я. Толькі не трэба агітаваць.

М а р о з а ў. Клянуся вам, як на споведзі. Гэта пройдзе! Вы яшчэ будзеце шчаслівая. Вы сустрэнеце любімага чалавека! Пасля ночы заўсёды... Ваш муж — нікчэмнасць!.. І не пераконвайце мяне... Паверце, я на вашым месцы... Алё... алё...

Не в я д о м а я кладзе трубку, выходзіць. Марозаў глядзіць на гадзіннік, набірае нумар.

Скажыце, нам толькі што званілі... Адкуль?.. Я ж прасіў!..

Марозаў кладзе трубку. Чамалаеў падкідае манетку.

Ч а м а л а е ў. Спадзяецца, у вас што-небудзь атрымаецца? Ну-ну. Я ведаў некалькі падобных выпадкаў.

М а р о з а ў. Чаму я не магу ўспомніць яе твар? Пенсіянер, салдат, яшчэ двое...

Ч а м а л а е ў. Ваша знаёмая спала на сеансе?

М а р о з а ў. Не, не ўдался ўсыпіць. Ледзь-ледзь. Але іншыя...

Ч а м а л а е ў. Шкада, значыцца, цяжка паддаецца ўнушэнню. Суцешце сябе тым, што ў Злучаных Штатах штодзённа семдзсят чалавек канчаюць тым жа.

М а р о з а ў. Зайздросчу вам.

Ч а м а л а е ў. А што вы можаце? Па тэлефоне! Можа я і памыляюся, але робім мы дзесьці ў выхаванні вялікі пралік. Што нам кажуць ледзь не з ясляў? «Чалавек нараджаецца для шчасця, як птушка для палёту». «Зямля створана для радасці». «Перад табой адкрыты ўсе шляхі». Прыгожыя словы! Але, напэўна, усё ж такі не варта забываць, што жыццё — не ёлачная цацка і на шляху чалавечым — не толькі радасці.

М а р о з а ў. Чаму кідаюць добрых жанчын?

Ч а м а л а е ў. Спытайцеся пра што-небудзь больш лёгкае.

М а р о з а ў. Ну, калі б я яго спаткаў...

Ч а м а л а е ў. І што — вярнулі б мужа?

М а р о з а ў. Хоць морду набіў бы.

Ч а м а л а е ў. Абажаю цяперашніх інтэлігентаў!
(Паўза.)

Уваходзіць Б а р ы с.

Б а р ы с. Ну як — напісаў адказ?

Маўчанне. Ч а м а л а е ў не спяшаючыся выходзіць.

Надумаў не падпарадкавацца аблздраву? Ты што — дзівак ці ідыёт? Анрэй, я хачу табе добра.

Маўчанне.

Пазіруеш? Што такое добрае становішча? Не мець ворагаў! А пенсіянеры ў Маскву накатаюць. Пабачыш!

М а р о з а ў. Табе што-небудзь трэба?

Б а р ы с. Гэтыя прагулачкі хворых — мура сабачая. Начытаўся замежных часопісаў... Небяспечна ў твае гады заставацца дурнем. Ты і раней рабіў не самыя разумныя рэчы.

М а р о з а ў. Дык дзе ж ісціна?

Б а р ы с. Няма абсалютнай ісціны, дружа мой. Ёсць інтарэсы.

М а р о з а ў. Ну, а якія былі інтарэсы тых, хто ішоў на касцёр, добраахвотнікам на фронт?..

Б а р ы с. Вайна — гэта выключны стан. А ў звычайныя дні трэба кахаць жанчын, хадзіць у філармонію, чытаць дэтэктывы... Дарэчы, чаму ты ідзеш у лабараторыю? Дзеля прынцыпаў? Ці ў цябе на падыходзе геніяльнае вынаходніцтва? Для ўрача ісці ў навуковую працу — адзіны сродак дасягнуць матэрыяльнага дабрабыту.

М а р о з а ў. Раскусіў.

Б а р ы с. Толькі не ведаю, разумееш гэта ці крывіш душою. Ёсць у мяне прыцелька, эканаміст, — цынік да мозгу касцей. Ведаеш, што яна гаворыць? Усё па формуле: тавар — грошы — тавар.

М а р о з а ў. Ці ўсё?

Б а р ы с. О! Ледзь не забыў. Мая дысертацыя ў Маскве. На апрабацыі ў твайго Фёдарова. Па магчымасці — закінь слоўца.

М а р о з а ў. Ці варта было так далёка ехаць?

Уваходзіць Л е н а, спынілася паміж мужчынамі. Выразна паглядзеўшы то на аднаго, то на другога, выходзіць.

Б а р ы с (збіраючыся ісці). Ну, я пайду...

М а р о з а ў. Куды?

Б а р ы с. Шукаць светлячкоў... Такія малюпасенькія крспачкі лётаюць каля берага, а наколькі больш радасным робяць жыццё простага чалавека...

М а р о з а ў. Нікуды не пойдзеш.

Б а р ы с. Мяркуеш, магу за-блудзіць?

М а р о з а ў. Там агрэсіўныя хворыя. Ці мала што... Будзеш на тэрыторыі бальніцы.

Б а р ы с. А калі рызыкну? Машыну агледзець...

М а р о з а ў. Папрашу санітараў. (Усміхаецца.)
Ваша жыццё нам даражэй за любую машыну.

Б а р ы с. Псіхічная атака? Скажу ёй — і прыляціць у Мінск.

М а р о з а ў. Тады тое і будзе. А тут за парадак адказвае дзяжурны ўрач.

Б а р ы с. Ці не перабольшываеш ты місію дзяжурнага ўрача?

М а р о з а ў. Барыс, не трэба. Для цябе — чарговая інтрыжка. Для яе... Дай зразумець: хачу на адну ноч. Але не хлусі!

Б а р ы с. Каханне — гэта катэгорыя суб'ектыўнага ідэалізму.

М а р о з а ў. Дзякуй за такі марксізм. А ў Алене ты не разабраўся.

Б а р ы с. Усё ж такі ўрачу добра было б займацца хворымі.

М а р о з а ў. Хто ж будзе дбаць аб душэўным здароўі грамадства? Пашкадуў псіхіятраў — гэтыя жанчыны прыйдуць пасля лячыць нервы. Альбо пачнуць званіць...

Б а р ы с. Кінь... Твая дзеўка?

М а р о з а ў. Я сказаў — загадаю замкнуць у вострую палату.

Барыс ідзе да выхада. Марозаў здымае трубку. Барыс спыняецца, глядзіць. Марозаў трымае трубку. Памарудзіўшы, Барыс вяртаецца. Марозаў кладзе трубку.

Б а р ы с (*бярэ крэсла, рэзка ставіць, садзіцца*). Ты звяр'яцеў!.. Дзе логіка? Хворым расчыняеш дзверы...

М а р о з а ў. Памыляешся. Сацыяльна-небяспечных усё ж такі не выпускаем. (*Падыходзіць да дзвярэй, прыпыняецца*). Можаш ісці.

М а р о з а ў выходзіць. Уваходзіць К а ц я.

К а ц я. Вы б пагулялі. Чуеце, совы крычаць.

Б а р ы с. Вы не баіцеся... «страціць розум»?

К а ц я (*весела*). У мяне няма для гэтага падстаў.

Б а р ы с. Ат... цыгарэты пакінуў... (*Выходзіць*.)

З другіх дзвярэй уваходзіць Л е н а.

К а ц я. Пайшоў за цыгарэтамі.

Лена марудзіць, нервова кусае травінку. Уваходзіць Т а м а р а, падыходзіць да століка ў кутку, перабірае букет руж. Лена прымае новае рашэнне, робіць непрыкметны жэст, К а ц я выходзіць.

Л е н а. Мяне завуць Лена. Даўно хацела пазнаёміцца. Вы — шчаслівая! Такія, як Марозаў... Тры месяцы бачу. (*Весела*.) Сястрычка адна — ёсць у нас адна круцёлка — спакусіць надумала. Дзе там! Гэта не Барыс. Смешны Борка, праўда? (*Смяецца*.) Тэлефончык даў... Кожны пальчык перацалуе... Геній адной ночы. Пасля яму стане нудна.

Тамара адыходзіць убок, адварочваецца.

Прабачце, забалбаталася. Памагу Каці ін'екцыі зрабіць. (*Пасля паўзы*.) Дурныя мы, бабы. Ой, якія дурныя...

Лена паспешліва выходзіць. Тамара глядзіць на кветкі, пасля выкідае іх праз акно. Уваходзіць Барыс.

Барыс. Тамара?

Тамара. Лена — палюбоўніца Марозава?

Барыс. Лена? Не думаю... Хаця цяперашнім светам...

Тамара. Дорага дала б, каб ведаць... Што з табой?

Барыс. Світае. А так і не прылёг. Бяссонніца.

Тамара. Душная ноч... Я ўсё яму сказала.

Барыс. Што?

Тамара. Пра нас з табою.

Барыс (*цмокае языком ад прыкрасці*). Я ж прасіў... Не тут!

Тамара. Не магла іначай.

Барыс. Дык вось чаму... Ну і вытрымка ў яго!

Тамара. Цыгарэту.

Барыс. Ты не ўяўляеш, што нарабіла.

Тамара. Лепш бы не ведаў, так?

Барыс. Не іранізуй. Прыехалі госці — і вось...

Тамара. Яшчэ трошкі — і мяне пакінуць у гэтых мурах.

Барыс. Прабач, пасля пагаворым. Я не хачу страціць цябе, ведай.

Уваходзіць Марозаў. Барыс выходзіць. Тамара накіроўваецца да акна.

Тамара. Вось так. Зараз дождж пойдзе. Першыя кроплі.

Марозаў. Каву зараз згатую. Табе з малаком?

Тамара. Ты казаў, валяр'янка зноў уваходзіць у моду. Смешна. Слухаю дождж...

Памарудзіўшы, Марозаў налівае лякарства, падае. Тамара п'е.

Як я сябе ненавіджу — калі б ты толькі ведаў...

Марозаў. Усё будзе добра. (*Марозаў сеў побач, трымае яе за руку.*) Вось убачыш. Рэдка ў каго жыццё ўдаецца роўнае... (*Глядзіць на яе далонь.*) Гэтая лінія гаворыць — ты будзеш шчаслівая... Лепшае наперадзе...

Тамара. Гэта ўсё, чаму вас навучылі ў інстытуце?

Марозаў. Нічога не было, Тамара!

Тамара (*гнеўна*). Чаму ты такі добры — аж агідна, моташна... У табе сабралася горшае, што ёсць у бе-

ларусах — бязмежная, бяздумная, дурная дабрата...
Да цябе па-спажывецку, а ты і рады...

М а р о з а ў. Памятаеш, мы доўга шукалі мадэль для дзяцей, і раптам цябе асяніла. «Сонейка»! Мы сядзім на дэманстрацыі мод, выходзіць малюпасенькая дзяўчынка ў тваёй сукенцы, і зала... Няўжо магла забыць апладысменты, захапленне?.. Дарыць радасць — тваё прыванне!

Т а м а р а. Якой цаной... Колькі нерваў, бяссонніц...

М а р о з а ў. Цябе падмянілі. Ты не забыла — устаўшы зранку, трэба ўсміхнуцца сабе ў люстэрка? Ты памятаеш — жанчына мінут дваццаць у дзень павінна заставацца дзіцем?

Т а м а р а. Калі ты не перастанеш...

Уваходзіць Б а р ы с. Маўчанне.

(*Барысу.*) Забыла сказаць — Лена шукала. Простая сястрычка, а ходзіць — прынцэса Маргарэт...

Б а р ы с. Марозаў, ваш шафёр добра разбіраецца ў матарах?

М а р о з а ў. Ёсць хворы. Размовы не атрымаецца, але машыну ведае...

Б а р ы с (*паглядзеў на гадзіннік*). З вострай палаты?

М а р о з а ў. Па начах ён не спіць — размаўляе з марсіянамі. (*Тамары.*) Калі пазвоняць — заві. (*Выходзіць.*)

Б а р ы с марудзіць, пасля выходзіць за Марозавым. Уваходзіць
Н а т а ш а.

Н а т а ш а (*напявае мелодыю хаўтурнага марша*).

«Ту-104 — самы лепшы самалёт.

Ён вельмі хутка на край свету данясе.

Беражыце грошы!

Ашчаджайце час!

Ту-104 — самы лепшы самалёт».

Т а м а р а. Наташа! Увесь дзень даймаеш і маці і мяне.

Н а т а ш а. Ды што ты! Вы — мае любімыя сваячкі.

Т а м а р а. І без цябе...

Н а т а ш а (*парыў замілаванасці*). Томік, мілая, хто больш за мяне жадае табе шчасця? (*Абдымае сястру.*)

Т а м а р а. Наташка, Наташка...

Н а т а ш а. Вы абедзве ў мяне такія дурненькія!.. Тамара, пакуль мужоў мы выбіраем самі, а не паўправаднікі, даверся... *(Паказвае на сэрца.)*

Т а м а р а. Ты ведаеш, што кажа маё сэрца?

Н а т а ш а. Забыла, як сумавала па Марозаву?.. Паглядзі на Барысавы вочы — людаед!

Т а м а р а. Я зараз закрычу. *(Заплюшчвае вочы.)*

Н а т а ш а. Калі даведалася, што ты з ім... Павеціць мала! Гэта найгоршая мадэль, якую ты калі-небудзь стварала.

Т а м а р а. Паслухай, а ты не закахалася? Ён не для цябе, малышка.

Н а т а ш а. Ты разумніца. Ну, не паверу, што выходзіш замуж за яго машыну!

Т а м а р а. І гэта не апошняе пытанне.

Н а т а ш а. Не блазлуй. Хаця вы з маманькай... Развесціся з вамі, ці што?

Т а м а р а. Вось гэта ночанька!

Н а т а ш а. Ведаеш, за каго я хацела б замуж? Каб я была яму патрэбна. Работа ў яго цяжкая, страшная... А ён прыходзіць дамоў да мяне... Дзе трое, не, пяцёра малых... І столькі ласкі, столькі пяшчоты ва мне, што ўсе непрыемнасці, турботы аб хворых — як рукой... *(Раптам асеклася, глядзіць на Тамару.)*

Т а м а р а. Дай табе божа такой і застацца.

Н а т а ш а *(глядзіць угору)*. Чуеш, божачка? Не дай маху!.. Гэта мой прыяцель. Тамара, Марозаў даруе.

Т а м а р а. Дараваць можна іншым.

Н а т а ш а *(шэптам)*. Ты кажаеш яго... Я ж бачу!

Т а м а р а. Хацела праверыць, ці правільна зрабіла. Прымчала, дурніца...

Н а т а ш а. Але Барыс, Барыс...

Т а м а р а. Не, варта было прыехаць! Упэўнілася, што Барыс застаўся Барысам...

Н а т а ш а. Любая ты мая. Ахвяра агрэсіі. Вы памірыцеся! Далібог, памірыцеся... Табе трэба ў Маскву.

Т а м а р а. Ты думаеш?

Вяртаюцца М а р о з а ў і Б а р ы с.

М а р о з а ў. Не бядуй. Пазвонім у калгас, дадуць трактар.

Н а т а ш а. Што там такое?

М а р о з а ў. Матор нешта грукае. Ніхто не званіў?

Н а т а ш а. Майстар не памыліўся?

М а р о з а ў *(раптам пільна разглядае ўпрыгожан-*

ні на Тамары). Шалёна замахаў рукамі — выключай, выключай...

Н а т а ш а. Што ж цяпер — на буксіры да Мінска?

М а р о з а ў. Да асфальту дацягне трактар. А там поўна машын. *(Падыходзіць да Тамары, дакранаецца да ланцужка з металу.)* Я ўспомніў яе твар!..

Т а м а р а. Што з табою, Андрэй!

М а р о з а ў. Як я мог забыць... *(Выходзіць.)*

Н а т а ш а. Аказваецца, у гэтай калымазе далёка не паедзеш. *(Выходзіць за Марозавым.)*

Т а м а р а. Матор — гэта не душа. Не баліць.

Б а р ы с. Каб жа! Добры матор знайсці — цяжэй, чым...

Т а м а р а. Заканчвай.

Б а р ы с. Прабач. Новая машына. З даўгамі не разлічыўся!..

Б а р ы с выходзіць.

Н е в я д о м а я ў хатнім халаце падыходзіць да тэлефона. Званок. Тамара доўга не здымае трубку.

Т а м а р а. Алё!

Н е в я д о м а я. Марозава.

У дзвярах паказваецца М а р о з а ў.

М а р о з а ў. Я тут! *(Падбягае да тэлефона.)*
Слухаю.

Т а м а р а выходзіць.

Н е в я д о м а я. Бывайце, доктар. Надыходзіць змярканне. Час запальваць свечкі і рыхтавацца да ночы. Няхай пашле вам лёс...

М а р о з а ў *(расшпільвае кайнер кашулі)*. Вы гэтага не зробіце!

Н е в я д о м а я. Калі-небудзь, праз многа год... А...

М а р о з а ў *(цвёрда)*. Вы не смееце... Чуеце? Я забараняю!

Н е в я д о м а я. Слухаю і выконваю.

М а р о з а ў *(настойліва)*. Я вам загадваю... Вы слухаеце толькі мяне, толькі мой голас... Аб усім, што вы казалі, паспрачаемся другім разам. У вас прыгнечаны настрой — таму такія думкі.

Н е в я д о м а я. Я не ўпэўнена, што сучасныя людзі больш шчаслівыя, чым першабытныя. Зямля астывае — астываюць пачуцці. Памятайце выкладчыка музыкі, клас фартэпіяна...

М а р о з а ў. Вы вельмі стаміліся. Вам страшэнна хочацца спаць...

Не в я д о м а я. Пакіньце, доктар...

М а р о з а ў. Вы ледзь трымаецеся на нагах. Вас хістае ад стомы...

Не в я д о м а я. Марозаў, не трэба, час канчаць. Куды ні глянеш, усюды ён... Ноты — ён, кнігі — ён...

М а р о з а ў. Я ўспомніў ваш твар. Жанчына з такім тварам не смее... Не павінна. Вам хочацца легчы. Вам ужо цяжка падняць руку...

Не в я д о м а я (*ціха*). Што вы ад мяне хочаце...

М а р о з а ў. Больш за ўсё вам хочацца легчы. Вы ўжо адчуваеце сябе ў пасцелі, цёпла, утульна... Зараз вы пойдзеце і ляжаце... Будзеце спаць доўга, спакойна... Потым устанеце... Галава будзе ясная, настрой добры... Пасля пазвоніце мне...

Не в я д о м а я (*вяла*). Доктар, што ж вы...

М а р о з а ў (*уладна*). Спіце!.. Я загадваю спаць!.. У пасцель... Зараз жа ў пасцель... Ідзіце і кладзіцеся.

Невядомая адмоўна ківае галавой, шукае рукой на століку, знаходзіць шклянку, з размаху разбівае яе.

М а р о з а ў. Што здарылася?

Не в я д о м а я (*выходзячы са здранцвення*). Я не хачу... Я не хачу жыць!

М а р о з а ў (*робіцца ўсё больш жорсткім*). Не хочаце? Ну што ж. Рабіце, як... Толькі выслухайце... Калі бацьку скінулі на парашуце, ён трапіў у акружэнне... У нагане застаўся патрон — апошні! Бацька стрэліў. Але не ў сябе!.. І ўсё ж такі дабраўся да партызан — галодны, змёрзлы, з перабітымі нагамі...

Не в я д о м а я. Мне здрадзілі блізкія людзі — гэта страшней!

М а р о з а ў. Пасля вайны ў нас нічога не было — жылі на папялішчы. Я хадзіў на полі і збіраў мёрзлую бульбу...

Не в я д о м а я (*жорсткі паядынак*). Я не хачу гэтага ведаць!

М а р о з а ў. Вучыўся на першым курсе — і раптам захварэла маці... Каб не кінуць інстытут, па начах грузіў вагоны... Да знямогі, да болю ў касцях...

Не в я д о м а я. Гэта не мае да мяне...

М а р о з а ў. Чалавек таму і чалавек, што не здаецца... Калі Бетховену, зусім глухому... Здаецца, яго вы больш любіце?

Не в я д о м а я. Няпраўда — Шапэна!

М а р о з а ў. Шапэна? Дык успомніце, — далёка ад

радзімы, хворы, кінуты любімай жанчынай, пісаў геніяльную санату...

Не вядома я. Дайце сказаць...

Марозаў. Не! Не думайце, што мне лёгка. Гадзіну назад я страціў... Пайшла да нікчэмнага чалавека... Я сцяў зубы. Жыццё — гэта змаганне. Няхай ведае ваша дачка. Яна будзе шчаслівая! Толькі не трэба разумець шчасце, як ціхае і цёплае... А калі ў яе слабыя нервы — пакажыце яе мне.

Не вядома я. Я стамілася, выдыхалася...

Марозаў. Вы — эгаістка. Забыць сваіх вучняў! (Зной жорстка.) Сярод іх — напэўна, таленты! Хочаце пакінуць? Праз каго — праз гэтую нікчэмнасць?

Не вядома я. Ён бацька маёй дачкі — не забывайце!

Марозаў. Ну, паглядзіце на яго іншымі вачамі! Сапраўдныя мужчыны паводзяць сябе інакш...

Не вядома я. Хопіць! Не хачу... Таму што...

Марозаў (перабіваючы). Рабіце як хочаце! Толькі ведайце — заўтра ўжо не будзе сонца. Для вас! Не будзе ўсмешкі дзіцяці, музыкі... Кветак на акне... І галоўнае — вы не ўбачыце перамогі розуму, гармоніі ў будучым! А ў гэтым я абсалютна ўпэўнены — у свеце ёсць здаровыя сілы... Усё!

Кінуўшы трубку, Марозаў у знямозе садзіцца, заціснуўшы галаву далонямі. Не вядома я, знясіленая, кладзе трубку, выходзіць. Паступова світае. Контуры будынка ў акне робяцца цьмянымі. Уваходзіць Каця.

Каця. Трубка чамусьці ляжыць. (Бярэ трубку, кладзе яе на рычаг.)

Марозаў. Цяпер я выпіў бы...

Уваходзіць Наташа.

Наташа. Я спадзявалася, што гэтай ноччу здарыцца што-небудзь каласальнае. Часта бываюць спакойныя дзяжурствы?

Уваходзяць Юлія Паўлаўна, Тамара, Барыс. За імі ідуць Лена, Чамалаеў, Антон.

Юлія Паўлаўна. Андрэй, тут цудоўна... Але дома як дома.

Тамара. Не забудзь чарот. (Марозаву.) А вышыўка — выдатная! Цікавы ансамбль прапаную.

Юлія Паўлаўна. А я такі букет складу... Ікэбана... Прыгожыя словы ёсць у японцаў. Андрэй, да-

рога не блізкая. Лепш у лесе спынімся. Снеданне на траве — абажаю.

М а р о з а ў (*пасля доўгай паўзы*). Я праводжу вас. Дзённікі не паспеў запоўніць.

Б а р ы с. Не блазлуй. Спадзяюся, гэта не сур'ёзна.

М а р о з а ў (*не адразу*). А можа кар'еру зрабіць? Галоўны прапануе месца начмеда.

Т а м а р а (*губляючы надзею*). Ён звар'яцеў у гэтай бальніцы!

Б а р ы с. Чаму ж? Раптам зразумеў — патрэбны хворым, патрэбны бальніцы... Гэта добра, калі адчуваеш сябе неабходным грамадству.

Ю л і я П а ў л а ў н а (*глянуўшы на Тамару, раптам палка*). Барыс, спыніся. Марозаў, не трэба донкі-хоцтва. Вас чакаюць у Маскве. Няшчасця ж не здарылася! Прашу вас.

М а р о з а ў. Проста нельга мне ехаць. Хаця б цяпер.

Т а м а р а (*у роспачы*). А пасля ён не выберацца. Вечныя дзяжурствы.

Н а т а ш а. Вечныя? Бадай што. Каб чалавецтва не ашалела, хтосьці павінен дзяжурыць вечна.

Ю л і я П а ў л а ў н а (*засмучана*). Значыць, вучоным быць...

М а р о з а ў. Лабараторыя высотных палётаў — нядрэнна, што і казаць... Але на зямлі для мяне яшчэ шмат работы. І тыя, што лётаюць, мяне зразумеюць. Да восені застануся. Пасля ў аспірантуру паспрабую. Па псіхіятрыі.

Б а р ы с. У вочную аспірантуру набору сёлета не будзе. Я міністра нядаўна бачыў.

Н а т а ш а. Урэшце, завочная аспірантура — таксама няблага.

Т а м а р а. Ведаеш розніцу паміж вераб'ём і салаў'ём? Верабей — гэта той жа салавей, але скончыў кансерваторыю завочна.

Ю л і я П а ў л а ў н а. Вы жартуеце, а тут я зразумела — людзі, будзьце ўважлівыя адзін да аднаго... Бо пасля ніякая медыцына...

Б а р ы с. Трактарыст чакаць не будзе! Цалуйцеся.

Н а т а ш а. Ну што ж... Калі ўжо так... Дзед Марозаў, дай я цябе... (*Цалуе.*) Чакай мяне. Мы надзіва падыходзім адзін да аднаго!

Ю л і я П а ў л а ў н а. Гэта, вядома, жарт.

Н а т а ш а (*усміхнулася*). Але так яно і будзе!..

Б а р ы с. Хутчэй, хутчэй. Ён ужо... Ах, чорт! Спы-
ніце!..

Г о с ц і, спяшаючыся, выходзяць.

Т а м а р а ідзе апошняю, на хвіліну прыпыняецца, глядзіць на
Марозава. М а р о з а ў праводзіць гасцей.

Ч а м а л а е ў. У пакоі ў мяне цесната. Прыйдзецца
гэтаму хлапчуку падарыць бібліятэку... І некаторыя
запісы. Чагосьці я не паспеў. Магчыма, у яго... адбу-
дзецца...

Л е н а (з удзячнасцю). Нарэшце..

Уваходзяць М а р о з а ў і К а ц я.

Ч а м а л а е ў (ажывіўшыся). М-да... А турнір мы
ўсё ж такі даіграем. Паглядзім, хто мацнейшы, калега!
(Паціраючы рукі, адыходзіць убок.)

Уваходзіць П а т а н і н.

П а т а н і н. Дазвольце? А мы яго знайшлі.

К а ц я. Каго?

П а т а н і н. Мацвея, вашага хворага.

К а ц я. Мацвея? Аёечкі!

П а т а н і н. Калі доктар Чамалаеў пазваніў, я
падняў хлопцаў. Ля горада ўзялі. Пры ім быў кухон-
ны нож. (Разглядае руку.) Абышлося. Прабачце,
служба.

Марозаў падыходзіць да Патаніна.

М а р о з а ў. Канстанцін Пятровіч. Я паспрабую...

П а т а н і н. Вы застаецеся? (Памаўчаўшы.) Я рад,
вельмі рад. Разумею, чаго гэта вам каштавала. Але мы
з вамі, доктар, салдаты. А салдат там, дзе трэба больш
мужнасці. Да пабачэння.

Моцны поціск рук. П а т а н і н выходзіць.

Н е в я д о м а я, акуратна прычасаная, падыходзіць да тэлефона.
Званок. Прытуліўшы галаву да вушака дзвярэй, Лена глядзіць на
Марозава.

М а р о з а ў. Вас слухаюць.

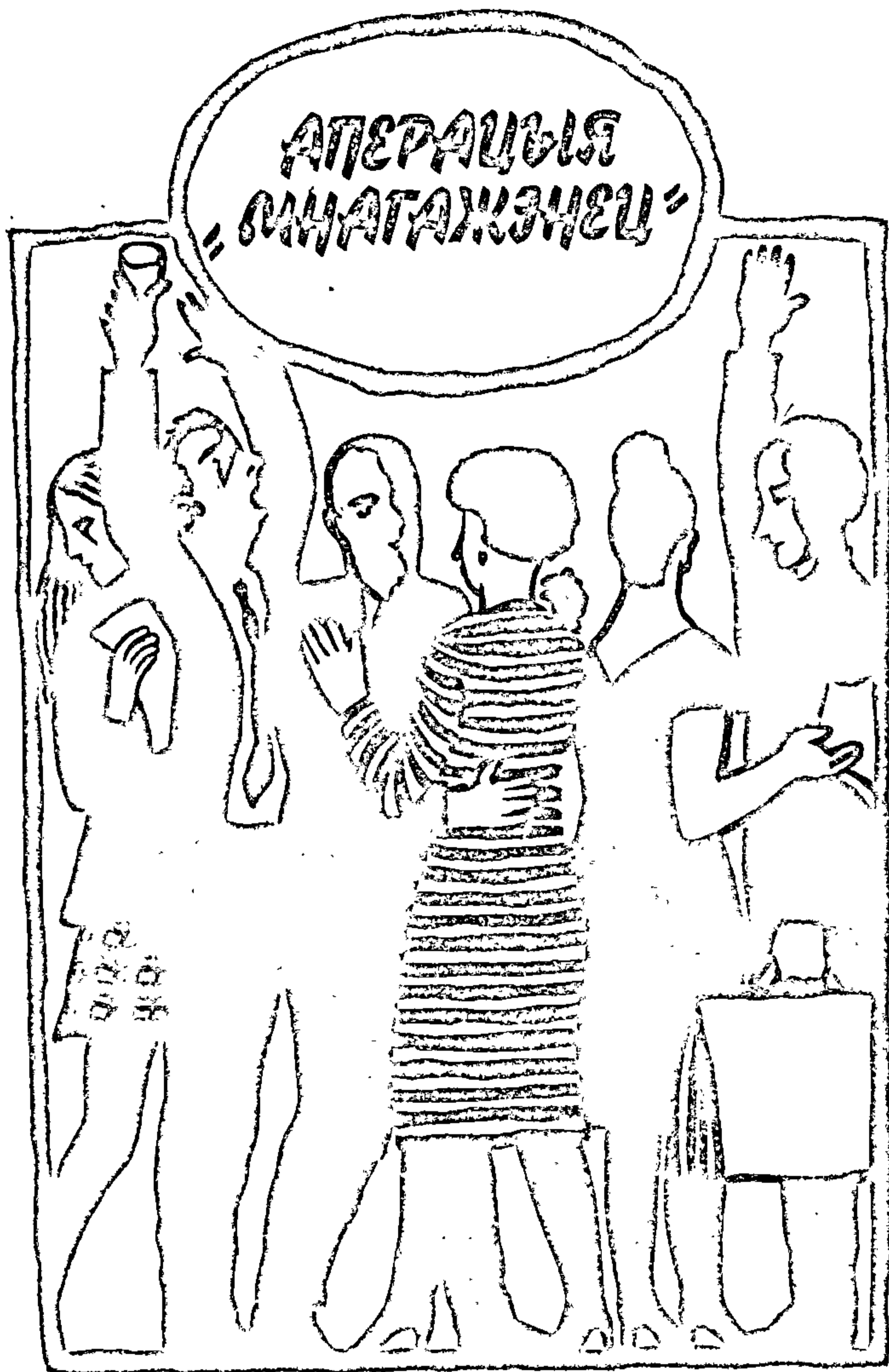
Н е в я д о м а я (не адразу). Добрай раніцы, доктар.

М а р о з а ў. Добрай раніцы. Вы так нядоўга
спалі...

Н е в я д о м а я. Дачку ў сад трэба весці. Я вам
яшчэ пазваню, доктар. Можна?

М а р о з а ў. Званіце. Абавязкова званіце. (Кладзе
трубку.) А раніца сапраўды добрая!..

Заслона.

Гульні дарослых, або Камедыя-карнавал
у дзвюх дзелях з музыкай, танцамі, сардэчным прыступам

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

Бабачкін Леў Іванавіч — старшы навуковы супрацоўнік НДІ аховы нервовай сістэмы, апантаны работай, па знешніх даных яўна не цягне на ролю першага палюбоўніка, 46 гадоў.

Кацярэна Васільеўна — яго жонка, урач, інтэлігентная і сімпатычная, 46 гадоў і восем месяцаў.

Туманова Ала Пятроўна — дырэктар НДІ, вельмі мілая, добра выхаваная жанчына, узрост у межах наменклатуры.

Рубайла Назар Цярэнцьевіч — намеснік дырэктара па гаспадарчай частцы, энтузіяст у грамадскай рабоце, сабаку з'еў на гэтым, і не аднаго, 60 гадоў.

Іванская Наталля Сяргеёўна — навуковы супрацоўнік, чароўная, ніколі не ведаеш, што яна адпаліць, 30 гадоў.

Шахматаў Віталь Валянцінавіч — навуковы супрацоўнік, вельмі інтэлігентны, высока эрудзіраваны, 50 гадоў.

Люся — сакратар, вельмі мілая, рыхтуецца паступаць у тэатральны інстытут (да ўвагі галоўных рэжысёраў! Магчыма, вашаму тэатру не хапае актрысы менавіта такога плана), 22 гады.

Маёрыкава Ганна Іванаўна — бібліятэкар, вядома ж, таксама мілая, але... даўно не трыццаць.

Чыжык Юры Сцяпанавіч — інжынер, член бюро райкома, добры, па сутнасці, хлопец, але з-за каханья ўжо так дасканала хоча дакапацца да карэньяў..., 32 гады.

Пянечка — як усе нянечкі, 55 гадоў.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Карціна першая

Вечар у лесе. Пасля легкадумнай уверцюры, выкананай аркестрам, з'яўляецца шчуплы, невысокі мужчына — Леў Іванавіч Бабачкін з Наталляй Іванскай, маладой прывабнай жанчынай, на руках. Асцярожна кладзе яе на траву, ляпае па шчацэ, робіць штучнае дыханне — не дапамагае. Тады ён звяртаецца да спосабу, якім карыстаюцца выратавальнікі — прыціскаецца губамі да яе губ... Збоку гэта падобна на працяглы пацалунак — можа быць, у казках менавіта так ажыўлялі памершых?..

Іванская (*расплюшчвае вочы*). Дзе я?

Бабачкін. Не хвалюйцеся. На гэтым свеце.

Іванская сядзе. Бабачкін збірае галінкі, з дапамогай запальнічкі спрабуе развесці вогнішча.

Іванская. Галава кружыцца. Што са мной?

Бабачкін. А вы ляжыце. Хутка пройдзе.

Іванская (*прылегла*). Я выпіла, напэўна, цыстэрну вады.

Бабачкін. Не хвалюйцеся — узровень ракі не панізіўся. Я праверыў.

Іванская. Як гэта здарылася?

Бабачкін. Стары папярэдзваў — лодка няўстойлівая. А вы сталі на ўвесь рост, паднялі рукі і заспявалі чайкам: «Ляту я...»

Іванская. Вы мяне выцягнулі?

Бабачкін. А што было рабіць? Вы адразу пайшлі на дно. Вакол — ні душы! Да бліжэйшай вёскі — вёрст пятнаццаць. Вы, паважаная, зусім не ўмеце плаваць?

Іванская. Ну чаму? Толькі не ў сукенцы! Калі на табе прыгожы купальнік... Як мне кепска... (*Раптам сядзе.*) Матэрыялы?!

Баба чкі н. Не хвалойцеся. Матэрыялы экспедыцыі адправілі поштай.

Іванская. Ах так... *(Нечакана.)* Сумка... Вы яе не выратавалі?

Баба чкі н *(адмоўна ківае галавой)*. Сутыкнуўся з альтэрнатывай — вы ці сумка. Грошы, дакументы?

Іванская. У ёй была памада.

Баба чкі н. Памада?

Іванская. Фірмы Каці! За гэту памаду... Там глыбока? Пацягнуў мяне чорт садзіцца ў гэту пасудзіну!

Баба чкі н. А іншага транспарту тут няма. Толькі на ледках. Усё жыццё. І жывуць па сто гадоў! Разгадаць бы — чаму?

Іванская *(бярэцца за галаву, спалохана)*. Як вы мяне цягнулі?

Баба чкі н. Адгадалі — за валасы.

Іванская. Панчоха падралася... Не, у такім выглядзе нікуды не пайду!

Баба чкі н. Ноччу ісці па балоце? Пасядзім ля вогнішча, да світанку.

Іванская. У кожным лесе павінен быць дом лесніка.

Баба чкі н *(безнадзейны ўзмах рукой)*. Пагаварыце з мядзведзямі. А можа, на ноч бярлогу здадуць.

Іванская. Чулі? Там штосьці хруснула! *(Падсоўваецца да Бабачкіна.)*

Баба чкі н. Не палохайцеся. Гэта рысь або дзік. Думаю, яны ўжо павячэралі. Распранайцеся і бліжэй да агню.

Іванская. У вашай прысутнасці?

Баба чкі н. Я пайду. *(Устае.)*

Іванская. Гэй, не, не! Адвярніцеся. Мерсі. *(Здымае сукенку, развешвае ля вогнішча.)*

Баба чкі н *(весела)*. Дзіўна, што я жывы!

Іванская. Як гэта разумець?

Баба чкі н *(распранаецца)*. Быў момант, вы пацягнулі мяне на дно.

Іванская. Як русалка? Па-вашаму, жанчынам уласціва тапіць сваіх выратавальнікаў?

Баба чкі н. Калісьці цыганка прадказала: «Загінеш, залатая галава, з-за жанчыны...» Не холадна?

Іванская. У такую ноч? Вам не здаецца, што мы — Адам і Ева?

Баба чкі н. Калі б не ляталі самалёты, а за райкой не працаваў трактар.

Іванская я. Такі ж лес, месяц... Божа, як даўно гэта было... *(З галінак майструе ўбор дзікункі.)*

Баба чкі н. Я ўспамінаю, што ў мяне было ў партфелі: пашпарт, пасведчанне, камандзіроўка, копія рэцэнзіі «на гарадскія шумы»... Слава богу, рэцэнзію паспеў перад ад'ездам...

Іванская я. Аб гарадскіх шумах?

Баба чкі н. «Уплыў гарадскога шуму на паходжанне неўрозаў». Падрабязны, але пусты твор... Зразумела, ваш слуга яго пахаваў.

Іванская я. Забаўна! Ведаеце, чый гэта опус? *(Танцуе вакол вогнішча.)*

Баба чкі н. Закрыты конкурс!

Іванская я. Нашай дырэктрысы.

Баба чкі н *(засмучана)*. Што вы кажаце!

Іванская я *(напявае)*. А калі б ведалі, чыя работа — напісалі б інакш?

Баба чкі н *(пазіраючы на Іванскую)*. Адмовіўся б рэцэнзаваць.

Іванская я. Ваша шчасце, калі да Алы Пятроўны нічога не дойдзе.

Баба чкі н. Ха! Туманавы — вельмі добрая жанчына. Вы дрэнна яе ведаеце.

Іванская я. Самазабойца. Калі б не ваша рэцэнзія, Туманаву ўключылі б у змешаную савецка-амерыканскую камісію па ахове асяроддзя. Вось як! І ездзіла б яна па ўсякіх заграніцах.

Баба чкі н. Так, нарабіў!

Іванская я. Наадварот! Добрую справу зрабілі.

Баба чкі н. Не разумею.

Іванская я. З амерыканскага боку камісію прадстаўляюць салідныя вучоныя. З сусветнымі імёнамі!

Баба чкі н. Што ж рабіць, калі ў Алы Пятроўны пакуль няма сусветнага імя?

Іванская я. Яна наогул не вучоны.

Баба чкі н. Гм! Я не рызыкнуў бы. Па адной рабоце...

Іванская я. Пасля з'яўлення Туманавы ў інстытуце — юбілей, урачыстасці, шум і звон!.. А інстытут па сутнасці трымаецца на вас, на Віталю Валянцінавічу.

Баба чкі н. Ай-ай-ай! Зямля і тая трымаецца, як мінімум, на трох кітах.

І в а н с к а я. Так, я пляткару. Але вы асуджаны. Рана ці позна Туманава даведаецца. І тады... Як вам дапамагчы?

Б а б а ч к і н. Давайце адпачываць. Мяккіх галінак прынясу.

І в а н с к а я (*перастае танцаваць*). Гэй! На губах у вас памада. Адкуль?

Б а б а ч к і н. М... Калі плылі... Выпадкова.

І в а н с к а я (*пільна яго разглядае з усмешкай*). Ну-ну! Вы дзе ляжаце?

Б а б а ч к і н. Па гэты бок вогнішча. (*Нечакана*.) Фігура ў вас прыгожая...

І в а н с к а я (*дурасліва грозіць пальцам*). Дацэнт Бабачкін!..

Б а б а ч к і н (*хапатліва*). Так, так, зразумела. На досвітку пойдзем.

Кожны укладваецца як мага зручней.

І в а н с к а я. Кахаеце жонку?

Б а б а ч к і н. Мы выхавалі сына. І якога сына! А хіба без каханья...

І в а н с к а я. Але прыгоды ўсё ж былі, га?

Б а б а ч к і н. Ведаеце, у гады маёй маладосці людзі паводзілі сябе сціпла. Жыццё цяжэйшым было, ці што.

І в а н с к а я. Ёсць такія мужчыны, спакойныя, упэўненыя. З імі лёгка, хочацца расказаць аб сваім жыцці, раіцца... Даўно мяне займае — за што вас любяць супрацоўнікі? Не толькі ж за талент!

Б а б а ч к і н. Заўтра дзянёк... Невядома, ці паспеем дабрацца. Добрай ночы.

І в а н с к а я. Арэвуар. (*Доўгая паўза. Ускоквае*.) Чуеце?

Б а б а ч к і н. Што?

І в а н с к а я. Зайчык! Так крычыць зайчык. Дапамажыце! Вы мужчына!

Б а б а ч к і н. Позна. Я дапамагаю да дзесяці вечара. Спім, Наталля Сяргееўна.

І в а н с к а я (*пасля паўзы*). Леў Іванавіч, былі выпадкі, што мядзведзі кралі жанчын? А потым зацягвалі ў бярлогу...

Б а б а ч к і н. Былі.

І в а н с к а я. І... што потым?

Ба б а ч к і н. Жанчыны стваралі ў бярлозе райскае жыццё, і мядзведзі перавяліся.

Доўгая паўза.

І в а н с к а я. Вы бачыце каляровыя сны?

Ба б а ч к і н. Не, Наталля Сяргееўна! Толькі глуханямья.

І в а н с к а я *(кідае ў яго галінкай)*. Не злуйцесья! Гэта злачынства — спаць у такую ноч. Раскажыце пра сваё першае каханне.

Ба б а ч к і н. О божа! Усё жыццё пакутую з-за жанчын...

І в а н с к а я. Гэта так цікава!

Ба б а ч к і н. Спіце. У мяне не хапае тэмпераменту на вашы выхадкі.

І в а н с к а я. Справа не ў тэмпераменце. Гульнію люблю! Жанчына ў дзень мінут дваццаць павінна заставацца дзіцем.

Ба б а ч к і н. Здзіўляюся — як вам удаецца пісаць праблемныя артыкулы?

І в а н с к а я. А вяселле ў мяне было на дрэве.

Ба б а ч к і н. Як — на дрэве?

І в а н с к а я. На галінках вярбы, велізарнай, раскідзістай! Ён быў майстрам спорту. Па акрабатыцы.

Ба б а ч к і н. А...

І в а н с к а я. Госці на галінках сядзелі. Адзін крыкнуў «горка» і паляцеў... У ваду.

Ба б а ч к і н. Наталля Сяргееўна, да заўтра.

І в а н с к а я *(пасля паўзы)*. Сямейнага шчасця не было. Разышліся. Быў яшчэ, эпізод... Не тое. І кінулася ў навуку. Леў Іванавіч, бывае каханне — вялікае-вялікае?

Ба б а ч к і н *(не адразу)*. Калісьці ў школе дэсантнікаў...

І в а н с к а я *(смяецца)*. Вы — дэсантнік?! Навіна!

Ба б а ч к і н. Калі я быў у школе дэсантнікаў, поварам... Узрост утаіў. У нас працавала дзяўчына, радыстка... *(Паўза.)* Потым я папрасіўся ў тыл. Вяртаюся праз два гады з задання — нарадзілася дачка. Радыстка не вярнулася... Я хацеў узяць дзяўчынку — бабуля нізашто... Пачаў дапамагаць... Дзяўчынка даўно вырасла...

І в а н с к а я. Вось гэта гісторыя! А прыгоды — прыгоды былі?

Ба б а ч к і н *(глуха)*. Давайце спаць.

І в а н с к а я. Не, раскажыце!

Б а б а ч к і н *(сядае)*. Наталля Сяргееўна! Бачыце тую крапіву?

І в а н с к а я. Вы грубы, анфан тэрыбль. Нават не ведаю — чаму вы мне падабаецеся! Я люблю пяшчотнасць, увагу... Вось французы... *(Змаўкае. Раптам дзіка крычыць.)* Дапамажыце!

Б а б а ч к і н *(падхопліваеца)*. Што здарылася?

І в а н с к а я. Напэўна, кракадзіл... цапнуў.

Б а б а ч к і н. Дзе?

І в а н с к а я. Вось тут... зубамі.

Б а б а ч к і н *(уздыхае)*. Звычайная мурашка. Кампанотус геркуланус. *(Устае.)* Хадземце!

І в а н с к а я. Куды?

Б а б а ч к і н. Шукаць дарогу.

Карціна другая

Навукова-даследчы інстытут аховы нервовай сістэмы. Агульны пакой. Дываны, у вазе кветкі. Перыядычна, у самы непадыходзячы час, на табло высвечваецца: «Памятайце! Нервовыя клеткі не аднаўляюцца», «Кожная сварка — удар па нервах», «Захоўвайце ўсмішку», «Спяшайцеся абрадаваць», «Трохмінутны смех замяняе пятнаццацімінутную гімнастыку». Музыка, зменлівае каляровае асвятленне. Л ю с я, напяваючы, друкуе на машынцы.
Тэлефонны званок.

Л ю с я. Так?.. Не, гэта не птушкафабрыка. *(Кладзе трубку, друкуе, зноў званок.)* Ало? Паслухайце, гэта нервовы інстытут! Нервовы! То-та ж. Чаго? Дзядзька! А этага я...

Уваходзіць Т у м а н а в а А л а П я т р о ў н а, дырэктар інстытута, цікавая жанчына. За модай не гоніцца, але і не адстае.
Чуе апошнія словы, засмучана ківае галавой.

Т у м а н а в а. Люсенька, родная, у якім інстытуце вы працуеце?

Л ю с я. Навукова-даследчы інстытут аховы нервовай сістэмы. Я разумею, Ала Пятроўна, але гэты тып такі някемлівы...

Т у м а н а в а. Інстытут унікальны. Працуем над праблемамі дваццаць першага стагоддзя! Інстытут будучага. І ён павінен стаць узорам паводзін супрацоўнікаў. Пасля візіту ў наш інстытут, Люсенька, або пасля званка ў чалавека павінен узняцца настрой,

узнікнуць станоўчыя эмоцыі. Галубачка, я вам расказвала — у Токію, у велізарным універмагу, стаяць ля ўвахода дзве дзяўчыны і кожнаму — разумееце, кожнаму! — робяць паклон у пояс: «Дзякуем вам за тое, што наведалі нас...»

Л ю с я. Ала Пятроўна, але яны ж дзеля...

Т у м а н а в а (*перапыняючы*). А мы павінны гэта рабіць дзеля здароўя народа. Я хачу, каб у нашым інстытуце ўсё было на вышэйшым узроўні! Калі ласка, меладычным і сонечным голасам дакладна і ясна адказвайце на ўсе тэлефонныя званкі.

Л ю с я (*уздыхае*). Паспрабую, Ала Пятроўна.

Т у м а н а в а. Вам, будучай актрысе, тым больш неабходна. Не падабаецца чалавек, а вы іграйце... Люся, не ў службу, а ў дружбу — бутэльку шампанскага і цукерак. (*Перадае грошы.*)

Л ю с я. Шампанскага?

Т у м а н а в а. Не кожны дзень мы выратоўваем блізкіх. Гэта свята, Люсенька! А святы павінны запамінацца.

Л ю с я. Але які Леў Іванавіч! Не чакала!

Т у м а н а в а. Мілая, Бабачкін, у вайну такія цуды рабіў... Ведаеце, колькі ў яго ўзнагарод? А дэсантнікам за прыгожыя вочы іх не даюць...

Л ю с я. Ала Пятроўна, ён такі дасціпны! Друкавала яго рэцэнзію на адну работу, аб гарадскіх шумах... І рагатала! Божа мой, столькі іроніі! У навуковай рабоце. Калі вучоны дазваляе сабе вастрасловіць, значыць, у яго каласальны запас ведаў!

Т у м а н а в а (*не адразу*). Даўно гэта было?

Л ю с я. Незадоўга да экспедыцыі. Ну, я вам скажу — нашчэнт! Хацела б я мець мужа з такім пачуццём гумару! Што з вамі, Ала Пятроўна?

Т у м а н а в а. Га?? (*Здымае стому.*) Схадзіце за шампанскім.

Л ю с я выходзіць. Туманавы спяшаецца ў свой кабінет, таропка шукае рэцэнзію, бегла праглядае.

Божа! Сама не здагадалася... Гэта ж яго стыль! Выснова: «Указаныя недахопы сведчаць аб нізкім тэарэтычным узроўні работы і нязначнай яе практычнай каштоўнасці». Вось так... Год работы — без выхадных, без водпускаяў... Казе пад хвост... З гумарам, з іроніяй?.. Добра, добранька... (*Ускоквае, пачынае перасойваць мэблю.*)

Вяртаецца Люся з бутэлькай шампанскага, накіроўваецца да дзвярэй кабінета, чуе шум, спыняецца. Уваходзіць Рубайла, пажылы, масіўны, пануры, з велізарным партфелем.

Рубайла. Люся, ідуць! Дзе Ала Пятроўна?

Люся. Тс-с! Дырэктрыса не ў гуморы. Штосьці здарылася!

Рубайла. Адкуль сігнал?

Люся. Перасоўвае мэблю! Гэта яе метадад заспакойваць сябе.

З'яўляюцца шумная Наталля Сяргееўна, Леў Іванавіч.

Вось яны, героі! Чалавек з таго свету і яе выратавальнік!

Уваходзіць Туманав. Люся падносіць Іванскай і Бабачкіну кветкі.

Туманав. Мілая Наталля Сяргееўна, дарагі мой чалавек... *(Абдымае, цалуе.)* Віншую... *(Падыходзіць да Бабачкіна, паціскае руку.)* Дзякуй! Велізарнае. Да вашых доблесцей дабавілася яшчэ адна.

Бабачкін *(адчувае сябе няёмка)*. Ну што вы... Любы на маім месцы...

Люся. Вы так думаеце? Паглядзім... *(Падыходзіць да рампы, глядзіць у глядзельную залу.)* Там... жанчына патанае. *(Абводзіць залу вачыма, уздыхае. горка ківае галавой, вяртаецца, разлівае шампанскае.)*

Туманав. О, як гэта цудоўна! Гляджу на наш калектыў — і душа радуецца. Да чаго ж дружна жывём!

Іванская. Мне кропельку! Інакш нараблю бязглуздзіцы — не ўмею піць!

Уваходзіць Шахматаў, інтэлігентны, іранічны.

Шахматаў. Добра б кожны дзень каго-небудзь выратаўваць.

Іванская. Гэта залежыць ад вас, Віталь Валянцінавіч! *(Падае бакал.)*

Туманав. Было страшна?

Іванская. Нічога не памятаю! Апрытомнела толькі на беразе.

Туманав. Жах падумаць — калі б адна... А! Як экспедыцыя?

Бабачкін. Выдатныя вынікі! Здаецца, знайшлі, чаму яны жывуць так доўга. Дзеці прыроды!

Ш а х м а т а ў. Дзеці прыроды паміралі ў трыццаць гадоў.

Т у м а н а в а. Родныя мае, добрыя. Я рада. І таму, што наша мілая Наталля Сяргееўна жывая, зноў з намі... І таму, што ў нас ёсць такія людзі, як Леў Іванавіч... Будзьце здаровыя!

Чокаюцца, п'юць. Б'юць званочки. Голас па радыё: «Дарагія супрацоўнікі! Час вытворчай зарадкі!» Гучыць танга «Кармэнсіта». Іванская кладзе рукі на плечы Бабачкіну і ідзе з ім танцаваць. Шахматаў запрашае Туманаву. Люся танцуе з Рубайлам, партфель ён трымае ў свабоднай руцэ.

Б а б а ч к і н. Ведаеце, Ала Пятроўна, пасля таго як замест зарадкі вы прапанавалі танцы, я памаладзеў. Так!

Т у м а н а в а. Расшыраюцца сасуды! Тут яшчэ — шукаць і шукаць! Правесці фізікады і радыётэхнічныя вымярэнні.

Ш а х м а т а ў. І што зменіцца? Думаеце, у перапынках усе кінуцца танцаваць?

Т у м а н а в а. Віталь Валянцінавіч! Нельга быць такім песімістам.

Ш а х м а т а ў. Чытайце Мантэня. Там усё сказана!

Танец заканчваецца.

Л ю с я. А ў нас таксама вялікая радасць. Дадзена ўказанне спыніць на Бярозаўскім заводзе лакавы цэх. Да таго часу, пакуль не паставяць ядаўлоўнікі.

Б а б а ч к і н. Дык гэта ж перамога!

Л ю с я. Заслуга Алы Пятроўны. Толькі дзякуючы яе бясконцым хаджэнням, прабіванням, настойлівасці...

І в а н с к а я. Чаго не зробіш дзеля здароўя людзей! *(Налівае шампанскае.)* За майго выратавальніка! *(Падыходзіць да Льва Іванавіча.)* Вяртаю доўг... *(Цалуе яго, доўга не адпускае.)*

Усе заўважаюць гэта, пераглядваюцца, апускаюць вочы або глядзяць убок.

Т у м а н а в а. Леў Іванавіч, Наталля Сяргееўна, вы сядайце, сядайце, калі ласка. Жывіце доўга, як людзі ў вашай вёсачцы!

Б а б а ч к і н. Ну, у горадзе, пры гэтых перагрузках — нерэальна.

Т у м а н а в а. Дарагія мае, я павінна вас пакінуць... Калегія!

Р у б а й л а. За работу, таварышы.

Супрацоўнікі разыходзяцца. Бабачкін бярэ Алу Пятроўну за руку, адводзіць убок. Іванская слухае, усміхаецца.

Б а б а ч к і н. Ала Пятроўна... Не ведаю... Адбылася недарэчная гісторыя. Пакарайце! Мне далі рукапіс без імя аўтара. На рэцэнзію. І я... Ох, гэтыя гарадскія шумы...

Т у м а н а в а *(весела)*. Дык гэта ваша рэцэнзія?

Б а б а ч к і н. Вінаваты.

Т у м а н а в а. Галубчык, усё правільна! Вельмі дакладна вызначаны недахопы. Паспяшалася, згодна. І пачала перарабляць.

Б а б а ч к і н. Паверце, мне ў галаву не прыйшло...

Т у м а н а в а *(кладзе руку на яго плячо)*. Веру, родны мой. Сама вінавата — не параіўшыся, хацела сюрпрыз зрабіць...

Б а б а ч к і н *(захапіўся)*. Ну вось. Замер шуму ў заводскім раёне. Зусім невядомая работа. Тэма актуальная, шум, нябачны забойца, сапраўды прыводзіць да неўрозу. Глабальная праблема! Катастрафічная! Але чытаю — такі дылетантызм, такі... *(Асекся.)*

Т у м а н а в а *(пасля паўзы, рассмяялася)*. Правільна, правільна! Забылі. Лады? *(Поціск рук, выходзіць.)*

Б а б а ч к і н. Чорт! Такую жанчыну пакрыўдзіў! *(Выходзіць.)*

Застаюцца Іванская і Люся.

Л ю с я. Нацярпеліся страху?

І в а н с к а я. Апамятацца не паспела. Захлынула — і камнем на дно!

Л ю с я. Ён добры. Уважлівы, клапатлівы.

І в а н с к а я. Развялі такое вогнішча, распрануліся... О!..

Л ю с я *(танцуе)*. Дзіўная штука — жыццё! Яшчэ ўчора — проста супрацоўнікі. Ноч на востраве — і ўсё ў іншым святле.

І в а н с к а я. Даруйце, вы аб чым?

Л ю с я *(спявае)*. «Ночь была с ливнями и трава в росе...» Збіралі ландышы?

І в а н с к а я. Люся, вы такая маладая...

Л ю с я. Не спрабаваў заляцацца?

І в а н с к а я. Ні ў якім выпадку! І ў гэтым чароўнасць ночы, чыстай, празрыстай, якойсьці тургенеўскай...

Л ю с я. Дзіўна. А мне здавалася, вы падабаецеся мужчынам.

І в а н с к а я. Справа ў прыстойнасці, Люсенька. Розныя рэчы.

Л ю с я. Нават Леў Іванавіч... Наталля Сяргееўна, мая вам парада — кідайце навуку! Калі сёння мужчыны да вас раўнадушныя...

І в а н с к а я. Люся! Не аднымі хлопчыкамі жыве жанчына! Калі кнігу пераклалі на французскую...

Л ю с я (*паціснуўшы плячыма*). Ноч... Двое ў лесе... Неапранутыя... І — нічыя? Нуль-нуль? Калі ўсе даведваюцца...

І в а н с к а я. Кашмар!

Л ю с я. Будуць расказваць як анекдот — нават Леў Іванавіч... Мамачкі, яшчэ столькі друкаваць, а мне абяцалі... (*Глядзіць у сумачку*.) Жах! Застануся без капейкі!

І в а н с к а я (*раптам неяк загадкава*). Люсенька, не гэта галоўнае. Была дзіўная, ні на што не падобная ноч... (*Заплюшчвае вочы*.) Цёплы, як малако, туман... Пырскі мясечнага серабра на лісці... А пахі, п'янілыя пахі... Прыгажосць гэтай ночы — у непаўторнасці. Як яму ўдзячна... (*расплюшчвае вочы*), што не было трывіяльнага.

Павольна І в а н с к а я выходзіць.

Л ю с я. Ну і ну! А я ўпэўнена — паміж ёю і старым нічагусенькі не было. Навошта яна спрабавала мяне пераканаць, што яны палюбоўнікі? (*Паціскае плячыма, друкуюе*.)

Устае Маёрыкава, бібліятэкар, шумная, дзелавая. Мужчынская стрыжка, акуллары, нязграбныя манеры, курыць. Салдат у спадніцы. Дастае ведамасць.

М а ё р ы к а в а. Ну! Ты падумай — медыкі! А ведаеш, колькі падпісаліся на «Медыцинскую газету»? Трое. З усяго інстытута! А пападзе каму? Маёрыкавай! Выкладай шэсць сорака. Не пайду, пакуль не атрымаю. (*Сядае*.)

Л ю с я (*глядзіць міма*). Яна доўга не магла адважыцца... Нервы...

М а ё р ы к а в а. Хто? Падпішыся на газету.

Л ю с я. І тады ён, каб заспакоіць яе, пачаў ірваць крапіву і хвастаць... Па голым целе...

Ма ёрыкава. Гэта што — кіно? Табе «Медгазету» або яшчэ што?

Люся. Потым схапіў яе ў ахапак і пацягнуў на дрэва.

Ма ёрыкава. Без лесвіцы?

Люся. Усю ноч на галінках. Яна спачатку ўцякла на верхавіну, але ён узляцеў...

Ма ёрыкава. Хто? Слухай, магу для цябе «Здоровье» зрабіць.

Люся. Потым упалі... Добра, што ў балота. Але ён схапіў яе за валасы...

Ма ёрыкава. У балота... Леў Іванавіч?! Дарэчы, ён таксама не падпісаўся!..

Люся. І зноў на верхавіну... О! Так бывае раз у жыцці.

Ма ёрыкава. Леў Іванавіч! А здавалася, у такім кволым целе...

Люся. Гэта не мужчына — вулкан, тайфун, землятрус...

Ма ёрыкава. Не чакала! Хоць ён даўно мне падабаецца.

Люся. А які пяшчотны, ласкавы... Яна гаворыць, так умеюць любіць толькі французы...

Ма ёрыкава. Іванская?! *(Устае.)* Ніколі б не падумала... *(Згортвае ведамасць.)*

Люся. Гаворыць, калі пачнецца чацвёртая су-светная вайна...

Ма ёрыкава. Пачакай, — яшчэ трэцяй не было!

Люся. Праўда? Яна ўспомніць гэту ноч.

Ма ёрыкава. Толькі падумай! І сама прызналася?

Люся. Хто? Хіба я назвала імёны?

Ма ёрыкава. Ясна! Чаго ж я ішла да цябе? Выскачыла.

Люся *(гледачам)*. Кожны дзень — па эцюду. Інакш праваліш экзамены!

Ма ёрыкава. Што я — не разумею? Маёрыкава — магіла!

Люся. Спяшаюся. *(Выбягае з пакоя.)*

Ма ёрыкава. Справы! *(Здымае трубку, звоніць.)* Маша? Дай слова, што нікому ні гуку... Не, дай слова!.. Дык вось — наш Леў Іванавіч, якога ты лічыла святым... Не, ты гаварыла... Дык ён ужо даўно сустракаецца з Наталляй Сяргееўнай... Так! *(Усхлітвае.)* Бач як? Добра, што я не выйшла замуж! Усе мужыкі —

нягоднікі, падонкі, паскуднікі... Што?! Хоча кінуць сям'ю?! Леў Іванавіч? Ты адкуль ведаеш? Ну, пакуль... *(Кладзе трубку, сумна глядзіць на ведамасць.)* Гэй, а газету?!

Карціна трэцяя

Кабінет Туманавай. А л а П я т р о ў н а здымае трубку, звоніць.

Т у м а н а в а *(напеўна)*. Інстытут аховы нервовай сістэмы жадае Пал Сцяпаныху добрага настрою, унутранай гармоніі і масу станоўчых эмоцый... *(Рассмяялася.)* Так! Толькі так. А медыкі самі ствараюць сабе добры настрой, гэта ад іх залежыць... Пал Сцяпаных, частка нашых супрацоўнікаў мае намер перайсці ў новы даследчы цэнтр. Жыцця не даюць — калі закончаць будаўніцтва? Ах так? І яшчэ пытаюцца — хто будзе дырэктарам? Для вучоных далёка не абыякага, хто ўзначальвае даследаванні... Была размова? Так? *(Усміхнулася.)* Проста я не думала... Ён таксама так лічыць? Сапраўды, не ведаю... Да інстытута прывыкла, любяць мяне тут, баюся, не адпусцяць... А наогул там ёсць дзе разгарнуць даследаванні. Ох, як можна рушыць навуку! *(Какетліва.)* Не ведаю, Пал Сцяпаных, падумаю. Гэта ж не сённяя? І няўжо няма іншых прэзэнтэнтаў? З мужчын... *(Ускоквае.)* Бабачкін? Наш Бабачкін? Не, чаму ж... Так, здольны, цікавы... І анкета... Вось толькі... Не, не, забудзьце... Га? Калі пачала, так? Пацягнуў мяне чорт... Проста я лічу, Пал Сцяпаных, Бабачкіну трэба моцна дапамагчы. У якім сэнсе? Па сутнасці, дробязь. Жанчын любіць. Ніводную не прапусціць. Так! На жаль, не плёткі. Чаму ўтойвалі? Пал Сцяпаных! Таленавіты чалавек! Калектыў у нас здаровы. Я гэтыя штучкі на караню спыняла. А вось калі пойдзе ў кіраўнікі... Хто яму там запарэчыць? Не ведаю, вам рашаць. Добра, зайду, пагутарым. *(Кладзе трубку, глядзіць на газету.)* «Маральнае аблічча»...

Уваходзіць Р у б а й л а, падае паперы на подпіс.

Р у б а й л а. Заяўкі на прыборы...

Т у м а н а в а *(праглядае)*. Бабачкін просіць цэлых усіх? Ну, што ж, трэба дык трэба. *(Падпісвае, рассмяялася.)* Забаўную гісторыю расказвала мне Ганна Іванаўна. Быццам Бабачкін і нашы жанчыны... Бязгледзіца якая!

Рубайла *(сумна)*. А мне не смешна, Ала Пятроўна. Калі там, разумееш, даведаюцца...

Туманава *(усміхаецца)*. Я не зусім улоўліваю...

Рубайла. У інстытуце шу-шу і шу-шу... Падста-віш вуха — так і ёсць. Пра яго шэпчуцца!

Туманава. Дзіцячыя свавольствы.

Рубайла. Не кажыце! Памятаю, у МТС за гэтыя свавольствы дырэктара з партыі выключылі.

Туманава. Калі гэта было? Погляды на кахан-не, Назар Цярэнцьевіч, змяніліся. Я не кажу — добра гэта ці кепска. Але калі ты перасадзіў сэрца... То жан-чыны — колькі б іх ні было...

Рубайла. Уплыў Захаду! Праз кіно, кніжкі.

Туманава. І тэма настолькі інтымная...

Рубайла. Амаралку — гарачым жалезам з на-шага быту!

Туманава. Навошта такія словы? *(Штосьці вы-крэслівае.)* Нейтронныя датчыкі закупляць не будзем, дастаткова гэтых.

Рубайла. Дык вы лічыце — пытанне ўзнімаць не варта?

Туманава *(хітра)*. Не ведаю. Вырашаць павін-ны вы — старшыня мясцовага камітэта, мой намеснік...

Рубайла. Ха! Па гаспадарчай частцы.

Туманава. Але вы мужчына. А жывёлы — дзе заяўка?

Рубайла. Дык прывезлі ж нядаўна.

Туманава. Я вас не разумею.

Рубайла. Шкада! Жывёлу. На паляванні іншы раз не страляю.

Туманава *(устае, ходзіць)*. Назар Цярэнцьевіч, хачу вас папярэдзіць. Супрацоўнікі скардзяцца.

Рубайла *(дастае блакнот)*. Хто?

Туманава. Прашу вас — будзьце больш уваж-лівым да запатрабаванняў вучоных. Інакш...

Уваходзіць Маёрыкава.

Маёрыкава. Ала Пятроўна, вашы медыкі — горш за дзяцей. Прывезлі кніжкі. Па спецыяльнасці. Кажу, пачакайце, не запісала. Не, дай паглядзець. Ха-паюць, як хлеб у вайну. Хочаце глянуць? Ці сюды прынесці?

Туманава. Навошта ж, галубачка? Назар Ця-рэнцьевіч, я на хвіліначку выйду.

Рубайла. Не хвалюйцеся — усё застанецца на месцы!

Туманава. Газеты праглядзіце. Перадавы артыкул вельмі цікавы! Раніцай пагартала...

Туманава і Маёрыкава выходзяць. Рубайла спакойна гартуе газеты. Праглядзеў адну газету, другую, трэцюю... Раптам спыніўся, здрыгануўся. Вярнуўся да першай, паспешліва праглядае другую. Месца за сталом не хапае. Апусціўшыся на калені, паспешліва раскладвае газеты на падлозе. Не, не так, гэту сюды, а гэту тут. Уважліва вывучае матэрыялы, параўноўвае. Устае, павольна ідзе да акна, апусціўшы галаву, затым рэзка паварочваецца, некалькі скачкоў у бок газет... Яшчэ раз прагна ўглядаецца.

Раптам паспешліва здымае трубку, звоніць.

Рубайла. Сямёныч? Рубайла турбуе. Паслухай, раніцай у аўтобусе ты гаварыў... Сход, персанальная справа... Можаш у двух словах сутнасць пытання?.. Так... Так, так... Дзякуй! Дзякуй, Сямёныч! (*Кладзе трубку.*) Так! Сумненняў быць не можа...

Уваходзіць Туманава з кнігай, кладзе на стол.

Туманава. Што з вамі, Назар Цярэнцыч?

Рубайла. Ала Пятроўна, вы читалі сённяшнія газеты?

Туманава. Не паспела.

Рубайла. Тады глядзіце.

Туманава (*прагледзеўшы*). Не разумею.

Рубайла. Ну як жа? Перадавы артыкул, так? А тут — рэдакцыйная. У гэтай — падвал.

Туманава. Ну і што?

Рубайла. Як, разумееш, «ну і што»? «Маральнае аблічча савецкага чалавека». Далей «Маральныя ідэалы нашага грамадства». А ў гэтай — «Маральны кодэкс — закон для кожнага».

Туманава. І ўсё ж я не зусім...

Рубайла. Кампанія, Ала Пятроўна! Кампанія пачалася!

Туманава. Кампанія?

Рубайла. Менавіта! За чысціню.

Туманава. Вы не памыляецеся?

Рубайла. У такіх пытаннях — ніколі! У Рубайлы на гэтыя штукі — нюх. Ніводная кампанія без мяне не праходзіла! Верны салдат усіх. Бясплатна, бескарысліва. Думаю, і на гэты раз не падвяду.

Туманава. Што ж вы збіраецеся рабіць?

Рубайла. Ударыць першымі!

Туманава. Як — ударыць?

Рубайла. А вось — калі пазвоняць... Маўляў, праводзіцца аздараўленне... Так, разумееш, і так... Што ў вас па дадзенаму пытанню? А мы — калі ласка! Не дрэмлем, пільныя. У нас і прыклад ёсць — Бабачкін Леў Іванавіч! Матэрыяльчык сабраны.

Туманав а *(не адразу)*. Гэта жарт?

Рубайла *(збянтэжыўся)*. Як гэта?

Туманав а. Часам мне здаецца, Назар Цярэнцыч, што вы праспалі... некалькі дзесяцігоддзяў.

Рубайла. Ала Пятроўна! Я вам здзіўляюся — кіраўнік такога інстытута... А могуць сказаць — хто разбэсціў супрацоўнікаў? Нядобра ў калектыве! Я тут нядаўна. Але заўважыў... *(Загінае пальцы.)* Іванская... Пасля паездкі за мяжу — наогул падмянілі, не наш чалавек! Ну пра яе размова асаблівая... Не тут. Люся — у рабочы час рыхтуецца да экзаменаў у тэатральны. Цяпер Бабачкін. «Не цярплю дылетантаў у навуцы!» Ды калі б я так пра кіраўніцтва інстытута...

Туманав а. Ну, пажартаваў.

Рубайла. Калі б! Навукай, гаворыць, не павінны кіраваць выскачкі...

Туманав а. Я не злапамятная. Чаго па п'янцы не скажаш!

Рубайла. Па п'янцы? Стаялі ля туалета з Іванскай і курылі. Я, разумееш, паўгадзіны не мог выйсці — усё слухаў. І хто толькі ў дырэктары яго штурхае?

Туманав а. Аб чым вы?

Рубайла. Чутка ідзе — дырэктарам навуковага цэнтра! Што за гарадок пабудавалі! А абсталяванне? Вязуць і вязуць. Паказальны цэнтр будзе. Куды там нашаму інстытуту!

Туманав а *(перастаўляе мэблю)*. Дробязь. Дык кажаце, справа ідзе аб кампаніі?

Рубайла. Упэўнены.

Туманав а. Ах, гэты Бабачкін. Ведаю пэўна — першы нецярпімы да гэтых свавольстваў. Колькі яму гадоў?

Рубайла. Сорак шэсць. Гэткая ўспышка перад заслонай!

Туманав а. Да заслоны, дапусцім, далёка.

Рубайла. Трэба правучыць, на сходзе.

Туманав а. Публічна? З пратаколам? *(Смяецца.)* Апамятайцеся, родненькі! У фельетон хочаце?

Рубайла. Існуюць маральныя нормы, якія трэба захоўваць.

Туманава. Але ёсць і этыка. *(Уздыхае.)* Таленавіты вучоны, здольны вырашаць буйныя задачы... Артыкул ідзе ў часопісе, зноў... Вельмі здольны!

Рубайла *(з'едліва)*. Так, ён здольны... На ўсё...

Туманава *(падыходзіць да газет, праглядае)*. Як быць?

Рубайла *(натхнёна)*. Дзейнічаць! У інтарэсах навукі. Чаму рак да гэтага часу не вылечваюць? Чаму белакроўе не могуць перавесці ў звычайны колер? Чаму нервовыя клеткі — да сённашняга дня! — ніхто не рамантуе? Не тым вучоныя займаюцца! Не тым! Калі б усю энергію, якую яны затрачваюць на ўсякія шуры-муры, накіраваць у навуку... Ала Пятроўна! Ніхто б сённа не паміраў! Жыў бы кожны за сто!..

Туманава. А штосьці ў гэтым ёсць.

Рубайла. Ударыўшы, велізарную справу зробім! Пачын. Найвялікшы.

Туманава. Але ж адных чутак мала?

Рубайла *(цвёрда)*. Будуць доказы! Засумаваў без сапраўднай работы. Рукі свярбляць...

Туманава. Назар Цярэнцыч, родны мой, займіцеся гэтай непрыемнай справай. Энергіі ў вас дастаткова. Але дзейнічайце далікатна. Памятайце, у якім інстытуце мы працуем.

Рубайла. Я яго... *(Сціскае кулак.)*

Туманава. Ну навошта?! Разбярыцеся, з ім пагаварыце. Вы мужчына. Няхай будзе больш асцярожным. Зразумелі?

Рубайла *(разгублена)*. Не зразумеў. Прабачце.

Туманава *(усміхаецца)*. Ведаеце, што такое НАП?

Рубайла. Як жа — навуковая арганізацыя працы.

Туманава. Не толькі. Калі супрацоўнікі разумеюць кіраўніка з паўслова. Скажу больш — з лёгкага жэста, з паўзы...

Рубайла. Зразумеў, Ала Пятроўна!

Туманава. Вось і цудоўна. А мне гэта недарэчы — я жанчына, работы па горла. Ваюю з праектным інстытутам — ім важней вытворчасць... А хто будзе думаць пра нервы работніц? Займайце кабінет, я ў бібліятэку. *(Выходзіць.)*

Рубайла, трыумфуючы, сядзе за стол, звоніць.

Рубайла. Наталля Сяргееўна? Чакаю вас у кабінеце дырэктара. *(Збірае газеты, складвае.)*

З'яўляецца Іванская, напяваючы, кладзе рукапіс.

Іванская. Для Алы Пятроўны. Пераклад артыкула Леона Шэвалье... Які таленавіты мужчына! «А цяпер дадзім слова чароўнай рускай даследчыцы...» Ідзе? На сусветным форуме вучоных!

Рубайла. Так! Перакладзікі? Аб чым?

Іванская. Хіба вам гэта... цікава?

Рубайла. Грамадскасць павінна ведаць работу вучоных.

Іванская. Аб сувязі некаторых асаблівасцей мыслення з шызафрэнічным працэсам.

Рубайла. Так, да якога ж вываду прыходзіць аўтар?

Іванская. Пры аналізе карэляцыі вывучаемай асаблівасці актуалізацыі ведаў з іншымі клінічнымі параметрамі выяўляецца, на думку аўтара, пэўная сувязь з некаторымі псіхапаталагічнымі характарыстыкамі структуры асобы, у якіх, можна меркаваць, адлюстроўваюцца і прэмарбідныя яе рысы. Ваша думка, Назар Цярэнцыч?

Рубайла. Тапельніца, як вы сябе адчуваеце?

Іванская. Успомнілі! Усё забыла.

Рубайла. Так ужо і ўсё?

Іванская. Так. Жыць трэба лёгка, гуляючы!

Рубайла. Бач ты! Гэта штосьці новае.

Іванская. Чаму ж? Тэма маёй работы — фізіялогія гульняў.

Рубайла. І што ж — атрыманы першыя вынікі?

Іванская *(усміхнулася)*. Так! Усё наша жыццё — гульня!

Рубайла *(сурова)*. Што вы маеце на ўвазе?

Іванская. Няма свету без гульні. Няма радасці па-за гульні.

Рубайла. Ці патрэбна нашаму чалавеку так званая гульня?

Іванская. Несумненна! Са старажытнейшых часоў, дарагі Назар Цярэнцыч, чалавецтва шукае і культывуе радасць, свядома імкнецца да станоўчых эмоцый. Няшчасны чалавек, які не разумее жарт. Злачынна стрымліваць і падаўляць добры настрой — на гэта здольны толькі вельмі абмежаваныя людзі. Вы

калі-небудзь задумваліся, чаму так любяць цырк?
«Прыбыццё паяца ў горад значыць для здароўя яго
жыхароў значна больш, чым дзесяткі нагружаных ля-
карствамі мулаў», — пісаў разумніца-ўрач яшчэ ў сем-
наццатым стагоддзі. Ці ведаеце вы, што ў Польшчы
ўведзены «Ордэн усмешкі»? Ім узнагароджваюць тых,
хто дорыць людзям радасць. Калі вызначаць фізіяла-
гічна, гуляючы, мы расшыраем сасуды, узнімаем жыц-
цёвы тонус. Хочаце быць шчаслівым — гуляйце! Хо-
чаце жыць доўга — гуляйце! Гульні — лепшая гім-
настыка для сасудаў!

Рубайла. Стоп! Наталля Сяргееўна, хочаце, пра-
паную гульнію, новую?

Іванская я. Калі ласка!

Рубайла. Леў Іванавіч вас выцягнуў. Гонар і
хвала. Але цяпер ён гуляе краплёнымі картамі — рас-
казвае кожнаму сустрэчнаму... Разумеете?

Іванская я. Не.

Рубайла (*уздыхае*). Як быццам у лесе вы на-
прошваліся, былі настойлівыя, і ён, разумееш, не вы-
трымаў.

Іванская я. Мужчынская гульня? Але гэта ж
чысты блеф!

Рубайла (*разводзіць рукамі*). Зразумейце ста-
новішча кіраўніцтва. У нас шмат моладзі, студэнты
бываюць... Ала Пятроўна робіць усё, каб інстытут стаў
узорам, заняў вядучае... І раптам, разумееш, усе пачы-
наюць шушукацца, скланяць ваша імя... Навошта ён
выхваляецца?

Іванская я. Так, гульні бываюць розныя... Я па-
гавару з ім.

Рубайла. Ну і што? Будзе ўсё адмаўляць —
гульня!

Іванская я. Але, можа быць, мы самі разбя-
рэмся?

Рубайла. Напрамілы бог! Толькі што гэта зме-
ніць?

Іванская я. Перабор. Яўны.

Рубайла. Цяпер мала мужчын, якія ўмеюць
маўчаць.

Іванская я. Ды аб чым маўчаць?

Рубайла. Веру. Вам веру. Ну, а тыя, хто вас не
ведае?

Іванская я. Які выдумшчык! Таленавіты!

Рубайла. Наталля Сяргееўна, а калі націснуць

на грамадскую думку такім чынам... Не, не падыходзіць. А што, калі... Напісаць тлумачальную запіску?

І в а н с к а я (*смяецца*). Маўляў, нічога не было?

Р у б а й л а. Правільна. Каго гэта пераканае? Наадварот! Было! Але ён вас маральна прымусіў!

І в а н с к а я. Жамэ дэ ля ві!

Р у б а й л а. Ведаеце, я нямецкай...

І в а н с к а я. Гэта па-кітайску. Ніколі ў жыцці. У гэтую гульню я — пас!

Р у б а й л а. На жаль! Ён дае такія падрабязнасці...

І в а н с к а я. Асноўная тэарэма тэорыі гульняў — прыняцце рашэнняў ва ўмовах няпэўнасці. Дзіўна! Упершыню не магу зразумець сэнсу гульні.

Р у б а й л а. Паперу ніхто не ўбачыць. Я яго выклікаю... І, паверце, любому паклянецца, што выдумаў...

І в а н с к а я. А калі не?

Р у б а й л а. Не такіх абломваў... Ды што тут гаварыць, ёсць артыкул у крымінальным кодэксе — за выкарыстанне службовага становішча... Аналагічны выпадак.

І в а н с к а я (*уся — пакорлівасць, усходняя рабыня*). Вы мне прадыктуеце?

Р у б а й л а (*падае паперу*). «У мясцовы камітэт аховы нервовай... Прашу мяне абараніць ад прыставанняў Бабачкіна Л. І. У экспедыцыі ён мяне прымусіў да сумеснага жыцця...»

І в а н с к а я (*заігрываючы*). Можа — да інтымнай сувязі?

Р у б а й л а. Давайце... «І цяпер не дае спакою, настойваючы на прадаўжэнні нашых адносін». Подпіс.

Іванская дапісвае, згортвае, перадае Рубайлу, склаўшы рукі кліночкам і нізка нахіліўшы галаву.

Дзякую вам. Вы дапаможаце аздаравіць абстаноўку.

І в а н с к а я (*млеючы*). Гэта мой абавязак. (*Накіроўваецца да дзвярэй*.)

Р у б а й л а (*задаволены, разгортвае паперу, чытае*). «У мясцовы камітэт НДІ... Прашу мяне абараніць ад гнюсных прапаноў Рубайлы Н. Ц. узвесці паклёп на Бабачкіна Л. І.». Ну бестыя!.. Пачакайце!

І в а н с к а я вяртаецца.

Жартаваць надумалі? Са мной? Не выйдзе! Я да вас дабяруся! Катаецца па ўсякіх заграніцах... Панабра-ліся, разумееш.

І в а н с к а я. Так, я няўдала пакпіла, Назар Ця-рэнцьевіч. Давайце перайграем.

Р у б а й л а. Што значыць — перайграем?!

І в а н с к а я. Відаць, нагрубіла. Прабачце.

Р у б а й л а. Наталля Сяргееўна, буду з вамі шчы-ры. Пакуль па сакрэту — пачынаецца кампанія!

І в а н с к а я. Кампанія!

Р у б а й л а *(радуючыся)*. Так! Па ўсёй краіне! У ячэйках і калектывах, на фабрыках і заводах!.. Мі-тынгі і дэманстрацыі! Пісьмы пратэсту і гнеўнае асу-джэнне...

І в а н с к а я. Вайна? Дзе?

Р у б а й л а. Пры чым тут вайна... За чысціню! Ма-ральную... Каб ніхто — ні з кім!.. Разумееце? Без заг-са, вядома.

І в а н с к а я. Вы гэта сур'ёзна?

Р у б а й л а. Таварыш Іванская! У такіх справах я не жартую.

І в а н с к а я *(не адразу)*. А можа, наогул — забя-раніць гэту справу? Усім! Пагалоўна!

Р у б а й л а. Нельга. Кветкі жыцця перавядуцца.

І в а н с к а я. Правільна. Не падумала.

Р у б а й л а. То-та ж! Гэта вам не ў лабараторыі — ручкі, кольцы, кнопачкі... Тут мазгаваць трэба!

І в а н с к а я. Адкуль вы даведаліся пра кампанію?

Р у б а й л а. Учуюў! Нюх у мяне... *(Шумна ўцягвае наветра.)*

І в а н с к а я. Ну калі так... Я гатова. Можаце на мяне спадзявацца, паэт кампаній.

Р у б а й л а. Я напішу — вы падпішаце.

І в а н с к а я. Угаварылі — падпішу. Вам адмо-віць немагчыма.

Р у б а й л а. І не надумайцеся потым увільнуць!

І в а н с к а я. Не адмоўлюся. *(Выходзіць.)*

Р у б а й л а *(звоніць)*. Бухгалтэрыя? Мар Фёдараў-на, мясцкому патрэбны звесткі... Пашукай за мінулыя гады, колькі грошай прасіў пералічваць Бабачкін?.. Так помніш? Трыццаць рублёў? Заўсёды трыццаць. Гэта дакладна? Ну-ну. Дзякуй. Падрыхтуй даведку. *(Кладзе.)*

З'яўляецца Т у м а н а в а.

Ала Паўлаўна, гаварыў з Іванскай. Цяжкі арэшак!
Але раскалоў. Згодна напісаць любую паперу.

Туманав а. Ну, добра, добра: Іванская згодна.
І гэта ўсё?

Рубайла. Можна, вы пагаворыце з Люсяй?

Туманав а. Добры мой! Будаўніцтва новай школы ў мікрараёне зноў адклалі! Уяўляеце? Дзеці вучацца ў тры змены! Нядаўна глядзела... Класы перапоўнены. Бедненькія сядзяць і ключоць галоўкамі, засынаюць... Выходзяць ачмурэлыя... Звар'яецца можна!

Рубайла. Наверсе ведаюць пра трэцюю змену.

Туманав а. Але не ведаюць, наколькі гэта шкодна для дзяцей! Мы, медыкі, павінны напісаць абгрунтаванае заключэнне і прадставіць ураду.

Рубайла. Школу так хутка не пабудуеш.

Туманав а. Штосьці трэба рабіць... Хоць бы: у цэнтры ж школы пустуюць!.. Вось і вазіць іх аўтобусамі ў гэтыя школы, а потым назад... Трэба думаць... Трэба думаць, мой дарагі, шукаць... І ўсё атрымаецца. Падазраю, Люся, сакратар, можа раскажаць шмат цікавага... *(Выходзіць.)*

Рубайла націскае на кнопку. Уваходзіць Люся.

Рубайла *(доўга глядзіць ва ўпор)*. Люся, раскажыце мне тое, што маме роднай не гаварылі. Бабачкін і вы! Было?

Люся *(пасля паўзы імгненна ўключаецца ў гульню)*. А!.. Дык вы... ведаеце? *(Ледзь не падае.)*

Рубайла паспявае яе падхапіць.

Рубайла. Праўду, адну праўду. Вы камсамолка. Утойваць няма чаго.

Люся. Вады...

Рубайла падае шклянку. Люся п'е, зубы стукаюць аб край, паступова заспакойваецца.

Рубайла. Значыць, дамагаўся?

Люся. Дапамажыце! Ох, змучылася я, ох, спакутавалася я...

Рубайла. Усё будзе залежыць ад вашай шчырасці.

Люся. Гэта страшная гісторыя цягнецца шмат гадоў...

Рубайла. Шмат гадоў?!

Л ю с я. Яшчэ дзяўчынкай... Кветкі любіла, гербарый... Што я ведала? І раптам... з'явіўся ён...

Р у б а й л а. Бабачкін?

Л ю с я (*ківае*). Цяпер я распусная жанчына... Страсць з'ядае... Божа! Гэта мацней за мяне... Кожная мая клетачка падпарадкавана яго волі...

Р у б а й л а. Замуж вам трэба. За праверанага чалавека.

Л ю с я (*уздыхае*). Хіба ён дазволіць? Са мной знаёмяцца, прапануюць...

Р у б а й л а. Няма ў яго правоў на вас! Няма!

Л ю с я. Адноўчы ўцячы вырашыла. Сярожа, афіцэр з Кушкі. Ведаеце, самы паўднёвы пункт... Поезд ужо крануўся, чую: «Люсьена, Люсі...» Пасля гэтых слоў станаўлюся бязвольнай, паслухмянай...

Р у б а й л а. Спыніў поезд?

Л ю с я. Што поезд!.. З Радзівонам у Магадан хацела памчаць самалётам... Золаташукальнік, прыгожы мужчына — Ціханаў! І што вы думаеце? Гляджу — бяжыць Бабачкін па ўзлётнаму... Але самалёт ужо адарваўся ад бетонкі. Я з палёгкай уздыхнула! А далей... Самалёт робіць круг над горадам і садзіцца... Можаче ўявіць мой стан! Што ён сказаў дыспетчарам, чаму вярнулі самалёт — да гэтага часу... (*Паціскае плячыма.*)

Р у б а й л а. Люся, мясцом вам дапаможа.

Л ю с я (*адмоўна ківае галавой*). Я, гаворыць, стварыў з цябе жанчыну, і ніхто мяне не заменіць. І гэта праўда...

Р у б а й л а. А глядзіш — вясёлая, жыццярадасная...

Л ю с я (*уздыхае*). Навошта, каб ведалі? Тэатр. Тэатр адной актрысы... Нябачныя свету слёзы...

Р у б а й л а. Даю вам слова — я пазбаўлю ад гэтых слёз!

Л ю с я (*адлучана*). Ніхто мне не дапаможа...

Р у б а й л а. Ха! Люсечка, вы яшчэ маладая і не ведаеце сілу грамадскасці.

Уваходзіць Б а б а ч к і н, трымае ліст паперы.

Б а б а ч к і н. Прашу прабачэння. Люсьена, Люсі, я вас шукаю.

Л ю с я. Праўда? Зараз... (*Заплюшчыўшы вочы, расшпільвае верхнія гузікі.*)

Б а б а ч к і н. Пазванілі з міністэрства, тэрмінова патрэбна... Што з вамі?

Л ю с я (*«апрытомнела»*). Га?.. Добра, я надрукую.

Б а б а ч к і н. Вы не хвораея?

Л ю с я. Не, не... (*Забірае паперу.*)

Б а б а ч к і н выходзіць.

Р у б а й л а (*з шырока расплюшчанымі вачыма*). У наш час?.. Люся, я вырву вас з лап гэтай пачвары!

Л ю с я. Бацькоў шкада. Чакаюць, калі замуж выйду, дзіцяткі пойдучь... Не будзе, ніколі не будзе...

Р у б а й л а. Ubачыце — я яшчэ пагуляю на вашым вяселлі!

Л ю с я. Калі даведаецца, Назар Цярэнцыч, што рукі на сябе...

Р у б а й л а. Гэта вы кіньце! Кіньце! Сядайце і пішыце заяву.

Л ю с я (*разгубілася*). Заяву?

Р у б а й л а. У мясцком. Крык аб дапамозе. (*Падае паперу, ручку.*)

Л ю с я (*абыякава*). Як ведаеце. (*Робіць спробу напісаць, але рукі моцна дрыжаць, не атрымліваецца.*)
Можа, у другі раз?

Р у б а й л а. Добра. Даю вам слова — усё зменіцца!

Л ю с я (*накіроўваючыся да дзвярэй, гледачам*). Ну калі і цяпер не прымуць у тэатральны... (*Выходзіць.*)

Р у б а й л а (*бярэ папку, надпісвае*). «Бабачкін Леў Іванавіч. Персанальная справа». Які ж падзагалавак? Спакусіцель?.. Думай, Рубайла, думай... Хіба Люся гэтаму дракону не жонка? І ёсць законная... Мнагажэнец! Гучыць? І для кампаніі. «Справа аб мнагажонстве». Матэрыялаў пакуль няма. Але будуць.

Уваходзіць Т у м а н а в а.

Т у м а н а в а. Божа, як цяжка кіраваць інстытутам! Не жаночая гэта справа. План патрабуюць удакладніць... Лекцыю просяць...

Р у б а й л а. Ала Пятроўна! Тое, што ён вычварае з гэтай дзяўчынкай... Жудасная гісторыя! Валасы дыбам!

Т у м а н а в а (*узрушана*). Няўжо!.. Не можа быць!

Р у б а й л а. Можа! А ў мяне тры ўнучкі, чырвоныя шапачкі... (*Паказвае на метр ад падлогі і ніжэй.*) Як падумаю, што потым прыйдзе шэры... З валасатымі лапамі...

Туманав а. Калі так — гэта ж страшная справа! Трэба неяк утрэсці, уладзіць. Ну што ж, мясцкому і карты ў рукі.

Рубайла. А можа... абгаварыла?

Туманав а. Ну не! Хто ж стане на сябе такое?

Рубайла. Тады будуць і іншыя доказы!

Туманав а. Мне яны навошта? Злітуйцеся! Але навокал скептыкі... Сумняваюцца.

Рубайла. Зраблю ўсё магчымае.

Туманав а. Скажучь, а дзе думка калектыву, мас?

Рубайла. Усё будзе ў ажуры. Людзі таксе напішуць...

Туманав а *(жартаўліва грозіць пальцам)*. Не захапляйцеся прыпіскамі!

Рубайла. Невялікія прыпісачкі будуць. Як і ў любую кампанію.

Туманав а. Не дай бог, калі ў райком напішуць.

Рубайла. У райком?

Туманав а. Працвітае распуста, а кіраўніцтва — скрозь пальцы...

Рубайла. Як жа гэта — на сябе, ці што?

Туманав а. Столькі ананімак, гавораць, прыходзіць... Ціхі варыянт. Праўда, ходу ім не даюць... Як раней... Але калі напісана пераканаўча...

Рубайла. Гэта думка!

Туманав а *(быццам не чуе)*. Божа, калі я, нарэшце, напішу заключэнне? *(Выходзіць.)*

Рубайла. Геніяльна! Ананімку — на сябе!

Карціна чацвёртая

Сучасная лабараторыя. Гучыць музыка. Бабачкін і Шахмата ў, вальсіруючы, працуюць у белых халатах.

Бабачкін. Уяўляеце? Цяпер яны гэта робяць па начах, калі ніхто не бачыць. Адкрываюць трубы. І ўся гэта хімія ідзе ў раку. Мярзотнікі! Я паспрабаваў прабрацца да труб... Дзе там! Завалена, засмечана!

Шахмата ў. Спакойна, калега. Беражыце нервы.

Бабачкін. Нервы! Праз пяць кіламетраў вёскі — адна, другая... І ўрачы ламаюць галовы, адкуль у жыхароў бяссонніца!

Шахмата ў. Гэта цяжка даказаць.

Ба б а ч к і н. Віталь Валянцінавіч, дапамажыце. Сёння апоўначы я вазьму пробы вады, зраблю аналіз...

Ш а х м а т а ў. Шахматаў — не паклоннік дэтэктываў.

Ба б а ч к і н. Мне патрэбен памочнік і сведка.

Ш а х м а т а ў. Вайна? З такім заводам! Бацечка, навошта?

Ба б а ч к і н. Прашу вас.

Ш а х м а т а ў. Нават не прасіце. Ну, зловіце парушальнікаў. А што зменіцца? Як лілі хімію ў раку... Ды і не любіць Шахматаў канфліктных сітуацый. *(Напявае.)* Памятайце, у якім інстытуце мы працуем. Папрасіце... каго-небудзь з жанчын. *(Усміхаецца.)* Вам не адмовяць.

З'яўляюцца Л ю с я, кладзе часопісы на стол. Выходзіць.

Ба б а ч к і н. Не самы ўдалы жарт. *(Пакідае прыборы, падыходзіць да стала, раскрывае часопіс.)* Калі ж мой опус надрукуюць? Калі ў сёмым, перад сімпозіумам... Такая бура ўзнімецца...

Ш а х м а т а ў. Навошта злаваць акадэмікаў? Сёйтой спрабаваў. Нічым добрым гэта не заканчвалася.

Ба б а ч к і н *(звоніць)*. Уладзімір свет Пятровіч? Вітаю, Бабачкін... Ці здаровы, князь? Дзякуй богу. Валодзя, калі мой пойдзе? Калі да нарады... Як — не пойдзе?.. Ты жартуеш... Дазволь... Было вырашана, узгоднена... Званок?.. Пачакай... Чаму нельга па тэлефоне?.. *(Павольна кладзе трубку.)*

Ш а х м а т а ў. Знялі?

Ба б а ч к і н. Не разумею. Цуд!

Ш а х м а т а ў. Усё ў прыродзе ўзаемазвязана і ўзаемаабумоўлена. Шукайце матэрыялістычнае тлумачэнне.

Ба б а ч к і н. Заеду ў канцы дня.

Ш а х м а т а ў. Вам шанцуе ў іншым.

Ба б а ч к і н. Так, у картах. Рубель дваццаць выйграў. У суботу.

Ш а х м а т а ў. За што вас любяць жанчыны?

Ба б а ч к і н. Калі артыкул не пойдзе — як жа пачаць дыскусію?

Ш а х м а т а ў. Чуткі па ўсім інстытуце. Дамы ў захапленні!

Ба б а ч к і н. Якія дамы? Бязглуздзіца!

Залятае Ма ё р ы к а в а.

Маёрыкава. Пакой! Людзі, мне далі пакой!
Ура!

Бабачкін. Віншую.

Шахматаў. Вы так крычыце, быццам атрыма-
лі палац.

Маёрыкава. Гаспадыня! Усё жыццё па пры-
ватных... Вам не зразумець.

Бабачкін. Будзем суседзямі. Мне даюць тры
пакоі.

Маёрыкава. Вам? Не, у гэтым спісу... не ба-
чыла.

Бабачкін. Што значыць ап'яненне шчасцем!
Слана не заўважыла.

Маёрыкава. Гэтак. Вас бы, Леў Іванавіч, запо-
мніла.

Бабачкін устае, паспешліва выходзіць.

Шахматаў. Цяпер час і пра сям'ю падумаць.

Маёрыкава. Яшчэ чаго! Усе халасцякі падон-
кі. А разбіваць чужую сям'ю... Мне б дзяўчынку, кро-
шачку, удачарыць. Вось мая мара! Як вы думаеце:
запрашу Льва Іванавіча на наваселле — прыйдзе?!
Ведаеце, па інстытуце гавораць: «Бабачкін — гэта леў,
леў — гэта Бабачкін». Праўда, у ім штосьці магне-
тычнае?

Шахматаў. Праўда? Не заўважыў.

Вяртаецца Бабачкін.

Бабачкін. Што адбываецца ў свеце?

Шахматаў. На Блізкім Усходзе ці на Далёкім?

Бабачкін. Быў першы, па чарзе... Адсунулі.

Шахматаў. Праверылі спісы?

Маёрыкава. А вось у наступны раз — абавяз-
кова!

Шахматаў. Пайдзіце да Алы Пятроўны.

Бабачкін. Паехала.

Шахматаў. Не перажывайце. Пабываеце ў За-
каўказзі, развеецеся.

Бабачкін. Выкрэслілі. Зараз даведаўся.

Шахматаў. Вас?! Галоўнага дакладчыка?

Бабачкін (*Маёрыкавай*). Восенню ў Ерэване
канферэнцыя... Усе. Акрамя мяне.

Шахматаў. Ну, гэта значыць... Зразумела.

Маёрыкава. Проста нешанцаванне, Леў Івана-

віч. Але потым пойдзе паласа ўдач. У мяне заўсёды так.

Б а б а ч к і н. Бог з ім, з Закаўказзем... Але кватэра... Сын ажаніўся... дзіця... Працаваць няма дзе!

М а ё р ы к а в а. У бібліятэцы — за стэлажамі! — свабодны кут. Ціхі, светлы... Паглядзіце?

Б а б а ч к і н і М а ё р ы к а в а выходзяць. З'яўляецца Р у б а й л а.

Ш а х м а т а ў. У вас ёсць цыгарэты, Назар Цярэнцыч?

Р у б а й л а. Я частую ворагаў — нікацін забівае нават каня.

Ш а х м а т а ў (*падыходзіць да Рубайлы, бярэ пад руку, адводзіць убок*). Назар Цярэнцыч, да мяне дайшла чутка... Вас цікавіць Бабачкін?

Р у б а й л а. Што вы маеце?

Ш а х м а т а ў (*азірнуўшыся*). Абавязак Шахматава вам дапамагчы. Хто ведае яго лепш? Такого нагледзеўся, такого наслухаўся!..

Р у б а й л а. Праўда? І вы можаце...

Ш а х м а т а ў (*нягучна*). Як вы думаеце — колькі ў яго дзяцей?

Р у б а й л а. Сын. Дачка на баку.

Ш а х м а т а ў. Ці толькі гэта? Называйце любую разумную лічбу.

Р у б а й л а. Трое!

Ш а х м а т а ў. Не здрабняйце!

Р у б а й л а. Няўжо — пяцёра?

Ш а х м а т а ў. Назар Цярэнцыч!

Р у б а й л а. Дзесяць?!

Ш а х м а т а ў (*уздыхае*). Бацька горада! Невялікага, запалярнага.

Р у б а й л а. Значыць, праўда... Адкуль сігнал?

Ш а х м а т а ў. Ашаламляльныя матэрыялы магу даць! Прозвішчы, яўкі, паролі...

Р у б а й л а. Вы для мяне — залатая жыла! Самі напішаце?

Ш а х м а т а ў. Які я пісьменнік! Раскажу. А ўжо вы...

Р у б а й л а. Дзякуй! (*Працягвае руку*.) Ад мясцкома.

Ш а х м а т а ў (*хавае руку*). Пры адной умове — кватэру!

Р у б а й л а. Як так?

Ш а х м а т а ў. Інакш атрымліваецца цікаванне. Вы змагаецеся — гэта цудоўна! Але навошта ўшчэмліваць жыццёвыя інтарэсы вучонага? Як Бабачкін можа працаваць, калі няма кабінета? За гэта вас...

Р у б а й л а. Так, інтарэсы навукі... Ёсць магчымасць! Прафесар Лагуновіч адмовіўся. Ну, ну, дык што ў вас?

Ш а х м а т а ў. Пасля таго як убачу ордэр. На імя Бабачкіна.

Р у б а й л а. Віталь Валянцінавіч!

Ш а х м а т а ў. Ордэр. Я стары цынік, страляны верабей.

Р у б а й л а *(уздыхае)*. Народ пайшоў! Не, каб за ідэю. Выгаду падавай!

Ш а х м а т а ў. Згодзен. Але Шахматава ўжо не перавыхаваш.

Р у б а й л а. Тры дні даеце?

Ш а х м а т а ў. Па руках!

Поціск рук, выходзіць. З'яўляецца Б а б а ч к і н.

Б а б а ч к і н. Спрабую высветліць, што адбываецца ў свеце.

Р у б а й л а. Шырыцца нацыянальна-вызваленчы рух... У Афрыцы...

Б а б а ч к і н. Бліжэй. У мяне ўражанне, быццам трапіў у ліпкае павуцінне...

Р у б а й л а. Жанчыны загубілі нават міністра абароны. У Лондане, сталіцы Англіі.

Б а б а ч к і н. Дазвольце, пры чым тут жанчыны?

Р у б а й л а. Маральна-бытавое. Сабралі мясцом, калі па-нашаму, і паляцеў. Міністр абароны!

Б а б а ч к і н. Ведаеце, ніколі не бачыў усмешкі на вашым твары...

Р у б а й л а. Выбіраць трэба адно — або спакусы, або навуку. На вашым месцы я выбраў бы нервовыя клеткі.

Б а б а ч к і н. Няўжо — жанчыны?.. *(Усміхнуўся.)* А добра вы мяне разыгралі!

Р у б а й л а. Смех, вядома, справа карысная.

Б а б а ч к і н *(весела)*. Дайце доказы!

З'яўляецца І в а н с к а я, праходзіць, быццам у сне, напявае.

Р у б а й л а. Наталля Сяргееўна, адну мінуту. *(Бабачкіну.)* Вось, першы доказ. Важкі, семдзсят кілаграмаў... Наталля Сяргееўна, тут усе свае...

І в а н с к а я. Хто гэтыя людзі? Што яны хочуць? Ад жанчыны закаханай...

Б а б а ч к і н *(весела)*. Чароўная Наталля Сярге-еўна, усе нясуць нейкую лухту... Будзеце смяцца... Не ведаю, як сказаць!.. Проста няёмка!

І в а н с к а я. Вось як! Ужо няёмка...

Б а б а ч к і н. Развейце міфы.

І в а н с к а я *(інтымна)*. Лапачка, навошта ўтой-ваць? Была чароўная ноч... Непаўторная!.. І больш — ні слова...

Р у б а й л а, трыумфуючы, выходзіць. Бабачкін перастае ўсмі-хацца.

Б а б а ч к і н. Вы што — звар'яцелі?

І в а н с к а я *(жартаўліва)*. Так дзіўна спявалі птушкі, туман з ракі каціўся... Што вы перажываеце?

Б а б а ч к і н. Гульні — гэта ваша тэма. Я не прэ-тэндую на сааўтарства!

І в а н с к а я. О! Слава такая прыемная... Жанчы-ны зайздросцяць, мужчыны глядзяць з захапленнем...

Б а б а ч к і н. Ашалелая!.. Вы ўяўляеце, што нара-білі? У яго — ні кроплі гумару!

І в а н с к а я *(смяецца)*. З-за кахання жанчына здольна на ўсё.

Б а б а ч к і н. Я вас задушу!..

І в а н с к а я. О! *(Заплюшчыла вочы, раскрывае абдымкі, чакае.)* Нарэшце...

Б а б а ч к і н. Спусціцеся з воблакаў!

І в а н с к а я *(расплюшчваючы вочы)*. Нізашто! Забаўна!.. Пасля той ночы хтосьці штосьці западозрыў. І раптам да мяне абудзілася такая цікавасць!.. Не ра-зумею людзей! Дабрадзейнасць іх прыцягвае менш.

Б а б а ч к і н. Вы ўкралі маё добрае імя. Сярод бе-лага дня.

І в а н с к а я. Добрае імя... Вы эгаіст! Лёс адзіно-кай жанчыны вам абьякавы?

Б а б а ч к і н. Не трэба было выратаўваць... Пака-раны!

І в а н с к а я. Вось гэта лепш — з гумарам адня-сіцеся да гэтай бязглуздзіцы. *(Таямніча.)* Кампанія! *(Рассмяяўшыся, у павольным танцы адпльывае.)*

Б а б а ч к і н. Значыць, жанчыны... *(Весела.)* Яна мае рацыю... Гэта сапраўды смешна... Ці ён сур'ёзна хоча штосьці задумаць? Лухта! У наш час? Так, а ква-тэры няма...

Вяртаецца Шахматаў.

І ўсё ж непрыемна. Як даказаць, што я не вярблюд?

Шахматаў. Немагчыма.

Бабачкін. Як зразумець?

Шахматаў. Ніхто не паверыць.

Бабачкін. Паслухайце... Клянуся вам!

Шахматаў. Не веру! Грошы не возьмеце, пальчаткі не ўкрадзеце. А жанчыну...

Бабачкін. Гэта ж недарэчна!.. Што рабіць?

Шахматаў. Ёсць у мяне слухная парада. *(Абдымае Бабачкіна за плечы, адводзіць убок і, аглянуўшыся, нягучна гаворыць.)* Падыміцеся ліфтом на апошні паверх і плюньце. Зверху. *(Выходзіць.)*

Бабачкін. А па сутнасці — чаму гэта мяне хвалюе? І сапраўды, куды знікла пачуццё гумару — ужо ці не старэю? Ну не! Хочаце разыграць мяне? Дык я вас яшчэ больш падману! Ха-ха! *(Весела пацірае рукі.)*

Тэлефонны званок. Бабачкін здымае трубку.

Слухаю! Кацярына?

З'яўляецца Рубайла, падыходзіць да стала з прыборамі ў кутку, пералічвае штатывы.

Не, дарагая... Сёння прыйду позна, вельмі позна... Кладзіся, не чакай. Аналіз проб вады... Гэта надоўга... Цалую. Усяго!

З'яўляецца Іванская, Бабачкін толькі цяпер заўважыў Рубайлу. Нягучна, але так, каб чуў Рубайла, інтымна, як могуць гаварыць гарачыя палюбоўнікі, прызначаючы спатканне, звяртаецца да Іванскай.

Наталі! Вы ідэальная памочніца, пра такую можна толькі марыць... Сёння апоўначы вы маглі б са мной пайсці?.. Пробы вады ля хімічнага завода... Возьмем разам... Вельмі прашу... Умяляю... Ад гэтага — маё шчасце...

Іванская. Добра, Леў Іванавіч. Я дапамагу вам... *(Выходзіць.)*

Рубайла назірае, схваўшыся за паліцай са штатывамі. Бабачкін задаволены, пацірае рукі, здымае трубку, звоніць, непрыкметна для Рубайлы націскае рычаг, адключае тэлефон.

Бабачкін. Бора? Парадак! На дачы буду гадзін у дзевяць. А ты давай на таксі... Дзяўчынкі — люксик! Абедзве даўганогія. Ужо дагаварыўся! Запі-

шы адрасок: Сёмы дачны, Зялёная, дваццаць тры...
(Кладзе трубку, напявае.) «Сердце красавіцы склонно к измене...» (Быццам не заўважыўшы Рубайлы, выходзіць.)

Рубайла. Да чаго стаў нахабны! Сёмы дачны, Зялёная, дваццаць тры... Твая зорная гадзіна, Рубайла! Магнітафон, кінакамеру... (Паспешліва выходзіць, сутыкаючыся ў дзвярах з Наталляй Сяргееўнай.)

Уваходзіць Чыжык, малады чалавек у круглых акуллярах, моцна блізарукі, картавіць на літару «р»...

Чыжык. Ні адлегласць, ні час не спыняць сюды ідучых...

Іванская. Юра! Чыжык! (Кідаецца на шыю, абдымае). Адкуль?

Чыжык. Месяц на мантажы... Раніцай з пезда... Наташа, як я насумаваўся...

Іванская. Ты мала пісаў, Чыжык!

Чыжык. О! Спаў па пяць гадзін... Замежны заказ! Прыспешваюць... Але я зразумеў — без цябе... Добра, аб гэтым... Бягу. Наташа, убачымся вечарам...

Іванская. Але сёння... не магу.

Чыжык. Нічога не хачу ведаць!

Іванская. Разумееш, паабяцала калегу зрабіць аналіз...

Чыжык. Аналіз... Наташа!

Іванская. Давай заўтра.

Чыжык. Гадзіны без цябе не магу... Мілая! Я пайду з вамі.

Іванская (сумелася). Ведаеш, няёмка.

Чыжык. Але чаму?

Іванская. Не! Не! У нас у інстытуце не падводзяць адзін аднаго.

Чыжык. «У нас у інстытуце»!.. Дарэчы, заглянуў у райком. І мне — кучу ананімак... «Перашкаджаюць рабоце шашні, любоўныя захапленні»... «Чыжык, разбярыцеся!» Чаму я павінен гэтым займацца? Я — інжынер!

Іванская. Ты яшчэ і член бюро райкома. (Уздыхае). Трэба, Юра, трэба. Калі такі абарот.

Чыжык. Хто такі Бабачкін?

Іванская (жартаўліва). М... Мужчына!

Чыжык. І гэта ўсё?

Іванская. Цікавы вучоны... Інтэлігентны, сціплы, крышачку сарамлівы. (Паўшэптам.) Але чым

бліжэй яго пазнаеш, тым больш паддаешся абаянню. З ім сёння мы дослед праводзім. (*Жартаўліва.*) Між іншым, ён мяне выратаваў.

Чыжык. Малады?

Іванская. Ды не стары... Далёка не стары!

Уваходзіць Бабацкін. Заўважае, што за ім ценем ідзе Рубайла.

Бабацкін (*інтымна, паўшэптам*). Наталі, значыць, вечарам!..

Іванская ўсміхнулася, апусціла вочы. Уваходзіць Маёрыкава.

Маёрыкава. Нат Сяргеёўна! Я верыла ў вас як у бога! А вы? Не падпісаліся на газету!..

Бабацкін (*мякка бярэ Маёрыкаву пад руку, тонам спакусіцеля*). Ганна Іванаўна, падарыце мне некалькі мінут... Гавораць, на кніжнай базе... (*Пяшчотна ўводзіць яе.*)

Абодва выходзяць. За імі знікае Рубайла.

Чыжык. Хто гэта?

Іванская. Гэта?.. Леў Іванавіч Бабацкін.

Чыжык (*раўніва*). Сціплы, нават сарамлівы?..

Іванская. Юра, час зарадкі!

Іванскі і Чыжык танцуюць іспанскі танец, поўны каханья і рэўнасці.

Заслона.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Карціна пятая

Лабараторыя. Бабацкін паказвае Шахматаву вынікі начнога эксперыменту.

Бабацкін (*усхваляваны*). Вось! Бачылі? У дзевяць разоў вышэй за норму! Гэта ж трэба! Нашы савецкія людзі... Каго атручваюць! Адзін аднаго. Як вы гэта растлумачыце?

Шахматаў. Раўнадушшам. Чым больш Шахматаў жыве, тым больш пераконваецца — чалавечая прырода захавалася такой, як і тры тысячы гадоў назад.

Думаеце, чалавек стаў лепшы, чым першабытны дзі-
кун? Але піць кроў і есці мяса ворага цяпер няма ча-
го. Гэтыя прадукты ёсць у гастраноме. Барацьба стала
больш тонкай, завуаляванай.

Б а б а ч к і н. Бацечка, апамятайцеся — у імя ча-
го барацьба?

Ш а х м а т а ў. Чытайце Мантэня, там усё ска-
зана.

Б а б а ч к і н. Сумна глядзіце. Не, я выведу іх на
чыстую ваду!

Ш а х м а т а ў. Барацьба за пасады, аклады, кватэ-
ры, стаўкі... Дарэчы, вам званілі з медыцынскага ін-
стытута...

Б а б а ч к і н. Ці не забыў пра лекцыю? Памятаю,
памятаю. Або зноў расклад мяняюць? *(Звоніць.)* Ленач-
ка, вітаю, Бабачкін. Дачка, падымі прыгожыя вочы на
расклад — нічога не змянілася?.. Нават чую шорах
вейкаў. Што? Як знялі?! Зусім?.. Чаму?.. А хто ведае?
(Кладзе трубку.)

Прыадчыняюцца дзверы, М а ё р ы к а в а з захапленнем глядзіць
на Бабачкіна.

М а ё р ы к а в а. Які мужчына!.. Жан Марэ...

Бабачкін пасылае ёй паветраны пацалунак. М а ё р ы к а в а
знікае.

Ш а х м а т а ў. Пагаварыце з Алай Пятроўнай.

Б а б а ч к і н. Яна ж пры чым? Лекцыі ў медыцын-
скім інстытуце.

Ш а х м а т а ў. Прыгледзьцеся. Гэты туман вакол
вас...

З'яўляецца Т у м а н а в а.

О! Прыборы! *(Выходзіць.)*

Т у м а н а в а. Леў Іваныч, дарагі, што з заводам?

Б а б а ч к і н. Выдатныя вынікі, Ала Пятроўна!
Атрымалі такія доказы... Ноч не спалі! А Наталля
Сягееўна наогул паводзіла сябе малайцом!

Т у м а н а в а *(хаваючы ўсмешку)*. Так, яна цу-
доўная.

Б а б а ч к і н *(не адразу)*. Вось доказы. *(Паказвае.)*

Т у м а н а в а. Віншую! Напішыце заключэнне.
Пашлём куды трэба. У дзевяць разоў? Ах, мярзотнікі!

Б а б а ч к і н. Ала Патроўна, вакол мяне... Размо-
вы ўсякія, інтрыгі...

Т у м а н а в а. А ў чым справа?

Б а б а ч к і н. Жанчын прыпісваюць...

Т у м а н а в а. Галубчык, калі я вымотваюся да канца, у мяне таксама неўроз пачынаецца — з'яўляюцца ідэі адносін, недаверлівасці. І нават трывога!

Б а б а ч к і н. Лічыце, я не маю рацыі?

Т у м а н а в а (*смяецца*). Ды кіньце!.. Вы проста стаміліся. Адпачнуць трэба.

Б а б а ч к і н. Дробныя непрыемнасці — бог з імі. Аднялі гадзіны ў інстытуце... А там хлопцы задумалі серыю найтанчэйшых эксперыментаў! Добра, калі новы кіраўнік ім дапаможа.

Т у м а н а в а. Праўда? Трэба разабрацца. Што ж вы маўчалі? Родны мой, усё будзе ў парадку. Спакойна працуйце, ні аб чым не думайце. Ну, усміхніцеся! Той дзень, калі мы не смяёмся, прападае для нас — дэвіз інстытута!

Б а б а ч к і н. Вы — як бальзам. Дзякуй!

Т у м а н а в а. Пачакайце. А ў вас не павышаны артэрыяльны ціск? Дазвольце... (*Пальцамі абедзвюх рук дакранаецца да скроняў Бабачкіна, слухае пульс скроневых артэрыяў.*)

З'яўляецца стомлены, няголены, у пакамечаным адзенні Р у б а й л а, увешаны кінакамерай, магнітафонам, фотаапаратам. Ubачыў Туманаву і Бабачкіна ў сумніцельнай мізансцэне, аслупянеў.

Што з вамі, Назар Цярэнцыч?

Б а б а ч к і н. З палавецкага палону? Прабачце, справы. (*Выходзіць.*)

Р у б а й л а (*прастуджаным голасам*). Лепш бы я аслепнуў... І вы?! Святая жанчына!.. Таварышы! Што ж будзе з нашым інстытутам? З навукай? (*Гаротна ківае галавой.*)

Т у м а н а в а. Мінутная слабасць. Абяцаю — больш не паўторыцца. Што-небудзь даведаліся?

Р у б а й л а. Ніякага Сёмага дачнага... не існуе!

Т у м а н а в а. Сляды замятае?

Р у б а й л а. У дошку разаб'юся! Рубайла ні адну кампанію не правальваў!

Т у м а н а в а. Няўжо жонка ні аб чым не здагадаецца? Дзіўна, што ніхто да гэтага часу не паведаміў. Калі жонкі пачынаюць скардзіцца...

Р у б а й л а. Гэта каштоўнае ўказанне!

Т у м а н а в а. Указанне? Я толькі думаю ўголос.

З'яўляецца М а ё р ы к а в а.

Маёрыкава. Ха! І вы здымаліся ў кіно? Мае суседзі страцілі розум на гэтым. За траяк — з раніцы да вечара ў масоўцы маршыруюць.

Туманав. Назар Цярэнцьевіч, пераапаніцеся, далібог.

Рубайла паварочваецца, ідзе да дзвярэй. І цяпер відаць, што штаны яго парваныя знізу даверху.

Маёрыкава. А! Назар Цярэнцывіч! Бедалага!

Рубайла *(аглядае штаны)*. Параводзілі сабак... Аднаго я ўкусиў, дварняка... А вось бульдога... *(Уздыхнуў.)* Для карысці справы! *(Выходзіць.)*

Маёрыкава праходзіць з Туманавай у яе кабінет.

Маёрыкава. Ала Пятроўна! Не кватэра — палац! Шлюб.

Туманав. Колькі метраў?

Маёрыкава. Шмат! Больш як шаснаццаць. Купляю мэблю ў крэдыт, падпішыце.

Туманав. Рада за вас, галубачка.

Маёрыкава. Вады пакуль няма, газ не падключылі, але прыбягаю з работы, распранаюся і хаджу вобмацкам... У цемры — святла пакуль няма. Свой дом! Вам гэтага не зразумець... Цяпер бы дзяўчынку ўдачарыць, немаўлятку.

Туманав. Ганна Іванаўна! Вы маладая, сімпатычная жанчына.

Маёрыкава. Што вы, што вы! Лепшыя гады ўпусціла.

Туманав. Вам бы толькі... знешні выгляд крышачку змяніць. Ці трэба бравіраваць мужчынскасцю, нязграбнасцю?

Маёрыкава. Так мне з дзяцінства — баба нічым не павінна ад мужыка адрознівацца! Роўныя правы, роўныя магчымасці... Я і цягнуся!

Туманав. Усё ж мужчыны любяць жаночкасць.

Маёрыкава. Пайсці за каго-небудзь... А дзе знайсці добрага?

Туманав. Ну, не скажыце. Я сваім мужам задаволена. Пяшчотны, уважлівы, дачушку любіць... Адзінае — рэдка бачу. У лабараторыі прападае — фізік! Розумазаклучаны.

Маёрыкава. Сядзіць?! Надта разумным аказася?

Туманав а. Ды што вы! Гэта значыць, разумны. Але не сядзіць. Розумазаклучаны — заключаны ідэямі, тэрміналогія фізікаў. Але на гэта цяпер скардзіцца неразумна. Ганна Іванаўна, а чаму б вам не радзіць?

Маёрыкава. Бог з вамі!

Туманав а. Дзіця вам патрэбна! Разбураць чужую сям'ю вы не збіраецеся... Так? Дык у чым жа справа? Мы, медыкі, без забабонаў. Цяжка адной. Згодна. Але колькі радасці дае дзіця.

Маёрыкава. Мне ў галаву не прыходзіла.

Туманав а. Жанчыны нярэдка так робяць... Важна, каб бацька не быў алкаголікам, хваравітым.

Маёрыкава. І не балбатун.

Туманав а. Само па сабе. Язык за зубамі. Як Леў Іванавіч.

Маёрыкава *(ускрыквае)*. А! *(Закрывае рот рукой.)*

Туманав а. Легенды пра яго не выпадкова ходзяць. Але я ўпэўнена — сам ён нікому ні слова. Сапраўдны мужчына. Бачылі яго сына? Які хлопец! У дваццаць сем гадоў — доктарскую! *(Перадае паперу.)* Ну вось, жадаю шчасця ў новым доме.

Маёрыкава. Дзякуй. Раіце... пагаварыць з Бабачкіным?

Туманав а. Ганна Іванаўна! Ваша асабістая справа! Мой клопат — каб у кожнага супрацоўніка было будучае, добры настрой... І тады ў рабоце — ён горы зверне!

Разгубленая Маёрыкава выходзіць. Уваходзіць Кацярына Васільеўна Бабачкіна, высакародная жанчына з сівізной.

Кацярына Васільеўна. Добры дзень. Я Бабачкіна. Мяне прасіў...

Туманав а *(устае)*. Кацярына Васільеўна? Добры дзень! Рада пазнаёміцца. Ала Пятроўна, дырэктар.

Кацярына Васільеўна. Вы не ведаеце, навошта мяне запрасіў Рубайла?

Туманав а. Не ведаю! *(Звоніць.)* Выйшаў. Можа быць, у сувязі з юбілеем, які набліжаецца? Назар Цярэнцьевіч — прафсаюзны бог.

Кацярына Васільеўна. Я падумала — ці не здарылася чаго?

Туманав а. Кіньце! Леў Іванавіч у нас мае добрую рэпутацыю. На работах такіх вучоных узво-

дзіцца будынак навукі. А зараз разам з нашай любі-
міцай, чароўнай Наталляй Сяргееўнай, яны задумалі
вялікую справу. Ночы не спяць, але вынік плённы.
Так, дзе ж Назар Цярэнцьевіч? Вось і ён.

З'яўляецца Рубайла, Туманавы выходзіць.

Рубайла. Добры дзень. Я з вамі гаварыў па тэ-
лефоне?

Кацярына Васільеўна. Назар Цярэнцье-
віч, здарылася што-небудзь?

Рубайла. Як жывяце? Сэрца?

Кацярына Васільеўна. Дзякуй, сама ўрач.

Рубайла. Дзе? Кім? *(Налівае шклянку вады.)*

Кацярына Васільеўна. У дыспансеры.

Рубайла. У якім? *(Падсоўвае шклянку да Каця-
рыны Васільеўны.)*

Кацярына Васільеўна. У неўралагічным.

Рубайла. А! Так, так, задачка спрошчваецца.
Паколькі ў вас моцныя нервы...

Кацярына Васільеўна. А ў чым справа?
Шчыра!

Рубайла. Дапамажыце нам. Леў Іванавіч стаў
парушальнікам спакою. *(Падсоўвае шклянку.)*

Кацярына Васільеўна. Зноў прынцыпо-
васць паказвае?

Рубайла. Калі б! Працуюць у нас пераважна
жанчыны. І ў апошні час многія з іх пачалі скардзіць-
ца... Невыносны!

Кацярына Васільеўна. Так, у яго цяжкі
характар. Ужо калі яго захапіла ідэя... Прымусіць
усіх гарэць!

Рубайла *(уздыхае)*. Не тым полымем... Даўні
раман з Іванскай. Але яму, ці бачыце, мала. Пераклю-
чаўся на лабарантак. Хват! А ў апошні час студэнткі,
разумееш, пачалі пагаворваць... *(Падсоўвае шклянку.)*

Кацярына Васільеўна *(не адразу)*. Вы за-
прасілі мяне для гэтага?

Рубайла. Лічыце — прычына дробязная?

Кацярына Васільеўна *(усміхнулася)*.
Я спадзяюся — гэта добраахвотна?

Рубайла. Што — добраахвотна?

Кацярына Васільеўна. З дзяўчынкамі...
Без прымусу?

Рубайла. Кацярына Васільеўна. Ці ў гэтым
справа?

Кацярына Васільеўна. Тады ў чым?

Рубайла (*з пагрозай*). Мне ваша пытанне зразумелае! (*Глядзіць у папку*.) Бабачкін Леў Іванавіч, сорак шэсць гадоў, — ваш муж?

Кацярына Васільеўна. Мой таксама.

Рубайла. «Мой таксама»? Што гэта значыць?!

Кацярына Васільеўна. Усё жыццё ў яго былі жанчыны. І якія жанчыны!

Рубайла. Што-о-о?! Значыць, усё ж праўда... І вы так спакойна...

Кацярына Васільеўна (*апусціўшы вочы*). Мы, калі ажаніліся, вырашылі гэтаму не надаваць значэння. Важна, каб не было духоўнага здрадніцтва.

Рубайла. Што я чую!..

Кацярына Васільеўна (*падсоўвае да яго шклянку з вадой*). Леў Іванавіч такі ўлюблівы... Варта яму ўбачыць... Ён у мілых адносінах з многімі маімі сяброўкамі. Але Іванская мне падабаецца больш. Гэта добра, што ён пераважна з ёю.

Рубайла. Лепш бы я аглохнуў... Ці я сплю? Значыць, каму — адна, усё жыццё цярпі... А каму — колькі хочаш?

Кацярына Васільеўна (*падсоўвае да яго шклянку*). Калі ён сумуе, я сама прыводжу ў дом жанчыну.

Рубайла (*закрывае вушы*). Вай-вай-вай! Асінае гняздо... Прытон! Ну а вы?

Кацярына Васільеўна. Спачатку было няёмка. А вось нядаўна мы купілі трохспальны ложкак.

Рубайла (*глытае вадку, захлынаецца*). Вы казалі... Паўтарыце...

Кацярына Васільеўна. Трэхспальны ложкак. Арабскі. У камісіёнцы схапілі.

Рубайла (*сціскае галаву, ківае ёю*). Зараз я звар'яцею і мяне адвязуць у дыспансер. (*Напявае.*) «Сама садзік я садзіла...»

Кацярына Васільеўна. Даруйце, а хіба ў вашай сям'і інакш?

Рубайла (*танцуе шэйк у нарастаючым тэмпе, павязвае галаву ручніком*). З'еду з глузду! І ніхто гэта не выкарыстае! (*Набірае нумар тэлефона.*) Ала Пятроўна, кантузія... Дазвольце дамоў. Зрушэнне мазгоў. (*Кладзе трубку, устае.*) Згарэў Рубайла на грамадскай рабоце! У кампаніі. Падрабязнасці ў некралогу. (*Па-*

кутваючы, войкаючы і напяваючы, Рубайла накіроўваецца да выхада.)

У гэты момант дзверы расчыніліся, з'явіліся Іванская і Бабачкін. Ён падтрымлівае яе за локцік і ажыўлена расказвае штосьці вясёлае. Іванская смяецца. Рубайла ўскрыквае, падымае рукі, аббягае іх і, азіраючыся, накіроўваецца ў адчыненыя дзверы. Кацярына Васільеўна смяецца, паступова заспакойваецца.

Бабачкін. Кацярына! Што здарылася?

Паўза. Іванская зразумела, што ёй лепш пайсці.
Выходзіць.

Кацярына Васільеўна. Хто гэта?

Бабачкін. Супрацоўніца, Наталля Сяргееўна Іванская. Шалёная, узбаламучаная, але ў рабоце — звер! Ты тут — чаму?

Кацярына Васільеўна. Ды гэты ваш Рубайла... Балаган нейкі... І смешна, і недарэчна... А што, Іванская замужам?

Бабачкін. Вось яно... Ты паверыла ў гэтую лухту?

Кацярына Васільеўна. Не, не, заспакойся! Я толькі падумала... Старэйшая за цябе...

Бабачкін. На восем месяцаў!

Кацярына Васільеўна. Але старэйшая. І калі ў цябе... Хто-небудзь ёсць...

Бабачкін. Кацярына!

Кацярына Васільеўна *(наспешліва)*. У мяне водпуск. Я еду да сястры Шуры. На месяц. А ты разбярыся ў сабе.

Бабачкін. Інтэлігентная жанчына!

Кацярына Васільеўна. Але жанчына. І калі... Застанёмся сябрамі... Добра?

Бабачкін. Кацярына, памятаеш, як мы сустрэліся?

Кацярына Васільеўна. У шпіталі. Ты паміраў...

Бабачкін. Памятаеш, з чаго мы пачалі?

Кацярына Васільеўна. У нас нічога не было — толькі твой шынель.

Бабачкін. Памятаеш, што было з сынам?

Кацярына Васільеўна. Дзяжурылі па чарзе ля ложка... Так даўно... Якое гэта мае значэнне?

Бабачкін *(падыходзіць, бярэ яе за плечы)*. А ведаеш, табе падыходзяць зморшчынкі. *(Цалуе.)*

Лёгкія, як павуцінне восенню. Ты памятаеш, як мы...
(*Расмяляўся.*)

Кацярына Васільеўна (*засаромелася*).
Пакінь!

Бабачкін. Чаму — усё гэта было! І было цудоўна. Калі на вуліцы я бачу дзяўчыну, я ўспамінаю цябе...

Кацярына Васільеўна. Ты немагчымы!

Бабачкін. А на душы светла, святочна... Не было б цябе, ці змог бы я напісаць столькі работ?
(*Цалуе.*) Чаму мне падабаецца цалаваць менавіта гэта вуха?

Кацярына Васільеўна. Таму што ты ляўша! Схаваны.

Бабачкін. Нічога падобнага! (*Азірнуўся.*) Кацярына Васільеўна, я запрашаю вас у кафэ. Зараз жа!

Кацярына Васільеўна. Але я павінна яшчэ трапіць на работу.

Бабачкін. Ніякай работы! У мяне сёння свята: дырэктару завода — аплявуха! Гэта трэба адзначыць.

Кацярына Васільеўна. Пасля работы. Добра?

Бабачкін. Згодзен.

Кацярына Васільеўна. Лёва... але я... павінна ехаць да Шуры. Я абяцала.

Бабачкін (*не адразу*). Калі абяцала — трэба.

Кацярына Васільеўна (*усміхнулася*). Мянэ чакаюць у дыспансеры.

Бабачкін. Не спазняйцеся на спатканне, мадам! (*Абдымае яе, цалуе ў шчаку.*)

Уваходзіць Маёрыкава.

Маёрыкава (*ускрыквае*). А! Яшчэ адна... (*Убягае.*)

Кацярына Васільеўна (*весела*). Так табе і трэба! (*Выходзіць.*)

Бабачкін, апусціўшы галаву, насвітвае сумны матыў.

Карціна шостая

Агульны пакой. Іванская і Чыжык.

Іванская. Такім чынам, што ж удалося даведацца камісару Мегрэ?

Чыжык (*пасля паўзы*). Тое, што ён безнадзейна закаханы.

Іванская. Чыжык, цябе паслалі расследаваць злачынства!

Чыжык. Наташа...

Іванская. Столькі шуму, размоў... Ох, гэты Бабачкін! Сэрцаед, лавелас... Шматгрэшны.

Чыжык. Ёсць толькі адзін сродак спыніць размовы.

Іванская (*з цікавасцю*). Праўда?

Чыжык (*абдымае яе*). Выходзь за мяне.

Іванская. І ўсё стане на сваё месца? На жаль! Дантэс ажаніўся на сястры Наталлі Мікалаеўны, але гэта яшчэ больш падліло масла ў агонь. А затым адбылася і дуэль.

Чыжык. Каго мне выклікаць на дуэль?

Іванская. Ты лічыш, што Бабачкін бязгрэшны?

Чыжык. Не сумняваюся. Справа тры грошы не варта.

Іванская. Вось і цудоўна. Чыжык, я даўно збіраюся... Пасля той ночы, калі мы апынуліся ўдваіх... у лесе... Ён усё больш і больш мне падабаецца. Цудоўны чалавек! Правільна? З табой, а думаю пра яго... Як ты думаеш — узрост можа быць перашкодай?

Чыжык. Добра, што твая тэма — толькі гульні. А не забойствы.

Іванская. Мой дарагі Шэрлок Холмс! Пакуль ты грунтоўна не разбярэшся ў гэтай гісторыі, пра жаніцьбу маўчы.

Чыжык. Наташа!

Іванская (*задуменна*). А ён — Наталі...

Чыжык. Чаму б табе самой не расказаць, што ў вас адбываецца?

Іванская. А не! Я не аб'ектыўная. І цікава, ці зможаш ты разабрацца. Невялікі конкурс. Для будучага мужа.

Чыжык. Наташа, ставіць свой лёс у залежнасць...

Іванская. Хто ведае, у чым наш лёс!

Чыжык. Калі разбяруся...

Іванская. Памятай: памылішся — крыўдуй на сябе.

Чыжык (*складвае рукі на грудзях*). Божа! Што мне прыходзіцца цяпець... Пойдзем па крузе зноў. Запрасі Шахматава.

І в а н с к а я. Следства працягваюць знаўцы! (*Выходзіць.*)

З'яўляецца Ш а х м а т а ў.

Ч ы ж ы к. Віталь Валянцінавіч, што ж мне ўсё ж думаць?

Ш а х м а т а ў. Вы яшчэ сумняваецеся? З мухі стварылі слана!

Ч ы ж ы к. Але муха ўсё ж была? Вось пісьмо лабарантак... Гэта напісалі студэнткі... «Прозвішчаў не падпісваем, а будзеце правяраць — дапаможам».

Ш а х м а т а ў. Ананімкі!

Ч ы ж ы к. Даведка з бухгалтэрыі...

Ш а х м а т а ў. У яго гады захапіцца дзяўчынкамі?

Ч ы ж ы к. Лірычны ўзрост. У Чарлі Чапліна ў семдзесят дзіця нарадзілася.

Ш а х м а т а ў. То фокуснік, ілюзіяніст. Або кінатрук.

Ч ы ж ы к. Вядома, што каўказскія стогадовыя старыя...

Ш а х м а т а ў. На Усходзе любяць легенды! Як урач раю — не спакушайцеся!

Ч ы ж ы к. Значыць, ваша думка, што гэта ліпа?..

Ш а х м а т а ў. Ліпавая алея! Парк!

Ч ы ж ы к. І я так думаю. Але каму гэта патрэбна? Віталь Валянцінавіч, нечакана я знайшоў... Скажыце, чаму ў вашым інстытуце так многа ўходаў па ўласнаму жаданню?

Ш а х м а т а ў. Хіба?

Ч ы ж ы к. За апошнія два гады — калі дырэктарам стала Туманова — з інстытута пайшло больш супрацоўнікаў, чым за папярэднія пятнаццаць гадоў. Як растлумачыць узмацненне міграцыі?

З'яўляецца Т у м а н а в а.

Т у м а н а в а (*Шахматаву*). Выдатную справаздачу напісалі, Віталь Валянцінавіч!.. Глыбока абгрунтавана. Не вельмі перашкоджу?

Ч ы ж ы к. Значыць?

Ш а х м а т а ў (*не адразу*). Мікраклімат неспрыяльны.

Ч ы ж ы к. Мікраклімат?

Ш а х м а т а ў. Наш інстытут знаходзіцца ў паўночнай частцы горада. Усе астатнія — у паўднёвай.

Вось і бягуць на поўдзень! Мікракліма́т — гэта вельмі важна для работы!

Чыжык. Вы свабодны.

Шахматаў выходзіць.

Туманава. Усё бачыць, усё ведае, а вось разумеемая таварыскасць даволі дзіўна...

Чыжык. Што ж нам думаць, Ала Пятроўна?

Туманава. Я вам гаварыла. Не веру. Проста не веру! Цудоўны чалавек. Столькі сіл аддае навуцы... Да жанчын, праўда, заляцаецца, расказвае анекдоты, пагладзіць, ушчыкне... Але... Не думаю... Сустракаюцца, праўда, эратычныя працаўнікі, якіх хапае на многіх... Але ён... Тут прыбаўлена. Можа быць, толькі з Наталляй Сяргееўнай.

Чыжык (*падхопліваецца*). Што?!

Туманава. Пасля экспедыцыі яна ажыўлена, штодзённа мяняе ўборы... І так закахана глядзіць! Усе звярнулі ўвагу. А зрэшты, я магу памыляцца.

З'яўляецца Рубайла, галава абвязана ручніком.

Рубайла. Час вырваць з карэннем!..

Туманава. Лягчэй, лягчэй.

Рубайла. Не магу! Ужо калі я, разбіты паралічам, з'явіўся, каб дапамагчы справе...

Туманава. Назар Цярэнцыч у нас заўзята змагаецца за высокую маральнасць.

Рубайла. Навошта так вузка? Я супраць таго, што стрымлівае нашу навуку... Ці можа, разумееш, нармальная жанчына нарадзіць столькі работ, як Іванская? Адказваю — не можа! Без Бабачкіна. У бязгрэшнае зачацце не веру! А каб вучоныя не адцягваліся на пісанне прац для палюбоўніц, наша навука зрабіла б крок... (*Паказвае кудысьці далёка.*) Уга!

Туманава. Спакойна, галубчык, спакойна. Калі чалавек злуецца, адрэналін паступае ў кроў, звужвае сасуды, павышае ціск.

Рубайла. Не магу маўчаць! Тры ўнучкі, чырвоныя шапачкі!.. А калі б да вашай дачкі, Ала Пятроўна, пачаў чапляцца выкладчык?! Робіцца нахабным з кожнай гадзінай! Я б такіх — да сценкі! Нават у мірны час. Без кампаніі.

Туманава. Назар Цярэнцыч, не забывайце, у якім інстытуце мы працуем... Раніць лёгка — вылечыць цяжка. Дарэчы, з жонкай гаварылі?

Рубайла (*сціскае скроні, паморшчыўся*). Не ўспамінайце! Хопіць іншых сведак. З Іванскай, разумееш, усякі сорам страцілі!

Чыжык (*зноў ускоквае*). Як вы казалі?

Рубайла. На вачах! Памятаеце, як яна яго цалавала? А ў дочкі ж яму гадзіцца!

Туманава. А калі гэта каханне? Можа быць, я разважаю па-жаночаму. Але ніколі не спяшайцеся асуджаць.

Рубайла разводзіць рукамі — такое сказала дырэктрыса...

Чыжык (*нервова трасе каленам*). Цікава, цікава... Запрасіце Бабачкіна!

Рубайла выходзіць.

Пра якую кампанію ён гаварыў?

Туманава. Назар Цярэнцыч колькі жыве, столькі змагаецца. Жыццё для яго — суцэльная кампанія.

Чыжык. Значыць — мыльная бурбалка?

Туманава. Вы так думаеце? (*Загадкава.*) Не ведаю, не ведаю. Ваш першы званіў. Цікавіўся нашымі рэкамендацыямі гарсавету. Цудоўны чалавек! Высокамаральны. Не любіць усякіх гэтых штучак. Відаць, працаваць з такім — адно задавальненне.

Чыжык. Ала Пятроўна, з Бабачкіным хачу памужчынску. Шчыра.

Туманава. Калі ласка. (*Выходзіць.*)

З'яўляецца Бабачкін, з недаверам глядзіць на Чыжыка.

Чыжык. Леў Іванавіч, вам могуць помсціць?

Бабачкін. Не разумею.

Чыжык. Ёсць у вас ворагі?

Бабачкін. Як ва ўсіх — праклятыя імперыялісты.

Чыжык. Гэта правільна, што ад вас паехала жонка?

Бабачкін маўчыць.

Даруйце. Амаль усё сведчыць супраць вас. Нейкі карнавал, калектыўны розыгрыш. Або хтосьці пляце інтрыгі? Але хто? Леў Іванавіч, дапамажыце. Вам перашкаджаюць працаваць. Хто і чаму? (*Паўза.*) Маё будучае залежыць ад вас.

Бабачкін (*кладзе руку на сэрца, пагладжвае*).

Калі шчыра, як мужчына мужчыну — зайздросцяць!

Чыжык. Зайздросцяць?

Бабачкін (*пайшэнтам*). Жанчыны мне лёгка дастаюцца!

Чыжык. Як так?

Бабачкін. Напрыклад, Іванская... Шыкоўная! Ці не праўда? А я кроку не зрабіў, каб яе заваяваць. Сама!

Чыжык (*п'е ваду, не адразу*). Прабачце, я сёння запрацаваўся... Можна мне пайсці?

Бабачкін. Гуляйце. (*Выходзіць.*)

Чыжык націскае кнопку. Уваходзіць Люся.

Чыжык. Люся! Тэрмінова спіс супрацоўнікаў, якія звольніліся з інстытута.

Люся. Ад Івана Грознага ці...

Чыжык (*раззлаваўся*). Усе вастрасловяць! Як у вар'яцкім доме... За апошнія два гады!

Люся. Усякла.

Чыжык. Люся, а вы ж так нічога і не сказалі.

Люся. Вы жанаты?

Чыжык. На выданні! Якое гэта мае значэнне?

Люся. Баюся, застанецеся ў дзеўках.

Чыжык. Гэта яшчэ чаму?!

Люся. Пачуцця гумару не хапае. Мяркуючы па апытванню, дзяўчаты на першае месца ставяць менавіта гэтую якасць. (*Выходзіць.*)

Чыжык. Так табе, Чыжык, і трэба. (*Складвае паперы.*)

З'яўляецца Рубайла.

Назар Цярэнцыч, чаму з інстытута пайшоў доктар навук Анішчук?

Рубайла. Як вам сказаць. Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек...

Чыжык. Семнаццаць гадоў прарабіў!

Рубайла. Асабістыя матывы.

Чыжык. А Лабанаў? Кандыдат навук?

Рубайла. Не ведаю. Але пастараюся высветліць. Юрый Сцяпанавіч... (*Азіраецца.*) Пры ўсіх не хацеў... Бабачкін і Туманава... (*Падыходзіць, шэпча на вуха.*)

Чыжык (*кладзе руку на яго лоб, напеўна*). Рабочы дзень закончаны, ідзіце дамоў...

Рубайла. Не магу! Не маю права. Парадак у інстытуце цяпер на мне трымаецца! Цяпер ужо абавяз-

кова — не Бабачкін, а Туманова ўзначаліць новы цэнтр... А тут... Страшна падумаць, што будзе з навукай, калі я... Калі са мной... *(Шчыра праслязіўся.)*

Чыжык. Новы цэнтр?.. *(Раптам.)* Эх, яблычка!.. *(Прайшоўся чачоткай.)*

Рубайла *(збянтэжыўся)*. Выклікаць «хуткую»?

Чыжык. Не трэба! Язджайце трамваем... Ажанюся я, Назар Цярэнцыч! Цяпер ужо без сумненняў! Загадка сфінкса адгадана. *(Танцуючы, выходзіць.)*

З'яўляецца Іванская.

Іванская *(як кошка, ласціцца, праводзіць рукой па шчацэ Рубайлы)*. Назар Цярэнцыч, любімы прадмет майго абажання!

Рубайла *(здрыгануўся)*. Я вам не прадмет!

Іванская. Так? Гэта ж стыль нашага інстытута. Я сумую па славе. Усе шэпчуцца... Давайце збяром мясцком, пагаворым.

Рубайла. Мясцком?

Іванская. Раскажу ўсё, як было. З пікантнымі падрабязнасцямі! Каючаяся Магдаліна. Няхай грамадскасць асудзіць.

Рубайла. Не лічыце мяне за інтэлектуала! Хоцаце выручыць?

Іванская. Жанчына ніколі не ведае, чаго яна хоча.

Рубайла. Усяму свету выхваляліся аб сваіх прыгодах, а цяпер, відаць, задумалі замуж... Але хто ж такую возьме?

Іванская. Дзякуй... Калі збяром народ? Я член мясцкома.

Рубайла. Спадзяецца што-небудзь змяніць?

Іванская. Не спрачайцеся з жанчынай. Падарыце мне сход. А я вам — кавалачак сонца... *(Заплюшчыўшы вочы, цягнецца.)*

Рубайла. Не выйдзе! *(Крычыць.)* Людзі! Супрацоўнікі...

Іванская. А з выгляду такі магутны... *(Уздыхнуўшы, выходзіць.)*

Рубайла *(выціраючы ўспацелы лоб)*. Таварышы! За што пакутую?

З'яўляецца Туманова.

Туманова. Дзе Чыжык?

Рубайла. Ала Пятроўна, здаецца, ён за Бабач-

кіна... Блізарукі, а ўніклівы! Пытаўся, хто пайшоў з інстытута... У райком паехаў. І гэта шалёная, Іванская, ваду каламуціць... Заставацца з такой сам-насам... Бр!

Туманава *(пасля доўгага маўчання)*. Бабачкіна. Неадкладна!

Рубайла знікае. Туманава перасоўвае мэблю. З'яўляецца Бабачкін.

Бабачкін. Дапамагчы?

Перасоўваюць мэблю ўдваіх на працягу ўсёй сцэны.

Туманава. Леў Іванавіч, дарагі мой чалавек... Абставіны змяніліся... Я абараняла вас як магла... Але...

Бабачкін. Здарылася што-небудзь?

Туманава. Чыжык пайшоў у райком, да першага. Высновы, мякка кажучы, не ў вашу карысць. Калі шчыра — рэкамендуюць здымаць. Чыжык вам спачувае, але... Мілы, родны, што я магу для вас зрабіць? Што? Падкажыце? Стол паставім тут...

Бабачкін. Ала Пятроўна, не хвалюйцеся. Можна, абыдзеца?

Туманава. Калі за справу бярэцца грамадскасць? Што рабіць? Што рабіць? Будзе сход, публічная экзекуцыя... Галава трашчыць. А можна, заяву аб ухадзе?

Бабачкін. Пайсці?! Куды? Навошта?

Туманава. Не, не! Хоць гэта адразу заглушыла б... Новыя людзі... Стол лепш сюды...

Бабачкін. У мяне пачата серыя доследаў... Ведаеце, методыку Ленца давялося змяніць!.. Як жа...

Туманава. Дапусцім, адпушчу. У мяне пойдучь такія непрыемнасці... Га! Вельмі хочацца дапамагчы. Вас усюды прымуць. У акадэмію, напрыклад. Пазваніць? *(Кладзе на стол паперу, ручку.)*

Бабачкін. Ала Пятроўна, столькі сіл аддаў інстытуту... Пачынаць работу на новай базе — месяцаў восем дарэмна... Не менш!

Туманава. Ці мне вас не зразумець? Але ўсё ж абарочваецца, родны мой, што лепш пайсці. Не даказваючы, што маеш рацыю. Падавайце заяву. Заўтра я ўжо не змагу падпісаць загад аб вызваленні.

Бабачкін. А калі я гэта не зраблю?

Туманав а. Задзяўбуць, з'ядзяць. О, гэтыя ханжы! На жаль, яшчэ не перавяліся.

Бабачкін. Скажыце шчыра: гэты шум — з-за «шумоў»?

Туманав а. Я вас не разумею.

Бабачкін. Рэцэнзія...

Туманав а. Леў Іванавіч! Я магу пакрыўдзіцца. Мае адносіны да вас вядомыя.

Бабачкін. Даруйце, калі ласка... Галава кругам.

Туманав а. Трапілі пад кампанію — вось ваша бяда.

Бабачкін. Якое ж выйсце?

Туманав а. Верце мне, самае разумнае — заява аб звальненні. Па ўласнаму. Або... Хочаце — прыму ўдар на сябе? Заставайцеся! Атрымаю вымову! Прабяр-руць на калегіі!

Бабачкін. Не, не.

Туманав а выходзіць, Бабачкін каля стала, глядзіць на ліст паперы. З'яўляецца Маёрыкава — неверагодная прычоска, звышмодная сукенка. Не ходзіць — дэманструе мадэль.

Маёрыкава (*паўшэптам, пад Дароніну*). Гэта я... Такая цішыня ў бібліятэцы... Летам ніхто не заглядвае... За горадам, на дачах... (*Уключае музыку*.) А я ў сваім палацы ўпіваюся шчасцем. Не кватэра — мара!.. Толькі адной... сумна!

Бабачкін (*пасля паўзы*). Вы штосьці сказалі?

Маёрыкава (*у руху*). Даўно запрасіць збіраюся... Але ў вас заўсёды хто-небудзь ёсць. Ведаеце, усё жыццё перашкаджала сарамлівасць... «Ганначка, нельга! Ганначка, як можна?!»

Бабачкін. Даруйце, вы да мяне?

Маёрыкава. Не ведаю, як пачаць... Столькі пяшчотнасці, цяпла накапілася... І ўсё да аднаго чалавека.

Бабачкін. Што з вамі, Ганна Іванаўна?

Маёрыкава. Прыходзьце сёння...

Бабачкін. Куды, навошта?

Маёрыкава. На наваселле. (*Танцуе вакол яго экзатычны танец*.) Я буду чакаць. Няхай вас гэта ні да чаго... Сустрэліся — разышліся. Дзіця сама... Я ніколі не адважылася б. Дзякуй Але Пятроўне. Ён добры, гаворыць, зразумее...

Бабачкін. Ай ды баба!

Маёрыкава (*радасна*). Гэта вы мне? Маёрыкава — магіла, нікому ні слова...

Бабачкін уключаецца ў танец, але раптам спыняецца. Закаціўшы вочы, эфектна хапаецца за сэрца, адкрывае рот, шумна дышае.

Бабачкін. Усё... Канец! Крыўдна — столькі жанчын недакахаў... Бывайце. (*Адной рукой трымаецца за сэрца, другой пасылае Маёрыкавай паветраны пацалунак. Паспешліва кладзецца на падлогу, акуратна склаўшы рукі на грудзях.*)

Маёрыкава. Што з вамі?.. Леў Іваныч... Леў Іваныч... Родненькі... Які ж вы леў?.. А яшчэ дэсантнік... О божа!..

Бабачкін, крыху расплюшчыўшы вока, назірае за Маёрыкавай. Доктара! Доктара-а-а! (*Кідаецца да тэлефона, паспешліва набірае.*) «Хуткая»! Неадкладна... Нервовы інстытут! Гэта значыць аховы нервовай... Ну і мужыкі пайшлі... А столькі гаварылі... (*Пераступіўшы цераз Бабачкіна, рашуча выходзіць.*)

Карціна сёмая

Інстытут. Рубайла з магнітафонам у руках мітусіцца па пакоі, нарэшце ставіць яго за прыборамі, прыкрывае абрусам. Доўга вагаецца. Пачуўшы крокі, раптам адважыўся, уключае магнітафон.

Рубайла (*шэпча*). Божа! Не пагубі... атэіста. Усе кампаніі я з табой змагаўся. Але гэта не ад душы...

Уваходзіць Туманав.

Туманав (*склаўшы рукі на грудзях*). Не магу апамятацца... Неверагодная, найдзічэйшая гісторыя — у нашым інстытуце, у інстытуце аховы нервовай... Супрацоўніка схапіў інфаркт!

Рубайла. Свавольны — не па гадах! Сардэчка і не вытрымала.

Туманав. Толькі б выжыў! Не ведаю, што аддала б.

Рубайла. Не турбуйцеся — дапамога па першаму разраду. Пуцёвачку. Кватэру знайшлі. Адначасовую дапамогу. Урачы што кажуць?

Туманав. Жудасныя болі. Зняць пакуль не ўдаецца. Назар Цярэнцыч, як гэта магло здарыцца?

Рубайла. Наша віна, Ала Пятроўна, у тым, што своечасова яго не спынілі. Я як старэйшы таварыш павінен быў сказаць: «Лёва! Падумай пра сэрца...»

Туманава *(не адразу)*. Назар Цярэнцыч, у цэлым я была задаволена вашай дзейнасцю... Зорак з неба не хапалі, але вызначаліся стараннасцю, добрасумленнымі адносінамі.

Рубайла. Ала Пятроўна!..

Туманава *(настойліва)*. Зразумейце, мне нялёгка развітвацца з вамі. Я шкадую, што вы не прыжыліся ў нашым калектыве.

Рубайла. Пайсці? Мне? Я старшыня мясцовага камітэта!

Туманава *(уздыхае)*. Уладзім.

Рубайла. А за што? *(Паварочвае галаву ў бок магнітафона.)* За тое, што Рубайла — у першых радах?.. Душа ўсіх кампаній? З дзяцінства там, куды кідала яго грамадскасць?

Туманава. Куды вы цягнеце галаву?

Рубайла. Вось! Нервовае, ад ператамлення — усё жыццё для народа...

Туманава. Вы арганізавалі цікаванне вучонага. Давялі яго.

Рубайла. Я? *(Паварочвае галаву да магнітафона.)* А колькі публікі з'елі вы? Калі перашкаджаў або спрабаваў крытыкаваць... Лабанава — не ўзяў у сааўтары. Дудкіна — адмовіўся працаваць на вашу дысертацыю... А хто нацкоўваў мяне на Бабачкіна? Толькі я, як сумленны, прынцыповы...

Туманава. Куды вы? Што з вамі сёння?.. Вазьміце для заспакаення нерваў. Наш інстытут прапанаваў. *(Перадае цацку «закаці шарык»)*. Галубчык, вы ўсё ставіце з ног на галаву... Успомніце — памяць у мяне выдатная, — я папрасіла вас разабрацца, параіць Бабачкіну паводзіць сябе больш сціпла. Глядзіце ў вочы. Ці я сказала больш?

Рубайла *(спрабуе закаціць шарык)*. Прама нічога не сказалі. Але паміж словамі... Моўчкі...

Туманава. Даруйце, дарагі, гэта ўжо містыка. Назар Цярэнцыч, вы састарэлі. Недарэчнасць, блазната... Ну, адкуль вы ўзялі, што ідзе кампанія?

Рубайла. Была кампанія, Ала Пятроўна! Была. Чаму спынілі — не магу ўявіць сабе! Можа, што за мяжой? Вядома! Дзе-небудзь абісінцы напалі на эфіопаў. І нам пакуль не да Бабачкіных.

Т у м а н а в а. Увесь інстытут не дамаўляючыся, вырашыў вас разыграць. Каралём блазнаў аб'явілі! Каўпак надзелі! А вы нават не заўважылі. Толькі падумаць — як выраслі людзі! Смяюцца над тым, што калісьці... Так, сённа ўжо нельга на вачах ва ўсіх сфабрыкаваць справу, з'есці чалавека... Людзі настолькі змяніліся, што іграць сабой...

Р у б а й л а *(не зладзіўшы з цацкай, яшчэ больш засмучаны, кідае яе)*. Значыць, гэта я сам, адзін, давёў яго да інфаркту? Так?!

Т у м а н а в а. І ведаеце, што крыўдней за ўсё ў гэтай сумнай гісторыі — вы працавалі ў такім інстытуце побач з урачамі...

Р у б а й л а. Талент! Куды мне да вас... *(Успомніў пра магнітафон.)* Вы з'елі Бабачкіна, Ала Пятроўна. За рэцэнзію. За што яшчэ? Бабачкіна, а не вас, маглі назначыць дырэктарам новага цэнтра. Рубайла ўсё ведае! Вось вы яго і скампра... скампрамета...

Быццам пеўні, у дзіўным танцы кружаць адзін супраць другога.

Т у м а н а в а *(жорстка)*. Дапусцім! Неверагоднае. Але адказваць давядзецца вам. І не спрабуйце са мной жартаваць. Вы старэйшы. Але па метадах — хлапчук... Хто цяпер так працуе? Дурні! За месца пад сонцам трэба змагацца... Ой як змагацца!.. Не шкадуючы нікога, нічога... Але рабіць гэта... З добразычлівай усмешкай, у пальчатках... Прыкрываючыся словамі, словамі, словамі... Уступіце месца маладым, гібкім...

Р у б а й л а. Ха-ха! Здаецца так лёгка? За праўду, за інтарэсы навукі — буду змагацца!

Т у м а н а в а. Па кім б'юць званы? Яны б'юць па вас, таварыш Рубайла. *(Дастае з сейфа чорны бланкэт, чытае.)* «Рубайла Н. Ц. Пятага жніўня. Своечасова не даставіў рэактывы. Сарваў эксперымент. Дваццаць пятага кастрычніка. Нагрубіў лабарантцы Зубовіч, давёў да слёз, пайшла з інстытута. Трэцяга лістапада...»

Р у б а й л а. Хопіць! І што — на кожнага супрацоўніка ёсць?

Т у м а н а в а *(захлопвае бланкэт, хавае ў сейф)*. Карысна, каб людзі віну адчулі. Калі ў чалавека плямачка, ім лёгка кіраваць.

Р у б а й л а. Па ўласнаму жаданню — як звычайна?

Т у м а н а в а. Навошта ж. Узрост у вас пенсійны. Паўтараю — не ўздумаіце... Я магу быць і злоснай.

Р у б а й л а. Што адбываецца? З-за аднаго чалавека! Не разумею — краіна ж у нас вялікая! Людзей не хапае, ці што?

Т у м а н а в а. Спадзяюся, абыдзецца. Гэтымі днямі праводзім вас на пенсію. Я пастараюся, каб на выгадных умовах.

Р у б а й л а. На пенсію, так? *(Дае магнітафон.)* А гэта бачылі? Кожнае ваша слова запісана... На калянях будзеце поўзаць! Ніякай пенсіі! Такія вопытныя каштоўныя кадры павінны працаваць, прыносіць карысць народу... *(Уключае магнітафон.)* Што такое? *(Гуку няма.)* А! Заела...

Туманавы ўсміхаецца. Уваходзіць І в а н с к а я.

І в а н с к а я. Ала Пятроўна, вас чакаюць.

Т у м а н а в а. Чаго?

І в а н с к а я. Сход! Столькі народу прыйшло! Іншы раз бегаеш-бегаеш, а тут — самі!

Т у м а н а в а. Які сход? Хто дазволіў?

І в а н с к а я. Вытворчы сектар інстытута аховы нервовай сістэмы павінен разабрацца ў сваіх хваробах.

Забягае Л ю с я.

Л ю с я. Ала Пятроўна, на сход прыйшлі Чыжык і яшчэ двое, з гаркома.

Т у м а н а в а. Чаму з гаркома? Навошта?

Л ю с я. Такія імпазантныя! Але, па-мойму, без пацуця гумару. Паспрабавала пажартаваць — нават не ўсміхнуліся.

Т у м а н а в а *(не адразу)*. Гэта дрэнная прыкмета, Люсечка, калі людзі не ўсміхаюцца... *(Робіць практыкаванне па сістэме ёгаў.)*

Карціна восьмая

Бальніца. Хол.

Н я н е ч к а *(ля тэлефона)*. Вар, а Вар, дык ты прыходзь, не бойся. Яго ўсе глядзець ходзяць. Забяжы хоць на мінутку. Тое, што пра яго гавораць... Не мужчына, а цуд!.. Столькі жонак, столькі палюбоўніц... А з выгляду не скажаш — слабаваты... Таму я думаю вось што. Мужыкі цяпер замотаныя, у рабоце... А пра яго

чутка прайшла — маўляў, пашчотны, уважлівы... Вось бабы і накінуліся... Сэрца як? Урачы кажуць, лепш. А вось жанчын пачаў баяцца. Убачыць — задрыжыць увесь, уцякае. З сабой, значыць, змагаецца.

З'яўляецца Баба чкі н у бальнічным халаце, на хаду ў блакноце робіць паспешныя запісы.

Ну, давай, Вар, прыходзь... *(Кладзе трубку, працягвае прыбіраць.)*

Баба чкі н *(глядзіць на пакункі, сурова)*. Гэта што?

Нянечка. А ўсё вам. Класці, кажу, няма куды!.. Нясуць і нясуць.

Баба чкі н. Хто? Не падыходзьце блізка — гаварыце адтуль.

Нянечка *(уздыхае)*. Вядомая справа — жанчыны.

Баба чкі н *(злосна)*. Мяне няма. Я памёр. *(Праглядае пошту.)* Іванова. Трыкатажная фабрыка. Чарнамордзікава — трэст ачысткі. Кукішава... Не ведаю такіх! *(Шпурляе пісьмы.)*

Нянечка. Можа, забылі. А жанчыны — яны памятаюць. Усё памятаюць. Аднясу ў халадзільнік. *(Забірае пакункі, выходзіць.)*

Бабачкін глядзіць у блакнот, паспешліва піша, падыходзіць да тэлефона.

Баба чкі н. Сяргей Сцяпаных? Бабачкін. Вітаю маладога і шматабяцаючага... Цудоўна! Які там інфаркт... Бальніца — адзінае месца, дзе можна спакойна папрацаваць. Вось менавіта. Слухай, Сярожа, мне прыйшла ў галаву цікавая думка — палепшыць мадэль... Ты мог бы прымчацца сюды? Ад'язджаеш? Вось яно што! Ну, тады пасля прыезду... Пра мяне? Што чуў? Ах, вось як... Значыць, у горадзе ўжо гавораць... Ну-ну... А ты ад каго чуў? Ад Алы Пятроўны?! Не, не, я ўжо нічому не здзіўляюся. Паслухай, а куды ты едзеш у экспедыцыю? У тундру? За Палярны круг? Няўжо нічым не хварэюць? Не бывае склерозу? Неверагодна! Скажы мне... *(Азіраецца, нягучна.)* Ці многа ў экспедыцыі жанчын? Ніводнай?! Сярожа, я еду з табой! Ніякіх пярэчанняў... Хачу месяц спакойна папрацаваць. Сярожа, ты зробіш гэта дзеля сябра свайго бацькі... Калі нас скінулі ва Усходняй Прусіі... Не хвалюйся, я здаровы як бык! *(Спалохана аглядваецца.)*

Гэта значыць, як конь. Хлопчык мой, буду мыць пра-
біркі, варыць кашу. Нічога не гавары — праз паўга-
дзіны буду ў цябе. *(Кладзе трубку, адыходзіць, вяр-
таецца, зноў звоніць. Змененым голасам, гугнявіць.)*
Ала Пятроўна? Гавораць з клінікі. У нас несучышаль-
нае гора. Толькі што *(глядзіць на гадзіннік)*, на пяць-
дзесят дзевятай мінуце перастала біцца сэрца вашага
супрацоўніка... Памёр Бабачкін Леў Іванавіч. Меды-
цына аказалася бяссільнай... Добры чалавек? Не ве-
даю. Таленавіты вучоны? Пра нябожчыкаў заўсёды...
Будзеце скардзіцца? Ваша права. Хто гаворыць? Загад-
чык аддзялення Магільніцкі. Запэўніваю вас, яго
смерць і маё прозвішча амаль не звязаны. Будзьце
здоровы. *(Націскае на рычаг, звоніць, тонам старшы-
ны-салдафона.)* Назар Цярэнцыч? Дакладвае дзяжур-
ны ўрач. У даверанай мне бальніцы не хапае адной
адзінкі асабовага саставу. Што? Ніяк не. Бабачкін Леў
Іванавіч. Шчасліва памёр. Пахаванне, аркестр за
кошт мясцкома. Дзяжурны ўрач Грабаўшчыкоў! *(Ве-
шае трубку, страявым крокам адыходзіць ад тэлефона.)*

З'яўляецца нянечка.

Нянечка. У садочку пагулялі б. Такая цеп-
лыня...

Бабачкін *(у цудоўным настроі)*. Добра тут у
вас! *(Паглядзеў у акно, паспешліва.)* Пайду паляжу.
(Пазяхаючы, паспешліва выходзіць.)

З'яўляецца Люся з кветкамі.

Люся. Добры дзень. Можна да Льва Іванавіча?

Нянечка. А вы хто будзеце?

Люся. Супрацоўніца.

Нянечка. У якім гэта сэнсе?

Люся. У самым прамым.

Нянечка. А!..

Ледзь нянечка сабралася пайсці, як з'яўляецца Іванская.

Іванская. Добрай раніцы. Як наш Бабачкін?

Нянечка. І вы да яго?

Адчыняюцца дзверы, і залятае Маёрыкава.

Маёрыкава *(выпальвае)*. Ну і людзі! У тралей-
бусе ўсе ногі адціснулі... Ну што, Лёвушку лепш?

Нянечка падыходзіць да дзвярэй на вуліцу паглядзець, ці няма
яшчэ адной. Ледзь яна адчыніла дзверы, як з'яўляецца Шах-
матаў, элегантны, ажыўлены, радасны.

Шахматаў (жартаўліва). Ну што — можам мы бачыць нашага сябра? (Папраўляе гальштук.)

Нянечка (разгублена). А... І вы да яго?

Шахматаў. Мы супрацоўнікі.

Нянечка. Супернікі? Ну і часы!.. Раней учапіліся б адзін аднаму ў валасы, парвалі б адзенне... А цяпер — нічога, усміхаюцца... (Накіроўваецца запрасіць Бабачкіна.) Люблю ветлівых! Да інфаркту давядуць, але з усмешкай. (Выходзіць.)

Шахматаў. Навіна незвычайная! Алу Пятроўну пераводзяць на іншую работу! (Жэст уніз.) Уяўляеце?

Маёрыкава. Ты падумай. Такую душэўную жанчыну.

Шахматаў. А Назар Цярэнцыча — на пенсію. Сам папрасіўся.

Люся. Што вы гаворыце!

Шахматаў. А ведаеце, хто будзе дырэктарам новага цэнтра?

Люся. Няўжо...

Шахматаў. Так! Бабачкін! Толькі пакуль не гаварыце — не варта хваляваць.

Іванская. Як у фільме-казцы.

Шахматаў. Аказваецца, пад месяцам магчымы і змены.

Забягае Чыжык.

Іванская. Ну што ж. Радуйся, Чыжык! Прыйдзецца стрымаць слова.

З'яўляецца разгубленая нянечка, на выцягнутых руках нясе складзенае адзенне, зверху запіска.

Нянечка. Вось...

Іванская. Што з ім? (Бярэ, чытае.) «Не шукайце. Бескарысна. Цю-цю! Бабачкін».

Шахматаў. Цю-цю?

Іванская. Цю-цю!

Шахматаў. Нядрэнна пачынае новы дырэктар!

Маёрыкава. Уцёк?! Без мяне... Але з кім!

Уваходзіць Туманав аў жалобным адзенні. За ёю ў чорным касцюме Рубайла. Першым пачынае нястрымна рагатаць Шахматаў, за ім Іванская, Чыжык, Люся... Калі яны крыху ачунялі, танцуюць вакол Туманавай і Рубайлы.

Заслона.

Гарэзлівая камедыя ў дзвюх дзеях

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

Т а ц ц я н а — начальнік экспедыцыі па біёніцы, выглядае гадоў на 30.

Л ю д м і л а — навуковы супрацоўнік, выглядае гадоў на 25.

З о я — навуковы супрацоўнік, ёй можна даць 23 гады.

П а в е л — кандыдат матэматычных навук, 36 гадоў.

Д з я н і с — інжынер, кіраўнік групы геолагаў, 32 гады.

В а с і л ь — механік, 28 гадоў.

С я р г е й — тэхнік, 22 гады.

І в а н і х а — пажылая калгасніца.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Карціна першая

Летні ранак. Толькі што ўзнялося сонца. На беразе маляўнічага возера ля самага лесу размешчаны дзве палаткі, малая і крыху большая. Побач прыгожы аўтамабільны знак — заезд забаронены, на ім напісана: «Комплексная экспедыцыя па біёніцы». З малой палаткі вылазіць Павел, шчуплы, барадаты, у акулерах — тыповы навуковы работнік, які аддаў навуцы лепшыя гады. Б'е ў кавалак рэйкі.

П а в е л. Дзяўчынкі — пад'ём, калі ласка!

З вялікай палаткі адна за адной, пацягваючыся і пазяхаючы, вылязаюць дзяўчаты — Таццяна, Людміла, Зоя, — на хаду надзяваюць штаны і світэры. У дзяўчат упэўненая размахыстая паходка. Незалежнасць духу і мыслення праяўляецца нават у іх знешнім выглядзе і адзенні.

Таццяна (*кароткая стрыжка, рашучы валявы твар*). Божа, якая раніца! Паснедаем і за работу.

Зоя (*пяшчотная, летуценная, схільная да паўна-ты*). Сон не далі даглядзець... І які сон!..

Людміла, жывая, спартыўная, абаяльная, здымае начны халат, нацягвае штаны.

Таццяна (*нягучна*). Пал Цімафеіча пасаромелася б.

Людміла. Хіба П. Ц. мужчына? Ён — доктар навук. Без мінуты.

Зоя (*нягучна*). Хочаце пары? Не пройдзе і трох дзён, як ён зробіць мне прапанову... (*Гучна, каб чуў Павел.*) Дзяўчаткі, які сон! Быццам мы былі ў экспедыцыі на поўдні, і мяне выкралі...

Таццяна. Зноў? Хіба не дамовіліся?

Людміла. Няўжо нельга праграміраваць сны на іншыя тэмы? Трэба ёй павялічыць нагрузку.

З о я. Ужо ці не хочаце зрабіць з мяне амазонку?
Л ю д м і л а. На зарадку — станавіся!

Побач з Людмілай усе выстрайваюцца ў адну лінію тварам да гледачоў. Павел стаіць апошнім, з бояззю косячыся на дзяўчат.

Л ю д м і л а. Раўняйцеся!.. Не бачу грудзі чацвёртага чалавека!..

Павел спрабуе падацца наперад і, не здолеўшы захаваць раўнавагу, вывальваецца са строю. Людміла неадабральна ківае галавой. Павел разгублены, сарамліва кашляе.

Л ю д м і л а. Адзін мужчына... А калі б было некалькі?

Т а ц ц я н а. Не дай божа! Толькі і працаваць, калі іх няма.

Л ю д м і л а. Смірна! Вольна... Ану — давайце танец... Наш!

Людміла ўключае магнітафон, і ўсе ў адпаведнасці са сваім тэмпераментам і складам цела імправізуюць вельмі рухомы танец старажытных качэўнікаў — гімн сонцу, раніцы, не ўтойваючы яўнага задавальнення, якое дзяўчаты атрымліваюць ад сваёй малодасці...

Т а ц ц я н а. На сёння праграма такая. Пал Цімафеевіч — пошук і наведзенне на малой глыбіні, без акваланга. Людміла — семнаццатая серыя доследаў.

Л ю д м і л а. Ёсць, таварыш начальнік! (*Выходзіць да берага.*)

Т а ц ц я н а. Я апрацую інфармацыю ўчарашняга дня, зафіксую сілавую лінію. Пал Цімафеевіч, чаму так дзіўна змяніўся характар дэфармацыі электрычнага поля?

П а в е л. Пакажыце характарыстыкі. Зразумелі нарэшце, што без матэматыка вам не абысціся? (*Бярэ ў Таццяны запісы.*)

З о я (*уздыхае*). Пал Цімафеевіч, вам сняцца сны?

П а в е л. Дарэмна, Зоінька. Матэматыка ўсемагутная! Любое ўзаемадзеянне можна запраграмаваць. Выкласці матэматычна.

З о я. А пачуцці як — колькасна або графічна?

П а в е л. Пачуцці? Хіба гэта штосьці рэальнае?

З о я. Чалавек здаўна імкнуўся матэматычна выказаць свае адносіны. «Павел плюс Зоя раўняецца»... І высякаў чарцёж — сэрца, праколатае стралой.

П а в е л. Бачыце... Калі Гаус прапанаваў...

З о я. Можна з ім гаварыць аб чым-небудзь, акрамя матэматыкі?.. Ты б палічыў, колькі мы недакахалі ў мінулым месяцы.

Павел паглыбляецца ў разлікі. Зоя падыходзіць бліжэй.

З о я *(буркае)*. Вазьмі на бераг. Вершы пачытаю.

П а в е л. Эксперымент нескладаны — спраўлюся адзін.

З о я. Таццяна, Павел просіць маёй дапамогі. Можна?

П а в е л. Уласна кажучы... Аднаму там зручней.

Бліснуўшы вачыма, Зоя паварочваецца, адыходзіць.

Т а ц ц я н а. Зоя, дзяжуршы па кухні і лагеры.

З о я. Ну, што ж. Я жанчына слабая, люблю падпарадкоўвацца. *(Напяваючы, адыходзіць убок.)*

Т а ц ц я н а *(Паўлу)*. Не разумею. Яна ж падабаецца вам.

П а в е л. Я падлічыў розніцу... Мне нават не трыццаць.

Т а ц ц я н а. Усе матэматыкі крыху таго...

З'яўляецца Людміла, трымае перфастужку.

Л ю д м і л а *(са злосцю)*. Ні фіга не разумею! Адкуль гэтыя дабавачныя зубцы — забі мяне гром!

З о я. Самалёт не пралятаў?

Л ю д м і л а. Не, прыборы паказваюць — значна больш.

З о я. Можа, дзікія турысты на матаролеры? Вось і дае хібы.

Л ю д м і л а. Каго панясе ў гэтыя балоты?

Падыходзіць Павел, разглядае.

П а в е л. Дзяўчаты, біце мяне, рэжце — дзесьці недалёка працуе рухавік. З няспраўнымі свечамі.

Т а ц ц я н а. Тут? Адкуль?

З о я. Выбралі, называецца, запаведнае месца...

Т а ц ц я н а *(прыслухоўваючыся)*. Цішэй...

Чуецца гул рухавіка.

П а в е л. Ну вось, чатырохтактны. *(Радасна.)* Мужчыны!

З о я. Глядзіце — трактар!

Л ю д м і л а. Чорт бы іх пабраў! Ну я ім...

П а в е л. У мяне ж прыборы ўключаны! *(Паспешліва ідзе да лесу.)*

Шум набліжаецца, і раптам, рэзка зароўшы, рухавік змаўкае.

Л ю д м і л а. Самі ідуць? Цудоўна, цудоўна...

Таццяна. Няўжо буравікі? Сарвуць доследы.

Людміла. Гэта яшчэ паглядзім. Дэвіз парашу-
тыстаў — ніколі, ні пры якіх абставінах не губляцца.

З'яўляецца Сяргей, сімпатычны хлапец, які стараецца зда-
вацца старэйшым, у спяцоўцы, доўгія, як у дзяўчыны, валасы,
стракатая хустка на шыі.

Зоя (насмешліва). Дзяўчаты, ратуйце! Гэта ён мне
сніўся...

Людміла. Ты дала ёй дабавачную нагрузку?

Таццяна. Не паспела.

Зоя (жартуючы). Страціце каштоўнага супрацоў-
ніка.

Сяргей (з ляготай). Так, хто будзеце — ту-
рысты?

Людміла. Гэта яны вітаюцца.

Сяргей. Салют. Што робім — адпачываем?

Зоя. А ён і гаварыць умее!

Сяргей. Вось што, дочки. На гэтым пятаку мы
паставім буравую.

Людміла. Толькі цераз нашы трупы.

Сяргей. Адна, дзве, тры... Закажу тры труны.

Ляніва падыходзіць Дзяніс з картай, з кветкай у зубах, у
кішэнях тырчаць кнігі. Не па сезону цёпла апрануты, прасту-
джаны, часта карыстаецца насоўкай.

Дзяніс (пазіраючы на карту). Мір вам, добрыя
лю... Апчхі... Даруйце. (Сяргею.) Так, гэта тут. Якая
цудоўная панарама!.. Вунь там паставім домік.

Людміла. Таварыш, вы інтэлігентны чалавек,
напэўна, нават чытаць умеце. (Паказвае на знак.)
Комплексная экспедыцыя па біёніцы.

Зоя. Не гавары незразумелых слоў!

Людміла. Пра заечую капусту чулі? Дык біёні-
ка — гэта зусім іншае!

Дзяніс (усміхаючыся). Дзяніс Давыдавіч, інжы-
нер-геолаг.

Таццяна. Таццяна, начальнік экспедыцыі.

Сяргей. А мы вызначаем запасы нафты. Растлу-
мач таварышам іншаземцам папулярна.

Таццяна. Вызначайце побач.

Дзяніс. Спакойна. Беражыце нервы. (Падносіць
ёй кветку.) Разумныя людзі заўсёды могуць дагава-
рыцца, так? Геолагі нам указалі менавіта гэтыя каар-
дынаты.

Л ю д м і л а. А біёлагі вызначылі, што менавіта ў гэтым унікальным возеры трэба праводзіць даследаванні.

С я р г е й. Біялагіні? Гэта правільна, што каханне перадаецца вірусамі?

Т а ц ц я н а. Амёбамі. Хлопцы, калі нафта толькі пад намі, а крыху ўбок яе няма, дык грош цана такому месцанараджэнню.

С я р г е й. А гэта, валавокая, не наша справа. Заданне!

Д з я н і с. Мінутку, Сяргей. Спецыялісты мяркуюць, што тут нафта бліжэй за ўсё падыходзіць да паверхні. А лішнія дзесяткі метраў — чагосьці варты.

З о я. Нам бы яшчэ два-тры тыдні. Ну, хлопчыкі?

С я р г е й. А хто нам будзе грошыкі плаціць?

Л ю д м і л а. Калі пачынаеце работу?

С я р г е й. Сёння. Можам даць час на зборы.

Л ю д м і л а. Што?! Толькі дэмантаваць апаратуру — дзён пяць...

З о я. Дэмантаваць. Рыбы памечаны звышадчувальнымі датчыкамі... А калі ўсё спачатку...

С я р г е й. Дысертацыі кропаеце? Букашачкі, конікі... Што ж, гэта больш патрэбна, чым нафта.

З о я (*Таццяне*). Сказаць ім, што працуем... на космас? Шукаем шляхі зносін з іншапланетнымі сістэмамі.

С я р г е й. А толку што? Вы нават нас, зямлян, зразумець не можаце.

Т а ц ц я н а (*закурвае*). Ёсць дазвол на работы?

Д з я н і с (*закашляўся*). Які дазвол? Пробнае бурэнне.

Т а ц ц я н а. Гэта ж заповеднік. Знаёмыя з крымінальным кодэксам? (*Выпускае дым.*)

Д з я н і с (*адмахвае дым*). Вы можаце не курыць?!

С я р г е й (*раздражняючыся, Дзянісу*). Чуў? Яны ўжо хочуць зрабіць нас крымінальнікамі!

Д з я н і с. Трэба высветліць.

С я р г е й (*крычыць*). Вечная неразбярыха! Колькі можна?

Д з я н і с (*выходзячы з сябе*). Я ж сказаў — разбяромся?! Мы ж не здабычу... Выяўляем запасы.

С я р г е й. А што было ў мінулы раз? Дудкі! З мяне хопіць!

Т а ц ц я н а. Мужчыны, спыніцеся.

Сяргей. Працаваць не буду! То ваенныя ледзь не падстрэлілі, то...

Таццяна. Можна без істэрык? Хто ў вас вырашае гэтыя пытанні?

Дзяніс. Аленкін, галоўны геалаг. Паехаў у мястэчка.

З'яўляецца Васіль, гігант, пад камбінезонам нацельнік, выцірае рукі анучай.

Васіль. Браткі, загараем. Паляцела шасцярня ў... *(Убачыў Людмілу, застыў з раскрытым ротам.)*

Сяргей. Хто паляцеў? Куды? Эй! Вася!

Васіль. Га?.. Шасцярня ў счапленні. *(Не адводзіць вачэй ад Людмілы.)* Мама міа... Божа...

Людміла. Веруючы?

Васіль *(збянтэжана)*. Я? Сапраўды, веру ў адну святую рэч...

Таццяна *(насмешліва)*. У што ж?

Васіль *(раптам смела)*. У гэта!.. З першага позірку!

Людміла. Сектант! Здаецца, пяцідзсятнік.

Таццяна. Раней у гэта верылі жанчыны.

Людміла. Дык вы не зможаце працаваць?

Васіль *(не адчуваючы падэсі)*. Ясная справа. Стаім на якары.

Людміла *(радуючыся)*. Як мы вам спачуваем!

Дзяніс. Добра. Прывязау счапленне.

Таццяна. Толькі ўлічыце — шкодзіць прыродзе не дазволім.

Дзяніс *(Сяргею)*. Ключ... Заадно чціва прывязау.

Дзяніс бярэ ключ ад усюдыхода, збіраецца ісі.

Таццяна. Гэй, мінутачку.

Дзяніс спыняецца.

Я з вамі. Павязеце да Аленкіна.

Дзяніс. Майце на ўвазе — сваіх рашэнняў Аленкін не мяняе.

Таццяна. Дзяўчаты, працягвайце работу. *(Людміле, нягучна.)* Паглядзі за нашай авечкай... *(Дзянісу.)* Едземце!

Дзяніс. Хлопцы, пачынайце падрыхтоўку.

Дзяніс і Таццяна выходзяць. Уваходзяць Васіль з Сяргеем. Дзяўчаты прымаюцца за работу.

З о я. Ну і ахламоны! Ім бы ў цырку... Праўда, гэты... Стройны, як таполя!

Л ю д м і л а *(не адрываючыся ад прыбораў)*. І такі ж разумны. Як гэта стройнае дрэва. А ты звярнула ўвагу — вочы ў гэтага... мядзведзя? Глыбокія, як вір...

З о я *(усміхнуўшыся, напявае)*. Гэтыя вочы насупраць, ля-ля-ля-ля-лі...

Л ю д м і л а *(спачатку падпявае, затым усхопліваецца, рэзка абрывае мелодыю)*. Хопіць лірыкі! Падумаеш — веруючы!.. Ну-ка, займі маё месца, бярозка! І каб без памылак!

З о я. А дзе ж Паўлік? Ён кепска плавае. Павел!.. Павел!..

Карціна другая

Людміла спрабуе павярнуць цяжкую скрыню, але даецца ёй з цяжкасцю. Заўважае праходзячага В а с і л я, пранізліва свішча. Васіль здрыгануўся, павярнуўся. Людміла пальцам кліча яго.

Л ю д м і л а. Малы, колькі кілаграмаў ты зможаш падняць?

В а с і л ь. Ну, семдзесят... Чао!

Л ю д м і л а. Адна конская... Цудоўна. Бяры гэтую скрыню і цягни да берага. Так, асцярожна... Цяжка?

В а с і л ь. Калі вучыўся, на спіне плаваў. Першая спіна інстытута!

Л ю д м і л а. З галавой, як відаць, больш сціпла?

В а с і л ь. Як вам сказаць, дыплом з адзнакай...

Л ю д м і л а. Дэльфін ніколі б не стаў выхваляцца.

В а с і л ь. Дэльфін? Гэта імя?

Л ю д м і л а. Быў у мяне прыцель на поўдні. Ласкавы, ветлівы, заўсёды ў добрым настроі... Увогуле, ідэал, да якога павінен імкнуцца кожны мужчына...

В а с і л ь. Хто вы такія?

Л ю д м і л а. Тсс! Шпіёны. *(Прымацоўвае правды да клемаў, ізалюе кантакты.)* Падслухоўваем чужыя размовы.

В а с і л ь. Па... хто тут можа гаварыць?

Л ю д м і л а. Тсс!.. Рыбкі. Унікальныя блакітныя рыбкі.

В а с і л ь. Санта Марыя! Хіба яны гавораць?

Л ю д м і л а. Верыш прыказцы «нямы як рыба»? Дык вось. Рыбы гавораць, маюць зносіны, папярэджваюць аб небяспецы... Цяпер паціхеньку, трымаючы за

вяроўку — справа гэта жаночая, але, можа, і ў цябе атрымаецца — апускай у ваду... Так, не дыхай... Гэтыя прыборы каштуюць больш, чым уся ваша тэхніка... Асцярожна!.. Ой, мядзведзь... Як усе мужыкі...

В а с і л ь. Улоўліваю — не вельмі паважаеце мужчын.

Л ю д м і л а. Які праніклівы! Ведаеш, на што вы годныя? Толькі на такую работу — цягні, валачы...

В а с і л ь. Сакрамент! Усё лепшае, што створана ў свеце, гэта — наша, мужчынскае...

Л ю д м і л а. Дэльфін ніколі б так не сказаў!.. Мілы, а хто падаваў ідэі? Архімед сам дадумаўся? У яго прыгожанькая рабыня... А Ньютан? Думаеш, ён адзін ляжаў пад яблыняй і глядзеў, як падаюць яблыкі? Цяпер Эйнштэйн! Прызнаўся ў каханні адной даме, а яна яму: «Ведаеце, Алік, усё ў свеце адносна...» Пайшоў з гора ў навуку, пачаў ламаць галаву над гэтай фразай...

В а с і л ь. Адкуль, мудрая, як гаворыць Сяргей, такая антымужчынская настроенасць?

Л ю д м і л а. З чаго ты ўзяў? Калі ў прыродзе гэта ёсць, як жабы, сараканожкі — няхай жывуць.

В а с і л ь. Колькі смецця ў прыгожанькай галоўцы! (*Заўважае кнігу, бярэ.*) «Легенды аб амазонках»... Ваяўнічыя жанчыны? Абыходзіліся без мужчын?

Л ю д м і л а. А жылі на поўдні нашай краіны, — мы там у экспедыцыі былі. Я лічу — гэта настольная кніга любой сучаснай жанчыны.

В а с і л ь (*пацягнуў носам*). Ведаю, што на абед гатуеце. Грыбны суп. Перац паклалі, цыбулю, пятрушку, кроп... Морквы малавата. (*Непрыкметна хавае кнігу за пазуху.*)

Л ю д м і л а (*здзіўлена*). Правільна!

В а с і л ь. Любіце гатаваць?

Л ю д м і л а. Цярпець не магу! У біёніцы — адкрываць і адкрываць... А кухня...

В а с і л ь (*непаважліва*). Вось, вось! Усеагульная сусветная тэндэнцыя — жанчыны гатуюць усё горш і горш. А я люблю паесці! Гурман, эстэт кавалка мяса!.. Што заставалася рабіць?

Л ю д м і л а. Самому.

В а с і л ь. Гэтак. Я дастаю найрадчэйшыя кнігі па кулінарыі, адшукваю ў часопісах вытанчаныя рэцэпты ўсіх часоў і народаў... Ведаеце, што любіла паесці Клеапатра? А палкаводзец Цімур? Кардынал Рышэль?.. Сіньёры! Усё магу прыгатаваць! Толькі дайце

пячонку кракадзіла, салаўіныя язычкі і ныркі грыму-
чай змяі.

Л ю д м і л а (*у захапленні*). Цудоўна!

В а с і л ь. Я нават дастаў... Не паверыце! Чулі пра
кнігу рэцэптаў Сафі Ларэн? Ёсць! Скажу вам больш —
спецыяльна вывучыў італьянскую мову! (*Напявае.*)

Юн кабальеро
Ин кабинетто
Пьето мадера
Оне монетто.

Гранде скандалио
Ин милициа,
Биа мордалио
Санта Лючия!..

Л ю д м і л а. Звар'яець можна!

В а с і л ь. Дома ў мяне — батарэя соусаў, падліў,
найрадчэйшых спецыяль... Не кухня — лабараторыя!
Куды там жанчыне...

Л ю д м і л а. Ведаеце, каму я зайздросчу? Вашай
жонцы.

В а с і л ь. Ха! Калі было жаніцца? Або ў бібліятэ-
цы шукаеш рэцэпты, або на кухні варожыш... над ка-
валкам мяса.

Л ю д м і л а. Цудоўна! Скажыце, а вы ныраць
умеце?

В а с і л ь. У флоце пад вадой плаваў. Толькі вель-
мі глыбока... Разумеце?

Л ю д м і л а (*з захапленнем*). На атамнай?.. Вось
гэта... Калі ласка, на той бераг. Дапамажыце выцяг-
нуць невад.

В а с і л ь (*горда*). То-та! А як без мяне спраўля-
ліся?

Л ю д м і л а. Лавілі на лузе коней, запрагалі.

Людміла і Васіль выходзяць. Ахоўваючы лагер, з паляў-
нічай стрэльбай праходзіць Зоя. З'яўляецца Сяргей з руч-
ніком на плячы, ідзе за ёй следам, заблытаўся ў правадах.

З о я (*наварочваецца*). Стой! Буду страляць!

С я р г е й. Калі ласка! Як мне лепш стаць?

Падыходзіць П а в е л, забірае ў Зоі стрэльбу.

П а в е л. Дзякуй, дарагі. На паўдня работы.

С я р г е й. Даруйце. Зараз распутаюся...

Павел папраўляе правады, адыходзіць убок, але раўніва сочыць
за Сяргеям. Зоя забаўляе рэўнасць Паўла, яна ўсміхаецца.

С я р г е й. Гэта што — сілкі для мужыкоў?

З о я. Асцярожна! Антэны... *(Дапамагае Сяргею распутацца.)*

С я р г е й. Як жа прайсці да возера?

З о я. Вунь па той сцежцы. Купацца?.. Людміла до-след праводзіць. *(Паглядзела на Паўла.)* Лепш мне да-памажыце, добра?

П а в е л *(Сяргею)*. Хадземце, праводжу вас да ручая.

С я р г е й. Дзякуй. Я перадумаў *(сядае на купіну)*. Не сумна ў экспедыцыі?

З о я *(какетліва)*. Туга ў дажджы. Але і тады слу-хаем «Юнацтва», вершы чытаем. А пакуль укалваем ад світання да захаду.

С я р г е й. Бялогія, значыць?

З о я. Біёніка, калі дакладней. *(Робіць выгляд, што захоплена Сяргеем.)*

Павел нервова ходзіць, пазіраючы на Сяргея. Дастае патроны, раз-раджае іх, зноў устаўляе — як бы выпадкова хто-небудзь не вы-страліў.

С я р г е й. Біёніка... Так можна называць каханую.

З о я *(з захапленнем)*. А між тым гэта навучка. Ка-лі прасцей — выкарыстанне ведаў аб жывых сістэмах у тэхніцы. Біёніка, мой сябар, старая, як свет. Самі таго не ведаючы, ёю карысталіся многія. Глядзеў ча-лавек, як лятае сокал, і марыў пабудаваць такі ж ля-тальны апарат. Плаваюць рыбы? Ага! Пачаў думаць пра падводную лодку. Задумаўся — кажаны «бачаць» у цемры... Вынайшаў лакатар. А што наперадзе — страшна падумаць!

С я р г е й *(любуючыся ёю)*. Тэлевізар, спадзяюся, змайстравалі без усякага ўдзелу біёнікі?

З о я *(інтымна)*. І тут біёніка яшчэ штосьці падка-жа, упэўнена.

Падыходзіць Павел, усміхаецца.

П а в е л. Жоначка, ноччу ты варочаешся, жорстка было спаць, пайду нарву мяккай траўкі, дарагая.

Чмокнуўшы аслупянелую Зою ў шчаку, П а в е л пакідае стрэль-бу, выходзіць.

С я р г е й. Вы... Вы замужам?

З о я. Упершыню чую. Які нахабнік!

С я р г е й *(паглядзеў на ружжо, на адыходзячага*

Паўла, губляе да яе цікавасць). А сяброўкі без спада-
рожнікаў, адны?

З о я. Што такое два месяцы? У мінулым годзе на Чорным моры працавалі. З дэльфінамі. Паўгода! Адны дэльфіны... Яны, вядома, сімпацягі. Але...

С я р г е й. Цяжкая рабацёнка?

З о я. Цікавая. За Палярным кругам былі. Дзень, суцэльны дзень... Уяўляеце? Адзін гадзіннік затануў, другі сапсаваўся, і ўяўляеце, перасталі арыентавацца — калі спаць, калі працаваць... *(Смяецца.)* Жах! Добра, што побач ваенныя стаялі... За тры кіламетры бегалі час даведвацца...

С я р г е й. Пастаянна ў экспедыцыях. Ну, а асабістае жыццё? Сям'я?

З о я. Сям'я? Навошта яна сучаснай жанчыне? Дзіця патрэбна. А муж... Так лічаць дзяўчаты.

С я р г е й. Вось гэта нумар!

З о я. Вы пад якім сузор'ем нарадзіліся?

С я р г е й. Не ведаю. У маі, пятага.

З о я *(ускрыквае)*. А!.. Аптымальны варыянт... Саюз Быка і Скарпіёна. *(Пільна разглядае Сяргея.)*

З'яўляюцца Таццяна і Дзяніс, за імі ідуць Людміла і Васіль, падыходзіць і Павел.

Таццяна. Аленкін уцёк у Мінск! Вось як! Дні праз два вернецца.

Дзяніс *(стомлена)*. Паверце. Аленкін нічога не зменіць. *(П'е ваду.)* Кіпячоная?

Павел. Дзяўчаты, навошта нам псаваць кроў? Звернемся да заказчыка. Умомант уладзяць. Фірма больш чым салідная.

Людміла. Правільна! Тыя іх хутка ўціхаміраць.

Таццяна. Дэманстраваць сваё бяссілле? Самі дагаворымся.

Людміла. Ох ужо гэтая гордасць!.. Усё жыццё пакутуеш з-за сваёй незалежнасці.

Васіль. Счапленне прывёз, дарагі сін'ёр?

Дзяніс. Можаш ставіць.

Васіль *(паглядзеў на Людмілу)*. Але... Калі? Заўтра.

Дзяніс. Пачнём падрыхтоўку. Хадземце.

Васіль. Цягаць на сабе? Грацыо! І так рукі баляць.

Дзяніс. Дзе гэта ты перапрацаваўся?

Васіль. Правёў... разведку мясцовасці. *(Нягучна.)* Падабаецца Таццяна?

Дзяніс. Што ты! Яна падобная на маю жонку. Былую.

Сяргей. Браткі, з дзяўчынками — без цырымоній. Паменш сентыментаў. Зразумелі?

Васіль *(неадабральна паківаўшы галавой)*. Ты што?

Сяргей. Пакуль я ў будатрадзе... Тры месяцы не змагла пачакаць!.. Таму што ён — грубы, нахабны!.. Вось такога мужлана трэба ў сабе выхоўваць!

Дзяніс, Васіль і Сяргей выходзяць.

Таццяна. Дзяўчаты — савет. Розуму не дабару — што рабіць?

Зоя. Падпаліць машыну! А хлопцаў перастраліць і на дно!

Дзяўчаты прапускаюць яе словы міма вушэй.

Таццяна. І зусім бы нямнога, дзён дзесяць.

Людміла. Бабачкі, а затрымаць іх работы можна інакш. *(Паўза.)* Вунь той, нязграбны, падобны да мядзведзя — мой.

Зоя. Ну і густ!

Людміла. Размова ідзе аб выратаванні работы! Можце разыграць астатніх. *(Дастае манетку.)* Арол — Дзяніс. *(Падкідвае манетку, наступае нагой.)*

Зоя *(заплюшчыўшы вочы)*. Рэшка.

Дзяўчаты глядзяць на манетку.

Таццяна *(уздыхае)*. Дастаўся мне?.. Арол! Ну-ну...

Зоя. Сяргей?! Гэта лёс!.. Бык і Скарпіён.

Людміла. Рабіце выгляд, што захоплены імі. Біёніка — наша любімае дзіця. А дзеля дзіцяці маці ідзе на ўсё.

Зоя. Грудзьмі абаронім біёніку! Каб забылі сваю нафту.

Павел. Вы што — звар'яцелі? Дзе вашы прынцыпы? Зоя!

Дзяўчаты рагочуць.

Толькі прашу вас — не рабіце бязглуздзіцы.

Людміла. Мужчынская логіка... Ану, уключы магнітафон... Дзяўчаткі, наш баявы, рытуальны!

З о я. На штурм!

Та ц ц я н а. На штурм, ваяўнічыя амазонкі!..

Дзяўчаты танцуюць баявы рытуальны танец амазонак.

Карціна трэцяя

Побач з палаткамі экспедыцыі, дзе пануюць чысціня і ўтульнасць, цяпер уладкаваўся домік на колах буравікоў, тэрыторыя жудасна захламленая. Вялікі куст каліны раздзяляе сцэну на дзве часткі. Дапусцім, што адлегласць паміж лагерамі большая, чым дазваляе сцэна.

За столікам працуе Та ц ц я н а. Шматлікія правады ідуць да пульта кіравання доследамі. Таццяна паглядвае на паказанні прыбораў, робіць запісы. Штосьці яе непакоіць. Таццяна недаўменна глядзіць на экран, потым на неба, аглядаецца. Рашуча падыходзіць да доміка, спатыкнулася аб кацялок. Падвязаўшы фартук, В а с і л ь па кнізе гатуе абед, прыгожа наразае цыбулю, з артыстызмам дабаўляе ў каструлю спецыі. Сяргей, напяваючы «Сама садик я садила, сама буду поливать...», вынаходліва мые бялізну, хоць няўмела выкручвае, вешае на дрот. Таццяна стукае ў сценку.

Та ц ц я н а. Гэй! Што вы там робіце?

У дзвярах з'яўляецца Д з я н і с, працягвае вязаць світэр, спрытна арудуючы спіцамі.

Д з я н і с. Пачакайце... Сінус на косінус... І пастаянная... Так?

Та ц ц я н а (*прышоўшы ў сябе*). Вы?!

Д з я н і с. Ледзь скразняк — хаджу з насмаркам. Слаўная штучка, праўда? Махер.

Та ц ц я н а. Але... папрасілі б старую.

Д з я н і с. Смяецесь? Глядзіце, які складаны рысунак... Вышэйшая матэматыка! І нервы добра заспакойвае.

Та ц ц я н а. Расстроены?

Д з я н і с. З-за жонкі. Яна ў мяне любіла камандаваць...

Та ц ц я н а. Вось што — зрабіце паўзу. Вы працуеце з махерам, а ў мяне на экране такія разрады! Быццам гром над галавой.

Д з я н і с. Вось гэта апаратура! (*Шэптам.*) Дазвольце спытаць — дыхаць можна?

Та ц ц я н а. Калі вашы рэбры не рыпяць.

Д з я н і с. Спадзяецца, што Аленкін перадумае? Мая парада — перабірайцеся ў іншае месца. Машыну дам. (*Бярэ адвёртку, іншыя інструменты.*)

Таццяна (*насярджана*). Што вы збіраецеся рабіць?

Дзяніс. Я хацеў... Ну добра. (*Кладзе інструменты назад.*)

Таццяна заўважае мальберт, падыходзіць.

Таццяна (*здзіўлена*). Ваша мазня?

Дзяніс. Спячая біялагія. Пакуль яна загарала, я накідаў. Эскіз. Потым вышыю. Гладдзю, бадай.

Таццяна. Чаму адно вуха?

Дзяніс (*глядзіць на Таццяну*). Сапраўды. Але гэта вобраз. Уяўленне мастака.

Таццяна. Вы і мастак? Асацыятыўнага рада не атрымліваецца.

Дзяніс. Як можна не любіць жывапіс? (*Паказвае эскізы.*) Учарашні світанак... Семнаццаць адценняў налічыў.

Таццяна (*здзіўлена разглядае, але стараецца здавацца абыякавай*). Прырода — лепшы мастак. Дрэва, абпаленае маланкай. Найтанчэйшы малюнак рагоў казулі... Вока філіна... Хадземце. Будзьце перад вачыма, інакш сарвецца дослед.

Падкрэслена іранічна развітаўшыся з хлопцамі, Дзяніс падняў рукі і ідзе перад Таццянай. Таццяна падыходзіць да прыбораў, надзявае навушнікі, уключае пульт.

Дзяніс. У вас няма капелюша? Галаву напячэ. (*Таццяна падае хустку. Падумаўшы, Дзяніс завязвае.*) Скажыце... (*Таццяна прыкладвае палец да губ, працуе кнопкамі кіравання, засяроджана назірае за паказаннямі. Раптам здымае навушнікі.*)

Таццяна. Вось! Зноў... Я ведала!..

Дзяніс. Эўрыка?

Таццяна. Глядзіце!.. Ёсць, аказваецца, яшчэ адзін шлях перадачы інфармацыі... Я даўно падазравала... Цяпер кантроль...

Дзяніс. Прыемна ўсведамляць, што я маю дачыненне да адкрыцця.

Таццяна. Ха-ха! Дазвольце закурыць?

Дзяніс (*паморшчыўся*). Апантанасць у пошуку — цудоўна! Калі будзеце радавацца жыццю?

Таццяна. Жыццё — такое разнастайнае... Сёння свята!.. Вам не зразумець.

Дзяніс. Чаму ж? Калісьці пісаў дысертацыю. Тэма выдатная была! А потым... Сябры, кампанія... Ды

і здароўе вырашыў паберагчы. Куды спяшацца?.. У гэтай глухамані вы не бачыце мужчын.

Таццяна. Мужчын? А што гэта такое?

Дзяніс. Зноў калені ломіць, дождж будзе.

Таццяна. Вы лічыце, што мужчыны яшчэ захаваліся?

Дзяніс. Зараз пазнаю штосьці страшэнна цікавае.

Таццяна. Ведаеце, калі былі мужчыны? Калі яны здабывалі агонь, забівалі мамантаў...

Дзяніс. Хто ж цяпер? Ну і гарачыня! Дыхаць няма чым.

Таццяна. Спачатку ён трымаецца за мамкіну спадніцу, а калі падрасце — учэпіцца за руку жонкі, як патанаючы...

Дзяніс. Ясна, вымерлі — як маманты.

Таццяна. Біёлаг робіць папраўку — вырадзіліся.

Дзяніс. За каго ж выйдзеце замуж?

Таццяна. Гэтае шчасце ўжо мела. Няхай іншыя...

Дзяніс. Адпусціце мяне ў цяноў, га?

Таццяна. Ды не ныйце вы!..

Дзяніс. Навошта курыце? Гэта ж шкодна...

Таццяна. За Дзімкам мама глядзіць. Сама ў рабоце! Сумаваць няма калі.

Дзяніс. Але часам па вечарах, калі адна...

Таццяна. І ўдваіх бывае самотна.

Дзяніс. Як вы церпіце гэтую спякоту? Спакусіў мяне чорт паехаць на прыроду... Мухі, камары... Працаваў бы ва ўпраўленні!

Таццяна. Вы ж мужчына!

Дзяніс. Даруйце, калі ласка... Вы з кім-небудзь сустракаецеся?

Таццяна. Толькі не з халастымі. А то паходзіць, паходзіць і раптам з'явіцца з чамаданами... З імі ой як трэба быць асцярожнай!

Дзяніс (*ходзіць*). Так! У чым жа наш недахоп?

Таццяна. Перасталі хадзіць на мамантаў. Калі чалавек не ідзе на рызыку, не адчувае вялікіх нагрузак, ён драбнее.

Дзяніс. Цудоўна! Перад вамі — перакананы халасцяк. І рады, што наша знаёмства не будзе мець вынікаў. (*Чыхае.*)

Таццяна. Ужо гэта гарантую. Мы з сяброўкамі абяцанне далі — не заводзіць сем'і.

Дзяніс. Штосьці мяне нудзіць.

Таццяна. Божа! Ці не чакаеце вы дзіця?

Дзяніс. Выбраўся сюды загартавацца. Ды і эцюдаў набраць. Ведаеце, гадзінамі магу глядзець на туманы, дажджы... Світанні...

Таццяна (з штучнай абьякавасцю). Пустое гэта.

Дзяніс. Што вы! Сёння сонца купалася ў возеры... У такія мінуты... Самая змрочная душа прасвятляецца...

Таццяна (не адразу). Прыедзем у горад — адведу вас у секцыю маржоў.

Дзяніс. Маржыха?!

Таццяна. Там большасць жанчын.

Дзяніс. Але... гэта ж... бррр!..

Таццяна. Нонсэнс! У моцны мароз адна непрыемнасць — вада хутка схопліваецца, і льдзінкамі можна парэзацца. Рыхтуйцеся, Дзяніс Давыдавіч... Адно імя засталася.

Дзяніс. Дабівайце. Чаго яшчэ не хапае ў мужчынах?

Таццяна. Галоўнага — баіцеся прымаць рашэнні і адказнасці пазбягаеце.

Дзяніс. А дзе цяпер мужчына можа выхаваць характар? За яго ўсё распісана загадзя — дзіцячы сад, школа, інстытут... І калі ён да таго ж нарадзіўся... восьмага сакавіка... Ці можа ён быць шчаслівым?

Таццяна весела смяецца.

Таццяна. Вось і кантроль пацвярджае — маю рацыю! Ура!

Дзяніс. Але паслухайце, мудрэйшая, і мае прэтэнзіі да сучаснай жанчыны — прыглушваюцца адвечныя жаночыя якасці: адчувальнасць, мяккасць, гаспадарлівасць, цяга да ўтульнасці... Таму і эмацыянальны клімат сям'і становіцца больш жорсткім, рацыянальным, знікаюць нейкія паўтоны... Таму ў бедах цяперашніх сем'яў вінаваты і мужчыны, і жанчыны... Разам пашукаць бы выйсце. Га?

З'яўляецца Павел, за ім ідзе Зоя.

Павел. Таццяна Мікалаеўна, на мінуту.

Таццяна падыходзіць да Паўла.

Таццяна Мікалаеўна, немагчыма лёс вашых даследаванняў ставіць у залежнасць ад настрою гэтых хлапчукоў.

Таццяна. Што вы прапануеце?

Павел. Я еду ў Мінск.

Таццяна. Можа быць, здолеем суіснаваць?

Павел (*разгортвае фотаплёнку*). Бачыце штрыхі? Гэта іх тэхніка. Неадкладна адбываю ў сталіцу.

Зоя. Ты нікуды не паедзеш.

Павел. Вырашаць трэба ў вярхах.

Зоя. Тады вазьмі мяне з сабой.

Павел. Зоінька, я вярнуся, як толькі ўладжу гэта пытанне.

Зоя (*мнагазначна*). Ах, так! Ты яшчэ пашкадуеш!
(*Адыходзіць убок.*)

Таццяна (*Паўлу*). А раптам яна мае рацыю? Хлапец настроены агрэсіўна.

Павел. У жыцці яшчэ будзе шмат развітанняў і шмат хлапчукоў. Калі я на тры дні не магу яе пакінуць...

Таццяна. Едзем разам! (*Дзянісу.*) Што гэта за шум?

Набліжаецца Людміла, стаіць убаку, Дзяніс яе не бачыць.

Дзяніс. Ставім буравую.

Таццяна. Што?! Гэта ж катастрофа! Не атрымаеца...

Зоя. Яшчэ б! Мы лепшыя, больш разумныя, іранічныя... Хто ж на гэта клюне?

Падбягае Людміла, позірк шалёны, жэстыкулюе.

Людміла (*шумна дыхае*). Вы тут балбочаце... А ён, бедалага, сцякае крывёю, рэбры перабіты.

Дзяніс. Хто?

Людміла. Ды Сяргей! З крана сарвалася штучка такая...

Дзяніс. Што з ім?

Людміла. А я што, доктар? Добра, што ляснік ехаў. У Жабінку адправілі, у бальніцу...

Дзяніс. Дзе ўсюдыход? (*Шпарка выходзіць.*)

Людміла (*падмігвае Таццяне*). Едзь! Будзеце на шашы, скажаш — памылка...

Таццяна і Павел убягаюць. З'яўляецца Сяргей з ручніком на плячы.

Зоя. А вас шукалі. З ног збіліся.

Сяргей. Хто?

Зоя. Аленкін у мястэчку. Тэрмінова наладзіў лятучку! Бяжыце, можа, паспееце.

Сяргей. Шаснаццаць кіламетраў?!

Зоя. Не раздумвайце. Будуць непрыемнасці.

Сяргей хапае ручнік, выбягае. З'яўляецца Васіль, трымае ў руцэ гаечны ключ.

Людміла. Бачыў?

Васіль. Каго?

Людміла. Хлапчук прыкаціў на веласіпедзе. Гаворыць, Дзяніс з усюдыходам засеў у Падліпках.

Васіль. Цьфу! Гаварыў жа — асцярожней...

Людміла. Трэба дапамагчы.

Васіль. А дзе гэтыя Падліпкі?

Людміла. Кіламетраў дваццаць. *(Паказвае напрамак.)*

Паківаўшы галавой, Васіль выходзіць.

А цяпер, у цішыні... Зойка, за работу!

Карціна чацвёртая

Людміла і Зоя, напяваючы, з захапленнем працуюць. З'яўляюцца стомленыя, злыя Сяргей і Васіль, адзенне ў гразі, ваўком глядзяць на Людмілу.

Васіль. Та-ак!..

Сяргей. Так-так!.. Значыць, Аленкін у мястэчку наладзіў лятучку?

Дзяўчаты маўчаць.

Васіль. А Дзяніса куды вы падзелі?

Сяргей. Дзе Дзяніс?

Людміла. У Мінску.

Сяргей. У Мінску?!

Людміла. Я.. Я, бадай, пайду працаваць на бераг. *(Мае намер пайсці.)*

Васіль *(з цяжкасцю перастаўляе ногі, з пагрозай)*. Пачакайце!

Людміла *(нясмела, з пяшчотнасцю)*. Слухаю вас.

Васіль. Я!.. Я... Я вам дапамагу.

Людміла і Васіль выходзяць.

Сяргей. Так стаміўся, што не засну. *(Падыхо-*

дзіць да Зоі.) Зноў другі колер? Спрытна! У сярэднія вякі за такую алхімію — на вогнішча!

З о я (радасна). Праўда? Люблю вогнішчы! Глядзіш на агонь і ўяўляеш старажытныя, старажытныя часы...

С я р г е й (паглядзеў убок). Забаўная ў вас сяброўка.

З о я. Людка! Яшчэ б! Нарадзілася, чартоўка, пад знакам Блізнят. Неўтаймаваны тэмперамент і непрадбачаныя рэакцыі.

С я р г е й. Такая агрэсіўная...

З о я. Гены ваеннага. Бацька — камандзір дэсантнікаў.

С я р г е й. Пад якім знакам нарадзіліся вы?

З о я (уздыхае). Сузор'е Скарпіёна. А Танька, наш мазгавы трэст, пад Казярогам. Вы дакладна ў маі нарадзіліся?

С я р г е й. Па матэрыялах замежнага друку. Любіце казкі?

З о я. Гэта не казкі! Зоркі ўплываюць на нас. А наогул — абажаю таямнічае, загадкавае...

С я р г е й. Умеце захоўваць тайны?

З о я (з цікавасцю). Магіла!

С я р г е й (аглянуўшыся). Вы думаеце — я толькі тэхнік? Гэта практыка. Для адводу вачэй. (Нягучна.) Курсант дыверсійнай школы!

З о я. Чырвоныя берэты?! Я адразу адчула ў вас...

С я р г е й. Пасля заканчэння мяне пашлюць у краіну Х. І патрэбен сябар, памочнік...

З о я. Калі гэта небяспечна — вазьміце мяне! Ведаю тры мовы.

С я р г е й. Мой профіль — лятаючыя талерачкі.

З о я. Дык яны існуюць?!

С я р г е й. Тсс!.. Дакладней — НЛА — неапазнаныя лятаючыя аб'екты.

З о я. Але я чытала... Ды як раскрытыкавалі!

С я р г е й. Зразумела! Спосаб засакрэціць.

З о я. Жах, як цікава! А вынікі?..

С я р г е й (разводзіць рукамі). Ну, ведаеце... Магу толькі... Наш раён, вось гэты, вельмі спрыяльны для назіранняў за НЛА.

З о я. Ой, зараз памру...

С я р г е й. Мне паведамлілі (аглядваецца па баках), што менавіта сёння магчыма іх з'яўленне.

З о я. Можна, я дапамагу вам назіраць?

С я р г е й. Не тут! НЛА ніколі не прызямляюцца там, дзе відаць людзей. Гэта пацвяджае і амерыканская разведка...

З о я. Абяцаю — нічым не выдам сябе!

С я р г е й. І ні слова сяброўкам. Можна, абапруся? Так стаміўся...

С я р г е й абдымае З о ю за плечы, і яны выходзяць. З'яўляюцца Таццяна і Дзяніс, глядзяць ім услед. Таццяна мае намер вярнуць Зою.

Д з я н і с. Паслухайце — яны ж не дзеці!

Таццяна *(робіць крок убок)*. Ой! Здалося, змяя...

Д з я н і с. Вас палохаюць змеі? Пасля нарады ў Мінску...

Па сцяжынцы ідзе Людміла з кветкай у руцэ, а за ёй, сагнуўшыся пад цяжарам скрыні, з цяжкасцю перастаўляе ногі ўспяцелы Васіль.

Л ю д м і л а. Так, жонкі маіх сяброў чамусьці мае ворагі. А першы раман у мяне быў яшчэ ў першым класе — да шаленства закахалася ў настаўніка... І цяпер, як Снягурачка, кожную вясну кахаю зноў. *(Заўважае Таццяну.)* Танька! *(Кідаецца на шыю, цалуе.)* З прыездам, мілая! Ну як?

Таццяна *(закурвае)*. У Мінску ўсё завязла. Створана камісія па вывучэнню пытання, яна перадасць матэрыялы ў камітэт па ўзгадненню... Тыя ўвойдуць з хадайніцтвам... *(Уздыхае.)*

Л ю д м і л а. Значыць, дзейнічаць самім. І актыўна!

Васіль спускае скрынку на зямлю, выцірае пот. З'яўляецца Іваніха, хітраватая пажылая жанчына з паштовай сумкай і бітонам, напявае: «Зачем вы, девушки, красивых любите...»

І в а н і х а. Вось, мае касатачкі, мае ластаўкі...

Таццяна. Добры дзень, бабуля.

І в а н і х а. Газеты, часопісы... Танька — пісьмо! І малачка прынесла... *(Пільна разглядае хлопцаў, вывучае.)*

Таццяна *(бярэ пісьмо, пошту)*. Дзякуй.

Л ю д м і л а. Ну навошта ж малако носіце? *(Васілю, нягучна.)* І грошай не бярэ!

І в а н і х а. А вось яшчэ масліца... Сыр зраблю... *(Хлопцам, нечакана.)* Жанацікі?

Васіль адмоўна круціць галавой.

Бабнікі, алкаголікі?

Васіль (*накрыўджана*). Ну, што вы!

Іваніха (*задаволена пацірае рукі*). Так! Люблю
вяселлі. (*Перадае дзяўчатам яшчэ скрутак.*)

Людміла. Ой!.. Ну як, як мы вам аддзякуем?

Іваніха. Гляджу — худыя вельмі, падсілкавац-
ца трэба. А то ўбачаць мае сыны... Якраз трое... (*Выву-
чае рэакцыю хлопцаў.*)

Дзяніс (*Таццяне, раўніва*). Нядрэнна ўладкава-
ліся.

Іваніха (*Таццяне*). Вось скажы праўду — што ў
цябе ў жыцці такое здарылася, што ты курыш?

Таццяна (*усміхнулася*). Што ва ўсіх, найўных,
рамантычных.

Іваніха. Ой, глядзі — Сцёпку майму гэта не
спадабаецца!

Дзяніс. А іншым мужчынам падабаецца, калі
жанчына курыць.

Людміла. Хіба ён прыехаў?

Іваніха. А як жа — вярнуўся з арміі. Ладны
такі, прыгожы... «Я, матухна, — гаворыць, — яфрэйтар,
і ты мяне пры народзе не цалуй». Дзіця!.. А Мішка з
горада прыкаціў. На свята. І цябе, Людка, паглядзець
хочу. (*Назірае за Васілём.*)

Людміла. Якое свята?

Іваніха. Вось моладзь... Купала!

Таццяна. Свята Івана Купалы?

Васіль. Дзяўчатам трэба спяшацца з работай.

Іваніха. Усё сяло рыхтуецца. Бегаюць, мітусяц-
ца... Прыходзьце. Весела будзе... І хлопцаў убачыце!

Таццяна. У нас вось, ёсць... суседзі.

Іваніха. Ну што ты, дзіцятка, гэта ж — смарч-
кі. Сапраўдныя толькі ў вёсцы. За іх выходзьце! Не
пашкадуеце. Я са сваім век пражыла... Усё бывала, але
задаволена! Душэўны! Ну, бывайце здаровы. (*Выхо-
дзіць.*)

Дзяўчаты, тоячы смех, разгортваюць газеты, нібы праглядаюць.

Дзяніс. Мы таксама маглі б, з вамі.

Васіль. З чаго ехаць? Наладзім свята! Я ведаю,
як гэта — вогнішчы, вянкi, песні... А повар — хоць у
лепшыя кафэ Рыма!

Дзяніс. Адсвяткуем разам? Тут.

Людміла (*Таццяне*). Гэта ў нашых інтарэсах.
Да таго ж тваё адкрыццё трэба адзначыць.

Таццяна. Хлопцы, за вамі віно. Мы — астатняе.
Васіль. Шашлыкі бяру на сябе! Пальчыкі аблі-
жаце!

Дзяніс. Вось гэта сабантуй!

Таццяна і Людміла ідуць да палатак.

Васіль. Трэба пастарацца, каб дзяўчаты... Як
там Аленкін?

Дзяніс. У клініцы. Здаецца, з інфарктам.

Васіль. Што?

Дзяніс. Ну, не зусім. На нараду прыйшла ў шы-
коўнай сукенцы, села нага за нагу, закурыла і гаво-
рыць самым пяшчотным голасам, томна паглядзеўшы:
«Я слухаю...» А потым наладзіла разнос. Ды які! Ален-
кін чырванеў, бялеў, зелянеў, стаў фіялетавым... Вы-
клікалі «хуткую». Дзіўная жанчына!

Васіль. Цуды! Пераапраўся і махну за мясам.
Колькі напітку?

Дзяніс. Пабольш. Мы мужчыны ці не?

Дзяніс і Васіль ідуць у домік.

Людміла. Задача гэтага вечара — нейтраліза-
ваць праціўніка. Крышачку хітрасці, томных узды-
хаў, загадкавасці — і яны нам не перашкода!..

Таццяна (*уздыхае*). Ад Міхаіла.

Людміла. Просіць вярнуцца?

Таццяна. Моліць кінуць работу. Піша — усе
беда з-за таго, што не бачу дома, пастаянна ў экспеды-
цыях...

Людміла. Але мы, вядома, гордыя.

Таццяна. Перастань! Сам жа зноў на зборах.
Ох, гэты мужчынскі эгаізм.

Людміла. Калі б гэта была не ты, даўно б адбі-
ла. Такіх мужоў пашукаць... Падумаеш, апантаны гон-
камі!..

Таццяна. Я стамілася баяцца. Бачыла, колькі
ў яго шрамаў? Хачу, каб у Зайчыка быў жывы бацька.

Людміла. Сапраўдны мужчына павінен рызы-
каваць!

Таццяна. Зноў гонкі, машыны, зборы... А я люб-
лю світанні... Ты ведаеш, Дзяніс малюе. І вельмі добра.

Людміла. Я табе памалюю! Мама не пазнае.

Таццяна. Дзяніс такі бездапаможны... Як дзі-
ця. За ім глядзець, клапаціцца... Ёсць гэта ў нас, у ба-

бах... А Міхаіл — усё сам. Як спартанец... Хоць бы аднойчы захварэў!

Л ю д м і л а. Танька, ад жалю да кахання — адзін крок!

З'яўляецца З о я, быццам заварожаная, з дзіўнай усмешкай.

Т а ц ц я н а. Што з табой?

Л ю д м і л а. Яе спалохалі. Ваўка, мядзведзя сустрэла?

Т а ц ц я н а. Дзе ты была?

З о я (*хістаючыся*). Тсс. Ваенная тайна. Ведаеце, як можна цалавацца?.. (*Бярэцца за талію.*) Нават схуднела... Але для эксперыментаў гэты ўжо небяспечны. Справа за вамі.

Л ю д м і л а (*не адразу*). А Павел?

З о я. Дык я ж для агульнай справы!

Карціна пятая

Вечар. Кветкамі, галінкамі і аерам — па народнаму звычайу — упрыгожаны лагер дзяўчат. Гарыць касцёр. Магнітафон іграе «Ой рана на Івана» ў выкананні ансамбля «Песняры». Апошнія падрыхтаванні дзяўчат. Яны ў доўгіх вячэрніх сукенках — немагчымая раскоша для экспедыцыі. Але чаго не зробіш дзеля біёнікі?

Л ю д м і л а (*папраўляе сукенку, танцуе*). Я танцаваць хачу... Я танцаваць хачу... Таццяна, ты вельмі пасіўная. А ад Дзяніса шмат залежыць.

З о я (*падыходзіць з талеркай да Таццяны*). Не перасаліла?

Т а ц ц я н а (*каштуе*). Перцу дабаў.

Л ю д м і л а. Пасля гэтага вечара стануць шаўковымі!

Т а ц ц я н а. Штосьці ў гэтым ёсць... нясмачнае.

З о я. Памятай пра біёніку! Дзяўчаты, прымусім іх цераз касцёр скакаць, а потым пойдзем шукаць кветку шчасця. Бабуля гаварыла, у гэтую ноч распускаецца папараць-кветка. Хто яе сарве, будзе шчаслівы доўга-доўга, усё жыццё...

Л ю д м і л а. Зойка, у цябе на твары ўсё напісана.

З о я (*танцуе з уяўляемым партнёрам*). Дзяўчынкі, прабачце, я такая шчаслівая... Няўжо паспеем скончыць доследы? Тады мой даклад — на сімпозіум!

Т а ц ц я н а. Павел Цімафеіч гэтымі днямі прыедзе.

З о я. Ад Сяргея я не пачула ніводнай формулы!

Таццяна. Дзе рака больш спакойная, там яна глыбейшая. Не прыспешвай яго. У трыццаць шэсць расстацца з халасцяцкім жыццём...

З'яўляюцца Дзяніс і Сяргей, нясуць авоську з бутэлькамі.

Дзяніс. А вось і мы. Не затрымаліся? *(Дорыць Таццяне маляўніча вытачаную карагу. Таццяна не ўтойвае захаплення.)*

Людміла. Што гэта?

Сяргей. Дзе?.. А... Каньяк.

Таццяна. Хіба прыйдзе... уся ваша брыгада?

Сяргей. Ды не, ніхто не прыйдзе!

З о я *(нервова смяецца)*. А я спалохалася — гатавала на шасцярых.

Таццяна. Але тады... Хто ж будзе гэта піць?

Сяргей. Як гэта хто? Мужчыны! Вы дапаможаце.

Таццяна. Столькі каньяку?

Людміла. Як жа мужчыны адчуюць свята, калі няма алкаголю?

Сяргей. Ды хопіць вам.

Людміла *(весела)*. У мяне схавана бутэлечка шампанскага!

Паспешліва падыходзіць Васіль, нясе шашлыкi.

Васіль. Тэмпа, тэмпа! Шашлыкi застынуць.

З о я. Прашу да стала.

Таццяна *(усміхнулася Дзянісу)*. Месца пад сонцам кожны выбірае сам.

Сяргей *(Зоі, нягучна)*. Потым змыемся ўдваіх. Добра?

З о я *(хітра)*. Не сёння. Куды спяшацца?

Сяргей *(холадна)*. Як хочаш.

Дзяўчаты і хлопцы расаджваюцца на траве, вакол «стала», хлопцы наліваюць шклянкі.

Васіль. Браткі,— няпоўную! На досвітку — заруль, а міліцыя тут — звяры...

Сяргей. Налілі?

Таццяна. Стоп, стоп! За што п'ём, хлопцы?

Маўчанне.

Дзяніс. Мужчынскі тост: мір, дружба...

Таццяна *(Дзянісу, жартаўліва)*. За знаёмства? М?..

Выпіваюць.

З о я. Паспрабуйце салаты. Запэўніваю — такі не каштавалі.

Т а ц ц я н а. Шашлык — цудоўны!

Л ю д м і л а. Смаката!

В а с і л ь. То-та ж! Жанчыны ў кулінарыі — дилетанты. *(Чокаецца з Людмілай.)* Чын-чын... Як у нас у Італіі...

С я р г е й. Пачакайце! На Усходзе гавораць — шклянку налей, кум! *(Налівае.)*

Т а ц ц я н а. Хлопцы, а вы не спяшаецеся?

С я р г е й. Мужчыны! П'ём за дам!

З о я *(з нечаканай смеласцю)*. Можна! *(Падстаўляе шклянку, Сяргей налівае каньяк, Людміла адбірае ў Зоі шклянку.)*

С я р г е й. Эге! Хто тут дэмакратыю заціскае?

Л ю д м і л а. Я вып'ю — не хвалюйцеся. Мы ж яшчэ цераз касцёр будзем скакаць. А вы на шэст узбірацца, бочку каціць... Ці зможаце?

С я р г е й *(глядзіць на яе пільна)*. Зможам. Пойдзем шукаць кветку шчасця?

Л ю д м і л а. Зоя верыць у гэту кветку.

С я р г е й. А язычнікі ў гэтую ноч мяняліся жонкамі.

З о я *(паспешліва)*. Раніцай убачым, як узыходзіць сонца. Яно ў гэты дзень, паводле падання, узыходзіць гуляючы. І вада ў возеры стане серабрыцца асаблівым падманлівым святлом.

Д з я н і с. Не зразумеў — за што п'ём?

З о я. Давайце за каханне! За каханне, якое робіць чалавека лепшым... Абуджае высакародныя пачуцці...

С я р г е й. Ды кіньце вы! Няма кахання! Няма! У тым выглядзе, у якім вы гэта разумееце. Што бога няма — ведаюць усе. А ў каханне яшчэ вераць!.. Уздыхацельніцы... А ўсё паэты! Навыдумвалі, нагарадзілі... Трыстаны, Ізольды, Рамэо, Джульеты... А ў жыцці?.. Тысячы, мільёны абыходзяцца без гэтай ілюзіі. Праўда, каб чалавек табе быў сімпатычны... І якія здаровыя дзеці ў іх нараджаюцца!.. А тыя, хто шукае рамантыкі, набіваюць шышку за шышкай... Ану іх, гэтых паэтаў! Па жыцці трэба ісці лёгка, не кахаючы.

В а с і л ь. А калі камусьці робіш балюча?

С я р г е й *(Васілю)*. Вы, дзяўчына, памаўчыце.

Д з я н і с. Каханне — гэта свабода. Не звязваць рук...

З о я. Якая свабода? Навошта? Калі я кахаю, то хачу даць больш, чым атрымліваю сама. Як сказаў Экзюперы...

Д з я н і с. Стоп! Самы час выпіць.

В а с і л ь. Браткі, думаю, вы памыляецеся.

С я р г е й. Ёсць прапанова спыніць спрэчкі. Галасуем шклянкамі. Суседачка?

Людміла адным махам выпівае каньяк. Дзяніс і Сяргей паморшчыліся, але выпілі. Васіль, Зоя, Таццяна прыгубілі.

В а с і л ь. Раніцай за абсталяваннем — звольце.

С я р г е й. Дэзерціруеш?

Т а ц ц я н а. Хлопцы, увага! Мы пакажам зараз мюзікл. Не прафесіяналы выступаць тут, улічыце... Мінімюзікл.

С я р г е й. Міні? Цудоўна. Я гэтых максі, да пят,— цярпець не магу.

В а с і л ь. Вай-вай-вай!

С я р г е й. А што? Купала — свята язычаскае. А язычнікі ў гэтую ноч выкрадалі жонак...

Т а ц ц я н а. Паводле змовы з імі.

С я р г е й. Не абавязкова. І блукалі ў лесе, даруйце, у чым маці нарадзіла.

Т а ц ц я н а (*стараецца павярнуць у жарт*). Мы не язычнікі. Дык вось. Першым нумарам...

С я р г е й (*настойліва*). Пераапаніцеся ў міні... (*Налівае каньяк.*) Вы ж сучасныя, самастойныя.

Л ю д м і л а. Хлопцы, па-мойму, гэта занадта.

Сяргей штосьці шэпча Людміле на вуха. Людміла дае звонкую аплявуху.

С я р г е й. Ах так? Глядзі, дзёрзкая, што я з табой зраблю... Кіну рыбкам. На доследы.

Сяргей устае. Устае і Людміла.

В а с і л ь (*мае намер перашкодзіць*). Сярога!

Т а ц ц я н а (*сілком усаджваючы Васіля*). Сядзі. Трэба яго правучыць.

З о я. Сяргей!

С я р г е й. Адстань! Ідзі, шукай сваю кветку...

Сяргей набліжаецца да Людмілы, працягвае руку. Людміла маланкава праводзіць прыём... Сяргей ляжыць каля яе ног з вывернутай рукой і, сцяўшы зубы, стогне.

Л ю д м і л а (*адпускае руку*). Прыбярэце гэта...

Д з я н і с і В а с і л ь бяруць Сяргей і ўводзяць.

Таццяна. Гэй! Бутэльнікі захапіце.

Васіль. Дзяўчаты, вы нас...

Людміла. Знікні!

Дзяніс (*засмучана*). Патопалі, героі...

Таццяна. Сапраўдная мужчынская размова. Выпілі, «пагаварылі», пайшлі па дамах.

Зоя. Яму кепска, я пайду...

Таццяна. Толькі падумай...

Дзяўчаты сядваюць ля кастра, сумна спяваюць.

Людміла. А ў вёсцы свята. Нас чакаюць.

Таццяна (*глядзіць на бутэльку*). Выліць гэтую агіду ў возера?

Людміла. Хочаш атруціць рыбу?

Зоя (*бярэ шклянку*). Дайце мне выпіць! Дайце выпіць... Ну?!

Таццяна (*дае ёй лёгкую аплявуху*). Заспакойся.

Зоя. Ага! Дабіваліся эмансіпацыі? Цяпер расхлёбвайце! Хто вы — дамы сэрца, багіні?.. Слабы пол? Чорта з два! Свой хлопец!.. Чувіхі! На роўных! А калі так, можна і нахаміць, можна і ў морду... А мне гэта эмансіпацыя вось як абрыдла! Хачу быць жанчынай! Павагі, пакланення!.. Дзяцей выхоўваць!.. Га!..

Таццяна. Пакуль будзеш толькі ў каханні, толькі ў шлюбе шукаць трываласць і спакой, застанешся з фігай. (*Падыходзіць да дзяўчыны, абдымае Зою адной рукой, Людмілу другой.*) Дзяўчаты, калі давядзецца туга, давайце збірацца разам... Не забывайце пра дружбу.

Дзяўчаты схіляюцца да яе галовамі.

Зоя. Глядзіце, што ён... Божа, нават не язычнік. Значна раней...

Дзесьці побач чуваць крык Сяргея: «Улю-лю-лю-лю!..» Потым раздаецца крык, які падрабляе Тарзана, і, нарэшце, стогн: «Ма-ма!»

Людміла. Дзікуны! Няма на іх Макаёнка.

Таццяна. Са святам, дзяўчаты. Але як жа з даследамі?

Людміла. Пачакайце, я ім наладжу салодкае жыццё!

Зоя. Са святам, дарагія... А?! Мы іх выжывем!

Зоя ўключае магнітафон, і дзяўчаты дзёрзка, з выклікам, жорстка танцуюць.

Заслона.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Карціна шостая

Раніца. Над домікам хлопцаў дзяўчаты прымацавалі транспаранты: «Алкашы, гоу хоум!», «Рукі прэч ад нашага возера». На мяжы паміж лагерамі трафарэт: «Забароненая зона. Страляем без папярэджання». А над палаткай плакаты: «Асцярожна! Геолаг падслухоўвае», «Балбатун — знаходка для геолага».

З глыбіні сцэны страявым крокам ідуць Таццяна і Зоя, у Зоі за плячыма ружжо. Людміла крочыць побач.

Людміла. Раз, два, раз, два... Аддзяленне — стой! Узвод — нале-ва!.. Рота — разыдзіся!..

Дзяўчаты разыходзяцца.

Хопіць. Няхай рыбкі таксама адпачнуць. Хадземце купацца.

Таццяна. Праверу сумарную электрычную актыўнасць.

Зоя падыходзіць да апаратуры, дапамагае.

Людміла. Як хочаце *(на хаду раздзяваецца)*.

Таццяна. Гэй, купальнік забыла.

Людміла. Навошта? Раней жа плавалі...

Зоя. Але ж... агрэсары яшчэ тут.

Людміла. Для мяне яны не існуюць. *(Выходзіць.)*

Ля доміка Сяргей з кампрэсам на галаве ляжыць на раскладушцы і метадычна стогне. Дзяніс, хістаючыся, падыходзіць да Сяргея, змочвае кампрэс.

Сяргей. Дзянісушка... калі са мной... горшае... напішы маме... Ваш сын... па-геройску... на працоўным фронце.

З'яўляецца Васіль, шпурляе інструменты ў скрынку.

Васіль. Мярзотнікі! Добрыя вы былі!

Сяргей. Што гэта за чалавек? Дзяніс, хіба ён нас ведае?

Васіль. Дакаціліся. Як з'езджу прамеж вачэй...

Дзяніс *(кладучыся)*. Ляжачых не б'юць. Жэнеўская канвенцыя.

Васіль. Як людзям паказацца? Сорам, ганьба!..

Сяргей. Упершыню ў жыцці... З кім не бывае?

Васіль. Упершыню?! Ведаю як аблупленага...

(Налівае ў шклянку квас.) Піце, гады, квас. Авось палягчае. (Дзянісу.) Ты-та ж чаго налізаўся? Не п'еш жа.

Дзяніс. Не хацелася тварам у гразь... Пры Таццяне.

Сяргей становіцца на карачкі, паўзе да Васіля.

Васіль. Ты што — хадзіць развучыўся?

Сяргей. Так... зручней.

Дрыжачымі рукамі Сяргей бярэ шклянку, п'е.

Дзяніс. Васечка, ты павінен пайсці і папрасіць прабачэння.

Васіль. Я?!

Сяргей. Табе гэта... больш бяспечна. (Кранае плячо.)

Васіль (наказвае фігу). Бачылі?

Дзяніс (засмучана). Да чаго ж яшчэ нізкая ў нас культура... Ударнік працы! Спартсмен... Хацелі яго рэкамендаваць... у Таварыства Чырвонага Крыжа... Донарам.

Васіль. Самі прасіце! (Мае намер пайсці.)

Дзяніс. Пастой! Нас на каго... Падводнікі сяброў у бядзе не пакідаюць.

Васіль. Папрацаваў — хачу выкупацца. (Выходзіць.)

Сяргей. Чаго гэта бабы ўз'еліся? Мужчына павінен быць грубым!

Дзяніс. Дужым. Ты пераблытаў. А сіла мужчыны — у адданым пяшчотным каханні да жанчыны.

Сяргей. Што-небудзь нарабіў? Так? Ні фіга не памятаю.

Дзяніс. Прыйдзецца прасіць прабачэння. За свінства.

Сяргей. Мне? Ніколі ў жыцці!

Дзяніс. Дзяўчаты добрыя. Такімі не кідаюцца.

Сяргей. Даўно адны, засумавалі. І першымі пойдучь на адступленне. Мужыкоў жа ў свеце менш!

Дзяніс. Уставай, мужык. Хлопнула шклянку каньяку — і хоць бы што! (Здымае транспаранты над домам.)

Сяргей. Гераізм цяпер не ў тым, каб пайсці за жанчынай, а ў тым, каб адмовіцца ад яе.

Бягом вяртаецца Васіль, спыняецца, позірк шалёны, рот раскрыты ў дзіўнай усмешцы.

Зайчык, што яны з табой зрабілі?

Васіль. Ва... ва... ва... там... яна...

Сяргей. Акулы! Юнгу напалохалі.

Дзяніс. Бач, перакасіла. Як токам. Гэта ўсё Людміла!

Сяргей. А можа, маланкай? Ён жа нічога не бачыць. *(Здымае кампрэс са сваёй галавы, прыкладвае да лба Васіля.)* Бяда з гэтымі нявіннікамі.

Дзяніс. Марачок, ідзём каяцца.

Васіль. Я... нікуды... не пайду!

Сяргей. Не бойся, мілы. Выкруцімся на гумары. Можа, узяць з сабой бутэльку... кветак?

Падхапіўшы Васіля пад рукі, Дзяніс і Сяргей накіроўваюцца да дзяўчат. Дзяніс прымацоўвае да палкі насоўку і ўзнімае, быццам флаг, над галавой.

Дзяніс. На ўсякі выпадак...

Сяргей. Добрай раніцы, дзяўчаты! Такі прыемны дзянёк!

Дзяўчаты не рэагуюць.

Дзяніс. Рыбы і тыя гавораць адно з адным.

Маўчанне.

Дзяніс. Ці вы хочаце падтрымаць шкодную тэорыю аб некамунікабельнасці?

Вяртаецца Людміла, на хаду зашпільвае гузікі. Васіль робіць спробу ўцячы, але хлопцы моцна яго ўтрымліваюць.

Дзяніс. Добрай раніцы, дарагая суседачка!

Людміла. Адкуль гэтыя інваліды?

Сяргей. Просім, добрая, прабачэння. З намі ўчора няшчасце...

Людміла. Няшчасце?!

Сяргей. Ну, не разлічылі... Даруй, о дзіўнабядзёрая!..

Людміла. Убірайцеся! Перашкаджаеце працаваць.

Дзяніс. Мы з мірам, а вы... Злосць не ўпрыгожвае жанчыну.

Людміла. А што ўпрыгожвае мужчыну? Зматвайцеся!

Сяргей. Дык што — вайна?

Людміла. Пакуль жывыя, увалаквайце домік.

Васіль. Людміла, я-то...

Л ю д м і л а. Калі б раніцай не трэба было за руль, напэўна, набраўся б... Перасяляйцеся ў вёску.

В а с і л ь. Людміла!..

Л ю д м і л а (*падыходзіць, падштурхоўвае кожнага*). Даю дваццаць чатыры гадзіны. На ўпакоўку, перавозку. Інакш...

С я р г е й. Ультыматум? Добра! Хацелі па-добраму...

Л ю д м і л а. Дзяўчаткі, час капаць акопы.

Хлопцы накіроўваюцца да доміка. Дзяніс сьце руку ў кішэню і раптам дастае адтуль жабу, кідае яе. Сяргей ускрыквае — з-за пазухі дастае вужа, у жаху шпурляе, стаіць бледны, з дрыжачымі губамі.

С я р г е й. Што ж гэта, браткі?

В а с і л ь. Вайна. Біялагічная.

С я р г е й. Я гэтых стварэнняў — больш за смерць баюся... Ах так? На вайне — як на вайне!..

Д з я н і с. Ваяваць? З такім мілым праціўнікам? Здамся. У першым жа баі!

Карціна сёмая

С я р г е й, напяваючы, гатуе юшку. В а с і л ь сядзіць убаку, трымае ў руках агрэгат, рамантуе. Але перд ім раскрытая кніга, з захапленнем чытае.

С я р г е й (*напявае*). «Кто врёт, что мы, брат, пьяны...» Такую юшку толькі каралі елі! Пах які, га? М-м!.. Што гэта ты за самаадукацыю ўзяўся? Кніга за кнігай! І аблізваецца? Паслухай, давай уголас! Што я — на сябе аднаго гатую?

В а с і л ь. Гэтую рыбу я есці не буду.

С я р г е й. Чаму? Думаеш, о дзіця, яны толькі доследы праводзяць?

В а с і л ь. Ты выцягнуў яе з іх сетак.

С я р г е й. У стане вайны! Чытай.

В а с і л ь (*чытае*). «Фалестра, царыца амазонак, з'явілася да Аляксандра Македонскага ў суправаджэнні толькі трохсот узброеных амазонак і сказала:

— Я прыбыла, каб мець ад цябе дзіця. З усіх мужчын ты здзейсніў найбольш вялікія подзвігі, і няма вышэй за мяне жанчыны па сіле і храбрасці. Трэба меркаваць, што ад двух такіх выдатных людзей народзіцца дзіця, якое пераўзыдзе ўсіх смяротных.

Аляксандр прыняў прапанову Фалестры і, правёўшы з ёю трынаццаць дзён, адпусціў яе з вялікімі падарункамі».

Сяргей. Эх, былі жанчыны! Слухай, а што ты чытаеш?

Васіль. «Легенды пра амазонак». Хачу зразумець тактыку нашага праціўніка. Інакш вайну нам не выйграць.

Сяргей. Дык вось адкуль!.. Ну-ну, чытай.

Васіль. Вось што піша Герадот, грэчаскі гісторык: «Грэкі перамаглі амазонак і, захапіўшы іх у палон, адправіліся на трох суднах назад. У адкрытым моры палонныя амазонкі напалі на мужчын, перабілі іх, а затым прысталі да зямлі скіфаў. Сышоўшы з караблёў, амазонкі авалодалі табуном коней і пачалі грабіць скіфскія ўладанні. Скіфы пажадалі мець ад гэтых жанчын дзяцей і з гэтай мэтай, выбраўшы, прыкладна, столькі сваіх юнакоў, колькі было амазонак, загадалі юнакам стаць лагерам побач з амазонкамі і пастарацца...» Што гэта гарыць?

Сяргей. Рыба! Ой! Царская рыба падгарэла... Ай-ай-ай!.. Ну, нічога, сёе-тое можна і з'есці... Пакуль астыне, чытай.

Васіль. Гэта табе нельга, маленькі... ага, тут можна: «Ёсць у амазонак два любімыя месяцы вясной, калі яны падымаюцца на суседнюю гару, якая аддзяляе іх ад племя гаргарэяў. Апошнія таксама, па старажытнаму... звычай падымаюцца на гару, там прыносяць разам з амазонкамі ахвяры і ўступаюць з імі ў сувязь з мэтай стварэння патомства. Дзяўчынак амазонкі пакідаюць у сябе, а хлопчыкаў адносяць гаргарэям на выхаванне. Такім чынам, у гаргарэяў з амазонкамі толькі агульныя дзеці, жывуць жа яны раздзельна. Амазонкі не жадалі і думаць аб шлюбных сувязях з суседзямі, называючы такія сувязі рабствам, а не шлюбам».

Сяргей. Падобна на нашых. Ідзі еш.

Васіль. Я сказаў — не буду.

Сяргей. Як хочаш. (Есць.) Смаката! Жанчына ніколі так смачна не згатуе!

Васіль. Паслухай. «Усім ім у дзяцінстве выпальваюць правую грудзь для таго, каб яны маглі без перашкоды кідаць кап'ё і страляць з лука».

Сяргей. Прапануй гэта суседкам.

Васіль. «Яны ўладарнічаюць над мужчынамі,

выкарыстоўваючы іх толькі для нізкіх хатніх спраў».

Сяргей. О! З таго часу мала што змянілася.

Васіль. «Амазонкі ездзяць вярхом на паляванне і на вайну і носяць аднолькавае з мужчынамі адзенне. Адносна шлюбаў захоўваецца ў іх наступнае правіла: ні адна дзяўчына не выходзіць замуж, перш чым не заб'е трох ворагаў; некаторыя дажываюць да старасці дзяўчынамі, таму што не маглі выканаць гэта патрабаванне».

Сяргей. Трех ворагаў? Васечка, нас жа трое! На ноч — ахову... Ай... *(Хапаецца за шчаку, дастае з рота кавалачак металу.)* Жалеза напіхалі!.. Цьфу!..

З'яўляецца Людміла. Васіль хавае кнігу.

Людміла. Хто вылавіў нашу рыбу ў загародку?

Сяргей *(ветліва)*. Адкуль нам ведаць? У рыбака спытайце. Яны вам усё раскажуць.

Людміла. Дык гэта не вы?

Сяргей *(мякка)*. Мы б не адважыліся.

Людміла. Слава богу. А то я іх начыніла мечанымі атамамі.

Сяргей. Гэта што — радыёактыўнымі?

Людміла. Зразумела.

Сяргей прыкладае руку да жывата, павольна асядае.

Сяргей. Забойцы! Агрэсары! Вы б адразу напалм на мяне кінулі... Ой!.. Ой!.. *(Адыходзіць, трымаючыся за живот.)*

Васіль. Ты куды?

Сяргей. На могілкі.

Людміла. Калі не ўберацесь, абяцаю вам вясёлае жыццё.

Сяргей. Падумаеш — амазонкі!

Людміла. Але ж і вы — не скіфы.

Сяргей *(грозіць пальцам)*. Ну, заяц, пачакай! *(Выходзіць.)*

Людміла. Ага! Вось дзе наша кніга! Вы яшчэ і зладзеі...

Васіль. На «вы»? *(Перадае кнігу.)* Па мне гэтай атруты... Ды згарыць яна!

Людміла. Вось-вось! А сябрукі казалі — Вася, кораш, пабольш гарэлкі! І прывалок. Паспрабаваў гэты аболтус мяне... У ваду, а Вася маўчыць!

Васіль. Мне Таццяна...

Л ю д м і л а. Добра! Трэба, птушанё, змагацца са злом. Нават калі гэта зло ў тваіх сябрах.

В а с і л ь. Нядрэнныя яны, далібог. Накіп! Калі б не перапілі... Мужчынамі сябе хацелі паказаць!

Л ю д м і л а. Пакінь! Як — вы жывеце? Адпрацавалі, грошыкі ў кішэню, а потым? Гарэлка або бабы?

В а с і л ь. Дык што, па-твойму, у дом барахло скупліваць, тапіцца ў мяшчанстве?

Л ю д м і л а. Мяшчанства — калі гэта самамэта. Што чытаеце? Аб чым спрачаецеся? Імкнецеся да чаго? Інтэлігенты! Няма куды грошай дзяваць — махнуў бы... Столькі цікавага ў свеце...

В а с і л ь. Людміла, ты... Вось тут зачাপіла!.. Я нікога... Ні да флоту, ні пасля... І ты... Для мяне... На ўсё гатовы!

Людміла пазяхае, пацягваецца.

Перастань пазяхаць!..

Л ю д м і л а. Даруй, калі ласка. Калі мне прызнаюцца, заўсёды на сон цягне.

В а с і л ь. Дай тэрмін, выпрабавальны.

Л ю д м і л а. Мне дзіцячы сад не патрэбен.

В а с і л ь. А дэльфініха даўно б зразумела... *(Хутка выходзіць.)*

Л ю д м і л а *(задумліва)*. Няўжо... і гэты на могілкі?

Прыбягае З о я.

З о я. Людка! Сяргей спіліў дрэва, з якога мы вялі назіранне. Гаворыць, сабе на труну... І за жылот трымаецца. Га?

Л ю д м і л а *(памайчайшы)*. Не, сілай мы іх не адолеем. Хітрасцю! *(Здымае трафарэт «Забаронная зона. Страляем без папярэджання», на адваротным боку піша крэйдай: «Сардэчна запрашаем, геолаг!»)* Зразумела?

Зоя адмоўна круціць галавой.

Патрэбна... вяселле. Гэта іх адцягне. Выйграем столькі часу.

Зоя паказвае на скроню.

Не палохайся — фіктыўнае. *(Уздыхае.)* Біёніка патрабуе ахвяр. Такім чынам, патрэбны добраахвотнікі.

Карціна восьмая

Поўнач. Дагарае касцёр у стане дзяўчат. Таццяна слухае ля транзістара апошнія навіны. Людміла глядзіць на касцёр. Зоя спіць у палатцы. Ля доміка Васіль і Дзяніс гуляюць у шахматы.

З гітарай Сяргей праходзіць каля палатак, накіроўваецца да ўзлеску.

Сяргей *(спявае)*. «Мілая, ты ўслышь меня, под окном стою...»

Людміла *(Таццяне)*. Арфей! А мілая дрыхне. І ўсне бачыць Паўла.

Сяргей *(спявае)*. Живет моя отрада в высоком терему, а в терем тот высокий нет хода никому...»

З палаткі ў халаце вылязае Зоя. Заплюшчыўшы вочы і выцягнуўшы ўперад рукі, яна ідзе да Сяргея.

Таццяна. Зоя! Здрадніца!

Зоя *(хутка)*. Не будзіце мяне! Я лунацік... *(Выходзіць, паправіўшы прычоску.)*

Таццяна. Кашмар. Твая ідэя фіктыўнага вяселля да добра не давядзе.

Людміла. Паглядзім. Калі не знойдзецца нявесты-добраахвотніка — давядзецца цягнуць жэрабя.

Гітара замаўкае.

Таццяна. Гэта ўжо прымус! Мяне яшчэ ні разу не білі.

Людміла. Нам работы на некалькі дзён.

Таццяна *(раптам)*. Ёсць, ёсць добрыя хлопцы!

Людміла. Але як мне, вечна занятай жанчыне, іх знайсці? Божа! Калі нарэшце створаць бюро шлюбаў? Запоўніла анкету і чакай... Электроніка падкажа.

Таццяна. Але вось бяда. Хто пра сябе ў анкеце скажа праўду?

Людміла. Дам аб'яву ў газету: «Ваджу аўтамабіль, езджу вярхом, плаваю, гуляю ў тэніс. Шукаю для магчымага шлюбу маладога чалавека, які ўмее гатаваць».

Таццяна. П'янееш ад паху траў... Кроў стукае ў скронях...

Людміла. Ай! Электроды не выняла. *(Устае, марудзіць.)* Ідзі пафліртуй з Дзянісам. Калі заўтра пачнуць бурэнне... Гэта канец.

Таццяна *(наківаўшы галавой)*. Рызыкаўна. Ён лепшы, чым я думала. Прыроду тонка адчувае...

Людміла. Паслухай! Калі Васіль да раніцы будзе хадзіць са мной... Ці зможа заўтра працаваць? Яшчэ дзянёк наш!

Людміла падыходзіць да доміка. Васіль устае.

Васіль. Туман над возерам!.. Падобна на дэкарацыю... Вы любіце тэатр?

Людміла. Не. Там трэба добра сябе паводзіць. *(Пасля паўзы.)* У мяне... прыборы на пляце. Адной цяжка.

Васіль. Н-н-на пляце?

Людміла *(шэптам)*. А потым я чакаю цябе на могілках!

Васіль. На могілках?!

Людміла. Цішэй! Ля каплічкі. Так больш романтична...

Васіль, выціраючы пот з ілба, выходзіць за Людмілай. Дзяніс глядзіць у бок Таццяны. Заўважыўшы гэта, Таццяна ідзе ў палатку, залязае, занавешвае полаг.

Дзяніс. Зводка — страты з абодвух бакоў роўныя... *(Ідзе ў домік.)*

У промні святла, з'яўляюцца Зоя і Сяргей. Ён спрабуе абняць, але дзяўчына адхіляецца.

Зоя. Скажы што-небудзь.

Сяргей. А што гаварыць?

Зоя. Вершы пачытай.

Сяргей. Так адразу не ўспомніш.

Зоя. Птушкі крычаць, не спяць.

Сяргей. Чорт з імі, з птушкамі. Ідзі да мяне.

Зоя. Навошта?

Сяргей. Ну, ведаеш! Дасціпней пытання не знайшлося? *(Зной спрабуе абняць, Зоя адхіляецца.)*

Зоя. Ты мяне кахаеш?

Сяргей *(уздыхае)*. Яшчэ як — у сто мегатон.

Зоя. За што?

Сяргей. Мільёны мужчын развяліся таму, што жанчыны спрабавалі высветліць, за што іх кахаюць.

Зоя. Ідзі. Няхай Людка злуецца, але я... Не, не!

Сяргей. Магу я ведаць — што здарылася?

Зоя *(не адразу)*. Нічога. Проста не хачу без кахання.

Сяргей (*уздыхае*). Каханне! Каханне!.. Ты жы-
веш у выдуманым свеце! Спусціся на зямлю!

Зоя. Ёсць на зямлі каханне.

Сяргей. Я лепш ведаю, што жанчыне трэба.

Зоя. Павел ніколі б так... Не тое, не тое, і ты
не той...

Сяргей (*смяецца*). Я?! Ну, ведаеш...

Зоя. Не ўмееш кахаць... І тады... Родзімкі мае не
цалаваў.

Сяргей. Родзімкі? А дзе яны?

Зоя. Дзе яны...

Сяргей. Але гавораць, ад гэтага рак можа... Ты
плачаш?

Зоя. Не за сябе... Мы чакаем вас... (*Страсна.*) Мы
так чакаем вас, Сярожа! Шмат гадоў. Як свята! А вы...
Не тое. Міраж... Лятаючыя талерачкі.

Сяргей. Чокнутая. Што я табе зрабіў?

Зоя. Мне — нічога. Але мы чакаем... У сне ба-
чым... А вы ходзіце — шэранькія, з вузкалобым інта-
рэсам... Ведаеш, што высякаў на камні дзікун, перша-
бытны чалавек? Не галаву, не вочы жанчыны, а, мяк-
ка кажучы, сцёгны... (*Капіруе, утрыруючы.*) «Чорт з
імі, з птушкамі! Ідзі да мяне!» Разумееш? Чорт з імі,
з птушкамі, кветкамі, каханнем, пяшчотнасцю... І што
застанеца? Бывай. Людка мяне з'есць.

Зоя выходзіць. Сяргей доўга глядзіць ёй услед.

Карціна дзевятая

Поўдзень. Скруціўшыся калачыкам і прыціснуўшы да грудзей па-
душку, з усмешкай спіць Васіль. Дзяніс і Сяргей, абма-
таўшы сцёгны ручнікамі, шукаюць штаны пад домікам, за ку-
стом — усюды, дзе можна штосьці схваць.

Дзяніс. Пойдзем працаваць без штаноў.

Сяргей. Гэй вы! Дыверсанта! Гангстэры! Паў-
царства за штаны!

Людміла (*Таццяне*). Адразу столькі камплі-
ментаў?

Таццяна. Гэты ўбор ім да твару. Але штаны
аддай.

Людміла. Навошта? Будуць цягнуцца за намі.

Зоя. Калі ракетчыкі нам палічаць... За ўсю эк-
спедыцыю?

Л ю д м і л а. Палкоўнік сказаў, што для іх тэхнікі гэта дробязь.

Т а ц ц я н а. Хлопцы зразумеюць гэта па-свойму.

Л ю д м і л а. Часам карысна выклікаць рэўнасць.

Т а ц ц я н а. Ох, Людка! Не знасіць табе галавы.

Л ю д м і л а. Манеўр і абход — зброя дэсантніка... Яны дагэтуль не пачалі бурэнне. Усё рыхтуюцца! Чыя заслуга?

Т а ц ц я н а. Сеткі расставіла. Але ці не трапіла сама?

С я р г е й (хмура). Калі ён прыйшоў?

Д з я н і с. Позна. Гэта значыць рана. Раніцай.

С я р г е й (штурхае Васіля). Гэй! Штаны ўкралі!

Д з я н і с. Чаго такі злосны? Ходзіш, як прыбіты.

С я р г е й. Пара змывацца. Адчыняю дзверы — вылятае казуля... Лёг спаць — адразу на вожыка... А сёння за каўнерам штосьці шкрабае — паглядзі, не кляшчы?..

Д з я н і с (усміхаецца). Заспакойся. Біялагіні працуюць.

С я р г е й. Хачу штаны! Хіба па канстытуцыі мы не маем роўных правоў з імі! (Глядзіць у бінокль.) Зноў дыверсію задумваюць! Глядзі!.. Не, больш я тут... Паслухай, мы ўсё рыхтуемца, рыхтуемца... Надакучыла! Калі бурыць пачнём?

Д з я н і с (памаўчайшы). Калі паправіцца Аленкін.

С я р г е й. Ты цяпер галоўны.

Д з я н і с. Я ўважліва перачытаў новы закон аб ахове прыроды... Не, сібірскі клімат не для мяне. Пачакаем Аленкіна... Сапраўды, праціўнік штосьці задумаў. Ажыўленне ў стане, спяшаюцца доследы закончыць.

С я р г е й. Сукенкі рыхтуюць. Навошта? Га? (Ледзь не плача.)

З'яўляецца І в а н і х а з бітонам, напявае.

Д з я н і с. Бабуля, вы куды?

І в а н і х а. А, гультай... Пошту дзяўчатам нясу. Яйкі, малако. (Здзіўлена разглядае ўбор хлопцаў.)

С я р г е й. А туды... Зараз нельга. Яны бомбу ўзрываць будуць. Невялікую, вадародную.

І в а н і х а (хрысціцца). Ай-ёй! От дзякуй, сынкі, што сказалі. А навошта гэта?

С я р г е й. Эксперымент.

І в а н і х а. Во, дзеўкі! Мужыкі дрыхнуць, а яны

жыццём... Маладыя, даўганогія, смелыя... Гляджу і зайздросчу! У іх гады ўсю вайну ў адным шинельцы... Добра, што яны не пазналі партызаншчыну... Калі паясі, а калі... Заечай капусткі пажуеш... Прыхілішся да сасёнкі, вінтовачку ў рукі і дрэмлеш... Адным вокам. Што ж не ўзрываюць?

Дзяніс *(не ведаючы, як знайсці выйсце са становішча)*. Рыхтуюцца.

Іваніха. У вёсцы шум такі... Хацелі коней на выстаўку, а ім хтосьці грывы абрэзаў. Не вы?

Сяргей *(пакрыўджана)*. Мы шиньёнаў даўно не носім.

Іваніха. Адну для Мішкі прыгледзела, а каго Сцёпка выбера... Няхай сам. Хачу дзяўчат у госці запрасіць.

Дзяніс. Бабуля, можаш пакінуць бітон. Мы перададзім.

Іваніха. Праўда? Вечарам няхай прыходзяць. *(Глядзіць на ручнікі.)*

Сяргей. Новая мода. Ідзі вунь туды. Толькі прыгніся. І калі што — падай.

Іваніха. Ахламоны! З-пад носа дзяўчат увядуць...

Весела паківаўшы галавой, Іваніха пакідае пошту, бітон, выходзіць.

Дзяніс. Дзяўчатам — ні слова! Пойдзем у разведку. За «языком».

Сяргей. Я?! Нізашто! Заб'юць!

Дзяніс *(штурхае Васіля)*. Прачніся. Ёсць справа.

Васіль *(не расплюшчваючы вачэй)*. Дай... даглядзець... сон...

Дзяніс. Ну і войска ў мяне!

Сяргей. Глядзі! Ідзе Людміла! *(Уцякае.)*

Дзяніс. Разумею — едуць на спатканне да ваенных!

Васіль *(прачынаючыся)*. Якіх ваенных?

Дзяніс. Да ракетчыкаў. Учора тут былі. Аперация «Танцы».

Да хлопцаў падыходзіць Людміла, яна ў касцюме са штанамі, разглядае рукаў.

Людміла. Мужчынкі, у вас павінны быць іголка і ніткі.

Васіль *(ззяючы)*. Людачка, зараз знайду.

Дзяніс. Убор — ад Дзіора!

Людміла. Хлопчыкі, падкіньце ў адзін лясок.
Заплоцім.

Дзяніс. Лухта якая! З задавальненнем паедзем
разам!

Васіль. Мы хутка! Дзе мае штаны?

Людміла. Але... Нас чакаюць ваенныя. Пропуск
толькі на нас. Прабачце.

Васіль. На каго — на нас?

Людміла. На ўсіх трох. Запрошаны на танцы.
Зразумейце, хлопчыкі, прыгожая жанчына — гэта
агульнанацыянальнае багацце. Яна не можа належаць
аднаму.

Дзяніс. Так... Чакаць вас да раніцы, а потым
назад?

Людміла. Назад не трэба. Даставяць на верта-
лёце.

Дзяніс. Ляціце туды на... мяцёлцы.

Людміла. Значыць...

Васіль (*стрымліваючы гнеў*). Ідзі! Або я зараз...

Людміла (*паціснуўшы плячыма*). Дэльфін ні-
колі б не нагрубіў. (*Выходзіць.*)

Дзяніс (*крычыць*). Ні сораму, ні сумлення! Па-
гулялі і кінулі. Матрыярхат!

Васіль (*падаўлены, глядзіць на зямлю*). Не
лайся.

Дзяніс. Ды плюнь! Чым яны вас зачাপілі?

Васіль. Што ж ты бегаеш трушком па лесе, ку-
паешся ў ледзяным ручаі?

Чуваць шум матора.

Дзяніс. Што яны робяць? Глядзі! Усюдыход
угналі! Страляй! Страляй па колах...

Васіль. Гэй, спыніцеся!

Чуваць чыйсьці сціснуты голас. Хлопцы аглядаюцца. Звязаны вя-
роўкай, з хусткай у роце ідзе Сяргей. Хлопцы развязаюць
сябра.

Сяргей. Бандыткі! Ледзь не задыхнуўся!

Дзяніс. Дужы мужык. Як жа ты?

Сяргей. Я думаў... абняць хоча!

Дзяніс. Хопіць! Трэба на іх — у міліцыю.

Сяргей. На чым дабярэшся? Пайду і развяжу
іх плыт. (*Спрабуе пайсці.*) Няхай ловяць па бяргвенцу!

Васіль. Не.

Сяргей. Што? *(Працягвае ісці.)*
Васіль *(цвёрда)*. Я сказаў — не. Будзьце мужы-
камі.

Сяргей *(спыняецца)*. Добры быў сябар у мяне —
Вася...

Карціна дзесятая

Дзяўчаты з любоўю частуюць Паўла, які вярнуўся, Зоя ста-
раецца больш за іншых.

Павел. Значыць, я пранік у клініку, вылічыў да-
рожку, па якой ён павінен гуляць.

Людміла *(пазіраючы па баках)*. Хто?

Зоя. Ды Аленкін!

Павел. Падыходжу і пачынаю размову. Калі да-
ведаўся, што я з вашай групы, дык страшна раззла-
ваўся...

Зоя. Яму ж нельга хвалявацца!

Павел. Вельмі раззлаваўся і неадкладна пачаў
папраўляцца... Адразу з клінікі даў указанне
заўтра ж пачаць бурэнне.

Зоя. Што?!

Людміла. Заўтра?

Таццяна. Які кашмар!

Павел. Хіба мы мала паспелі! Адно адкрыццё
Таццяны чаго вартае.

Таццяна. І ўсё ж — яшчэ б два-тры дні...

Людміла *(адважыўшыся)*. Вы атрымаеце гэтыя
дні *(паглядзеўшы развітальна на кожнага, велічна вы-
ходзіць, быццам на подзвіг)*.

Таццяна. Я — за работу. *(Хутка выходзіць.)*

Павел. Мама твая турбуецца... Як там наша
Дзюймовачка?.. А гасцінцаў колькі!.. Ледзьве пры-
цягнуў.

Зоя *(разважліва)*. Павел, час рашыць ураўненне з
невядомымі... Прымяніўшы тэорыю пошуку і закон
вялікіх лічбаў, я знайшла сабе дыферэнцыял... Цьфу!
Хлопца. Ён мне падабаецца. Матэрыял, праўда, сыры.
Папрацаваць давядзецца. Пытанні будуць?

Павел. Няправільнае рашэнне.

Зоя. Чаму? Пошук я праводзіла па спіралі. А тэо-
рыя гульняў падказала лепшы варыянт...

П а в е л. Зочка, матэматыка — не тваё пры-
званне.

З о я. А ў чым маё прызванне?

П а в е л. Біёніка і я. Гэты хлапчук не для цябе.

З о я. Хто гэта рашыў?

П а в е л *(не адразу)*. Я даўно, вельмі даўно кахаю
цябе... І ў Мінску зразумеў, што без цябе... Вось так.
Пакуль — за работу!

П а в е л выходзіць.

З о я. Што я вам гаварыла? *(Ззяючы, выходзіць.)*

Ля дома В а с і л ь рамантуе агрэгат. Сяргей дапамагае.

В а с і л ь. Матэматык вярнуўся ў свой гарэм.
Бачыў?

Сяргей *(задуманна)*. Ты ведаеш, напэўна, жан-
чыны цяпер сталі іншымі... А мы да іх — па-раней-
шаму...

В а с і л ь. І раней трэба было іх паважаць.

Сяргей *(пацягнуў носам)*. У лагеры праціўніка
ядуць штосьці смачнае!.. Чуеш? Так далей нельга!..
Вайна пераходзіць у псіхалагічную... Атаманша!
Уводзь яе як мага далей! З Зояй пагаварыць трэба.
Зараз жа! *(Знікае ў доміку.)*

З'яўляецца Л ю д м і л а.

Л ю д м і л а. Добрай раніцы, Васечка. Што гэта ты
робіш?

В а с і л ь. Бурэнне пачынаем заўтра!

Л ю д м і л а. Заўтра?.. А што такі невясёлы?

В а с і л ь *(хмура)*. Дзе вас насіла?

Л ю д м і л а. На мове людзей, значыць, дзе вы
былі?

В а с і л ь. Машыну — хоць у капіталку! Тармазы
не працуюць, рулявое — таксама...

Л ю д м і л а. Гаварыла ваенным — не спайвайце
мяне... Як вярталіся, столькі пнёў вырасла...

В а с і л ь *(кідае ключ, рашуча ўстае)*. Я на вас акт
напішу.

Л ю д м і л а *(мякка)*. Гэтага ты не зробіш.

В а с і л ь. Цікава — чаму?

Людміла падыходзіць да доміка, зачыняе дзверы на засаўку,
вяртаецца.

Людміла. Таму... Таму што... У цябе ёсць старыя?

Васіль ківае.

Можаш даць тэлеграму — жанюся.

Васіль асядае на зямлю.

Напішы — дзяўчына ціхая, спакойная...

Васіль (*не адразу*). Пасля ўчарашняга? Пасаромелася б!.. Любы на тваім месцы ад сораму!..

Людміла (*пяшчотна праводзіць рукой па яго шчацэ*). Васечка, у мяне ёсць... У гэтага дзівака — самыя сур'ёзныя намеры. Учора паехала і сказала — выходжу замуж.

Васіль. А не хлусіш?

Людміла (*хітра*). Дарую на першы раз. У далейшым гавары жонцы ласкавыя словы... І наогул, я многаму павінна цябе навучыць! Бедалага! Цяжка табе давядзецца... Ты што — не рады?

Васіль. Людміла!.. Не, гэта сон. Ушчыкні.

Людміла. Магу і ўкусіць. Ну, вось, родны. Я твая жонка. (*Садзіцца ля яго ног, прыхільваецца галоўкай*.) Дзе мы будзем жыць?

Васіль. Я... яшчэ не думаў.

Людміла. Ты пяройдзеш у нашу групу ці паранейшаму?

Васіль. Не ведаю.

Людміла. Як будзем будаваць бюджэт?

Васіль. Не ведаю.

Доўгая паўза.

Людміла (*уздыхае*). Ну, добра. Значыць, так. Перабярэшся ў маю бярогу. Працаваць будзем у адной экспедыцыі.

Васіль ківае. Сяргей дзёргае дзверы — зачынена.

Сяргей. Гэй! Выпусціце мяне!

Людміла. Няхай пасядзіць. Я доўга думала і скажу табе вось што. Сям'я ў нас будзе адкрытая.

Васіль. Што такое? Без рэгістрацыі?

Людміла. Зарэгіструемся. Не ў гэтым справа. Жыццё ў сям'і будзе адкрытым. Разумееш? Кожны з нас, Васечка, частку свайго нерабочага часу будзе праводзіць па свайму ўгледжанню. Добра? Ты на ры-

балку, я ў кіно. Або ты на футбол, а я да сваіх сябровак... У цябе свой круг сяброў, у мяне свой кружок прыяцельніц.

В а с і л ь. Навошта ж так... адразу раздзельна?

С я р г е й (*стукае ў сценку*). Сябар! Вася!..

Л ю д м і л а. Ведаеш, Васечка, тры чвэрці ўсіх пар, што разводзяцца, належаць да ліку замкнёных.

В а с і л ь. А гэта што за сям'я?

Л ю д м і л а. Калі муж і жонка ўвесь свой нерабочы час праводзяць разам. Усёк? Ні на мінуту не расстаюцца, бедныя. Агульныя сябры, агульныя інтарэсы, адначасовы водпуск.

В а с і л ь. Як я бацькам скажу — у мяне адкрытая сям'я!..

С я р г е й (*пяе*). «Нас на бабу променял...»

Л ю д м і л а (*заўважыўшы, што ў Васіля ў кашулі слаба трымаецца гузік, адрывае яго, дастае іголку і прышывае гузік*). Ты ведаеш, што такое псіхалогія зняволенага? Калі двух зусім развітых людзей, нават мужчын, пасадзіць месяцы на тры ў пакой, дзе яны будуць залежаць адзін ад аднаго... О! Праз некаторы час яны... прасякнуцца ўзаемнай нянавісцю! Так! Гэта было праверана на палярных даследчыках. Не выпадкова касманаўтаў доўга правяраюць на сумяшчальнасць. Усякая дробязь дзейнічае на нервы! Раздражненне, як другі кашляе, апрагнаецца, завязвае шнуркі. Гэтая нянавісць падобна на тую, якую можна бачыць у замкнёных сем'ях. Там адзін з бакоў шляхам тэрору перашкаджае другому боку хоць бы на секунду адысціся.

Сяргей прасоўвае ў акно белую насоўку і махае ёй, быццам флагам.

В а с і л ь. Мілая, бывае якраз наадварот!

Л ю д м і л а. Я ведаю сем'і, якія з'яўляюцца сапраўднымі турмамі. І проста ўпэўнена — калі ў мужа і жонкі няма магчымасці некаторы час адпачнуць адзін ад аднаго, калі яны не выдзеляць хоць бы два разы ў тыдзень некалькі вячэрніх ці паслябедзенных гадзін, калі яны не будуць разам, увага кожнага пачне сканцэнтроўвацца на недахопах партнёра.

С я р г е й (*свішча*). Брат, Вася! Успомні, мы часта пілі з адной шклянкі...

В а с і л ь. Выпусці, з Зойкай пагаварыць хоча.

Л ю д м і л а. Ведаю. Бегае за ёй, як сабачка.

В а с і л ь. Калі двое кахаюць...

Л ю д м і л а. Калі муж і жонка ведаюць толькі два бакі жыцця — працу і сям'ю, то кожны вымяшчае на другім свае службовыя непрыемнасці.

В а с і л ь. Старыя мае пражылі разам доўгае жыццё... Дай божа мне такое!

Л ю д м і л а. З тае пары ў свеце шмат змянілася. Мудрая жонка лічыць за лепшае адправіць раздражнёнага мужа да яго сяброў, чым траціць час на безвыніковую перапалку. І мудрая жанчына забяспечыць і для сябе круг сяброў, сярод якіх яна знойдзе аблягчэнне, каб не мучыць сябе дарэмна думкай пра тое, што муж яе не разумее.

В а с і л ь. Паслухай, але адкрытая сям'я на руку больш мужчыне. Калі пойдучь дзеці...

Л ю д м і л а. О! Не турбуйся. Навучу цябе даглядаць малых. Пялёнкі — гэта так рамантычна!.. Толькі не машынай, не — упэўненыя мужчынскія рукі патрэбны...

В а с і л ь. Вось! Ты будзеш матацца на танцы, да ракетчыкаў, а я, як учора...

Л ю д м і л а. Дурненькі, мы ездзілі да ваенных палічыць на вылічальных... Вось так. А ты павінен мне давяраць. Адкрытая сям'я, мілы, не ўяўляе з сябе спрыяльную глебу для якіх бы там ні было любоўных прыгод. Статыстыка паказвае якраз наадварот.

В а с і л ь. Статыстыка?

Л ю д м і л а. Сацыёлагі сведчаць — чым шчыльней зачыняюць дзверы сям'і, тым больш расце імкненне да недазволенай свабоды.

В а с і л ь. Не ведаю, ой не ведаю... (Гладзіць на домік.) Што гэта ён прыціх?

Л ю д м і л а. Мая сяброўка ўрач. Ведаеш, што яна гаворыць? Амаль дзевяноста працэнтаў мужоў і жонак, якія звяртаюцца за дапамогай у псіхіятрычныя кансультацыі — з замкнёных сем'яў. З другога боку, шляхам абследавання спакойных, ураўнаважаных мужоў і жонак устаноўлена, што ўсе яны — я паўтараю, усе — жылі ў форме адкрытых сем'яў.

В а с і л ь (цяжка ўздыхнуўшы). Паспрабуем... Хіба я магу з табой не згадзіцца?

Л ю д м і л а (гладзіць). У нас будзе дэмакратыя: усе пытанні вырашаеш сам... па маёй парадзе.

В а с і л ь. Неяк дзіўна...

Л ю д м і л а. Ха! Трымайся! Яшчэ не такое ўба-
чыш...

В а с і л ь. Аб каханні не гаварылі...

Л ю д м і л а. Дурненькі. Калі б яго не было, хто б
з табой... *(Цалуе.)* А цяпер скажы — ці можаш для
жонкі... Невялікую дробязь.

В а с і л ь. Для цябе?

Л ю д м і л а. Цудоўна. Знайдзі любую прычыну.
Але два дні не ўключай свае механізмы.

В а с і л ь *(уздыхнуў)*. Добра. А Сяргей?

У доміку пачуўся стрэл.

В а с і л ь. Сярожа! *(Бяжыць да доміка, адчыняе
дзверы.)*

С я р г е й *(хістаючыся)*. У знак пратэсту...

В а с і л ь. Ты куды страляў?

С я р г е й. У сябе. Толькі прамахнуўся.

Л ю д м і л а. Сярожанька, мы людзі сумленныя і
таму шчыра папярэдэжваем — у гэтую ноч зробім для
цябе тарарам.

С я р г е й. Гэта яшчэ што такое?!

Л ю д м і л а. Пасля чаго ты не зможаш не толькі
працаваць...

С я р г е й. Так? На ноч я тут не застануся! Іду ў
вёску.

В а с і л ь. Не блазлуй. Гэта шантаж.

С я р г е й. Так? А ты ведаеш, што маё жыццё не
застрахавана? Божа, дай мне сілы перажыць ноч!..

Карціна адзінаццатая

Душная ноч. Цьмянае асвятленне. Хлопцы спяць каля доміка,
меладычна пахропваюць, раптам у жаху падхопліваюцца, але по-
тым укладваюцца зноў і бачаць калектыўны сон. Паступова ўзні-
кае рытмічная музыка, якая выконваецца на ўдарных інстру-
ментах.

З розных бакоў да хлопцаў з крыкамі кідаюцца амазонкі (Л ю д-
м і л а, Т а ц ц я н а, З о я) у шлемах, кальчугах з разрэзамі на
сцёгнах, на нагах — сучасныя туфлі з абцасамі. Адна ў руках
трымае меч і шчыт, другая нацягвае цеціву лука, трэцяя замах-
нулася кап'ём. Хлопцы ўскочылі на ногі. Амазонкі накідваюць
на іх аркан, хутка звязваюць рукі і выконваюць вакол хлопцаў
рытуальны танец пераможцаў, вельмі падобны на шэйк.

Потым Людміла, быццам царыца, займае самае высокае месца.
Побач, крышачку ніжэй, сядзе Зоя, нага за нагу. Гледзячыся
ў невялікае люстэрка, фарбуе губы.

Таццяна (*пілачкай раўняе пазногці*). Царыца, што з палоннымі рабіць?

Людміла. Прынясём у ахвяру. Толькі — як ма-га далей. Не выношу мужчынскіх слёз.

Сяргей. Я хачу дамоў.

Дзяніс. Мама будзе хвалявацца.

Людміла. Аб чым скуголяць гэтыя варвары?

Таццяна. Мова іх незразумелая.

Людміла. Тады вядзі ў лес.

Таццяна. А можа, зрабіць іх рабынямі? (*Знаходзіць транзістар, здзіўлена разглядае, уключае музыку.*)

Людміла (*адмоўна ківае галавой*). Утаймоўваць скакуноў яны не могуць — глядзі, як дрыжаць калені. Сеяць ячмень не прывучаны — пяшчотныя белыя далоні. Паляваць на звера... Вельмі лянівныя. Харчы не апраўдаюць. Вядзі!

Зоя (*падводзіць вочы*). Стоп! Царыца, ты абяцала, калі заб'ю дванаццаць воінаў, падарыць мне мужчыну. Дзяўчынку даўно хачу. (*Глядзіць на Сяргея.*)

Людміла падыходзіць да Сяргея, мацае біцэпсы, бярэ за падбародак. Сяргей з гатоўнасцю паказвае зубы.

Людміла засмучана ківае галавой.

Людміла. Жыдкаваты. (*Таццяне.*) Канчай.

Зоя (*тупнуўшы ножкай*). Колькі я буду чакаць? Сёмую бітву абяцаеш!

Людміла. Хто вінаваты — няма палоннікаў дастайных!

Зоя. Чаму дастойства — гэта сіла? Што мне з ім — гіры выціскаць? Можа, ён — інтэлектуал!

Людміла. Праверым. Няхай рошыць задачку: хто лепшы — мужчыны ці жанчыны?

Таццяна бярэ таблічку, піша «клінапісам», перадае Сяргею. Той паспешліва малюе адказ.

Сяргей (*Дзянісу*). Я заўсёды лічыў, што жанчыны вышэй, разумней, высакародней...

Таццяна. Так ліслівіць... Нават не заўважыў недарэчнасці пытання.

Людміла. А што адкажа той? (*Указвае на Дзяніса.*)

Таццяна падае таблічку Дзянісу, той малюе адказ.

Таццяна. Ён намалюваў раўнапраўе.

Л ю д м і л а. Даведайся, у якім сэнсе — біялагічным ці сацыяльным?

Таццяна малюе пытанне, Дзяніс малюе адказ.

Т а ц ц я н а. Ён намалюваў — ва ўсіх.

Л ю д м і л а (засмучана). Ён блытае юрыдычнае раўнапраўе мужчын і жанчын з біялагічнай аднолькавасцю.

Д з я н і с (Сяргею). Здаецца, возьмуць нас у наложніцы... Так, матрыярхат — эпоха была цікавая!..

Л ю д м і л а. Слухайце царыцу і запомніце. Паміж поламі не павінна быць саборніцтва і саперніцтва. Кожны ў жыцці адыгрывае сваю ролю, у кожнага свая місія ў эвалюцыі, кожны дапаўняе адзін аднаго ў агульных інтарэсах. Не саперніцтва, а садружнасць! А калі мужчыны гэтага не разумеюць... Пакараць.

Таццяна знаходзіць бутэльку з-пад гарэлкі, нюхае, чыхае.

Т а ц ц я н а. Зелле спажываюць. Накштальт кумысу, толькі мацней.

Л ю д м і л а (Зоі). Бачыш! Хочаш дзіця, слабога на галаву? (Таццяна, рашуча.) Карай хутчэй.

С я р г е й (падае на калені). Царыца! Кіну піць! Далібог... А да жанчыны — маліцца на яе... Усё з-за чаго? Калісьці мяне першага падманулі... Вось і не верыў... Але цяпер... Няхай возьме мяне ў жонкі... Га?

Д з я н і с (цягнецца да рукі Людмілы, спрабуе пацалаваць). Злітуйся, царыца!.. Новае жыццё пачну... Займуся спортам... Да дысертацыі вярнуся... Слова гонару! Сям'ю завяду, паказальную...

Л ю д м і л а (з прыкрасцю). Пайду на пенсію — стану вывучаць незразумелыя мовы... Даволі!

Людміла нацягвае цеціву лука, Таццяна замахваецц мячом, Зоя цэліцца кап'ём... Хлопцы дзіка крычаць. Гасне святло. Хлопцы прачынаюцца ў халодным поце.

Карціна дванаццатая

Палаткі згорнуты. Л ю д м і л а складвае прыборы ў скрыню. Падыходзіць С я р г е й, насвіствае.

С я р г е й (урачыста). Дык вось! Прыехаў Аленкін. Сам! І няхай землетрасенне, паводка, патап — праз

трыццаць мінут пачнём бурыць. Так сказаў вялікі Аленкін.

Л ю д м і л а. Жадаю ўдачы.

С я р г е й. Вас гэта не хвалюе?

Л ю д м і л а. Мы ад'язджаем.

С я р г е й *(устрывожана)*. Як — ад'язджаеце?!

Л ю д м і л а. Работу закончылі.

С я р г е й. А Зоя? *(Убягае, крычыць.)* Зоя! Зоя!..

Да Людмілы падыходзіць З о я.

З о я. Людміла, самая пара сказаць, што вяселле не адбудзецца, маўляў, ты перадумала.

Л ю д м і л а *(уздыхаючы)*. Не магу я гэта сказаць.

З о я. Але ад'язджаць так...

Л ю д м і л а. Лягчэй выйсці замуж.

З о я. Ты што — звар'яцела? *(Маўчанне.)* Але чаму?

Л ю д м і л а. Ведаеш, як ён гатуе? Кітайскія стравы, бразільскія, салату па-французску... Ашалець можна! Чалавек, які любіць гатаваць, не здольны прычыніць боль, тварыць зло...

З о я. А калі сур'ёзна?

Л ю д м і л а. Вымушанае мерапрыемства.

Зоя запытальна глядзіць.

Да мяне ў яго не было жанчын. Разумееш? І цяпер, як усякі прыстойны чалавек, я не магу яго пакінуць. Пойдзе па руках.

З о я. З яго можна выхаваць добрага мужа.

Л ю д м і л а. Не хачу быць амазонкай. Гэта проці-натуральна — мужыкі сталі бабамі, а мы... Укалваем, як яны, робім, як яны... Разважаем, апранаемся... Якія мы жанчыны? Хопіць! Нельга супраць прыроды. Эмансіпацыя дала нам шмат. Толькі не трэба перагінаць. Даказалі, што мы ўсё можам. Але зарваліся. А цяпер усе па месцах. Інакш... Прырода адпомсціць. Мы біёлагі, Зойка. Павінны думаць аб жыцці на зямлі...

З о я. Эх!.. Абабіліся вы з Таняй! Агідна.

Л ю д м і л а выносіць рукзак. З'яўляецца В а с і л ь, нясе колбы, прабіркі.

В а с і л ь. Куды?

З о я. У скрынкі.

В а с і л ь. Камар! *(Асцярожна пляскае Зою па лбе.)*

Вяртаецца Л ю д м і л а.

Л ю д м і л а. Васіль, куды ты падзяваўся?

З о я. Каўнер падварнуўся. Пачакай... (Абхапіўшы шыю Васіля, распраўляе каўнер.)

Л ю д м і л а (быццам тыгрыца). Зойка!..

З о я. Ого! Кіпцюрыкі? І гэта адкрытая сям'я! (Выходзіць.)

Людміла грозіць яму пальцам. В а с і л ь цалуе яе ў шчаку і ўва-
лаківае прабіркi.

Да Таццяны падбягае Д з я н і с.

Д з я н і с (спалохана). Ад'язджаеце? Як жа...

Т а ц ц я н а. Дзякуй, што не вельмі перашкаджалі.

Д з я н і с. Адрас... Дайце абавязкова!

Т а ц ц я н а. Хочаце аграбіць?

Д з я н і с. Буду пісаць доўгія-прадоўгія...

Т а ц ц я н а. Баюся, мужу гэта не спадабаецца.

Д з я н і с. Вы... замужам? Разышліся!

Т а ц ц я н а (сумна). Муж у мяне ідэальны. Па ця-
перашніх часах... Мы, бабы, часта мудрым, выдум-
ваем... А ёсць проста жыццё... Абараніла кандыдац-
кую, доктарская на падыходзе... Ведаеце, як мяне да
сына пацягнула? І ніякая работа гэтага не заменіць...

Д з я н і с. Чым жа вы незадаволены?

Т а ц ц я н а (пільна глядзіць). Пасля чэмпіянатаў,
калі трапляе ў клініку — ён мотагоншчык — даю сабе
слова... Усё! Хопіць! Больш не вытрымаю! Або пакіне
гонкі, або я... І вось зноў, вяртаюся...

Д з я н і с. Аказваецца, гэта быў толькі розыгрыш.

Таццяна разгублена раскрывае сумачку, дастае фатаграфію.

Д з я н і с (не адразу). Шчаслівае сямейства?

Т а ц ц я н а. Хоча, каб пакінула работу... Смешна.
Што я без работы? Проста жанчына? Цяпер не дзевят-
наццаты век.. Вось так. Дыялектыка.

Доўгае маўчанне, глядзяць адзін на аднаго. З'яўляецца С я р г е й.
Ён пільна штосьці шукае за каўнерам кашулі, з апаскай правя-
рае кішэні, часам рэзка скача ўбок, аглядаецца. Праходзіць З о я
з сумкай.

С я р г е й. Зоя!.. Нікуды не пушчу!.. (Панізіўшы
голас.) Усе гэтыя дні — сам не свой... Упершыню... Па-
сля гэтай ночы... Усё зразумеў, усвядоміў.

З о я (дзелавіта). Якой почы? Ты што — звар'яцеў?

С я р г е й. Тсс!

З о я. Ці прыснілася? То-та ж аралі ў сне! Бывайце, грамадзянін.

С я р г е й. Э... Зоя, ёсць такі горад, Мінск. Чула? Там хачу цябе бачыць. Кожны дзень, кожную гадзіну... *(Хапае яе руку, цалуе пальцы.)*

З о я *(выцірае далонь аб штаны)*. Шкадую. У горадзе ў мяне поўна працы. Ды і наогул пачынаю сумнявацца — ці ёсць яно, гэта каханне?

С я р г е й. Ёсць. Ёсць! Я дакладна ведаю.

З о я выходзіць. З'яўляецца П а в е л.

П а в е л *(Сяргею, нягучна)*. Бачыш гэтую канаўку? Пакуль мы не ад'едзем, ты яе не пераступіш!

С я р г е й. Што? Ды я з цябе... Дзяніс, як шашлык робяць?

П а в е л *(засцерагальна падняўшы рукі)*. Не трэба — малю!.. Разрад па самба.

С я р г е й. Сярод камароў? Дыстрофік... Ты ўмееш біцца?

П а в е л. Бог вайны цяпер — матэматыка.

Павел і Сяргей быццам пеўні, гатовыя на бойкі. Вяртаецца З о я, з ружжом, ацаніла абстаноўку. Бярэ за рукі аднаго і другога.

З о я. Падайце адзін аднаму рукі. *(Злучае.)* Вы мне абодва не патрэбны.

Сяргей кідаецца да Паўла, шукае суцяшэння. Павел абняў яго, паляпвае па плячы.

П а в е л. Нічога... Прыйдзеш на вяселле, заспакоішся.

З о я. Якое вяселле?

П а в е л. Маё і тваё.

З о я. Гэта яшчэ што такое?!

П а в е л. А бацькі твае ўзрадаваліся. Заказалі залу ў «Журавінцы»...

З о я *(з абурэннем)*. Ды я... Ды я.. Не будзе вяселля!

П а в е л. Я ўжо сказаў — будзе.

Узбуджаная Зоя папраўляе ружжо, хоча перавесіць яго на другое плячо, і раптам ружжо страляе.

Павел карцінна хапаецца за сэрца і прыгожа падае.

З о я *(спалохана)*. Гэй, Паўлік! Я пажартавала.

Т а ц ц я н а *(не адрываючы позірку ад Дзяніса)*. А ён памёр, жартуючы.

Зоя кідаецца да Паўла, тармосіць.

Сяргей (змрочна). Мы адпомсцім за цябе, таварыш.

Зоя (разгублена). Што ж... Доктара!

Таццяна (гэтак жа). Паспрабуй пацалаваць.

Зоя. Дапаможа?

Таццяна. Ва ўсіх легендах толькі так ажыўлялі.

Зоя асцярожна цалуе. Павел абдымае яе, таксама цалуе.

Сяргей. Няхай бы я... абараніў сваімі грудзямі.

Зоя, адарваўшыся, іншымі вачыма глядзіць на Паўла. Абдымае ружжо, як дзіця, уносіць.

Уваходзяць Дзяніс і Сяргей.

Дзяніс. Таццяна, паспрабуем другі варыянт.

Таццяна. Які ж — цікава?

Дзяніс. Муж увесь час будзе з вамі.

Таццяна (сумна ўсміхнулася). Людміла гаворыць, што закрытая сям'я — гэта шкодна.

Дзяніс. Таццяна! У нас толькі адно жыццё... Я не сустракаў такіх жанчын... Нават не ўяўляеце. Я не чэмпіён рэспублікі... Але... Вы таксама любіце світанні! Больш, чым гонкі. Я гэта зразумеў. Забірайце дзіця і пераходзьце да маёй мамы... Любыя ўмовы... Я так хачу! І вас прымушу! Нікуды вы не дзенецеся... Вы мая!

Таццяна (памайчайшы). Рада, што ў вас з'явіўся характар... Ёсць многа цудоўных жанчын... Вы проста іх не сустракалі. Або праходзілі міма. А калі яны становяцца нецікавымі, дык у гэтым і ваша віна... Калі б вашымі рысамі дапоўніць мужа... (Паспешліва.) Даруйце, трэба сабраць рэчы. (Адыходзіць ад Дзяніса.)

З'яўляецца Іваніха. Вяртаюцца Людміла і Зоя.

Іваніха. А мае касатачкі, камсамолачкі... Яшчэ не паехалі? Мішка машыну прыгнаў. «Цяжка, гаворыць, ім да аўтобуса». Ну, у каго вяселле?

Людміла. Васіль мяне ўгаварыў, я згадзілася.

Іваніха (радасна). Праўда? Ну, малайчына. Ты хоць і вучоная, а Іваніха так скажа: добрая мнагадзетная сям'я — галоўнае. І для бабы, і для чалавека.

Зоя. Як жывуць вашы хлопцы?

Іваніха. Дзіцятка, сыны мае даўно жанатыя. Унукі ёсць. Такія ладныя... А вас з хлопцамі хацела перажаніць.

Т а ц ц я н а. Прыязджайце да нас. Дзяўчаты, напішыце адрасы. Колькі мы вам павінны?

І в а н і х а. Танька, за што крыўдзіш? Гэта ў вас у горадзе — грошы, грошы... А мы яшчэ па-старому... Па-вясковаму... Ну, збірайцеся... Машына чакае. (*Выходзіць.*)

З о я. Столькі гадоў, а маладая, прыгожая... Добры муж, значыць.

Падыходзіць В а с і л ь, за ім С я р г е й, Д з я н і с.

В а с і л ь (*Дзянісу*). Сумесь нумар пяць... Гэта аўсяная і грачнёвая? Выскачыла!

С я р г е й. Ага! Экзаменуе? Так табе і трэба.

В а с і л ь. Дзяўчаткі, што яшчэ несці?

Л ю д м і л а (*пяшчотна праводзіць рукой па яго шчацэ*). Адпачні, родны.

Сяргей і Дзяніс з зайдрасцю глядзяць.

В а с і л ь (*пераможна*). Ну, калі ўсё цудоўна закончылася, добра б... па маленькай... Га? (*Раптам асекся, спалохана глядзіць на Людмілу.*)

Л ю д м і л а (*падносіць кулачок да яго носа*). Бачыў? Гэтым будзеш закусваць. Запрасі сабутэльнікаў на вяселле. (*Цалуе, выходзіць.*)

С я р г е й (*Васілю*). Што, добра кончылася?

Д з я н і с. Для каго?

Васіль усміхаецца.

С я р г е й. Такая дзеўка! Слухай, чаму яна выбрала цябе?

В а с і л ь. Прыродны адбор.

С я р г е й. Ты ведаеш, што цябе чакае?

В а с і л ь (*заплюшчыўшы вочы*). Яшчэ б!

С я р г е й. Катарга.

В а с і л ь. Салодкая... (*Расплыўся ва ўсмешцы.*)

С я р г е й (*Дзянісу*). Давай яго паб'ём. Га?

В а с і л ь. Толькі паспрабуйце. Людку паклічу (*выбгае*).

С я р г е й (*напявае*). «И влюбился, как простой мальчуган...» У цябе няма адчування — штосьці ўпусцілі?

Д з я н і с. Дай цыгарэтку.

С я р г е й. Толькі цяпер зразумеў... Штосьці вельмі, вельмі...

Д з я н і с. Добра, што яны нам сустрэліся...

С я р г е й. Што добрага? Сябра страцілі. Я... Ты таксама з носам... Хоць і без насмарку... *(Рэзка скача ўбок, аглядваецца.)*

Д з я н і с. Ты не лічыш, што час паказацца псіхіятру? Пойдзем, сябра.

С я р г е й. Куды?!

Д з я н і с. Шукаць мамантаў...

Заслона.

Фарс-вадэвіль!!!
Для дарослых у дзвюх дзеях

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

А в я р' я н — ветэрынарны ўрач, пазаштатны лектар,
54 гады.

А н а с т а с і я — бортправадніца, яго жонка, 28 год.

П е н е л о п а — артыстка філармоніі, яго першая
жонка, 45 год.

І г а р — загадчык сектара праблем сям'і, 40 год.

К л а ў д з і я — бібліятэкар, яго жонка, 34 гады.

Б а с у р м а н а ў — дырэктар інстытута сацыялагіч-
ных даследаванняў, 40 год.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Карціна першая

Трохпакаёвая кватэра ў шматпавярховым доме. Клаўдзія, якая пачала трохі паўнець, прасуе бялізну. Па яе знешняму выглядзе можна меркаваць, што яна назаўсёды страціла надзею падабацца мужчынам і мець паклоннікаў. З рукапісам у руцэ выходзіць з пакоя Ігар, высокі, худы, у акулерах. Некаторы час глядзіць на тэлефон, здымае трубку, набірае нумар.

Ігар. Уладзімір Сяргеіч, я вас прасіў завізіраваць... Не разумею чаму?.. Але... Дазвольце, Уладзімір Сярге... *(Павольна апускае трубку, глядзіць на рукапіс.)*

Клаўдзія. Я прыгатавала каву.

Ігар не рэагуе.

Што ён сказаў?

Ігар раптам хутка апрагнаецца.

Ігар, білеты ў кіно!

Схапіўшы рукапіс, Ігар выбягае. Клаўдзія глядзіць на гадзіннік, бярэ са стала білеты, павольна рве, плача. Званок. Клаўдзія хуценька выцірае слёзы, адчыняе. Уваходзіць Анастасія, маладая, зграбная.

Анастасія. Гуд монін, як кажучь на міжнародных лініях. Дазволіце?

Клаўдзія. Добрай раніцы, Анастасія. Праходзьце.

Анастасія. Клаўдзія, вы не змаглі б пазычыць мне цыбулі? Муж прыйдзе абедаць... Заўсёды нешта забываюся!

Клаўдзія. Калі ласка. *(Працягвае цыбуліну.)*

Анастасія. Дзякую. Прабачце...

Клаўдзія. Што вы!

Анастасія. Дзве гадзіны назад была за тысячу кіламетраў! Адкуль мне ведаць, што дома няма цыбулі? У вас нешта здарылася?

Клаўдзія. Чаму вы так думаеце? Не!

Анастасія. Група замежных турыстаў ляцела. Бачу, аднаму дрэнна! Прайшла адзін раз, другі — міла ўсміхаецца. Пытаюся, хау а ю? Сэнк'ю, ол райт. Але я не першы год працую! Нарэшце прызнаўся: ай філ іл, ай хэв э пэйн ін май хат... Памацала пульс і пахаладзела — валідолам тут не абыдзешся! Добра, што бяру з сабой больш медыкаментаў, чым патрабуе інструкцыя. Зрабіла ўкол. Гляджу, павесялеў. А калі выйшлі з самалёта — купляе велізарны букет руж! Так што ў вас?

Клаўдзія. На жаль, ваш прафесійны вопыт мне не дапаможа. *(Папляваўшы на палец, мацае прас.)*

Анастасія. Астыў?

Клаўдзія. Зараз нагрэецца.

Анастасія. Я пра мужа.

Клаўдзія. Чаму вы... вырашылі?

Анастасія. У вас гэта ў вачах.

Клаўдзія *(не адразу)*. Даўно замужам?

Анастасія. Каля трох год.

Клаўдзія. А мы — восем. У гэтым, Анастасія, уся справа. *(Села, шырока расставіўшы ногі, закурыла, рукамі ўперлася ў калені.)*

Анастасія *(жартуючы)*. Восем год! З адным і тым жа мужчынам?!

Клаўдзія. Вучоныя кажуць, Зямля астывае. А пачуцці, высвятляецца, астываюць хутчэй... Цалкам у рабоце — піша доктарскую. Не да мяне. А! Раней-пазней, самі адчуеце.

Анастасія *(весела)*. Ну, не, са мной гэтага не здарыцца!

Клаўдзія *(уздыхнула)*. Пажывём — убачым.

Анастасія. Мы з мужам не рэгістраваліся. Вечныя палюбоўнікі! Хай кожную хвіліну хвалюецца, што пайду! Трэці год ён дагаджае мне. І кожны раз яму прыходзіцца мяне заваёўваць!

Клаўдзія. А дзіцё?

Анастасія *(накруціла галавой)*. Можа быць, калі-небудзь, перад пенсіяй, рашуся. У нас пенсія — у сорок год. Страшна падумаць, што некалькі месяцаў жыла б без палётаў... Вецер падарожжаў гоніць мяне ўдалячынь!

К л а ў д з і я. Дзетак люблю. А ён — хопіць аднаго! Крыўдна. Мне б ражаць ды ражаць... Другія скардзяцца — там шчыміць, тут баліць... А мне нават няёмка — з дзяцінства нічым не хварэла! Як вы думаеце — чаму ён стаў абыякавым? Куды падзяваліся кветкі, пяшчоты, пацалункі? Я разумею, прайшло восем год, нам не дваццаць. І ўсё ж такі?

А н а с т а с і я *(мякка ўсміхаючыся)*. У пісанні сказана: калі муж страціў цікавасць — вінавата жанчына. Вы занадта памяркоўная. Такіх... Будзьце бессэнсоўнай, капрызнай, непаслядоўнай! І абавязкова — эмансціпіраванай! Сёння не мае сэнсу залежаць ад мужа. Як сабе хочаце, а я займуся вамі сур'ёзна.

К л а ў д з і я. Магчыма, у сітуацыі вінаваты кіраўнік. Ігар даўно б абараніўся, але шэф ставіць палкі ў калёсы. Баіцца, што Ігар узначаліць інстытут. Вось чым я живу. А каханне...

А н а с т а с і я *(весела)*. Скажыце, ён кусае вас за вуха, жалее?

К л а ў д з і я. Не прыпомню!

А н а с т а с і я. А... *(Гарэзліва нахіляецца да вуха.)*

К л а ў д з і я *(безнадзейны ўзмах рукі)*. Стане прафесарам, акадэмікам... А толку? Як жанчына, я абабраная. Жыццё без свят!.. Кожная трэцяя сям'я, як вы ведаеце, разыходзіцца. З трывогай чакаю — няўжо і мы... На ўсё пайду, каб вярнуць Ігара.

А н а с т а с і я. Я, здаецца, ведаю, што трэба. Невялікая «культурная рэвалюцыя».

К л а ў д з і я. О!

А н а с т а с і я. Муж растлумачыў бы гэта лепш. Ён урач. Зламаць стэрэатып адносін — звыклы, які механічна паўтараецца.

К л а ў д з і я. Калі б я была прыгожай...

А н а с т а с і я. Глупства! Няма непрыгожых жанчын — ёсць жанчыны, якія не жадаюць падабацца.

К л а ў д з і я. Каб жанчыне элегантна выглядаць, трэба недзе нешта дастаць або мець час на чаргу — у цырульню, атэль, магазіны... У мяне ж няма гэтага часу, з раніцы да вечара ў бібліятэцы.

А н а с т а с і я. А мне яшчэ здаецца — жанчына прыгожая тады, калі яе кахаюць. Тады яна свеціцца!.. Колькі мы гутарым, а вы ні разу не ўсміхнуліся. Яшчэ ад Евы: усмешка — найбольш моцная наша зброя.

К л а ў д з і я. Не да ўсмешак.

Анастасія *(памаўчайшы)*. Ёсць старажытнае
лякарства — прыдбайце палюбоўніка.

Клаўдзія *(узняла рукі)*. Ну, ведаеце!..

Анастасія. Уяўнага. Муж раўнівы?

Клаўдзія. Гэтым яго не пройнеш. Так упэў-
нены...

Анастасія. Ваша памылка. Ёсць у вас такі
знаёмы?

Клаўдзія паціскае плячыма.

Тады... папросім майго мужа. У яго адпачынак, і калі
я ў палёце, яму сумна.

Клаўдзія. Як?! Не, не! І наўрад ці Ігар па-
верыць, што я захапілася такім... пажылым. Пра-
бачце.

Анастасія. Пажылым? *(Загадкава ўсміхаю-
чыся.)* Неугамонны!.. Ведаеце, як мы пазнаёміліся?
У мяне балеў зуб. Зайду, думаю, у суседні нумар, па-
прашу лекаў. Прыйшла з балючым зубам, а пайшла з
разбітым сэрцам... Я лічу, павінна быць вялікая роз-
ніца ва ўзросце. Тады ты для яго цацка! Аб'ект абаро-
ны! Мне хлопчыкі кожны дзень прызначаюць спаткан-
ні. Але... нецікава! Я раней ведаю, што яны скажуць,
што за гэтым будзе далей. І калі што і здараецца, я ўсё
роўна вяртаюся да мужа. Аднагодкі рэфлекціруюць.
А зрэлыя мужчыны цэняць у жанчыне асобу. Уявіце,
мы з мужам ніколі не спрачаемся. Усё, што ты робіш,
для яго міла. Ты — як старэйшая дачка. Акрамя та-
го — увесь час хвалюецца — могуць увесці! І пастаян-
на загаданы. Вопытны ў жыцці, у справах. Раней сяб-
роўкі смяліся. Зараз зайздросцяць — стабільнасць і
ўстойлівасць. Але галоўнае — з ім незвычайна цікава.
Дзіўны чалавек! Столькі фантазіі, прагі жыцця! Ён
лічыць, што гульня цікавей, багацей, змястоўней
рэчаіснасці. Здаецца, прыйшоў. *(Накіроўваецца да вы-
хода.)*

Клаўдзія. Пачакайце! Не трэба!

Анастасія. Мой муж — спецыяліст па няўда-
лых сем'ях — да яго прыходзяць, звоняць, пішуць...
І ўсім дапамагае! Не ведаю як, па Фрэйду або Паўла-
ву, у кожным выпадку дзейнічае па-новаму, але ён
верне вам каханне Ігара. Вось убачыце!

Клаўдзія. Але...

Анастасія. Не хвалюйцеся — самы інтэлігент-
ны чалавек. Зараз вярнуся. *(Выходзіць.)*

Клаўдзія хуценька папраўляе валасы. З'яўляецца Пенелопя, суровая, дзелавая як у адзенні, так і ў паводзінах. У зубах цыгарэта.

Пенелопя. Санстанцыя. Гаспадыня, мышы ёсць? Не? Распішыцеся.

Клаўдзія распісваецца ў блакноце.

І ў суседзей?

Клаўдзія. Не ўяўляю сабе.

Пенелопя. Вось так гаварылі і ў сярэднія стагоддзі. А потым эпідэміі спусташалі Еўропу... Якое ўражанне ў вас ад суседкі?

Клаўдзія. Самае прыемнае.

Пенелопя. Дзіўна! Ладзіць з мужам?

Клаўдзія. Ён на яе моліцца! А чаму вы...

Пенелопя. Скарга — лётае, з садавінай унесла непатрэбных насякомых.

Клаўдзія. Няўжо... Самі пагаварыце...

Пенелопя. У другі раз. Экстранны сход на санстанцыі. Хто ж завёз ліхаманку?.. Прывітанне! *(Выходзіць.)*

Вяртаецца Анастасія з кнігай у руках, за ёй следам Авяр'ян Антонавіч, пажылы, буйны, але імпазантны, модна апрануты, з добра пастаўленым голасам.

Анастасія. Знаёмцеся, Авяр'ян Антончы.

Клаўдзія. Клаўдзія.

Не звярнуўшы на Клаўдзію ўвагі, Авяр'ян кіўнуў, нібы гутарка ішла пра абмен кватэры, абыякава стаў аглядаць усё навокал.

Анастасія. Муж адразу паставіў дыягназ і згадзіўся дапамагчы.

Клаўдзія *(саромечыся)*. Не ведаю, як вас аддзячыць.

Авяр'ян. Пакіньце. Гэта мой прафесійны абавязак.

Анастасія. Я гаварыла, Авяр'ян — урач, ветэрынар. Але людзі — яго хобі.

Авяр'ян. Дзе запасны выхад?

Клаўдзія. У нас няма.

Авяр'ян. У такім выпадку пакладзіце на балкон лесвіцу з вяровак.

Анастасія. Пяты паверх!

Авяр'ян. Жыццё даецца чалавеку толькі раз. Таму і рызыкуюць... *(Аглядае кватэру.)* Тэлефон? Добра: нуль-два — міліцыя, нуль-тры — «Скорая»... *(Накіроўваецца да акна, становіцца ля сцяны.)* Вуліца з

гэтага акна прастрэльваецца?.. Я хацеў сказаць — праглядваецца?

Клаўдзія. Так, так.

Авяр'ян (*уважліва глядзіць на Клаўдзію*). Ложак — там?

Клаўдзія ківае. Авяр'ян рулеткай вымярае даўжыню. Закончыў агляд.

Мае ўмовы — я вылечваю вашага мужа. Вы — выкарыстоўваеце сувязі і знаёмства і дабіваецеся для мяне ў гарвыканкоме месца пад гараж.

Анастасія (*падыгрывае мужу*). Але, Авяр'ян, гэта рэчы непараўнальныя! Мужоў — на кожным вуглу! А гараж...

Авяр'ян. Я не дылетант — урач высокай кваліфікацыі. За сваю работу — а работа гэта архіццяжкая, гэта вам не быка на ногі паставіць — павінен атрымаць узнагароду.

Клаўдзія. Вельмі шкада, але ў гарвыканкоме я нікога не ведаю.

Авяр'ян (*памаўчайшы, засмучана*). Добра. Я станаўлюся вашым «палюбоўнікам», а вы ўладкоўваеце мне падпіску на Сямёна Дуба.

Клаўдзія. А хто гэта? Я звязана з тэхнічнай літаратурай.

Анастасія. О, сёння гэта самы модны паэт! «Я кахала яго пры месяцы...» Талент! Кажуць, пасля Еўтушэнкі ў нас падобны не з'яўляўся.

Клаўдзія. Сорамна прызнацца, але ў кніжным у мяне таксама няма знаёмства.

Авяр'ян (*з дакорам глядзіць на жонку, г. зн. чаму ўцягнула мяне ў гэту невыгодную справу... Без надзеі, да Клаўдзіі*). У вашага мужа ёсць дублёнка?

Клаўдзія. Так, нам прывезлі.

Авяр'ян. Цікава. Пакажыце.

Клаўдзія адкрывае шафу.

(*Хутка ацаніўшы.*) Купляю.

Клаўдзія. Але мы не збіраліся яе прадаваць!

Авяр'ян. Муж ці дублёнка? Выбірайце.

Клаўдзія вагаецца. Авяр'ян накіроўваецца да дзвярэй.

Анастасія. Татачка, а нельга што-небудзь іншае?

Авяр'ян. Нельга! Я рызыкую сваім жыццём —

дарэчы, трэба зайсці ў дзяржстрах,— сваёй рэпутацыяй... Хто пойдзе да мяне лячыцца, калі я нават не змагу вярнуць вам мужа? Акрамя таго, я ахвярую сваім адпачынкам. Калі мы станем «палюбоўнікамі»...

К л а ў д з і я *(напраўляе)*. Фіктыўнымі палюбоўнікамі.

А в я р' я н. Магчыма, гэтым справа і абмяжуецца.

К л а ў д з і я. Магчыма?!

А в я р' я н. Нічога не магу сказаць загадзя. Гэта той выпадак, калі мэта апраўдвае сродкі. Або, вы лічыце,— лепш назаўсёды страціць каханага чалавека?

К л а ў д з і я *(жадаючы спыніць рызыкаўную размову)*. Хацелася б ведаць — вы ўпэўнены ў поспеху?

А в я р' я н. На дзевяноста два і шэсць дзесятых працэнта. Такі вынік за мінулы год. Гэта сярод людзей. Сярод жывёлы — вышэй.

К л а ў д з і я. Дзевяноста два і шэсць дзесятых?.. Я згодна!

А в я р' я н. У працэсе эксперымента ад супрацоўнікаў я патрабую безумоўнага падпарадкавання, жалезнай дысцыпліны.

К л а ў д з і я. Я не зусім уяўляю...

А в я р' я н. Каму гэта патрэбна — мне або вам?

К л а ў д з і я. Так, вы правыя.

А в я р' я н. Са сцэнарыем я вас пазнаёмлю. Лячэнне мужа пачынаем заўтра, дваццаць трэцяга, у васьм раніцы. *(Паглядзеў на гадзіннік.)* Зверым гадзіннікі — трынаццаць гадзін сем хвілін.

Павярнуўшыся, А в я р' я н выходзіць. А н а с т а с і я выходзіць за мужам, пакінуўшы на сталае кнігу.

А н а с т а с і я. О'кэй! Цяпер я спакойна — муж уладкаваны, гарачага з'ясі... Шчаслівага палёту!

К л а ў д з і я *(раскрывае кнігу)*. «Сто хвілін для хараства і здароўя».

Карціна другая

На нашых вачах каля люстэрка К л а ў д з і я пераапранаецца, робіць прычоску, перыядычна зазіраючы ў кнігу і да нечага прыслухоўваючыся.

І г а р, у тонкіх трыкатажных штанах з вытаркнутымі каленкамі, заняты праўкай рукапісу, вушы закладзены ватай. Недзе за сцяной перыядычна чуецца гучны і працяглы стог, нібы крычыць паранены звер, далятае шум мэблі, якую варочаюць.

Клаўдзія. Зноў!

Ігар не рэагуе.

Чуеш?

Ігар папраўляе тэкст. Клаўдзія падыходзіць, паляпвае яго па руцэ. Ігар дастае з вушэй вату, глядзіць запытальна.

Чалавек стогне! Паранены ці хворы!

Ігар (*прыслухайся*). Рыкае. Нібы зубр.

Клаўдзія. Як ты можаш?! Ігар!

Ігар. А што я павінен? (*Папраўляе тэкст.*)

Клаўдзія. Пайсці і даведацца. Калі трэба — дапамагчы.

Ігар. Лезці не ў сваю справу... А ці зручна гэта?

Клаўдзія. Я сама пайду і спытаю яго.

Ігар. Калі ласка, пакінь непатрэбную рамантыку. Здаровы як бык. Яму б рэйкі гнуць.

Клаўдзія. За сцяной, можа, памірае чалавек, а ты...

Ігар. Ёсць тэлефон: 03.

Клаўдзія. Я ведала, што ты чэрствы, нячулы. Але не думала, што да такой ступені!

Ігар. Хутчэй за ўсё пасварыўся з жонкай. Я зайду, пачну пытацца... Пашле далей. Мы незнаёмыя.

Клаўдзія. Па-твойму, каб дапамагчы чалавеку, трэба быць з ім знаёмым?

Ігар. Я нават не ведаю, як яго завуць. (*Паглыбляецца ў рукапіс. Зноў чуецца стогн-рыканне.*)

Клаўдзія. Пойдзеш?

Ігар. Злітуйся — дай папрацаваць. Калі заўтра я не здам рукапіс машыністцы, на сімпозіуме мне няма чаго будзе рабіць. І Басурманаў вельмі ж узрадуецца!

Клаўдзія. Дысертацыя даражэй за чалавека! Я даўно заўважала — калі б са мной нешта здарылася...

Ігар. Клаўдзія!

Клаўдзія. Пойдзеш?

Ігар цяжка ўздыхае, але не рухаецца з месца.

Добра, пайду адна.

Як на подзвіг, на вялікую справу ідзе Клаўдзія з высока ўзнятай галавой. Ігар працягвае работу над рукапісам. Раптам чуецца жаклівы жаночы крык. Ігар выбягае, і праз нейкі час яны ўволяецца у кватэру А вяр'яна, апранутага ў піжаму і шлёпанцы

на босую нагу. На яго шыі матлялася пятля, зрэзаная Ігарам. Госця пасадзілі ў крэсла, падалі яму ваду. Авяр'ян адштурхоў-
вае шклянку, вада разліваецца.

А вяр'ян. Гэта фінал, таварышы, канец...
«Ямщик, не гони лошадей, мне некуда больше спешить...» Хто вы? Чаму перашкодзілі? Я буду скар-
дзіцца!

І г а р. Супакойцеся, калі ласка.

К л а ў д з і я. Ігар, каньяку!

Ігар налівае ў шклянку каньяк, госць залпам выпівае.

Вы, можа, жадаеце прылегчы?

А вяр'ян *(не адказвае)*. Як яна магла! Як ма-
гла! І на каго паквапілася? Заезджы рэжысёр... Ну і
што — мэтр, народны!..

К л а ў д з і я. Расшпіліце каўнер, будзе зручней,
*(Робіць спробу зняць пятлю з шыі Авяр'яна, ён не да-
зваляе.)*

А вяр'ян. Ах, Пенелопа!.. Няўдзячная! Кім ты
была да мяне? Выкарыстаў сувязі, знаёмствы... «Я вас
любил так искренне, так нежно...» І ўсё — ушчэнт...
*(Паглядвае на пустую шклянку. Ігар спяшаецца на-
ліць каньяк. Авяр'ян выпівае.)* Вяртаюся раніцай з ка-
мандзіроўкі — чытаў лекцыю «Як пазбегнуць разво-
ду», — запіска: «Прабач, пакахала іншага...»

К л а ў д з і я. Я згатую каву. Або чаю?

А вяр'ян. Не трэба пераводзіць харч. Пайду!
Назаўсёды! Навошта жыць, калі табе здрадзіў самы
блізкі чалавек? Я больш нікому не веру.

І г а р. Вам бы — працай...

А вяр'ян. Што вы! Пакінуты, усімі забыты...

К л а ў д з і я. Гэта пройдзе. Вы яшчэ сустрэнеце
жанчыну, пакахаеце... *(Пяшчотна пагладзіла яго руку.)*

А вяр'ян *(паглядзеў на яе ўважліва)*. Позна па-
чынаць. Зноў кветкі, сустрэчы, хваляванні?.. Мне ўжо
не трыццаць і нават не сорок...

К л а ў д з і я. А ці для мужчыны гэта ўзрост? Вы
цудоўна выглядаеце! Паважны, імпазантны...

А вяр'ян. Мой канёк — маральна-этычныя...
(Горка ўсміхнуўся.) Як можна чытаць пра сям'ю, калі
ўласную... А быў — лепшым лектарам раёна! Кумірам
моладзі! Калі Авяр'ян Антоныч — гэта я — чытаў пра
сяброўства і каханне, дзяўчаты з суседніх гарадоў
прыязджалі... Слухалі, стаіўшы дыханне, са слязьмі

на вачах... Аўтографы! Сік транзіт глорыя мундзі, таварышы.

К л а ў д з і я. Што вы! У вас яшчэ ўсё наперадзе!

А в я р' я н. А я гавару — так праходзіць зямная слава!.. Сярод белага дня, на вачах ва ўсіх — чужую жонку... Нягоднік! Успомніце маё слова — ён яе кіне. Пагуляе і пакіне, блудніцу вавілонскую. Пенелопа! А жаніўся, спадзяваўся: калі Пенелопа, то будзе вернай...

К л а ў д з і я. Яшчэ каньяку?

А в я р' я н. Для смеласці. Не кожны дзень адбываецца самазабойства. У самураяў гэта проста. (*Ігар налівае. Авяр'ян выпіў, зацягнуў пятлю тужэй.*) Бывайце, добрыя людзі. Вы апошнія, з кім я размаўляю на гэтым свеце... (*Паглядзеў некуды ўгару.*) Як там прымуць? А... Што б я хацеў пажадаць народу? (*Зірнуў на канец пятлі.*) Коротка абрэзалі.

К л а ў д з і я (*нягучна*). Нельга яго адпускаць!

І г а р. А што рабіць?

К л а ў д з і я. Падумай! Няхай пабудзе ў нас. Пакой Аліка вольны.

Аவர்'ян імкнецца ўстаць.

Не спяшайцеся.

А в я р' я н. Не, не, я павінен... Вам не зразумець.

К л а ў д з і я. Чаму ж? У Ігара на рабоце непрыемнасці большыя, чым у вас!

А в я р' я н. Так?

І г а р. Я загадваю сектарам праблем сям'і...

А в я р' я н (*з надзеяй*). Праўда?! Вы вернеце Пенелопу?

І г а р. Я тэарэтык. Але сямейныя непарадкі мне знаёмыя. Такіх выпадкаў у практыцы сацыёлагаў — мноства! Пайшла жонка, у нейкім родзе катастрофа...

А в я р' я н. У нейкім родзе?!

І г а р. Мой шэф Басурманаў наогул разводы лічыць з'явай нармальнай.

А в я р' я н. Басурманаў? Раскошнае прозвішча!

І г а р. На яго думку, развод — гэта натуральны адбор... Дэмагог! Маніць у вочы, усміхаецца... А ты стаіш, як дурань, і не ведаеш, што сказаць... (*Разводзіць рукамі.*)

А в я р' я н (*уважліва выслухаў*). Ну як можна параўноўваць? У чалавека гора!

І г а р. Прабачце, але я лічу — Басурманавы для грамадства больш небяспечныя, чым ваш рэжысёр.

А в я р' я н. Сыты галоднага не разумее. Пайду. Гэта лепш рабіць дома. Інакш не будуць запрашаць у гасці.

І г а р. Авяр'ян Антоныч, прапаную вам застацца ў нас. Разам будзе весялей.

А в я р' я н. Не, не, не настойвайце.

К л а ў д з і я. Я прашу, вельмі. Муж піша доктарскую, няма з кім словам перакінуцца.

А в я р' я н. Паверце, таварышы, гэта не трэба. Раней-пазней...

К л а ў д з і я. А пакуль заставайцеся. Ну хто вам будзе гатаваць, мыць?

А в я р' я н (*паглядзеў на Ігара, пільна на Клаўдзію*). Ну, раз вы настойваеце... Толькі на адну ноч! Па руках?

К л а ў д з і я (*узрадавалася*). Так, так, безумоўна!

А в я р' я н. Эх, Пенелопа, няверная! Карцішкі ёсць? Хачу адпачыць...

Карціна трэцяя

Прайшло некалькі дзён. На сценах з'явіліся бадзёрыя лозунгі і транспаранты з вядомымі ісцінамі — «Берагчы здароўе», «Захоўваць добры настрой», «Верыць у светлае будучае». К л а ў д з і я, прыгожа апранутая, з моднай прычоскай, накрывае на стол. І г а р, у шкарпэтках, у тым самым трыкатажным касцюме, выходзіць з суседняга пакоя.

І г а р. Халат згубіў. Ты не бачыла?

К л а ў д з і я. У Авяр'яна Антоныча.

І г а р (*заўважае кветкі на століку*). Адкуль гэты венік?

К л а ў д з і я (*сарамліва*). Падарунак.

І г а р (*шукае*). Дзе шлёпанцы?

К л а ў д з і я. Ты што, не можаш купіць іншыя?

І г а р. Іншыя? А чаму б яму не купіць іншыя?!

К л а ў д з і я. Ён гасць.

І г а р. Ці не занадта ён гасцюе? (*Звяртае ўвагу на яе вопратку*.) Ці мы некуды збіраемся?

К л а ў д з і я. Авяр'ян Антоныч запрасіў у філармонію.

Ігар сядзе да стала, спяшаючыся есці.

Ігар!

І г а р. У мяне няма часу! Я ў страшэнным цэйт-ноце!

К л а ў д з і я. Але нельга ж...

І г а р (*кінуў лыжку*). Гадзінамі ў туалэце! Няўжо няма іншага месца чытаць часопісы?

К л а ў д з і я (*ласкава*). Авяр'ян Антоныч! Абед на сталае.

І г а р. Я хачу ведаць, калі гэты асьміног, гэты спрут нас пакіне! (*Паказвае на сцены.*) Не дом — агіт-кватэра!

К л а ў д з і я. Цішэй! Няўжо табе цяжка зразу-мець яго стан? Патрэбен час, каб ён апрытомнеў.

І г а р. І ўвесь гэты час ён будзе тут?!

К л а ў д з і я. А ты хочаш, каб ён стаў самаза-бойцам?

І г а р. Я ўжо нічога не хачу.

Уваходзіць А в я р' я н у халаце, шлёпанцах Ігара.

К л а ў д з і я (*ласкава*). Калісьці мая мама, Авяр'ян Антоныч, навучыла мяне варыць курыны суп па-французску. І сёння я вырашыла...

А в я р' я н (*незадаволена*). Як — зноў суп?

К л а ў д з і я. А вы пакаштуйце!

А в я р' я н. Учора суп, сёння суп... Таварышы, колькі можна? Я здаровы мужчына! Гатуйце мне капусту, боршч, харчо, нарэшце...

К л а ў д з і я. Цудоўна, заўтра зварым капусту.

А в я р' я н (*Ігару*). Чаму не выпусцілі чарговую сценгазету?

І г а р (*папярхнуўшыся*). Я заняты, пагаліцца няма калі!

А в я р' я н. Калі хочаш, усё можна паспець. Гім-настыку рабілі? (*Усе маўчаць.*) Ану, за мною.

Авяр'ян, за ім Ігар, Клаўдзія абягаюць вакол стала некалькі разоў, уздымаюць рукі ў бакі, угару, вяртаюцца на свае месцы.

Авяр'ян сядзе за стол, водзіць лыжкай па талерцы, неахвотна глытае некалькі лыжак супу.

К л а ў д з і я. Згадзіцеся, смачна?

А в я р' я н (*сярдзіта*). На Захадзе я не змог бы. Мне ежу сапраўдную. Вадою мужык сыты не будзе.

К л а ў д з і я (*пявуча*). Мяняць, мяняць трэба поглядзі на страваванне. (*Ставіць на стол каструлю.*) Паглядзім, як вам спадабаецца смажаніна. Палову дня варажыла, але, здаецца, удалося на славу!

А в я р' я н (*пахмурна*). Мясца не прыгарэла?

Клаўдзія. Ну, што вы! *(Падкладвае на талерку.)*

Авяр'ян. Цвёрдае?

Клаўдзія. На кірмашы папрасіла самы мяккі кавалак.

Авяр'ян. Спецый дастаткова?

Клаўдзія. Можаце паспрабаваць і пераканацца.

Авяр'ян есць мяса, раптам перастае жаваць, вочы шырока раскрытыя. Клаўдзія абмерла. Ігар глядзіць праз акуляры.

Авяр'ян. На чым вы гатавалі?

Клаўдзія. Мне з вёскі прыслалі тлушч, вельмі добры.

Авяр'ян. Свіны?

Клаўдзія. Так.

Авяр'ян *(кідае нож і вілку)*. Я гаварыў! Я праціў — ні кроплі свінога!..

Ігар. Ці вы — мусульманін?

Авяр'ян. Пры чым тут... Мой арганізм не можа ўжываць свініну! З дзяцінства! Няўжо цяжка запомніць? Таварышы!

Клаўдзія. Я зараз хуценька што-небудзь прыгатую.

Авяр'ян *(устае)*. Не трэба. Апетыт безнадзейна знік. *(Выходзіць з-за стала, накіроўваецца ў пакой, грукнуўшы дзвярыма.)*

Клаўдзія ціхенька ўсхліпвае. Ігар маўчыць, жалвакі ходзяць, калені ўздрыгваюць.

Ігар. Я хачу ведаць — да якога часу гэта будзе працягвацца!

Клаўдзія. Цішэй, прашу цябе!

Ігар. Ёсць кафэ, рэстараны... Не падабаецца — свет вялікі!

Клаўдзія. Ты забыўся? Мы дасталі яго з пятлі!

Ігар. Я заваліў работу! Басурманаў толькі і чакае, каб ад мяне пазбавіцца!.. Няхай ідзе!

Клаўдзія. У адзіноту? Яшчэ трошкі, і ён стане на ногі.

Ігар. Я бачу — табе падабаецца яго песціць!

Клаўдзія. А чаму б і не? Мы павінны ганарыцца, што выратавалі чалавеку жыццё.

Ігар. Дымам уся кватэра прапахла. З мяне хоціць!

З'яўляецца Авяр'ян.

А в я р' я н. Ігар Міхалыч, хачу зрабіць заўвагу. Вы ўвесь час сядзіце дома. Справа не ў тым, што гэта нервуе тых, хто побач з вамі. Вам гэта шкодзіць.

І г а р. У мяне работа.

А в я р' я н. Адгаворкі! Скажыце проста — славянская лянота!.. У вашы гады я лётаў, ніхто не бачыў, каб я сядзеў на адным месцы!

І г а р. Пайду да машыністкі — разамнуся.

А в я р' я н. Ігар Міхалыч, па-сяброўску. Купіце «Неделю» і цыгарэт. Калі ласка.

І г а р *(пасля паўзы)*. А... якіх вам?

А в я р' я н *(з дакорам)*. Пара ведаць — я куру «Апал» або «БТ».

І г а р. Тут такіх няма.

А в я р' я н. У цэнтры павінны быць. Або ў аэрапорце. Вельмі прашу.

К л а ў д з і я *(нягучна)*. І, калі ласка, бутэльку рому. Для Авяр'яна Антоныча. *(Малітоўна глядзіць на Ігара, баючыся, што той адмовіцца.)*

І г а р. Добра. Дачытаю тэкст. *(Накіроўваецца ў суседні пакой, грукнуўшы дзвярыма.)*

А в я р' я н. Ці можна так грукаць? Хлапчук! І наогул... *(Гучна, для Ігара.)* Гляджу на вас, Клаўдзія, і здзіўляюся! Як вы, тонкая, рамантычная, выйшлі за такога...

К л а ў д з і я *(усміхнулася)*. Што значыць — «такога»? *(Прыбірае са стала.)*

А в я р' я н. Справа не ў камплекцыі. Каля вас ён духоўна не мантыруецца... Статная, прыгожая, увасабленне жаноцкасці, пяшчоты, каханья, нарэшце... Клаўдзія, нашто вам гэты сухар, ахвяра НТР? Патрэбен іншы!

Улятае І г а р, вылупіўшы вочы, глядзіць на Авяр'яна.

А в я р' я н *(спакойна)*. Забыліся на аловак? Ён на сталі. *(Клаўдзіі.)* Даўно хачу пагаварыць з вамі. Адызем на кухню.

Ігар вяртаецца ў кабінет.

К л а ў д з і я *(таксама наблізілася да дзвярэй кабінета)*. Мы не перашкаджаем. Калі муж працуе, ён нічога не чуе.

А в я р' я н. Вам так ідзе гэта сукенка...

К л а ў д з і я. Праўда? А Ігар даўно не заўважае абноўку.

А в я р' я н. Клаўдзія, вам патрэбен сябра, які разумеў бы вас.

Клаўдзія (*уздыхае*). Хвароба стагоддзя — некамунікабельнасць!

А в я р' я н. Глупства! Як вы думаеце — чаму я прымушаў вас пакутаваць гэтыя дні?

Клаўдзія. Прымушалі пакутаваць? Не заўважыла!

Ігар перастаў правіць тэкст, слухае.

А в я р' я н. Гэта была... праверка. І зараз я зразумеў — вы ідэальная жанчына... А кухарка! У «Арагві» так не гатуюць! Соус, прыгатаваны ўчора...

Клаўдзія. Спадабалася? Вы ж адмовіліся.

А в я р' я н. Кураня — ежа багоў!

Клаўдзія. А вось Ігар да ежы абыякавы.

А в я р' я н. Вы — як бальзам. Рыжскі. Ці ёсць на свеце больш цікавая жанчына?.. За гэтыя дні, што дыхаў з вамі адным паветрам... Прабачце, што кажу блытана... Я ўяўляю вас ціхай бухтаю, дзе мая спакутаваная ў жыццёвых бурах душа зможа залячыць, залатаць прабоіны... Але спатрэбіцца яшчэ адно намаганне, апошні крок, каб я цалкам вярнуўся да жыцця, зноў стаў чытаць лекцыі.

Ігар падыходзіць да дзвярэй, слухае.

Клаўдзія. Пра што вы, Авяр'ян Антоныч?

А в я р' я н. Я разумею — старамодны. Сёння маладыя так не гавораць... Яны не могуць гаварыць узвышаныя словы... З даўніх часоў вядома — мужчына любіць вачамі, а жанчына — вушамі. Калі мужчына не гаворыць ласкавых слоў...

Клаўдзія (*сумна*). Або гаворыць іх мала...

І г а р. Правільна! Я пісаў пра гэта... (*Шукае ў часопісе артыкул.*)

А в я р' я н (*прыладжваецца нібы на трыбуне*). З другога боку, таварышы, што маладыя ведаюць пра каханне? (*З натхненнем, нібы ў залу.*) А яшчэ дзве тысячы гадоў назад старажытныя індусы пра каханне ведалі болей, чым сённяшнія юнцы, якія скончылі ВНУ. Хто з маладых ведае, што жанчыну раней, можа быць, з раніцы, трэба рыхтаваць да святочнага часу кахання?! (*Імітацыя гучнага пацалунка.*)

Клаўдзія. О!

А в я р' я н. Мы ханжы, таварышы. Прыкрываючы-

ся паняццем «непрыстойнасць», наклаўшы табу на жыццёвыя рэчы, мы прыйшлі да таго, што ў нас самыя халодныя жанчыны. Акрамя Антарктыды! (*Зной імітацыя пацалунка.*)

К л а ў д з і я. О!

Ігар шукае цяжкі прадмет, хапае прас, улятае ў залу, часта дыхае. Клаўдзія адскочыла ад Авяр'яна, паправіла валасы.

А в я р' я н. ...такім чынам, падзеі ў Паўднёва-Усходняй Азіі паказваюць, што агрэсар... (*Ігару.*) Вы што жадаеце прасаваць?

Ігар прыпятывае прасам стол.

А в я р' я н (*незадаволена, не глянуўшы на Ігара*). Таварышы! Каму нецікава — прашу пакінуць залу.

Ігар вяртаецца ў кабінет.

К л а ў д з і я (*Авяр'яну*). Не звяртайце ўвагі. Напэўна, у рукапісе шмат апячатак. (*Уся ў марах.*) Як правільна вы гаворыце.

А в я р' я н. Хто вінаваты ў гэтым? Мы, мужчыны. Няведанне элементарных рэчаў, няўменне ўзрушыць жанчыну...

Ігар падняў крэсла, з грукатам паставіў.

К л а ў д з і я. Ігар, калі працуе, часам нервуецца.

А в я р' я н. Ёсць вобласць жыцця, якая існуе, важная для чалавека, а мы робім выгляд, нібы нічога гэтага няма, па-фарысейску заплюшчваем вочы.

І г а р (*бярэ часопіс, спехам гартае*). Так. Вось!

К л а ў д з і я. Я чытала ў «Здоровье»...

А в я р' я н. «Здоровье»? Гэта для школьнікаў. Я разумею — не трэба з полу рабіць культ. Але ігнараваць гэта найважнейшае зв'язно жыцця чалавека — сама менш неразумна. Добра, што я сустрэўся на вашым шляху — раскажу, азнаёмлю... А іншыя жанчыны? Уяўляеце, колькі трагедый?

Уваходзіць І г а р з часопісам.

І г а р (*Клаўдзіі*). Табе цікава? Я пісаў пра гэта!

К л а ў д з і я (*Авяр'яну*). Калі б вы толькі ведалі — як вы маеце рацыю...

А в я р' я н (*паглядзеў на яе пільна*). Клаўдзія, можа, будзе здавацца дзіўным тое, што я скажу... Я ў пятлю палез не праз Пенелопу — немагчыма маё жыццё з'яднаць з вашым!

Ігар здзіўлена сеў.

Клаўдзія. Авяр'ян Антоныч!

Ігар. Або ён з глузду з'ехаў, або... містыфікацыя?
Але з якой мэтай?!

Авяр'ян. Клічце мяне проста, Клаўдзія, вы выратавалі мяне адзін раз. Не дайце загінуць у другі.

Клаўдзія (*прастадушна*). Вам нічога не пагражае...

Авяр'ян. Без вас — загіну! З кожнай мінутай я ўсё болей і болей кахаю вас.

Ігар (*нервова засмяяўся*). Ну-ну! У жонцы я ўпэўнены. Але цікава, як далёка гэты тып можа зайсці!

Клаўдзія. Авяр'ян!

Авяр'ян. Я нічога ад вас не патрабую. Занадта вялікая бездань паміж мною, старым, нікому не патрэбным, і вамі, маладой, прыгожай... Прашу трохкі сонца.

Клаўдзія. Яшчэ не ўсё згублена. Пенелопа вернецца.

Авяр'ян (*пакруціў галавою*). Пасля такой здрады паміж намі не можа быць нічога... Ёсць святыя рэчы, таварышы. У перадсмяротны момант з маіх вуснаў прагучыць яшчэ адно імя — Клаўдзія... На Дунаі вас клікалі б Клавіцай.

Клаўдзія. Каб так кахаў мой муж!.. Спыніцеся, Авяр'ян Антоныч.

Авяр'ян. У ваших руках — жыццё!

Клаўдзія. Але я ў нейкім сэнсе замужам.

Авяр'ян. Гэта — замужжа? Удава! Саламяная!

Клаўдзія. Я паўтараю — у мяне ёсць муж.

Авяр'ян. Дапусцім. І што з гэтага? Памятаеце Чэхава, таварышы? «Мы спазніліся год на дзвесце». Гэта гаворыць Трафімаў.

Клаўдзія. Авяр'ян Антоныч, спынім гэту размову. Вы мне сімпатычны — «Но я другому отдана и буду век ему верна».

Ігар (*радуючыся*). Маладзец! Вось гэта жонка!

Клаўдзія. Вы засмуціліся? Я магу стаць... вашай палюбоўніцай. Але не больш гэтага.

Клаўдзія заплюшчыла вочы, пакруціла галавой — як далёка зайшла! Але Авяр'ян ледзь бачна кінуў ёй і паказаў «на вялікі», г. зн. выдатна, так трымаць.

Ігар (*ускочыў, пашчывае сябе, каб пераканацца, што не спіць*). Або жыццё — абсурд, або я звар'яцеў...

А в я р' я н. Станьце маёй законнай. Усё або нічога.

К л а ў д з і я. Развод — такая цяганіна... Ігар ніколі не згодзіцца.

А в я р' я н. Калі вораг не здаецца.

К л а ў д з і я. Не, не!

А в я р' я н (*памаўчайшы*). Так! Гэта канчаткова?

К л а ў д з і я (*цяжка ўздыхнуўшы*). Так.

І г а р (*радасна*). Ага! З'елі? Знайшоўся мне — Цэзар! Прыйшоў, убачыў, перамог...

А в я р' я н. Хвіліначку, зараз вярнуся. (*Выходзіць*.)

І г а р. Што ты сабе дазваляеш? Як ты сябе паводзіш?!

Клаўдзія, нібыта ўсхваляваная размовай з Авяр'янам, ходзіць па пакоі і быццам не чуе Ігара, расціраючы скроні.

К л а ў д з і я (*пра сябе*). Што рабіць? Што рабіць?

І г а р. Гэты шызафрэнік — няхай! Але ты?!

К л а ў д з і я. Што рабіць? Што рабіць?

І г а р. Клаўдзія!.. Ці ты гэта?!

Тая ж рэакцыя Клаўдзіі. Вяртаецца А в я р' я н з пятлёй з вяроўкі, надзявае сабе на шыю, глядзіць на люстру, прысоўвае стол.

К л а ў д з і я. Што вы думаеце рабіць?!

А в я р' я н (*узлез на стол*). У маёй смерці, таварышы, прашу нікога не абвінавачваць. (*Замацоўвае канец вяроўкі за люстру*.) Вытрымае, як вы думаеце?

І г а р. Бедлам!

К л а ў д з і я. Не рабіце гэтага! Зараз маладзік.

А в я р' я н. Патрымайце, калі ласка, стол. Хістаецца. Можна раней часу шыю зламаць.

К л а ў д з і я. Вы сур'ёзна жадаеце?..

А в я р' я н. Падаравалі глыток паветра, паказалі, якім цудоўным магло б стаць жыццё... Каб бальней было пайсці...

К л а ў д з і я. Узважце добра!

А в я р' я н. «Пусть камнем надгробным ляжет на жизни моей любовь...» Для чаго жыць, таварышы, калі ідэал недасягальны?

К л а ў д з і я. Не спяшайцеся.

А в я р' я н. Рэчы пашліце дзеду, у вёску. Ды пазваніце ў таварыства — лекцыю на мясакамбінаце я фізічна не змагу прачытаць.

К л а ў д з і я. Божачка! Ігар, пакінь рукапіс, дапамажы! Не чуе.

Засунуўшы рукі ў кішэні, выцягнуўшы ногі, Ігар пазірае з агід-
лівым выразам твару.

А вяр'ян. Гіну, кахаючы! *(Імкнецца саскочыць, боўтае нагой у наветры.)*

Клаўдзія. Дайце мне час падумаць!

А вяр'ян. «Как соломинкой пьешь мою душу...»

А час працуе супраць мяне. Узрост!

Клаўдзія. Вы яшчэ сустрэнеце каханую жанчыну!

А вяр'ян. Ніколі! Я адналюб! Грубая вяр'юка, можна падрапаць... *(Закладвае насоўку.)* Апошні раз — так ці не? Я чалавек, што перанёс траўму! Ах, не? Скачу!

Клаўдзія. Пачакайце, нельга ж так, адразу...

Ігар. Няхай скача!

А вяр'ян. Пахавайце мяне, таварышы, сціпла, без музыкі... І хоць бы раз у год — кветкі на магілу... Хрызантэмы, любімыя... Скачу на слове «пуск». Пяць, чатыры, тры, два...

Клаўдзія. Хоць у нас з Ігарам рыбіна каханне, падумайце, як жа я яго пакіну...

А вяр'ян. Знайшоўся хлопчык! Дарослы мужык, не загіне! Ведаеце, колькі адзінокіх жанчын!

Клаўдзія. Можна, я яшчэ не пакахала вас?

А вяр'ян. Глупства! Апетыт за сталом прыходзіць.

Клаўдзія. Ну, як жа — пры жывым мужу!

А вяр'ян. Іменна пры жывым гэта трэба рабіць. Калі б ён патануў у ваннай, я б не вырашыў...

Ігар *(выходзіць у кабінет, гартае рукапіс)*. Ён парушае ўсе правілы, усе нормы... Не ўкладваецца!

А вяр'ян *(нягучна)*. Што ж вы цягнеце?

Клаўдзія *(паціскае плячыма)*. Не магу — яму будзе балюча.

А вяр'ян *(разумеючы)*. Успомніце бяссонныя ночы, смутак...

Вяртаецца Ігар з рукапісам, сядзе, праглядвае і часам пазірае на Авяр'яна.

Клаўдзія. Я не магу з гэтым згадзіцца!..

А вяр'ян. Таварышы, якія мы не сучасныя! Зразумейце, дзеці нашы будуць смяцца над тым, як мы жылі! Усё! Арыведэрчы, Рома!.. *(Збіраецца саскочыць.)*

Клаўдзія. Чакайце!

А в я р' я н. Колькі лекцый не паспеў прачытаць!
Колькі юных сэрцаў не запаліў!.. Так ці не?!

К л а ў д з і я. Божа мой! Калі б Ігар так мяне ка-
хаў! Так...

А в я р' я н. Ну, вось, разумныя людзі заўсёды мо-
гуць дамовіцца. «Свеча горела на stole, свеча горе-
ла...» (Здымае пятлю з шыі, адкідвае ўбок, злазіць са
стала, абдымае Клаўдзію.)

І г а р (адлучана). Клаўдзія?! (Накіроўваецца да
выхада.)

А в я р' я н (адарваў галаву ад Клаўдзіі). Ігар Мі-
халыч, не забудзьцеся на цыгарэты! (Зной прыціскаец-
ца да жанчыны.)

Клаўдзія спрабуе павялічыць прамежак паміж імі, злуе, але
Авяр'ян трымае яе ўпэўнена.

І г а р (адчыняе дзверы). Ідзіце, калі ласка, адсюль!

А в я р' я н. Позна, дружа! (Клаўдзіі.) У тым пакоі,
мой сябра, пагаворым пра дзіўныя бакі каханья.

І г а р. Тады пайду я! (Спяшаючыся, апрапаецца.
Схапіўшы рукапіс, выскоквае з кватэры.)

А в я р' я н (наўздагон). «Неделю» купіце!

К л а ў д з і я. Здаецца, перагнулі... Бачылі, з якім
тварам ён пайшоў?

А в я р' я н (уздыхнуў). Як кожная аперацыя, гэта
не можа не балець. Але вы — малайчына! Так добра
адчуваеце партнёра... Не чакаў!

К л а ў д з і я. Мне страшна... Я пабягу, вярну!

А в я р' я н. Ні ў якім выпадку! Вы ўсё сапсуеце!

К л а ў д з і я. А што рабіць?

А в я р' я н (памаўчаўшы). Паехалі на возера. Ва-
да, напэўна, цёплая-цёплая!

К л а ў д з і я. Як вы можаце?! Ігар адзін...

А в я р' я н (усміхнуўся). Я знайшоў у вас цудоў-
ныя пласцінкі! Захапляюся Моцартам! Бачылі, як гар-
туюць сталь? Даводзяць да белага калення, а потым —
у халодную ваду... Гульня толькі пачынаецца!

Музыка.

Карціна чацвёртая

Прайшло некалькі гадзін. Ігар улятае ў пакой, глядзіць на Клаўдзію, з немым пытаннем імкнецца даведацца, што адбылося за час, пакуль ён адсутнічаў.

Ігар. А?!

Клаўдзія *(трагічна)*. Як ты мог, як ты мог!..
Пакінуць мяне ў такую хвіліну...

Ігар. Што здарылася? *(Ставіць на стол ром, кладзе цыгарэты.)*

Клаўдзія *(узіраючыся ўдалачынь)*. Ігар, ты памятаеш, што Жанна д'Арк выратавала Францыю?

Ігар. Вядома.

Клаўдзія. Што жонкі дэкабрыстаў паехалі за сваімі мужамі ў Сібір?

Ігар. Зразумела. Але ў чым справа?

Клаўдзія *(высока ўзняўшы галаву)*. Мы павінны разысціся!

Ігар *(з палёгкай)*. Нарэшце! За гэтыя некалькі дзён наша жыццё стала падобнае на ад.

Клаўдзія. Ты не зразумеў — разысціся павінны мы з табою. Я ўжо не твая жонка.

Ігар. Клаўдзія!

Клаўдзія. Я люблю Авяр'яна Антоныча.

Авяр'ян за сцэнай напявае басам «Я танцавать хочу, я танцавать хочу...».

Ігар. Гэтага?

Клаўдзія *(абражана)*. Што значыць — гэтага?

Ігар. Ён бацькам... Дзедам табе можа быць!

Клаўдзія. Наадварот. Я палюбіла яго, як маці!
Слабога, бездапаможнага...

Ігар. Ён слабы, бездапаможны?

Клаўдзія. І ён пакахаў. Такое каханне, кажа, бывае раз у сто год!

Ігар. Хочаш клопатаў — у цябе ёсць сын!

Клаўдзія. Аліка не лічы. І наогул, ён болей прывязаны да бабкі з дзедам. Яму да нас справы няма.

Ігар. Клаўдзія, ты... і ён? Вар'яцтва! Ён мысліць, як дыназаўр, разважанні пецікантрапа... Захапіцца такім!.. Калі б ён быў стройны, як Апалон, прыгожы, як Дэлон...

Клаўдзія. Мы выратавалі сірату. І я хачу паставіць яго на ногі.

І г а р. На ногі? Гэтага бугая?!

К л а ў д з і я (*скрывілася*). Авяр'ян Антоныч павінен паверыць у людзей, у жыццё. Я стану яму сябрам, апорай.

І г а р. Але ты — мая жонка!

К л а ў д з і я. Ты малады, яшчэ сустрэнеш... А для Авяр'яна Антоныча я апошні шанц, можа — лебядзіная песня... Калі я яго кіну...

І г а р. Кіну? Якія ў цябе перад ім абавязкі?

К л а ў д з і я (*паціраючы скуру шыі*). Княгіня Валконская паехала за сваім мужам на катаргу.

І г а р. Менавіта — за мужам.

К л а ў д з і я (*незадаволена*). Ты заўсёды ўсё зблытаеш. Выратаваць чалавека — што можа быць больш пачэсна? Але гэтага ты не зразумееш. Вось Авяр'ян Антоныч — натура тонкая, мастацкая...

І г а р. За абедам па пяць блюдаў лопае.

К л а ў д з і я. Ты робішся вульгарным. Ён любіць жыццё, эпікурэец. Колькі ласкавых слоў! А ты даўно не гаворыш іх.

І г а р. Няспынна гаварыць пра каханне — мы не школьнікі!

Клаўдзія разглядае ў люстэрка сваю шыю.

Слухай! Што там у цябе?!

К л а ў д з і я. Ах, гэты жартаўнік...

І г а р (*здзіўлена*). Ты... Ты з ім?! Клаўдзія!

К л а ў д з і я. Святая Агнеса сваім целам плаціла, каб захаваць бацьку. (*Выступае як прамойца.*) Жыццё чалавека — ці гэта не самае важнае? Самае галоўнае, таварышы!

І г а р. Ён!

К л а ў д з і я. У Авяр'яна Антоныча ёсць чаму папавучыцца! З ім я расту духоўна.

І г а р. Ды ці ты гэта?

К л а ў д з і я. Я заўсёды прагнула подзвігу, самахвары дзеля выратавання чалавека... Але табе гэта не было патрэбна.

І г а р. Клаўдзія, як ты магла... Не разумею!

К л а ў д з і я. Я хацела, каб ён паверыў у сябе. Гэта вялікае шчасце — выратаваць тапельца! «Мы ў адказе за тых, каго прыручылі».

І г а р (*пасля паўзы*). Калі яе захапіў нават лектар з кароўніка... якія ж мае справы! Я яго заб'ю.

К л а ў д з і я. Толькі паспрабуй!

Званок. Клаўдзія адчыняе. З цыгарэтай у зубах уваходзіць Пене-
нелоп а.

Пене л о п а. Гаспадыня, тараканы прыйшлі?

Клаў д з і я. Мы іх не звалі.

Пене л о п а. А жоўтыя мурашкі?

І г а р *(раз'юшана)*. Толькі жоўтых мурашак нам не хапала!

Пене л о п а. Дзіўна! Хто ж іх заманіў — суседка?

Клаў д з і я. Наўрад ці — яна ў палёце.

І г а р. Паслухайце, а ці няма ў вас пацучынага яду?

Клаў д з і я. Апамятайся! Гэта так не сучасна...

Пене л о п а. Значыць, хутка будуць. *(Таямніча.)*

Ліхаманка скалістых гор! Папатачы! *(Выходзіць.)*

І г а р. Хто сказаў: мой дом — мая крэпасць?!

З ваннага пакоя выходзіць Авяр'ян, загорнуты ў махровую прасціну з ручніком-чалмой на галаве.

А в я р' я н *(напявае)*. «Любо, братцы, любо, любо, братцы, жись, с нашим атаманом не приходится ту-жить!» Ага! Усё ж дасталі «БТ»? Цудоўна! «Апалу» не было? Што вы на мяне так глядзіце?

Ігар не адказвае.

Клаў д з і я. Авяр'ян Антоныч, я аб усім паведаміла.

А в я р' я н. Ах, ну. Раней часу. Між іншым... Клаўдзія Васільеўна, калі ласка, пакіньце нас. З былым мужам — без хітрыкаў.

Клаў д з і я. Авяр'ян Антоныч!

А в я р' я н. Не хвалюйцеся. Ці маладыя ўжо не паважаюць старэйшае пакаленне?

З пяшчотай паглядзеўшы на Авяр'яна, Клаўдзія накіроўваецца да дзвярэй, але затрымліваецца, каб паправіць у вазе кветкі.

З чаго пачнём? *(Сядае ў крэсла, закідвае нагу на нагу, курыць.)* Белыя пачынаюць і прайграюць.

І г а р. Ведаеце, хто вы?

А в я р' я н. У якім сэнсе — філасофскім, сацыяльным? Біялагічным? *(Жэстам запрашае да дыскусіі.)*

І г а р *(не знаходзячы слоў)*. Вы!.. Вы... Гіпапатам!

А в я р' я н *(разгублена)*. Як вы казалі?

І г а р. Гіпапатам! Бегемот!

А в я р' я н. Клаўдзія! Вы сведка! *(Рашуча падыходзіць да паліцы, знаходзіць том «Энцыклапедыі»,*

гартае.) Ага! «Гіпапатам — рачны конь (з грэчаскага), парнакапытнае, млекакормячае...» (Уважліва паглядзеў на Ігара.) «...Даўжыня цела дарослага самца да чатырох з паловай метраў, важыць тры-чатыры тоны». Нічога агульнага! «Тулава падоўжанае, важнае і няўключнае, скура амаль голая, тоўстая, медна-бурая. Галава масіўная, з шырокай мордай, маленькімі вочкамі і кароткімі вушамі». (Паглядзеў у люстэрка.) Рашуча нічога агульнага! (Раскладвае том.) А калі так, прыцягваю вас, Ігар Міхалыч, да крымінальнай адказнасці за плётку! Клаўдзія, выступіце на судзе! За краты былога мужа!

Клаўдзія. Гэта жорстка, Авяр'ян Антончы!

Авяр'ян. Мінімум пятнаццаць сутак адсмаліць! У нас будуць два спакойныя мядовыя тыдні!

Клаўдзія. Не, не! Што скажуць суседзі? (Выходзіць.)

Авяр'ян. Давайце без грубасцей, малады чалавек! Усё-такі дваццатае стагоддзе. Развітвацца трэба па-джэнтльменску, без скандалаў. Ведаеце што? Запрасіце мяне і Клаўдзію ў рэстаран. А? Пасядзім пры свячах... Можна і сяброў паклікаць!

Ігар. Жадаеце ўзяць за дачку маю жонку?

Авяр'ян. Самы вялікі недахоп нашай моладзі — гэта хамства. Відавочнае, непрыкрытае!

Ігар. Як кажуць з даўніх часоў — не пажадай жонку бліжняга.

Авяр'ян. Хто гаварыў? Царкоўнікі, мракабе-сы! Папоўскія штучкі! Ведаеце, у колькі чалавечых жыццяў абышлася Еўропе інквізіцыя? (Пільна паглядзеў.) Біблію пачытваеце? Не тая літаратура! Глядзіце, могуць і ананімку накатаць, куды трэба...

Ігар. Клаўдзія — мая жонка... Разумеце? Мая, мая!

Авяр'ян. Мая, мая... Заладзілі! А вы — уласнік! Не магу зразумець — адкуль у вас, маладога пакалення, гэтыя рудыменты мінулага? Нават у мой час часцей карысталіся іншымі словамі — мы, наша...

Ігар. У мяне ў пашпарце штамп, нарэшце!

Авяр'ян. Ляпнулі штэмпель і думаеце — зарканілі жанчыну? Вы яе не любіце! Таму мае гарачыя пачуцці знішчаць з яе пашпарта гэты сімвал прыгожасці.

Ігар. У доме, дзе прыгрэлі...

Авяр'ян. Вось гэтым папракаць не трэба. Аба-

вязак кожнага выхаванага чалавека. Прыгрэлі! Вы, як я бачу, яшчэ і дэмагог.

І г а р. Не разумсю — мая Клаўдзія і вы...

А в я р ' я н. Ну, што вы раскіслі! Паглядзіце на сябе збоку! Мужчына! Моцны пол! (*Азірнуўшыся, ціха.*) Ведаеце, што б я зрабіў на вашым месцы? Клін выганяюць клінам! У горадзе поўна адзінокіх жанчын. Я мог бы... і падказаць некага...

І г а р. Што ж вы... умыкнулі маю жонку?

А в я р ' я н. Давайце разважаць лагічна — а калі гэта каханне? Ubачыў жанчыну, пакахаў да труны... Ведаеце, гэта... Як маланка! Але ж і жанчына!

І г а р. Абсурд. Нонсэнс. Бязглуздзіца.

А в я р ' я н. Э! Да чаго ж вы, маладыя, да жыцця не прывучаны! Падумаеш, жонка пайшла! Падзея! Дык што — зямны шар з-за гэтага перастаў круціцца? Раскрыйце газеты, таварышы, паслухайце радыё... І зразумеце, наколькі дробязныя, нікчэмныя вашы перажыванні. Жыць трэба страсцямі стагоддзя.

І г а р. Скажыце яшчэ пра будаўніцтвы часу.

А в я р ' я н. І скажу! Вас, маладых, вучыць трэба!

І г а р. Каго вы мне нагадваеце? Не магу ўспомніць...

А в я р ' я н. Горкага? Рамэн Ралана? Не згодзен. Хоць мне гаварылі.

І г а р (*са смутнай іроніяй*). У камандзе майстроў падмена, замест Цяпкіна, што выбыў з гульні, на поле выйшаў Ляпкін...

А в я р ' я н. Не дасціпна. Хачу перасцерагчы — як старэйшы таварыш, сябра — не апускайцеся да цынізму.

І г а р. Усе мае ўяўленні пра жыццё... (*Гартае рукапіс.*) Катастрофа... (*Нядбайна адкідвае рукапіс.*)

А в я р ' я н. А гэта ўжо шантаж! Але ўтрымліваць жанчыну такім чынам у эпоху НТР — ганебна для мужчыны.

І г а р. Увялі... З уласнай кватэры!

А в я р ' я н. Сафістыка! Што значыць — увялі? З прыгоннага кірмашу? Або выцягнулі з сераля? Адкуль у вас, маладых, гэтакія рабаўласніцкія замахі? Вам бы пры дамастроі жыць! Адно з нашых грандыёзных заваёў — жанчына стала вольная, сама вырашае свой лёс. Пагартайце жаночыя часопісы.

І г а р. Бясспрэчна, кагосьці нагадваеце.

А в я р' я н. Ігар Міхайлыч, нельга так распускацца!
Успомніце, ваш цёзка з палавецкага стана ўцёк!

І г а р. А самі ў пятлю лезлі!

А в я р' я н. Няпраўда. Я проста хацеў звярнуць увагу вашай жонкі на сябе.

І г а р. Думайце як хочаце — Клаўдзію я не аддам.

А в я р' я н. А мы ў свой час маглі ахвяраваць дзеля іншых. Нават знаходзілі ў гэтым радасць!

І г а р. Чаму яна гэта зрабіла?

А в я р' я н. Я вам растлумачу! Папулярна. Жыве на свеце жанчына. З мужам. Шэрым, невыразным жыццём. Але вось на гарызонце з'яўляецца постаць...

І г а р. І засланяе гарызонт.

А в я р' я н. ...з'яўляецца постаць. І жанчына разумее — жыла не так, будзе шчасліваю толькі з прышэльцам. Ён яе разумее, абагаўляе. Ёсць пытанні па дадзенай інфармацыі?

І г а р. Што ж цяпер рабіць?

А в я р' я н. Адкажу. Кахаеце жонку?

І г а р. А вы як думаеце?

А в я р' я н. Не перашкаджайце яе шчасцю. Наступіце на горла ўласнай песні. Сыдзіце з дарогі, таварыш!

І г а р. Пасля абароны спадзяваўся наладзіць для жонкі цікавую паездку, жыццё пачаць па-новаму, са святамі.

А в я р' я н. Доктарскую пра сям'ю. За што толькі грошы плацяць! Дробнасць!

І г а р. З якога гэта часу сям'я стала дробнай тэмай?! Так! Добра, што нагадалі. Мае запісы... *(Выходзіць у кабінет.)*

А в я р' я н устае, скідвае халат, збірае свае рэчы.

Уваходзіць Клаўдзія, нібыта задае пытанне поглядам.

А в я р' я н. Пайду.

Клаўдзія. Куды?

А в я р' я н. Я чакаў вострых пачуццяў, а ён не змагаецца.

Клаўдзія *(гнеўна)*. Ах, не цікава?! Прыйшлі забаўляцца?!

А в я р' я н. Я люблю, каб партнёр заганяў мяне ў кут, безвыходныя сітуацыі! А ты з пакутлівай радасцю шукаеш выйсце, зноў кідаешся ў атаку!.. Гэта не барэц.

Клаўдзія. Я выходзіла замуж за вучонага, а не дзюдаіста!

А вяр'ян. Вось і расхлёбвайце! Рэферат — важней!

Зазірнуў у смутныя вочы Клаўдзіі.

Добра, працягнем тэрапію.

Клаўдзія выходзіць. З'яўляецца Ігар.

Справа вырашаная — ад жанчыны я не адмаўляюся. Але адкажыце на адно пытанне: у вас ёсць іншая?

Ігар. Іншая? Няма!

А вяр'ян. Тады я вас не разумею! Яна не толькі хвалюе! Яна... Яна... Паверце — у жанчынах я разбіраюся! Такую на руках трэба насіць!

Ігар. Няўжо пакінуў у інстытуце?

А вяр'ян (*уздыхнуў*). Ігар Міхайлыч, як вы думаеце — чаму я зрабіў гэты крок? Дзеля каго?

Ігар. Сапраўды, дзеля каго?

А вяр'ян (*падышоў да шафы, адчыніў, паглядзеў на дублёнку*). Вы, вялікі тэрэтык, ведаеце, што сітуацыя з сем'ямі катастрафічная! Трашчаць, развальваюцца... Толькі вы можаце ашчаслівіць чалавецтва! Вырашыць праблему! І гэтым вы жадаеце ахвяраваць дзеля хісткага, прывіднага шчасця з жанчынамі? Ігар Міхайлыч! Пакіньце практыку простым смяротным. Вы — арол! Але як вы можаце лётаць, калі жанчына, сям'я ўтрымліваюць вас за крылы! Ваша стыхія — навука! Ваш дом — сектар інстытута. І ведаеце што — пакарайце яе за здраду!

Ігар. Якім чынам?

А вяр'ян. Пастаўце перад сабою мэту — праславіцца на цэлы свет! Каб пра вас загаварылі — газеты, радыё, паказвалі па цэнтральным тэлебачанні! Уяўляеце, як яна пачне кусаць локці?

Ігар (*задумаўся*). Нават інтанацыя знаёмая...

А вяр'ян. Так! Дзеля навукі, дзеля вашай карысці — сыдзіце з нашай дарогі.

Ігар. Нашай?

А вяр'ян. Заўважце, таварышы, я не сказаў — маёй!

Ігар. Басурманаў! Ну, канечне.

А вяр'ян. Пра што вы?

Ігар. Вы — Басурманаў! Як я адразу не зразумеў?

А в я р' я н. Глупства, галюцынацыя. Ёсць добрая песня пра сяброўства мужчын! (*Насвітвае, пасля напявае.*) «Уйду с дороги, таков закон, третій должен уйти».

І г а р (*не паверыў*). Адыходзіце?

А в я р' я н (*дакорліва*). Ігар Міхалыч! Я ў два разы старэйшы за вас! Пасаромеліся б!

Ігар гаротна ківае галавой.

Майцеся, сябра. Што б я вам параіў? Наваліцца на працу. Гэта вялікі лекар. Пра аліменты не хвалюйцеся, аформім пазней. Дачку выхаваем правільна.

І г а р. У мяне сын.

А в я р' я н. Ах, так? Гэта горш. Можаш усе сілы ўкласці ў дзіця, а вырасце сухар і зануда. Накшталт бацькі. Гены — страшная справа.

Уваходзіць Клаўдзія, ставіць невялікі чамадан каля ног Ігара, сама сядзе каля Авяр'яна на падлакотнік крэсла, паклаўшы руку яму на плячо. Глядзіць толькі на Авяр'яна, чуе толькі яго голас.

Клаўдзія. Я сабрала твае рэчы.

І г а р. Клаўдзія, як жа... без цябе?

А в я р' я н. Зноў шантаж! Грамадства ў нас здаровае, не дасі загінуць чалавеку.

І г а р (*Клаўдзіі, ківае на Авяр'яна*). Басурманаў! Ён — Басурманаў!

А в я р' я н. Магу паказаць пашпарт.

І г а р. Ён. Копія!

А в я р' я н. Падобны — не падобны. У нас кожны чалавек індывідуальнасць.

І г а р (*Клаўдзіі*). З Алікам не вырашылі...

Клаўдзія (*закахана глядзіць на Авяр'яна*). Хлопчык становіцца дарослым з кожным днём, зразумее.

А в я р' я н. Вы можаце з сынам бачыцца. Раз ці два ў тыдзень. А па нядзелях прыходзьце абедаць. Правільна, Клаўдзія?

Клаўдзія. Так! (*З захапленнем сустракае кожную рэпліку Авяр'яна.*)

І г а р. Клава...

А в я р' я н. Ігар Міхалыч, пераканаўча прашу маю жонку называць Клаўдзіяй Васільеўнай. Каб пазбегнуць плётак. Існуюць нейкія рамкі. (*Паглядзеў на гадзіннік.*) Давайце прытрымлівацца рэгламенту.

І г а р (*Клаўдзіі*). Ты добра ўяўляеш, з кім заста-
нешся? Набліжацца да гіпапатамаў небяспечна. Яны
нападаюць не толькі на людзей, але і на лодкі — іх
магутныя сківіцы раструшчваюць барты, як шкарлу-
піны...

Клаўдзія закрывае вушы.

А в я р' я н. Прапаганда! Грубая, лабавая, на пра-
сцякоў!

І г а р (*паглядзеў на чамадан*). А кнігі?

А в я р' я н. Трэба быць мужчынам. Вазьміце па-
ру бялізны і адыходзьце высакародна. Сухары, гэта
значыць, прадукты, купляйце ў кулінарыі.

І г а р. Чаму я павінен пайсці?

А в я р' я н. Вітаю Вас! Як дарослы чалавек вы
павінны зразумець — утраіх заставацца тут мы не
можам.

І г а р. У мяне няма другой кватэры.

К л а ў д з і я. Ёсць цудоўнае выйсце: Ігар будзе
жыць у вашай аднапакаёвай!

А в я р' я н (*Клаўдзіі*). Жадаеце давесці яго да
псіхіятрычнай лячэбніцы? Кожны дзень бачыць вас на
лесвіцы, чуць за сцяною ваш голас, смех... Клаўдзія,
я лічыў, што вы больш гуманная. Пашкадуйце яго
нервы! Бегчы, Ігар Міхалыч, бегчы з гэтага раёна.
І далей!

К л а ў д з і я. Тады абмен?

А в я р' я н. Такая нервовасць з абменам... (*Пады-
ходзіць да сцяны, выстуквае, акрэслівае далонню ўяў-
ляемых дзверы.*) Выдатны кабінет можна было б тут
зрабіць!

К л а ў д з і я. Але Ігар!

А в я р' я н. Ігар Міхалыч павінен пажыць у сяб-
роў. Або ў інтэрнаце. Адзінота ў яго стане — верны ін-
фаркт.

К л а ў д з і я. Ігар... У дзядзькі — вялізная ква-
тэра! Дзеці раз'ехаліся.

А в я р' я н. А там можна падумаць і пра каапе-
ратыў. Якія дамы сталі будаваць! Як у казцы!

І г а р. Выліты Басурманаў!

А в я р' я н. Вып'ем на дарогу? (*Налівае ў келіхі,
падае Ігару.*)

І г а р. Перад карай прысуджаных частавалі
ромам?

А в я р' я н. Фізікі жартуюць? Давайце вып'ем за

слова! Якое дае надзею, кліча наперад! Усепераможнае!.. Кім бы я быў, каб не валодаў словам? Стаў чытаць лекцыі — пайшоў угору. Ну? *(П'е.)*

І г а р. Ненавіджу вашыя словы! Чалавек здабыў слова, каб клікаць на дапамогу! Дапамагаць адзін другому. У што вы яго ператварылі?!

А в я р' я н. Не рабіце з сябе казанскую сірату. Хныканнем сёння нічога не даб'ешся! Неразумна быць праведнікам, калі іншыя прадпрымальныя. Мы на вас забывацца не будзем. Як-небудзь наведем. Калі ў вас дзень нараджэння? *(Напявае.)* «К сожаленью, день рожденья только раз в году».

І г а р. У маі, у дзень памінання памершых.

А в я р' я н. Не падабаецца мне ваш настрой! Спортам займаецеся? Трушком бегаеце?

І г а р. Пачну сёння.

А в я р' я н. Настойліва раю. *(Паглядзеў на гадзіннік, сабраўся абняць Ігара.)* Ну, развітаемся як сябры... *(Абдымае Ігара, цалуе. Ігар гідліва адхіляецца.)* Што гэта ён у вас такі неласкавы? *(Ігару.)* Колькі цудоўных людзей вакол нас! Падабаецеся вы мне!

І г а р. Сказаў удаў кроліку.

А в я р' я н. Ну, чаму так. Не будзьце такім букаю! Да вас з раскрытай душою, а вы... І наогул, вучыцеся ўсміхацца. Гэта ў вас створыць добры настрой і ў акаляючых.

І г а р. Так гаворыць Басурманаў... Вялікі падманшчык!

А в я р' я н. Ну і ну! Вось так вы за мае добрыя адносіны. Пакрыўдзілі вы мяне моцна!

І г а р. Не развітваюся.

А в я р' я н. А вось на гэта, таварышы, не разлічвайце. Сустрэнеце адны шыпы. *(Клаўдзіі.)* Як я шкадую гэтых бесхрыбетных інтэлігентаў, падобных на львоў!

І г а р *(раптам рашуча наліў сабе рому, выпіў).* Так вось — я не пайду. Тут мой кабінет!

А в я р' я н *(таксама наліў, выпіў).* І я не пайду.

І г а р *(зноў наліў, выпіў).* Аб'яўляю вайну. Іду на «вы»!

А в я р' я н *(таксама наліў, выпіў).* Валяйце!

К л а ў д з і я. Ігар! Ты ж не п'еш!

І г а р *(паглядзеў на бутэльку, але не крануў).* Вам не прыходзіць у галаву, што я магу вас забіць?

А в я р' я н. Я застрахаваны. На буйную суму.

І гар выходзіць у кабінет, вяртаецца з паляўнічым ружжом, цэліцца ў Авар'яна.

Авар'ян (*адыходзіць назад, узбіраецца ў абутку на крэсла*). Вы што?

І гар. Лічу да трох. Раз...

Авар'ян. Чакайце! Я не паспею...

І гар. Два... Ёсць у вас апошняе жаданне?!

Авар'ян. Так! Бегчы з гэтай кватэры!

І гар. З жанчынай?! (*Цэліцца.*)

Авар'ян. Не! Яна не паспее апануцца. Але калі вы настойваеце... Клаўдзія! Ратуйце! Ён заб'е. (*Рассяяўся.*) Такім вы жадалі мяне бачыць?.. Шкада, што ружжо няспраўнае!

І гар (*панік*). Дурное становішча! Не выклікаць жа міліцыю. Гэта мая кватэра! Мая жонка!

Авар'ян (*ачомаўся*). Зноў гэты ўласнік! Зразумейце, у нас з Клаўдзіяй мядовы месяц. Няўжо не ясна — маладыя павінны жыць асобна!

І гар. Клаўдзія, хачу пагаварыць сам-насам!

Клаўдзія глядзіць на Авар'яна.

Авар'ян (*пагладзіў яе руку*). Праігрываючы бок папрасіў тайм-аут? Пагаварыце, пагаварыце. Залатыя горы будзе абяцаць. А заўтра... (*Выходзіць.*)

І гар. Клаўдзія, я быў не правы. Але я кахаю.

Клаўдзія. Ты ў гэтым упэўнены?

І гар (*уключае музыку*). Ты памятаеш, што ў нас ёсць свая мелодыя... Памятаеш, што на Блакітных азёрах ёсць наш востраў. Там растуць дзіўныя кветкі... Мы пакляліся прыязджаць туды разам.

Клаўдзія. За два гады — ні разу не выбраліся.

І гар. Пачакай да абароны! Ад спартсмена на дыстанцыі нельга патрабаваць знакаў увагі. (*Цягнецца да яе рукі.*)

Клаўдзія (*прымае руку*). Усё жыццё — дыстанцыя без прыпынкаў.

І гар. Але не я задаў гэты тэмп! Час гоніць і гоніць. Важна, што мы родныя, блізкія душы, кахаем адзін другога!

Клаўдзія. Гэта не каханне — эрзац. У гонцы мы згубілі адзін другога — эрзац адносін, эрзац пяшчоты. З ім будзе іначай. Авар'ян Антонач!

Авар'ян (*уваходзячы*). Рэгламент, таварышы! (*Выключае музыку.*)

І гар. Мне будзе не хапаць цябе... Вельмі!

Клаўдзія. Раней трэба было думаць.

Авяр'ян. Паспяшайцеся ў ванную. Там вяроўка.

Ігар. Паслухайце, вы! Убірайцеся да чорта!

Авяр'ян. Сілай у наш час ужо нічога не даб'ешся.

Ігар. Дык вось — я нікуды не пайду!

Авяр'ян. І я нікуды не пайду.

Клаўдзія. Я таксама нікуды не пайду. Авяр'ян Антоныч, а калі Ігар пажыве з намі? Покуль прызвычайца?

Авяр'ян *(зморшчыўся)*. Ёсць у гэтым нешта нездаровае. Але жаданне жонкі — закон.

Мы з Клаўдзіяй будзем у тым пакоі, а Ігар Міхалыч — у гэтым.

Ігар. Нізашто! У крайнім выпадку, Клаўдзія — там, мы з вамі — тут.

Авяр'ян *(уздыхае)*. Утраіх? Нейкая двухсэнсавасць... Паслухайце! Рыцарскі ўчынак! Наладзім здаровае спаборніцтва! За жанчыну! Ігар Міхалыч, я велікадушны! Даю вам апошні шанец... Пажывём утраіх, і Клаўдзія выбера больш вартага!

Ігар. Што значыць — утраіх?!

Авяр'ян. Цудоўны дэвіз у спартсменаў — няхай перамога лепшы! Бяру на сябе абавязацельства ў тры дні... Не, я перагледзеў, у два дні дасягнуць поспеху.

Ігар. Якога поспеху?

Авяр'ян. Канчаткова вырашыць пытанне ў маю карысць. Буду, Ігар Міхалыч, вашым настаўнікам.

Ігар *(горка)*. А я думаў, што Клаўдзія — крэпасць, скала.

Авяр'ян. Няма такіх цытадэляў, якіх бы... Тарам-пам-пам... Раніцаю палітінфармацыя... Сям'я будучага! Новы пачын!

Клаўдзія становіцца паміж мужчынамі, абняла за плечы аднаго і другога. Авяр'ян і Клаўдзія, раскачваючыся, спяваюць: «Оба парня славныя, оба хороши; ой, рябина, рябинушка, сердцу подскажи...» Ігар, заўважыўшы, што рука Клаўдзіі ляжыць і на плячы Авяр'яна, ускіпеўшы, гатовы біцца, але Клаўдзія, не перастаючы пець, утрымлівае яго.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Карціна пятая

І гар з ручніком на галаве заўзята піша. Выраз твару гранічна злы. Утульна ўладкаваўшыся ў крэсле, Авяр'ян чытае вершы пра каханне, здаецца, Ахматавай. Клаўдзія, насупраць яго, вяжа, апранута элегантна, прыгожая прычоска. У кабінце каля тахты з'явілася раскладушка.

А вяр'ян *(чытае)*. «Настоящую нежность не спутаешь ни с чем, и она тиха. Ты напрасно бережно кутаешь мне плечи и грудь в меха». Тады яшчэ былі ў продажы... Вялікая паэтэса! Або вось: «Ты пришел меня утешить, милый...» *(Працягвае букецік, нягучна.)* Як вы спалі, Клаўдзія Васільеўна?

Клаўдзія *(шэптам)*. Не спалася. *(Гучна.)* Прабач, дарагі, калі ты выходзіў, пазванілі — павінен выступіць на сходзе. *(Нюхае букецік.)*

А вяр'ян. Па якому пытанню?

Клаўдзія. Я не спытала. Вось прыкрасць!

А вяр'ян. Даведаюся пазней. Калісьці Антон Паўлавіч сказаў: «Дайце мне чарнільніцу, і я напішу апаবাদанне». А мне — тэму для выступлення. Яшчэ студэнтам празвалі — штатны выступаючы! Люблю гэту справу! Магу абмеркаваць кнігу, якую не чытаў, выступіць на семінары пра перавагу штучнага асемяннення, на пахаванні... Дзе хочаце і пра што хочаце.

І гар *(азірнуўся)*. Трыбун! Цыцэрон! Зноў кветкі? У мяне ад іх алергія, насмарк!

А вяр'ян. Ты сёння надзіва прыгожая!

Клаўдзія. Дзякую.

І гар. Колькі можна адно і тое ж?!

Клаўдзія. Калі мне прыходзіцца выступаць — баюся!

А вяр'ян. Дарэмна! Так далёка не прасунешся. Вучыся аратарстваваць. Напярэдадні прачытай перадавіцу, другія матэрыялы і смела выходзь на трыбуну. «Таварышы! Выконваючы... У святле рашэнняў... Крочачы...» Ніякага аналізу, ніякіх прапаноў, набор гучных фраз — але цябе ўжо заўважылі. Калі яшчэ здолееш звярнуць увагу на невялікія недагледы ў рабоце, можаш не сумнявацца — цябе высунуць!

Клаўдзія. Баюся, я так не змагу.

А вяр'ян. Глупства! Выходзь на трыбуну з ха-

лодным сэрцам. У поглядзе — перакананасць. Славеснай эквілібрыстыкай шмат чаго можна дасягнуць! *(Паправіў свае валасы.)*

К л а ў д з і я. Як ветэрынар стаў лектарам?

А в я р' я н. Пачалося з блытаніны. Была запланавана лекцыя пра сяброўства і каханне, але памылкова запрасілі не сапраўднага лектара, а мяне — падобныя прозвішчы. Я ўвайшоў, з нахтненнем раскажаў пра хваробы жывёл у вясенні перыяд. Слухачы вырашылі, што так і трэба, што гэта папярэджанне. Пасыпаліся пытанні пра другія хваробы, сяброўства і каханне. Бурныя апладысменты навялі мяне на думку падрыхтаваць уласную лекцыю. Яе зацвердзілі. Так пачалося маё трыумфальнае шэсце па аўдыторыях і залах. І вось — магу гаварыць гадзінамі. З любога поваду. Сёння кожны другі — аратар! Асабліва люблю моладзь. Вочы гараць, чыстыя погляды, што накіраваны ў будучае.

І г а р. І гэтага дыназаўра трымаюць у лектарах?

К л а ў д з і я *(Авяр'яну)*. Я задаволена, мілы, што ты зноў у працы. Табе добра са мною?

А в я р' я н *(паправіў гальштук)*. Добра — не тое слова. Калі рай існуе, то ён з табою. Ідзі пацалую.

К л а ў д з і я *(паглядвае на Ігара)*. Няёмка!

А в я р' я н. Я ўзяў яму білет у кіно. На мультык.

К л а ў д з і я. Не пойдзе.

А в я р' я н. Гэта як — не пойдзе? Я патраціў грошы... Надакучыла гэтая пазіцыйная вайна! Калі мы нарэшце застанёмся сам-насам? Дарэчы, што ён строць?

К л а ў д з і я. Што-небудзь праблемнае, па сацыялогіі сям'і...

А в я р' я н. Наўрад ці. Калі б сацыёлагі так агрэсіўна працавалі, у сем'ях не было б праблем. Хутчэй за ўсё, данос. Відаць па выскалу.

К л а ў д з і я *(летуценна)*. А раптам... раман? Пра нас траіх? Клаўдзія і яе два мужы?

А в я р' я н *(абвёў рукой вакол галавы)*. Што гэта ён з сябе турка строіць?

І г а р *(адхіліўся)*. Турка! Усю ноч храпе! Галава раскалваецца.

К л а ў д з і я. Як там мой стары муж? *(Накіроўваецца ў кабінет Ігара. Авяр'ян спяшаецца за ёю, падслухоўвае.)* Ігар Міхалыч, чаго жадаеце?

І г а р. Жадаеце?! А з ім — на ты?! Ты сапраўды

стала іншай. Такая прывабная! *(Бярэ яе руку ў сваю.)*
Ну і дурань я быў!

А вяр'ян урываецца ў кабінет.

А вяр'ян. Ігар Міхалыч, я ўзяў вам білет у кіно.
Незвычайны фільм!

Ігар *(устае, ходзіць)*. Бывай, Басурманаў! Скончыўся твой час!

Клаўдзія. Што з табою, Ігар?

Ігар. Заўтра на вучоным савеце — Барадзіно, Ватэрлоо! Басурманава думаюць рэкамендаваць на член-гора, даць зялёную вуліцу. Будуць з міністэрства, з Масквы. А я вазьму слова і раскажу, хто такі Басурманаў! Усё пра Басурманава! Я яго нарадзіў — сваёй слабахарактарнасцю — я яго і заб'ю!

Клаўдзія. А сімпозіум?

Ігар. Гэта важней усіх сімпозіумаў!

А вяр'ян. Заяц захмялеў! Ці ж вам цягацца з Басурманавым? Ведаю яго. Бліскучы аратар!

Ігар. Я часу не губляў! Ноччу вы храплі, а я вывучаў Макіявелі, сафістаў, Цыцэрона! Усіх дэмагогаў!

А вяр'ян. Басурманаў знішчыць вас іроніяй. Вы разгубіцеся і пачнеце заікацца. На пацеху вучонаму савету!

Ігар. Я ніколі не заікаюся!

А вяр'ян. Вас пазбавяць слова. «Рэгламент, таварышы!»

Ігар. І гэта прадбачу. *(Трасе пачкаю спісанай паперы.)* Прашу прыкласці да пратакола!

Клаўдзія *(зачарована)*. Ігар! Ты маладзец!

А вяр'ян *(кісла)*. Не падабаецца мне гэта. Вучоны, а займаецца чорт ведае чым! *(Паглядзеў на сябе ў люстэрка.)*

Ігар. З такімі, як вы, трэба змагацца! Дай вам волю... Разлічуся з Басурманавым, а потым вазьмуся і за вас.

А вяр'ян. Гэта значыць?

Ігар. Разам пойдзем у вашу кантору, напішаце заяву, што не можаце чытаць лекцыі.

А вяр'ян. Гэта яшчэ чаму?

Ігар. Маральная беспадстаўнасць.

А вяр'ян *(усміхнуўся)*. Вы забыліся — я гаварыць магу! Паспрабуйце ўзяць такога! І палец баліць. *(Падуў.)* Не змагу падпісаць заяву.

Ігар. Паставіце крыжык.

А в я р' я н. Толькі вы раскрыеце рот — Басурма-наў кінецца на шыю. Са слязьмі ўдзячнасці, за крыты-ку. І ашчаслівіць пацалункам.

І г а р. Не падумаў! А чаму вы даеце мне добрую раду?

А в я р' я н. Ну як жа... Адна сям'я!

К л а ў д з і я *(пляскае ў далоні)*. Хлопчыкі, падзя-лілі абавязкі. Хто ў праचачную?

І г а р. Калі ласка, пасля машыністкі.

А в я р' я н *(перабівае)*. У прачачную — я!

К л а ў д з і я. Хто мае посуд?

А в я р' я н *(спехам)*. Чур, я!

К л а ў д з і я. І апошняе, хлопчыкі — падлогу пра-церці.

А в я р' я н *(уздымае рукі ўгору)*. Я! Я! Я!

К л а ў д з і я. Па ачках наперад выходзіць Авяр'ян Антончыч! Як заахвочванне — увечары ўдваіх на кан-цэрт!

І г а р *(Авяр'яну)*. Заўсёды выскакваеце! Слова не паспееш уставіць!

А в я р' я н. Я не вінаваты, што вы такая мямля, размазня. Сказаць каханай жанчыне: *(перадражнівае)* «Калі паспею, пасля машыністкі...» Хлюпкік! Няхай пе-раможа лепшы! *(Глядзіць у люстэрка.)*

К л а ў д з і я, пляснуўшы далонню па стала і гнеўна зыркнуў-шы вачыма ў бок Авяр'яна, хутка выходзіць з пакоя. А в я р' я н ідзе за ёй. Ігар раптам пачынае прыбіраць кватэру, напяваючы. Уваходзіць Б а с у р м а н а ў, няголены, змораны, нецвярозы, шлёпанцы на босыя ногі, у піжамных штанах, зверху накінуты плашч, трымае пачатую бутэльку гарэлкі.

Б а с у р м а н а ў. Было адчынена.

І г а р. Уладзімір Сяргеевіч?!

Б а с у р м а н а ў *(ледзьве трымаючыся на нагах)*. Так вось пра нашу спрэчку — я заўсёды ведаю, што трэба рабіць!

І г а р. Вы ў гэтым упэўнены?

Б а с у р м а н а ў. Ведаю, што ад мяне патрабуюць і чаго ад мяне чакаюць. І пра што я павінен здагадаць-ца сам.

І г а р. Вам хто-небудзь пра гэта казаў?

Б а с у р м а н а ў. І не скажуць! Я быў бы дрэнным кіраўніком, калі б рабіў толькі тое, што гавораць. Я павінен яшчэ здагадацца пра тое, што не гавораць!

І г а р. Уладзімір Сяргеевіч, калі шчыра — ведае-це, што пра вас думаюць супрацоўнікі?

Басурманнаў. Мне не важна, што пра мяне думаюць. У мяне стойкія перакананні.

Ігар. І тоўстая скура. Адціскаць бліжнім ногі і не заўважаць гэтага. Добра, добра!

Басурманнаў *(паглядзеў на свае шлёпанцы, знік)*. Не чакаў Басурманнава ў такім выглядзе?

Ігар. Шчыра кажучы, не.

Басурманнаў *(ставіць бутэльку на стол)*. І я, брат, не чакаў... Чэмпіён горада, ваяц моладзі... А ў выніку — змучаны, адзінокі... Вып'ем, стары. Другую бутэльку пачаў, а хмель не бярэ.

Ігар. Што здарылася?

Басурманнаў. Нічога асаблівага. Ні тайфуна, ні землетрасення... *(Жэст вакол)*. Свет не абваліўся... Скажы, псіхолаг, чаго ёй не хапала?

Ігар. Вы пра каго?

Басурманнаў. Сам гатаваў, мыў... Багатварыў! *(Бярэ чаркі, налівае)*.

Ігар. Валянціна пайшла?! *(Збянтэжыўся, потым смяецца гучна і доўга)*.

Басурманнаў. Напэўна, гэта смешна — у дырэктара такога інстытута... Шавец без ботаў. Прабач, стары, што заваліўся. Калі на сэрцы скрабуцца кошкі... Ты не забыўся, што разам вучыліся, марылі?.. Блакітныя часы студэнцкага юнацтва... Потым я імкліва пайшоў угору... За што і пакараны. Клаўдзія вып'е з намі?

Ігар. Яна... пайшла пагуляць.

Басурманнаў. Сабаку завялі? Якой пароды?

Ігар. Гіпапатам.

Басурманнаў. Не чуў. Цудоўная ў цябе жонка. Шчаслівы ты!

Ігар *(спехам)*. Як гэта адбылося?

Басурманнаў. Узяла сынка і паляцела, да бацькі. Вып'ем!

Ігар. Я гарэлку...

Басурманнаў. А я алкаголік, так?

Ігар. Не, што вы! Але што прывяло да разрыву?

Басурманнаў. Па Талстому — усе шчаслівыя сем'і падобны адна на другую, усе нешчаслівыя... Я зразумеў іншае. Калі ў мяне, дырэктара інстытута... Ты быў правы, стары, дрэннае ў нас становішча. Трэба радыкальна мяняць напрамак даследаванняў, методыку, узяцца за галоўнае, хворае... І прабіваць! Настойліва ўкараняць твае рэкамендацыі.

І г а р. Нарэшце! Колькі цудоўных ідэй пахава-на — тэлефоны даверу, службы знаёмстваў, кабінеты маладых супругаў... Я даўно казаў, Уладзімір Сяргеевіч, — іншы падыход патрэбен, іншыя крытэрыі! І сме-ла абараняць свае пазіцыі! А то праз некалькі год ся-род маладых сямей...

Б а с у р м а н а ў. Потым, Ігар, потым... Сёння я...
(*П'е.*)

І г а р. Заўтра вучоны савет. Вас будуць рэкамен-даваць.

Б а с у р м а н а ў. Цяпер гэта не мае... Абыякава. Выклікалі на гутарку, да самога. Не пайшоў.

І г а р. Не пайшоў?

Б а с у р м а н а ў. Сёння я ўпершыню задумаўся — што ёсць ісціна?... Хопіць рабіць кар'еру!

І г а р. А я збіраўся вас крытыкаваць...

Б а с у р м а н а ў. Вось і выступі! Востра, не азі-раючыся...

І г а р. Не.

Б а с у р м а н а ў. Як сябра прашу!

І г а р. Нашто, Уладзімір Сяргеевіч?!

Б а с у р м а н а ў. Толькі глабальныя непрыемнас-ці могуць адцягнуць мяне ад смутных думак, вярнуць да жыцця.

І г а р. Не, не! Ва ўсякім выпадку, не зараз.

Б а с у р м а н а ў. Шкада! Настрой — хоць у пят-лю... Прыйду ў пустую кватэру, халодную, няўтуль-ную. Чатыры сцяны, як у труне... Дарэчы, ці няма ў цябе снатворнага?

І г а р. Уладзімір Сяргеевіч, размяшчайцеся ў нас! Тут ужо спыніўся... адзін таварыш... Створым клуб ха-ласцякоў.

Б а с у р м а н а ў. Табе, шчасліваму, мяне не зразу-мець. Таблеткі.

Ігар дастае таблеткі.

Давай цэлы флакон — не засну.

І г а р. Не, не. Толькі дзве. Дома ёсць прадукты? Я загарну курыную ножку. Разагрэеце, павячэраеце...

Б а с у р м а н а ў. Бывай, стары. Калі ў чым перад табою... (*Паціснуў плячо Ігара.*) Ты сапраўдны. Даўно час рухаць тваю доктарскую. Цяпер у нас усё будзе інакш.

І г а р (*перадае скрутак*). Не трэба распачы. Яна вернецца.

Б а с у р м а н а ў. Але! Там у яе сябар дзяцінства.

Б а с у р м а н а ў выходзіць. Ігар падыходзіць да пісьмовага стала, праглядвае запісы, памалу рве, кідае ў кошык, адыходзіць у суседні пакой.

З'яўляюцца К л а ў д з і я і А в я р'я н.

К л а ў д з і я (*гнеўна*). Вы жорсткі! Вы яго абражаеце! У апошні час вашы жартачкі даволі злыя. Ігар не заслугоўвае гэтага! Або ўся справа ў дублёнцы?

А в я р'я н (*не адразу*). Гары яна, тая дублёнка...

К л а ў д з і я. Што з вамі?

З'яўляецца А н а с т а с і я, яе ніхто не бачыць.

А в я р'я н. У хвіліны гневу вы цудоўная!

К л а ў д з і я. Мэты сваёй мы дасягнулі. Ігар заклапаціўся...

А в я р'я н наблізіўся да Клаўдзіі, глядзіць у вочы, папраўляе валасы, пяшчотна праводзіць пальцамі па шыі. Анастасія вачыма шукае Ігара, але бачыць, што яго тут няма. А в я р'я н раптам моцным рыўком прыцягвае Клаўдзію да сябе, палка цалуе. Клаўдзія дае аплявуху.

А в я р'я н Антоныч! Апамятайцеся! (*Вырываецца, прыводзіць сябе ў парадак, імкнецца перавесці ў жарт.*)
У сцэнарыі ёсць змены?

А в я р'я н. Толькі дрэнныя сцэнарыі не змяняюцца.

К л а ў д з і я. У нашыя планы гэта не ўваходзіла!

А в я р'я н. Так шмат хачу сказаць, але... баюся слоў. Хто толькі не гаварыў — «я вас кахаю»... Усе жыццё вымаўляў словы няшчырыя, чужыя... Не я прыдумаў гэтыя гульні — я толькі добра засвоіў правілы... Дзе знайсці чыстыя словы, спрадвечныя?

К л а ў д з і я. У гэтым ёсць неабходнасць?

А в я р'я н. Так, я цынік. Ведаю людзей, іранічна гляджу на жыццё. Але да вас у мяне іроніі няма. Да сустрэчы з вамі ўсяму ведаў цану. І раптам — усё зблыталася... Лектар не знаходзіць слоў... Дайце пагляджу на вас, моўчкі...

Паўза.

К л а ў д з і я. Дык вось чаму вы былі з ім такім жорсткім! Часам мне здавалася, вы гатовы яго забіць!

А в я р'я н. Калі б я да вас быў абыякавы, я ніколі не дазволіў бы ўцягнуць сябе ў гэтую гульнію.

К л а ў д з і я. Вы ігрок! Вы і зараз іграеце.

А в я р'я н. Пачну гаварыць пра пачуцці — не па-

верыце. Тады зоймемся арыфметыкай: параўнанне год не паказвае вам замену ў парах? Навошта вам гэты хлопчык? Буду шчыры, вы не толькі падабаецеся мне — вы лепшая! Па ўсіх параметрах: хатняя, утульная, гаспадарлівая... Клаўдзія, спалім масты і пачнём новае жыццё! *(Імкнецца абняць, Клаўдзія ўхіляецца.)*

К л а ў д з і я. Сёння вяртаецца Анастасія.

А в я р' я н. Мянс гэта не радус.

Анастасія стала так, каб яе не заўважылі.

К л а ў д з і я. Мілая, чароўная жонка!

А в я р' я н. Ёсць нябачныя свету слёзы.

К л а ў д з і я. Слёзы радасці?

А в я р' я н. Я ўжо не кажу пра духоўную розніцу — гэта бачна. Ці ведаеце вы, што значыць быць мужам сцюардэсы? Раніцай тут, увечары — у Іркуцку, заўтра — Львоў, Ашхабад, Алма-Ата. Я ніколі не ведаю, дзе мая жонка! Звоніш — «рэйс нумар трам-там-там затрымліваецца па метэўмовах...» Але хачу, каб хтось быў побач, чуць чыйсьці голас, адчуваць цяпло... Так, люблю смачна паесці. А яна не толькі не ўмее — не хоча гатаваць! Харчуюся канцэнтратамі! Схуднеў, высах!

К л а ў д з і я. Вы трохі перабольшваеце.

А в я р' я н. Толькі ў вас я еў — нібы ў раі! За апошнія тры гады, Клаўдзія, гэта самая светлая паласа ў маім жыцці!

К л а ў д з і я. Годзе вам!

А в я р' я н. Дзяцей не хоча.

К л а ў д з і я. Працуе, вучыцца.

А в я р' я н. А калі ў яе іншыя планы? Я без дзетак не магу! Свае даўно павырасталі.

К л а ў д з і я. Вы ўжо былі жанаты?

А в я р' я н. Так. Але першая жонка, Пенелопа, на шчасце, збегла. Убранні, прычоскі, боты — вось кола яе інтарэсаў! Ведаеце, колькі я на гэта трачу? Мой бюджэт не паспявае за модай! Я нават махлярыць стаў, каб болей зарабляць! Знаходжу ў пацыентаў хваробы, якіх няма.

К л а ў д з і я. У жывёл?

А в я р' я н. Не, я пра прыватных кліентаў. Прыходзіць са скаргай на боль у каленцы, а я знаходжу пазаматачную цяжарнасць.

К л а ў д з і я. Ніяк не можаце пакінуць фарс, у якім толькі што выконвалі ролю?

А в я р' я н. Я не скнара, паверце. Але не бачу душэўнай, сардэчнай аддачы! Клаўдзія, дзе вы былі раней? *(Рывок у яе бок, яна ледзьве паспявае ўхіліцца.)*

К л а ў д з і я. За сцяной.

А в я р' я н. Горка, але павінен прызнаць — наш саюз з ёю быў памылкай. Не такая мне патрэбна жонка. І вам патрэбен іншы... Чароўная Клаўдзія!

К л а ў д з і я. Вы мяне ідэалізуеце. Дрэнная жонка, дрэнная маці. Памятаеце, у Рэрыха-бацькі ёсць карціна «Вядучая». Па схіле гары ў белым убранні... Баючыся, ён усё ж такі ідзе за ёю. Місія жанчыны — весці. Мужчына заўсёды ішоў за ёю, калі яна ўмела весці. А для гэтага жанчына павінна мець жаночы талент. Ва ўсім. Умець настроіць мужа на актыўнасць, на барацьбу, на подзвіг, на каханне... Пры таленавітай жанчыне мужчына не памірае. Напэўна, я не такая. Банальна меркавала пра жыццё: муж захоплены справай — значыць, астыў... Не тургенеўская барышня, разумець павінна!

А в я р' я н. Што вы гаворыце!

К л а ў д з і я. І вас уцягнула ў гэтую недарэчную гульню... Ці сапраўднаму пачуццю патрэбны падобныя допінгі? Дзякуй вам, што вылечылі мяне.

А в я р' я н. І такая жанчына прайшла паблізу мяне... Калі б я сустрэў вас тады...

З'яўляецца І г а р. Яго бачыць толькі Анастасія. Прыклаўшы палец да вуснаў, яна просіць яго схавацца і не перашкаджаць.

К л а ў д з і я. Маска не здымаецца? Прырасла?

А в я р' я н. Клаўдзія, мне прапануюць такую работу... У вас будзе ўсё! Што патрэбна жанчыне сёння? Каб яе кахалі. Каб у яе не было ніякіх праблем.

К л а ў д з і я. Пра што вы?

А в я р' я н. Боты, каўбасу, бюстгальтар, тушонку, памаду, туалетную паперу... Я вам адкрыю доступ у любыя магазінчыкі! лепшыя гастраномы горада расчыняць перад вамі, прабачце, заднія дзверы!

К л а ў д з і я. А вось гэта цікава!

А в я р' я н. Я разумею, смешна — закаханы гіпапам! Але паверце, для яго вы заўсёды будзеце на другім месцы — пасля манаграфіі, сімпозіумаў... Прылажэнне да дысертацыі!

К л а ў д з і я *(памаўчайшы)*. Прэтэндаваць у наша стагоддзе на большае...

А в я р' я н. Няпраўда! Дзяўчынка мая! Як дрэнная

ты ведаеш жыццё! *(Страсна абняў Клаўдзію.)* Ідзём да мяне. Неадкладна!

Клаўдзія. Калі ласка, не чапайце мяне...

Авяр'ян. Гэта важней для цябе! Калі ты адчуеш, колькі радасці можаш даць другому, колькі шчасця атрымаць сама, у цябе знікнуць праблемы!

Клаўдзія. Вы заседзеліся. Хадземце на вуліцу. *(Выбягае.)*

Авяр'ян *(нягучна)*. Хлапчук! Дайграўся! *(Выходзіць за Клаўдзіяй.)*

Ігар. Які жах! Калі прымусіў яе...

Анастасія *(збіралася пабегчы за імі, але ўспомніла пра Ігара)*. Ну?! Як вам гэта падабаецца? Значыць, я — мяшчанка? Мне патрэбны толькі анучы? Джаст ю вэйт, Генры Хігінс, джаст ю вэйт!

Ігар. Прабачце, вы хто?

Анастасія. Жонка Авяр'яна — Анастасія.

Ігар. Яго жонка — Пенелопа!

Анастасія. Пенелопа — першая жонка.

Ігар. Значыць, за гэтыя дні завёў яшчэ адну?! Або... *(Радасна пляснў сабе па лбе.)* Дурань! Які ж ты, Ігар, дурань!..

Анастасія. Вы так спакойна на гэта глядзіце?!

Ігар *(паціснуў плячыма)*. А што? У парадку рэчаў.

Анастасія. Гэта — у парадку рэчаў?

Ігар. Я тут такое бачыў!.. *(Пакачаўшы галавой.)* Гэта яшчэ самае нявіннае.

Анастасія. Як вы маглі дапусціць — на вазых вачах укралі жонку?!

Ігар. Чары аратарскага мастацтва.

Анастасія. Вы мужчына ці не?

Ігар. Розныя вагавыя катэгорыі. Ён — клас бегемотаў. А вы чаго хвалюецеся? Жонку ж маю ўкралі!

Анастасія. Божачкі! А хто ўкраў?! Мой муж!

Ігар. Савет ім ды каханне.

Анастасія. Не чакала, што ўсё так абвернецца! Ну, Антоныч, пашкадуеш! Айл шоў ю! Як вы збіраецеся вярнуць жонку?

Ігар. Што значыць — «вярнуць»? Сцягнулі аўтамабіль? Вынеслі мэблю? Наш шлюб не быў застрахаваны.

Анастасія. Ён увёў вашу жонку!

Ігар. І правільна зрабіў. Ад добрых мужоў, Анастасія, жонак не ўводзяць. Я доўга думаў і прышоў

да вываду: шлюбнае жыццё — не для мяне. Займуся сур'ёзна навукай пра сям'ю. Пісьмовы стол — вось поле маёй дзейнасці.

Анастасія. Вы жартуеце?

Ігар (*пакруціў галавой*). Спачатку баяўся, а потым вырашыў — калі ён так пяшчотна яе кахае, калі яна растае ў яго абдымках, няхай будуць шчаслівыя! А што я магу ёй даць, вучоны сухар? Усё жыццё займаўся шлюбнымі праблемамі, а побач, у сваёй сям'і, не ўбачыў... Ушчаміў інтарэсы дарагога чалавека. Гіпапам — гэта я. Бяздумны, таўстаскуры... А гэты бульдозер — кароль увагі, пяшчоты, цяпла... Дзе мне з ім змагацца? І вам раю — адыдзіце з іх дарогі!

Анастасія. Ну, не! Мой муж мяне задавальняе. Вам хочацца вярнуць жонку?

Ігар. Не аддасць. Феадал!

Анастасія. Ваш абавязак — дапамагчы мне. Распранайцеся!

Ігар. Навошта?!

Анастасія. Не будзеце ж вы фарсіць перадамною ў гэтых анучах! Лепшы касцюм апаніце, модную кашулю, сціплы гальштук... У мяне ёсць план.

Ігар. Спадзяюся, вы не будзеце іх забіваць?

Анастасія. У вас ёсць палюбоўніца?

Ігар. На жаль...

Анастасія. І вы пішаце пра сям'ю? Ну-ну! Я буду вашай другою, незаконнай жонкай.

Ігар. Я... Прынясу вады, супакойцеся.

Анастасія. Гэта вы супакойцеся! Працвярэзіць яго можа толькі шок. Авяр'ян раўнівы, як важак дзікага статка. Калі ён убачыць мяне ў вашых абдымках, ён апомніцца.

Ігар. Ці паверыць? Я не герой рамана.

Анастасія (*уздыхнула*). Ол райт... Дакажыце немагчымае! Захлісніце мяне сваім каханнем! Версія такая: я і вы даўно сустракаемся. Тайна. Няхай яны будуць сведкамі нашага кахання! (*Паглядзела ў акно.*)

Ігар. Але я — не ўмею.

Анастасія. Што — не ўмееце?

Ігар. Я ніколі не іграў на сцэне.

Анастасія. Прывет! А я, па-вашаму, толькі гэтым і займаюся? Аварыйная сітуацыя! СОС! Трэба сем'і выратаваць! Апанайцеся, я прынясу кветкі, а вы ў спальні раскідайце пасцель на падлогу.

Ігар. Навошта?!

Анастасія. О!

Анастасія выходзіць. Ігар спяшаецца ў спальню, чуецца грукат мэблі. Вяртаецца, змяняе адзежу. Уваходзіць Анастасія з букетам кветак.

Ігар. Можа, я лепш пайду ў навуку?

Анастасія. Толькі паспрабуйце! (*Прыглядаецца.*) А вы — нічога!

Ігар. Дзякую!

Анастасія. Успомніце замежныя фільмы, байкі прыцяляў... Гэта ваш апошні шанц! трынкніце для храбрасці!

Ігар бярэ бутэльку, напаўняе бакалы.

Ігар. За ваша шчасце!

Анастасія. Чыез. (*П'е.*) Здаецца, ідуць! Моцна мяне абдыміце... Ну? Уявіце, што лашчыце жонку.

Ігар. Якое святатацтва! Паспрабую...

Анастасія. Пачалі! Кадр першы, дубль першы...

Ігар абдымае Анастасію. Уваходзіць Пенелопа з цыгарэтай.

Пенелопа. Можаце працягваць. Толькі адно пытанне — мышы прыйшлі?

Ігар. Чаму вы не звоніце?!

Пенелопа. Ведаеце, чаму эпідэміі спусташалі Еўропу? «О высокашаноўны сеньёр дон Мігель дэ Сервантэс Сааведра Санта Марыя Ортэгі Гасета Францыска Кеведа! Ці не зробіце ласку, дасце ўказанне апусціць мост, каб мы маглі ўвайсці ў замак і правесці дэзінфекцыю?..» (*Пільна вывучае Анастасію.*) Тыя ж тэрміты, скарпіёны, тарантулы ёсць?

Ігар. Вы былі зусім нядаўна!

Пенелопа. Але тады я бачыла вас з жонкай. За гэты час мышы з кватэры сцюардэсы, маючы важкія падставы...

Анастасія. Мышы? У мяне няма мышэй!

Пенелопа (*сядае да стала, дзелавіта раскладвае паперы*). Вы якраз, мілая, мне і патрэбны. Мы атрымалі сігнал — лётаеце ў цёплыя месцы, разам з садавінаю завезлі маскітаў... У суседа наверху — інфекцыя нявысветленай этыялогіі.

Анастасія. Лухта!

Пенелопа. Паколькі ёсць падазрэнне на жоўтую ліхаманку (*параўноўвае колер рукі Анастасіі і*

сваёй далоні), вам неабходна прайсці абследаванне. За-раз выпішу накіраванне ў ізалятар.

Анастасія. У нас свае ўрачы!

Пенелопа. Прыйдзецца ізаляваць і вашага сябра. *(Паглядзела на Ігара.)* Не радуйцеся — будзеце ў розных камерах. Даўно замужам?

Анастасія. Тры гады.

Пенелопа. Дзіця не чакаеце?

Анастасія. Пакуль не.

Пенелопа. Добра! Дзеці жоўтую ліхаманку не пераносяць. Адносіны з мужам?

Анастасія. Нармальныя.

Пенелопа. Шкада. Назавіце іншых мужчын, да каго лёталі.

Ігар. Што вы сабе дазваляеце?!

Пенелопа. Не жадаеце добраахвотна. Выклічам з міліцыяй. Усю кампанію — вашага мужа, вашу жонку... Усіх «сяброў»... На работу паведамім, домакіраўніцтва праінфармуем. Вось так. Але магу ўладкаваць — застанецца паміж намі. Ні ваша жонка, ні ваш муж... Пяцьсот рублёў.

Анастасія. Мілы, жыццё даражэе... Дадзім тысячу?

Ігар *(Пенелопе)*. Ідзіце прэч!

Пенелопа *(збірае паперы)*. Жадаю добра правесці час. Чакайце павесткі. *(Пайшла.)*

Ігар. Не надавайце значэння — перастрахоўшчыкі!

Анастасія. Дзіўная асоба — так і пракручвае вачыма, так і пракручвае...

Ігар. Нашы!

Анастасія. Дубль другі...

Ігар абдымае Анастасію, пяшчотна лашчыць, мурлыча словы кахання. Уваходзяць Клаўдзія і Авяр'ян, убачылі, аслупянелі.

Ігар *(млява)*. Не адыходзь так хутка!

Анастасія. Не магу, мілы! Нашыя старыя вось-вось вернуцца.

Клаўдзія *(Авяр'яну)*. Што-небудзь разумееце? Па-мойму, гэта не па сцэнарыю.

Авяр'ян. Магчыма, у іх уласны сцэнарый...

Ігар. Я так больш не магу! Паўгода тоімся, хаваемся... Давай скажам праўду. Нарэшце, ты даўно мая жонка.

Анастасія. Патрывай, май дые. Як толькі здам экзамены на міжнародныя лініі. Буду лётаць у Бамбей, Сінгапур, а табе купляць джынсы і прывозіць часопісы з пікантнымі жанчынамі.

Клаўдзія (Авяр'яну). А можа, гэта гульня?

Авяр'ян (іранічна). Так! Гульня двух палюбоўнікаў!

Клаўдзія. Цішэй!

Ігар (Анастасіі, нягучна). Рукі куды?

Анастасія (ціха). На талію.

Ігар (гучна). Ты шмат лётала. Ці бачыла жанчын лепшых за цябе?

Анастасія. На карцінках! Ты прывёў у парад пасцель?

Ігар (весела). Ім і ў галаву не прыйдзе! Так захапіліся адзін адным!

Анастасія і Ігар смяюцца.

Авяр'ян (нягучна). Які хлюст, га?!

Клаўдзія. Вось яна, «доктарская»!.. Не, немагчыма!..

Авяр'ян. Цяпер зразумела, чаму яна кінула мяне ў абдымкі чужой жанчыны!

Клаўдзія. Чужой?! А цяпер?

Авяр'ян. Ах, пакіньце!

Клаўдзія. Вось як! Вы ж збіраліся...

Авяр'ян. Адна справа — калі ты пакідаеш, і зусім іншае — калі кідаюць цябе! Таму, што ты — многа старэйшы... Вось чаго я даўно чакаў, баяўся!..

Анастасія. Такі ўскудлачаны... Май бой... Дай прычашу.

Ігар. Згубіўшы галаву, любая, па валасах не плачуць!

Авяр'ян. А маладзец, нягоднік!..

Клаўдзія (Авяр'яну). Яшчэ крышачку — і я б вам паверыла...

Анастасія. Гавары, гавары! (Заплюшчвае вочы. У абдымках накачваюцца.) Вэры вэл...

Ігар. З табою так лёгка! Болдзінская восень! Яшчэ ніколі мне так не працавалася!

Анастасія. А Басурманаў?

Ігар. Валодзя? Ты ж ведаеш — мой лепшы сябар! Калі б не ён, ці маглі б мы сустракацца ў рабочы час на яго кватэры? (Рассмяяўся.) Дарэчы, заходзіў, табе прывітанне.

Анастасія. Сэнк ю фо насін!

Авяр'ян. І гэтаму донжуану я яшчэ збіраўся даваць урокі пяшчоты!..

Ігар. Я адкрыю другую бутэльку. Такая смага!

Анастасія. Як хочаш, мілы. Я п'яная без віна. Б'ютыфул.

Авяр'ян (*Клаўдзіі*). Нічога сабе ваш цвярознік! (*Выходзіць з укрыцця*.) Давайце ўжо разам піць. Налівайце!

Анастасія (*прыкідваецца разгубленай, збянтэжанай*). А, татачка! Паляцела, а ключы забылася. Такі дождж... Зайшла да суседзяў.

Авяр'ян (*паглядзеў у акно, Клаўдзіі*). Ні воблачка!

Анастасія. А! Гэта ў Ташкенце жудасны лівень. Мячэць, мінарэты — па пояс у вадзе! (*У люстэрка разглядае, ці не засталася следу на шыі*.) Рэйнін кэтс энд догс.

Авяр'ян. Лівень? У Ташкенце?

Ігар (*рашуча*). Анастасія, самы час...

Анастасія. Прашу цябе — экзамены!..

Ігар (*падлашчваючыся*). Сядайце, Авяр'ян Антоныч!

Клаўдзія. Што ж гэта ты вырадзіўся, мой мілы? Як водаправодчык!

Ігар. Выбягаў цыгарэтку стрэльнуць.

Клаўдзія накіроўваецца ў спальню, тут жа вяртаецца, вочы шырока раскрытыя.

Клаўдзія. Што з пасцеллю? Ці было землетра-сенне?

Ігар апусціў вочы.

Авяр'ян (*разглядае этыкетку на бутэльцы*). Лакаеце?

Ігар (*не ўздымаючы вачэй*). Ваша жонка змерзла, прыйшлося саграваць. Ах, гэты дождж!

Авяр'ян (*выходзячы з сябе*). Спыніце балбатаць пра дождж! У Ташкенце — засуха! Спёка!

Анастасія. Праўда? Як хутка змяняецца надвор'е! Праўда, Ігарок?

Авяр'ян. Ігарок?! Адкуль гэтая фамільярнасць?

Зазірнуў у спальню.

Анастасія. Суседзі. Лав энд фрэндшып.

Авяр'ян (*гнеўна*). Гэта — сяброўства?!

К л а ў д з і я. Спакойна, Авяр'ян Антоныч! Давайце стрымана ўзважым і вырашым, хто застанецца ў гэтай кватэры, хто адыходзіць у суседнюю.

А н а с т а с і я. А калі прабіць дзверы? Будзем шастаць у госці!

К л а ў д з і я. Шастаць?! Авяр'ян Антоныч, я лічу, мы з вамі старэйшыя і маем права выбару і таму застанёмся тут.

І г а р. Чур. Мы з Насценькай адыходзім у суседнюю!

А в я р' я н. Усё так заблыталася!.. Без паўлітры або без Сакрата... *(Глядзіць то на адну жанчыну, то на другую, налівае, п'е.)* А! Няхай вырашыць жэрабя!.. *(Лічыць.)* На залатым ганку сядзелі: цар, царэвіч... шклянка, лімон — адыдзі прэч! *(Тыцнуў пальцам у Ігара.)* Адыдзіцеся! З жанчынамі я сам.

І г а р *(цвёрда і рашуча)*. Не, Авяр'ян Антоныч! Адыдзіце вы!

А в я р' я н. Бачыш ты, нахабнік! Паспрабуйце! *(Не спяшаючыся адыходзіць.)*

І г а р *(шырока ўсміхаючыся, абдымае Клаўдзію)*. Гульні скончаны?!

К л а ў д з і я *(прытуліўшыся да яго)*. Прабач мяне!

І г а р. Ты прабач!

А н а с т а с і я. Чао! *(Весела памахаўшы ім рукою, выходзіць.)*

К л а ў д з і я. Так! Ведаеш, каго мы бачылі ў рэстаране? Ніколі не здагадаешся — Басурманава!

І г а р. Нябога — у шлёпанцах, у піжаме... *(Цалуе.)* Ты цудоўная!

К л а ў д з і я. У шлёпанцах? Не! З жонкай у кампаніі. Так ліха пілі каньяк!..

І г а р. Бягу за кветкамі... З чыёй жонкай?

К л а ў д з і я. Са сваёй, вядома.

І г а р. Мілая, ты памылілася.

К л а ў д з і я. Што я — Валю не ведаю?

І г а р. Яна пайшла! Ён толькі што...

К л а ў д з і я. Ад каго пайшла? Ты пераблытаў!

І г а р *(кідаецца да тэлефона, спехам набірае нумар)*. Валянціну Пятроўну... Мама і тата пайшлі ў рэстаран?.. *(Кладзе трубку.)*

К л а ў д з і я. Басурманаў нешта расказваў жонцы і кампаніі, апусціўшы галаву ў смутку і расшпіліўшы пінжак, а тыя пакатваліся са смеху. Болей за ўсіх рагатаў прафесар Філонаў, ты нас калісьці знаёміў.

І г а р. Разышоўся з жонкай?!

К л а ў д з і я. А калі ён узняў над галавой ножку кураняці...

І г а р (*узяўся за галаву, дзіўна танцуе*). Ай-ай-ай!!!

Вяртаецца А н а с т а с і я.

К л а ў д з і я. Што з табой?

І г а р. Як ён яшчэ не пахаваў? Такі ўсё можа!

К л а ў д з і я. Ігар, растлумач.

І г а р. Ён ведаў, што заўтра я рыхтуюся выступіць. Адзіны, хто мог яму здорава насаліць!... І вырашыў мяне нейтралізаваць. Дурня!

К л а ў д з і я. Якім чынам?

І г а р. Ну, Басурманаў! (*Кідаецца да кошыка, дастае лісты, праглядвае*.) Я табе пакажу!..

Уваходзіць Пенелопа — у вячэрняй сукенцы, жаночкай, абаяльная. Безумоўна, без цыгарэты.

Зноў?! Ні мышэй, ні каракаціц, ні васьміногаў у нас няма!

Уваходзіць А в я р ' я н.

П е н е л о п а. Мышы? Пры чым тут мышы? Мяне цікавіць мой муж.

А в я р ' я н. Пенелопа? Незразумела!

П е н е л о п а (*пакрыўджана-ласкава*). Авяр'ян, я табе прабачаю.

А в я р ' я н. Мне?! А ці я збег з палюбоўнікам?

П е н е л о п а. Але ты нічога не зрабіў, каб мяне ўтрымаць. Я нават думаю — ты знарок падстроіў, каб я ўцякла!

А в я р ' я н. Апамятайся, Пенелопа! Тры гады назад вяртаюся, галодны, з лекцыі, палез у каструлю за катлетами, а там запіска: «Прабач, пакахала іншага».

П е н е л о п а. Гэта было выпрабаванне твайго каханья. Берасцянка, падарожжы скончаны. Верная Пенелопа вяртаецца да Адысея.

А в я р ' я н. Верная Пенелопа?! Колькі памятаю, ты заўсёды любіла жыццё. Тры гады з нейкім тыпам!

П е н е л о п а. Не гавары так! Гэта народны артыст! Таленавіты рэжысёр!

А в я р ' я н. Запіска, пакінутая ў каструльцы, будзе прад'яўлена суду...

П е н е л о п а. Ты яе захаваў? Ты верыў, што мы зноў будзем разам? Добры мой!..

А в я р' я н. У запісцы недвухсэнсоўна сказана, што паміж намі ўсё скончана, што ты ад'язджаеш на-заўсёды...

П е н е л о п а. А ці я так пісала? Не памятаю. Ён закруціў мне галаву. Я з цябе, кажа, ББ зраблю!

А в я р' я н. Каго?!

П е н е л о п а. ББ, ну, Брыджыт Бардо. Зорку. Паспрабаваў мяне, паспрабаваў — не, кажа, не фотагенічны ў цябе падбародак. *(Хныча.)* Я яго не кахала, але так хацелася здымацца на вялікім экране!..

А в я р' я н. На малым цесна стала... Для чаго гэта артыстыцы філармоніі?

П е н е л о п а. Вось! Ты ніколі мяне не разумеў! У душы кожнай жанчыны жыве Ярмолава, Камісар-жэўская...

А в я р' я н. Вяртайся да народнага...

П е н е л о п а. Ён мяне кінуў. Стаў здымаць студэнтку з тэатральнага. Калі на студыі я разнесла павільён, ён збег на Памір, у экспедыцыю. Знайшла яго на заснежанай вяршыні! Не паспела сагрэць, шугануў у шахту — здымаць шахцёраў. Але актрысы — народ, які лёгка параніць... Я за ім, у забоі знайшла. Адпусці, просіцца, бачыш, задавіла яго талент сваім каханнем... Адноўчы, калі я пайшла ў парыльню, ён хуценька ўладкаваўся на сейнер простым матросам — народны артыст! — і паплыў на паўгода! Чаго ён палюбіў мора? Яго ж укачвае... Кінулася за ім на матрацы, што надзімаюць, але вартавыя катэры вярнулі. *(Разраўлася, дастала хустку.)*

А в я р' я н. Пенелопа, усё скончана. Не я знішчыў наш шлюб.

П е н е л о п а. Ты мяне ўспамінаў?

А в я р' я н. Навошта?

П е н е л о п а *(плаксiва)*. Што ж — знікаць?

А в я р' я н. Безумоўна.

І г а р *(Пенелопе)*. Прабачце, што ўмешваюся — не магу бачыць жаночыя слёзы. Калі вас не было, Авяр'ян Антоныч кідаўся, як паранены тур, пакутаваў, забіваўся...

П е н е л о п а. Гэта праўда?

І г а р. З пятлі яго дастаў! Жонка пацвердзіць.

П е н е л о п а. Родны мой, добры!

І г а р. Калі я разразаў вярхоўку, ён шаптаў: «О, Пенелопа!..»

Авяр'ян стаіць з выразам скрухі на твары.

Пенелопа. Тады я застаюся! Дарагі, здаецца, у нас будзе дзіця.

Авяр'ян. У каго гэта — у нас?!

Пенелопа. У маім пашпарце захаваўся штамп. Па дакументах — дзіця тваё!

Авяр'ян. Гэта ўжо і сапраўды зачатак нявінны. За тысячу кіламетраў?!

Пенелопа. Авяр'ян, дзіцяці патрэбен бацька. Мая маці казалася: «Лепш саламяны муж, чым залатыя дзеці».

Авяр'ян. Прэтэнзіі — да рэжысёра!

Анастасія. Але, Авяр'ян! Ты так марыў пра бэйбі!

Авяр'ян. Гэта не мой! Гэта «народны» бэйбі! Пенелопа, я кахаю іншую. *(Паглядзеў на Клаўдзію, перавёў позірк на Анастасію, зноў на Клаўдзію.)*

Пенелопа. Гэта якую ж?

Анастасія. Я — жонка Авяр'яна.

Клаўдзія *(паглядзела на ўзрадаванага Ігара)*. Прабачце! З нейкага часу, Авяр'ян Антончыч, у вас з'явіліся перада мной абавязкі. Ці я ўжо не ваша?

Пенелопа. Вось што, дзяўчаткі. Вы тут разбірайцеся, каго ён ахмурыў болей, але Авяр'яна ўвяду я. Стары друг лепш за новых двух!

Клаўдзія. Гэта грабеж!

Анастасія. Авяр'ян! Чаму ты не абараняешся?

Пенелопа *(разводзячы плечы, наблізілася да кволай Анастасіі)*. Выйдзем? Пагаворым? Я цябе так пакарабаю — ні адзін экіпаж не прыме!

Авяр'ян. Пенелопа! Дыпламант конкурсу чытальнікаў!

Пенелопа *(напеўна)*. Авяр'ян, я хачу гатаваць табе любімыя стравы — кумпяк маладога парсюка, нашпігаваны долькамі часнаку і кавалкамі морквы, абсмажаны да румянай корачкі... Памытаеш «гнёзды ластаўкі», з яек, прыгатаваных у духовай шафе? Хто з іх *(нядбайны жэст у бок жанчын)* рыхтаваў табе адбіўныя з цяляці, тушаныя па-балканску? Або бараніну, прыгатаваную, як дзічыну? Ці ведаюць яны, як выглядае вугар у таматах або кролік у белым соусе?

Авяр'ян. Пенелопа, не хлебам адзіным.

Пенелопа *(нягучна)*. Навошта табе — маладая, неразумная? Ты не ведаеш сённяшняй моладзі? Рана ці позна яна ад цябе пойдзе. Я ж — ніколі!

Авяр'ян. Я ў гэтым ужо пераканаўся.

Пенелопе. Авяр'ян, іншая пабегла б у райком, у гарком. «Як ён можа чытаць лекцыі пра мараль, калі зарэгістраваны з адной, жыве з іншай...» І шмат такога магла б паведаміць!.. Думаю, бюро райкома дало б прынцыповую ацэнку тваім учынкам і твайму вобліку, успомніла б пра грамадзянскую адказнасць за сям'ю! Пасля гэтага цябе не толькі лекцыі... Дворнікам не ўзялі б!

Авяр'ян (*Ігару, ажыўлена*). Які тэмперамент! Га?! Пенелопе, не палохай мяне інстанцыямі. Але што за радасць жыць з такім мужам?

Пенелопе. Камсамол, прафсаюзы так мяне выхавалі, што я магу любога ўзяць на парукі! Што можа быць больш ганаровым, чым выправіць мацёрага, закаранелага... Ды і навошта, каб нехта пакутаваў? Я адна панясу свой крыж! Грудзямі абараню жаночую палову грамадства ад падлюгі і нягодніка!

Авяр'ян (*Ігару, захоплена*). Якая жанчына! Колькі страсці!.. Пайшла яна, а я вінаваты!

Пенелопе (*не адразу, шчыра і смутна*). Чаму я пайшла? Чаму ён так лёгка мяне схіліў? Таму, што жыццё ў нашай сям'і стала невыносным! На лекцыях ты прыгожа спяваў пра ўзаемаразуменне, пра гармонію, пра каханне... Дзяўчаткі са слязьмі на вачах успрымалі кожнае тваё слова!.. А дома — таўстаскуры, абыякавы... Колькі слёз я выплакала ў падушку! Але мой адыход шмат чаму цябе навучыў! Вярнулася і даведалася, што да новай жонкі ты ўжо ўважлівы і пяшчотны... Што ж, калі ты стаў іншым. Я гатова паспрабаваць яшчэ раз.

Авяр'ян. Таварышы, дэмагогія! Усё не так! Гэта я плакаў у падушку! Калі пасля канцэртаў вярталася раніцою...

Пенелопе. Я не думаю, каб іншым была цікавай інфармацыя пра нерытмічную работу нашага транспарту... Мы, бабы, дурныя. Пры такім дэфіцыце пяшчоты, цяпла нас лёгка пераманіць. Але з народным я пазнала сапраўдную цану і паказной увагі, і галантнага абыходжання... Тая ж халодная абыякавасць. Пойдзем, мілы.

Авяр'ян (*падкідвае манету, злавій, раскрыў далонь, паглядзеў*). Дык кажаш, будзе дзіця?

Пенелопе. Здаецца, я памылілася.

Авяр'ян. Няважна! Клопат пра дзяцей, таварышы, пра іх будучае — у першую чаргу. Тут ужо не да

асабістых інтарэсаў. Прыходзіцца ахвяраваць, Клаўдзія, дзякуй за ўсё, што вы для мяне зрабілі. Але вы пакінулі Ігара, цудоўнага чалавека, таленавітага вучонага! А раз жанчына здрадзіла аднойчы, дзе гарантыя, што яна не паўторыць гэта ў будучым? Да выбару сябра жыцця ох як сур'ёзна трэба ставіцца! Гэта ж датычыцца і вас, Анастасія!

Анастасія. Авяр'ян! І гэта ўсё?!

Авяр'ян. На сёння — так. Парадак дня вычарпаны. Пенелопа — мая адплата...

Пенелопа (*моцна трымае Авяр'яна пад руку*). Вяртанне блуднага сына. Калісьці Адысей прыплыў і знішчыў маладых. Сёння Пенелопа пазбаўляецца ад маладых...

Авяр'ян. Дзіця прыдумала... Навошта?

Пенелопа. Але табе прыемна, што яно наша. Ці не так?

Авяр'ян (*буркліва*). І татарскі палон... Адна надзея — сейнер паплыў не назаўсёды!

Пенелопа. Не, не! Я ніколі да яго не вярнуся! Калі толькі на каленях будзе маліць!

Анастасія. Авяр'ян! Яна цябе не кахае!

Пенелопа. Кахае — не кахае... Нам не дваццаць!

Авяр'ян. Адпусціце мяне, добрыя людзі. Кахаць я больш не здольны. Усё перамяшалася. Душа пустая. Патраціў па дробязях...

Анастасія. Мілы, гэта пройдзе. Ты проста зайграўся, змарыўся. Але чаму ты ўвесь час думаеш пра гэтую праклятую розніцу ва ўзросце? Я ж яе не адчуваю! Каб не згубіць маё каханне, ты, як Шэхеразада, выдумляў усё новыя і новыя казкі... А тут яшчэ я ўцягнула цябе... Хопіць! Так можна ўсё згубіць!

Пенелопа. Мілачка, будзеш матляцца, адпраўлю гэты допіс твайму кіраўніцтву. (*Перадае паперу*.) Я сабрала на цябе такія матэрыялы — кофточкі, садавіну...

Анастасія (*павярхоўна азнаёміўшыся*). Можце яе дапоўніць, што я кахаю свайго мужа. Іграючы, ён захапляецца, ёсць у яго слабасці...

Пенелопа. Слабасці?! Дачка, аддай яго мне, дабром прашу! Мы з ім аднаго поля ягады. Ты ў ім не разабралася. Не ігрок — шулер!

Анастасія. Я кахаю Авяр'яна. Са мною ён не будзе дрэнным. І я буду за яго змагацца.

Пенелопа. Змагацца? Ха-ха! (Развяла плечы, замахнулася на Анастасію. Тая лёгкім прыёмам «абясшкодзіла» Пенелопу, скруціўшы ёй рукі за спіною.) Ой! Зламаеш! Людзі! Авяр'ян! Дапамажыце!

Авяр'ян (непарушна, скрыжаваўшы рукі на грудзях). Няхай перамога мацнейшы.

Анастасія. Калі іншыя довады не дзейнічаюць... Так мы абыходзімся з тэрарыстамі.

Пенелопа. Больна. Адпусці!

Анастасія. Каб у гэтым доме я вас не бачыла!

Пенелопа. Капітулірую.

Анастасія (адпускае Пенелопу). Авяр'ян, пойдзем дахаты.

Авяр'ян. І зноў адзінока чакаць цябе з рэйсаў, сумаваць?

Анастасія (мякка ўсміхаючыся). Не. Я вырашыла... завесці дзіця.

Авяр'ян. Праўда?! (Цалуе абедзве рукі Анастасіі.)

Анастасія. Ты не знаходзіш, што нам трэба зарэгістравацца?

Авяр'ян. Ты згодна?! Прабач за ўсё.

Клаўдзія (падыходзіць да шафы). Авяр'ян Антончыч, дублёнку купляеце?

Авяр'ян (з дакорам). Спекулянты!

Анастасія (Клаўдзіі і Ігару). Мы ўсе трошкі таўстаскурныя, няўважлівыя адзін да аднаго. У доўгім рэйсе, які называецца жыццём, кожны пасажыр панінен знаходзіцца ў стане душэўнага камфорту і ў бяспецы... У стагоддзе стрэсаў хочацца быць упэўненым у тым, хто побач... Чао!

Анастасія і Авяр'ян адыходзяць.

Пенелопа (размінае плячо.) Чао!.. Нахабніца, ледзі каратэ! З-за мужыка гатовая... Покуль закажу білет на самалёт,— не, лепш на цягнік,— можна, пабуду ў вас?

Клаўдзія. Калі ласка.

Пенелопа адыходзіць да тэлефона, звоніць.

Ігар (закахана глядзіць на Клаўдзію). Доктарскую трэба перапісваць — я зусім не ведаю жыцця!

Клаўдзія. З чаго пачнём?

Ігар. З самага пачатку — з прызнання ў каханні!.. Там, дзе пачуцці не праяўляем, з'яўляюцца

лектары з хлява... Цяпер — усё па-іншаму! (*Абдымае яе.*) Засумаваў — дзіка!

К л а ў д з і я. Пажывём — убачым!

Уваходзіць Б а с у р м а н а ў з пацёртым чамаданам.

Б а с у р м а н а ў. Неймаверна! Яна сапраўды пайшла — да прафесара Філонава. Напярэдадні прысваення мне звання членкора! Кажа, падманшчык, кар'ерыст... Інфармацыя для роздуму. Вось чаму ў рэстаране ён так рагатаў. Самазабойца: пакрыўдзіць Басурманава — гэта перакрэсліць сваё будучае. (*Зазірае ў куты.*) Гіпапатамчык мяне не ўкусіць?

І г а р. Не ўкусіць — утаймавалі.

П е н е л о п а (*цёпла глядзіць на Басурманава*). Пайшла? Ад такога перспектыўнага чалавека? Пра што толькі бабы думаюць! Любіце смачна паесці?

Б а с у р м а н а ў. Безумоўна. Чаму вы пытаецеся?

П е н е л о п а. Хоць я і не звязана з самалётамі, але лічу — у кожнага рэйса павінен быць запасны аэрадром...

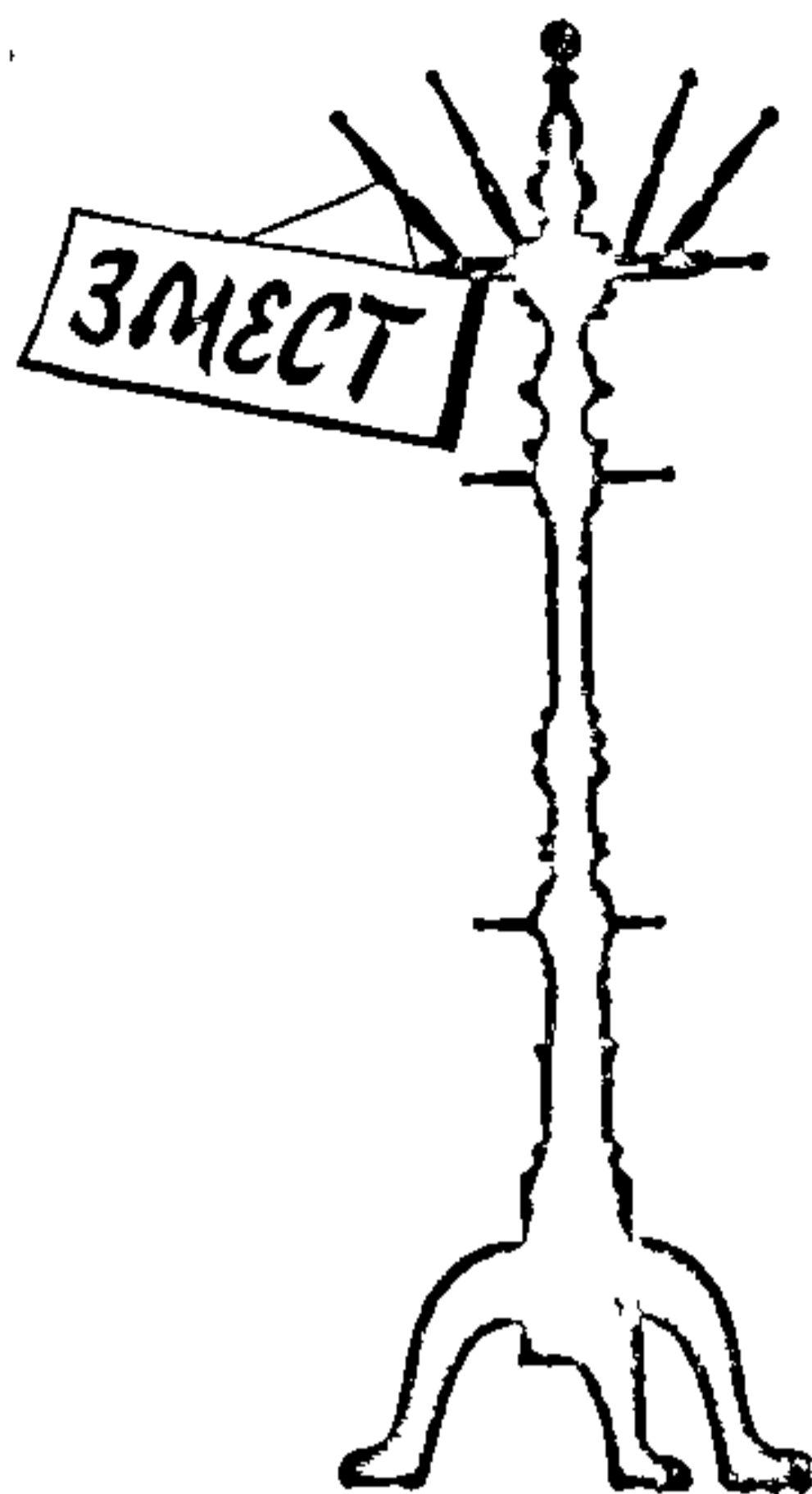
І г а р (*глядзіць на чамадан*). А гэта што?

Б а с у р м а н а ў. Пайсці пайшла, але засталася з ім у маёй кватэры. Чорт ведае што творыцца! Пазваніў аднаму, другому... Не ісці ж на вакзал! Дазволь, я пакуль пажыву ў цябе?

І г а р (*гарэзліва*). Жывіце! Нам не прывыкаць (*абняў жонку за плечы*). Толькі ведайце: гэта — нічога не зменіць! Маё выступленне — «нешта аб гіпапатамах!».

Заслона.

ВЫКЛІК БАГАМ
(Чатыры крыжы на сонцы)

3

ГРЭШНАЯ ЛЮБОУ

61

НАЧНОЕ ДЗЯЖУРСТВА

117

АПЕРАЦЫЯ «МНАГАЖЭНЕЦ»

173

АМАЗОНКІ

231

ГПАПАТАМ

287

АНАТОЛИЙ АНДРЕЕВИЧ ДЕЛЕНДИК

ПЬЕСЫ

Мінск, издательство
«Мастацкая літаратура»

На белорусском языке

Рэдактар *С. Р. Прыгодзіч*. Мастак *В. А. Губарай*. Мастацкі рэдактар *Л. Я. Прагін*. Тэхнічны рэдактар *Т. М. Сокал*. Карэктар *Я. Ф. Харко*.

ІБ № 2088

Здадзена ў набор 28.01.84. Падап. да друку 19.11.84. АТ 00747. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друк. № 1. Гарнітура школьная. Высокі друк. Ум. друк. арк. 18,06. Ум. фарб.-адб. 18,27. Ул.-выд. арк. 18,17. Тыраж 1700 экз. Зак. 127. Цана 1 р. 60 к. Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, 220600, Мінск, праспект Манэрава, 11. Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа, 220005, Мінск, Чырвоная, 23.